Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Cariyāpiṭaka-aṭṭhakathā

Ganthārambhakathā

Cariyā (..0001) sabbalokassa, hitā yassa mahesino;
acinteyyānubhāvaṃ taṃ, vande **lokagganāyakaṃ.**
Vijjācaraṇasampannā, yena nīyanti lokato;
vande tamuttamaṃ **dhammaṃ,** sammāsambuddhapūjitaṃ.
Sīlādiguṇasampanno, ṭhito maggaphalesu yo;
vande **ariyasaṅghaṃ** taṃ, puññakkhettaṃ anuttaraṃ.
Vandanājanitaṃ puññaṃ, iti yaṃ ratanattaye;
hatantarāyo sabbattha, hutvāhaṃ tassa tejasā.
Imasmiṃ bhaddakappasmiṃ, sambhatā yā sudukkarā;
ukkaṃsapāramippattā, dānapāramitādayo.
Tāsaṃ sambodhicariyānaṃ, ānubhāvavibhāvanaṃ;
sakkesu nigrodhārāme, vasantena mahesinā.
Yaṃ dhammasenāpatino, sabbasāvakaketuno;
lokanāthena **cariyā-piṭakaṃ** nāma desitaṃ.
Yaṃ khuddakanikāyasmiṃ, saṅgāyiṃsu mahesayo;
dhammasaṅgāhakā satthu, hetusampattidīpanaṃ.
Tassa (..0002) sambodhisambhāra-vibhāganayayogato;
kiñcāpi dukkarā kātuṃ, **atthasaṃvaṇṇanā** mayā.
Saha saṃvaṇṇanaṃ yasmā, dharate satthu sāsanaṃ;
pubbācariyasīhānaṃ, tiṭṭhateva vinicchayo.
Tasmā taṃ avalambitvā, ogāhitvā ca sabbaso;
jātakānupanissāya, porāṇaṭṭhakathānayaṃ.
Nissitaṃ vācanāmaggaṃ, suvisuddhamanākulaṃ;
Mahāvihāravāsīnaṃ, nipuṇatthavinicchayaṃ.
Nītaneyyatthabhedā ca, pāramī paridīpayaṃ;
karissāmi taṃ **cariyā-piṭakassatthavaṇṇanaṃ.**
Iti ākaṅkhamānassa, saddhammassa ciraṭṭhitiṃ;
vibhajantassa tassatthaṃ, nisāmayatha sādhavoti.

Tattha **cariyāpiṭakan**ti kenaṭṭhena cariyāpiṭakaṃ? Atītāsu jātīsu satthu cariyānu-

bhāvappakāsinī pariyattīti katvā, pariyatti-attho hi ayaṃ piṭakasaddo, "mā piṭakasampadānenā"ti-ādīsu (a. ni. 3.66) viya. Atha vā yasmā sā pariyatti tasseva satthu purimajātīsu cariyānaṃ ānubhāvappakāsanena bhājanabhūtā, tasmāpi "cariyāpiṭakan"ti vuccati, bhājanatthopi hi piṭakasaddo niddiṭṭho "atha puriso āgaccheyya, kudālapiṭakaṃ ādāyā"ti-ādīsu (ma. ni. 1.228; a. ni. 3.70) viya. Taṃ panetaṃ **cariyāpiṭakaṃ** vinayapiṭakaṃ, suttantapiṭakaṃ, abhidhammapiṭakanti tīsu piṭakesu **suttantapiṭaka**pariyāpannaṃ. Dīghanikāyo, majjhimanikāyo, saṃyuttanikāyo, aṅguttaranikāyo, khuddakanikāyoti pañcasu nikāyesu **khuddakanikāya**pariyāpannaṃ. Suttaṃ, geyyaṃ, veyyākaraṇaṃ, gāthā, udānaṃ, itivuttakaṃ, jātakaṃ, abbhutadhammaṃ, vedallanti navasu sāsanaṅgesu **gāthā**saṅgahaṃ.

"Dvāsīti buddhato gaṇhiṃ, dvesahassāni bhikkhuto;
caturāsīti sahassāni, ye me dhammā pavattino"ti. (theragā. 1027)-

Evaṃ (..0003) dhammabhaṇḍāgārikena paṭiññātesu caturāsītiyā dhammakkhandhasahassesu katipayadhammakkhandhasaṅgahaṃ. Vaggato akittivaggo, hatthināgavaggo, yudhañjayavaggoti vaggattayasaṅgahaṃ. Cariyato akittivagge dasa, hatthināgavagge dasa, yudhañjayavagge pañcadasāti pañcatiṃsacariyāsaṅgahaṃ. Tīsu vaggesu **akittivaggo** ādi, cariyāsu **akitticariyā**. Tassāpi-

"Kappe ca satasahasse, caturo ca asaṅkhiye;
etthantare yaṃ caritaṃ, sabbaṃ taṃ bodhipācanan"ti.-

Ayaṃ gāthā ādi. Tassa ito pabhuti anukkamena atthasaṃvaṇṇanā hoti.

Ganthārambhakathā niṭṭhitā.

Nidānakathā

Sā panāyaṃ atthasaṃvaṇṇanā yasmā dūrenidānaṃ, avidūrenidānaṃ, santikenidānanti imāni tīṇi nidānāni dassetvā vuccamānā suṇantehi samudāgamato paṭṭhāya suṭṭhu viññātā nāma hoti. Tasmā tesaṃ nidānānaṃ ayaṃ vibhāgo veditabbo.

Dīpaṅkaradasabalassa pādamūlasmiñhi katābhinīhārassa mahābodhisattassa yāva tusitabhavane nibbatti, tāva pavatto kathāmaggo **dūrenidānaṃ** nāma. Tusitabhavanato paṭṭhāya yāva bodhimaṇḍe sabbaññutaññāṇappatti, tāva pavatto kathāmaggo **avidūrenidānaṃ** nāma. Mahābodhimaṇḍato pana paṭṭhāya yāva paccuppannavatthu, tāva pavatto kathāmaggo **santikenidānaṃ** nāma. Imesu tīsu nidānesu yasmā dūrenidāna-avidūrenidānāni sabbasādhāraṇāni, tasmā tāni **jātakaṭṭhakathāyaṃ** (jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā) vitthāritanayeneva vitthārato veditabbāni. Santikenidāne pana atthi visesoti tiṇṇampi nidānānaṃ ayamādito paṭṭhāya saṅkhepakathā.

Dīpaṅkarassa (..0004) bhagavato pādamūle katābhinīhāro bodhisattabhūto lokanātho attano abhinīhārānurūpaṃ samattiṃsapāramiyo pūretvā, sabbaññutaññāṇasambhāraṃ matthakaṃ pāpetvā, tusitabhavane nibbatto buddhabhāvāya uppatti-

kālaṃ āgamayamāno, tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cuto sakyarājakule paṭisandhiṃ gahetvā anantena parihārena mahantena sirisobhaggena vaḍḍhamāno anukkamena yobbanaṃ patvā ekūnatiṃse vayasmiṃ katamahābhinikkhamano, chabbassāni mahāpadhānaṃ padahitvā, vesākhapuṇṇamāyaṃ bodhirukkhamūle nisinno sūriye anatthaṅgamiteyeva mārabalaṃ vidhamitvā purimayāme pubbenivāsaṃ anussaritvā, majjhimayāme dibbacakkhuṃ visodhetvā, pacchimayāme diyaḍḍhakilesasahassaṃ khepetvā, anuttaraṃ sammāsambodhimabhisambujjhi.

Tato tattheva sattasattāhe vītināmetvā, āsāḷhipuṇṇamāyaṃ bārāṇasiṃ gantvā isipatane migadāye **aññāsikoṇḍañña**ppamukhā aṭṭhārasa brahmakoṭiyo dhammāmataṃ pāyento, dhammacakkaṃ (saṃ. ni. 5.1081; mahāva. 13 ādayo; paṭi. ma. 2. 30) pavattetvā, **yasā**dike veneyye arahatte patiṭṭhāpetvā, te sabbeva saṭṭhi arahante lokānuggahāya vissajjetvā, uruvelaṃ gacchanto kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa **bhaddavaggiye** sotāpattiphalādīsu patiṭṭhāpetvā, uruvelaṃ gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā uruvelakassapādayo sahassajaṭilaparivāre **tebhātikajaṭile** vinetvā, tehi parivuto rājagahanagarūpacāre laṭṭhivanuyyāne nisinno **bimbisāra**ppamukhe dvādasanahute brāhmaṇagahapatike sāsane otāretvā, magadharājena kārite veḷuvanavihāre viharati.

Athevaṃ bhagavati veḷuvane viharante sāriputtamoggallānesu aggasāvakaṭṭhāne ṭhapitesu sāvakasannipāte jāte, suddhodanamahārājā "putto kira me chabbassāni dukkarakārikaṃ caritvā paramābhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko rājagahaṃ nissāya veḷuvane viharatī"ti sutvā dasapurisasahassaparivāre, anukkamena dasa amacce pesesi "puttaṃ me idhānetvā dassethā"ti. Tesu rājagahaṃ gantvā satthu dhammadesanāya arahatte patiṭṭhitesu kāḷudāyittherena raññō adhippāye ārocite bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto rājagahato nikkhamitvā saṭṭhiyojanaṃ (..0005) kapilavatthuṃ dvīhi māsehi sampāpuṇi. Sakyarājāno "amhākaṃ ñātiseṭṭhaṃ passissāmā"ti sannipatitvā nigrodhārāmaṃ bhagavato ca bhikkhusaṅghassa ca vasanayoggaṃ kāretvā, gandhapupphādihatthā paccuggamanaṃ katvā, satthāraṃ nigrodhārāmaṃ pavesesuṃ. Tatra bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisīdi. Sākiyā mānatthaddhā satthu paṇipātaṃ nākaṃsu. Bhagavā tesaṃ ajjhāsayaṃ oloketvā mānaṃ bhañjitvā te dhammadesanāya bhājane kātuṃ abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya ākāsaṃ abbhuggantvā tesaṃ sīse pādapaṃsuṃ okiramāno viya, kaṇḍambarukkhamūle katapāṭihāriyasadisaṃ yamakapāṭihāriyaṃ akāsi. Rājā taṃ acchariyaṃ disvā "ayaṃ loke aggapuggalo"ti vandi. Raññā pana vandite te ṭhātuṃ nāma na sakkonti, sabbepi sākiyā vandiṃsu.

Tadā kira bhagavā yamakapāṭihāriyaṃ karonto lokavivaraṇapāṭihāriyampi akāsi- yasmiṃ vattamāne manussā manussaloke yathāṭhitā yathānisinnāva cātumahārājikato paṭṭhāya yāva akaniṭṭhabhavanā sabbe deve tattha tattha attano bhavane kīḷante dibbānubhāvena jotante mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavante santāni samāpattisukhāni anubhavante aññamaññaṃ dhammaṃ sākacchante ca buddhānubhāvena attano maṃsacakkhunāva passanti. Tathā heṭṭhāpathaviyaṃ aṭṭhasu mahānirayesu, soḷasasu ca ussadanirayesu, lokantaraniraye cāti tattha

tattha mahādukkhaṃ anubhavamāne satte passanti. Dasasahassilokadhātuyaṃ devā mahaccadevānubhāvena tathāgataṃ upasaṅkamitvā acchariyabbhutacittajātā pañjalikā namassamānā payirupāsanti, buddhaguṇapaṭisaṃyuttā gāthāyo udāharantā thomenti apphoṭenti hasanti pītisomanassaṃ pavedenti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ-

"Bhummā mahārājikā tāvatiṃsā, yāmā ca devā tusitā ca nimmitā;
paranimmitā yepi ca brahmakāyikā, ānanditā vipulamakaṃsu ghosan"ti. (bu. vaṃ. 1.6)

Tadā (..0006) hi dasabalo "atulaṃ attano buddhabalaṃ dassessāmī"ti mahākaruṇāya samussāhito ākāse dasasahassacakkavāḷasamāgame caṅkamaṃ māpetvā, dvādasayojanavitthate sabbaratanamaye caṅkame ṭhito yathāvuttaṃ devamanussanayanavihaṅgānaṃ ekanipātabhūtamacchariyaṃ anaññasādhāraṇaṃ buddhānaṃ samādhiñāṇānubhāvadīpanaṃ pāṭihāriyaṃ dassetvā, puna tasmiṃ caṅkame caṅkamanto veneyyānaṃ ajjhāsayānurūpaṃ acinteyyānubhāvāya anopamāya buddhalīḷāya dhammaṃ desesi. Tena vuttaṃ-

"Na hete jānanti sadevamānusā, buddho ayaṃ kīdisako naruttamo;
iddhibalaṃ paññābalañca kīdisaṃ, buddhabalaṃ lokahitassa kīdisaṃ.

"Na hete jānanti sadevamānusā, buddho ayaṃ edisako naruttamo;
iddhibalaṃ paññābalañca edisaṃ, buddhabalaṃ lokahitassa edisaṃ.
"Handāhaṃ dassayissāmi, buddhabalamanuttaraṃ;
caṅkamaṃ māpayissāmi, nabhe ratanamaṇḍitan"ti. (bu. vaṃ. 1.3-5);

Evaṃ tathāgate attano buddhānubhāvadīpanaṃ pāṭihāriyaṃ dassetvā dhammaṃ desente āyasmā dhammasenāpati sāriputto rājagahe gijjhakūṭapabbate ṭhito dibbacakkhunā passitvā, tena buddhānubhāvasandassanena acchariyabbhutacittajāto "handāhaṃ bhiyyosomattāya buddhānubhāvaṃ lokassa pākaṭaṃ karissāmī"ti sañjātaparivitakko attano parivārabhūtānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ tamatthaṃ ārocetvā iddhiyā ākāsena tāvadeva āgantvā saparivāro bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā dasanakhasamodhānasamujjalamañjaliṃ sirasi paggayha tathāgatassa mahābhinīhāraṃ pāramiparipūraṇañca pucchi. Bhagavā taṃ kāyasakkhiṃ katvā tattha sannipatitamanussānañceva dasasahassacakkavāḷadevabrahmānañca attano buddhānubhāvaṃ paridīpayanto **buddhavaṃsaṃ** desesi. Tena vuttaṃ–

"Sāriputto (..0007) mahāpaññο, samādhijjhānakovido;
paññāya pāramippatto, pucchati lokanāyakaṃ.
"Kīdiso te mahāvīra, abhinīhāro naruttama;
kamhi kāle tayā dhīra, patthitā bodhimuttamā.
"Dānaṃ sīlañca nekkhammaṃ, paññā vīriyañca kīdisaṃ;
khanti saccamadhiṭṭhānaṃ, mettupekkhā ca kīdisā.
"Dasa pāramī tayā dhīra, kīdisī lokanāyaka;
kathaṃ upapāramī puṇṇā, paramatthapāramī kathaṃ.
"Tassa puṭṭho viyākāsi, karavīkamadhuragiro;
nibbāpayanto hadayaṃ, hāsayanto sadevakan"ti. (bu. vaṃ. 1.74-78);

Evaṃ bhagavatā buddhavaṃse desite āyasmā dhammasenāpati "aho buddhānaṃ hetusampadā, aho samudāgamasampatti, aho mahābhinīhārasamijjhanā, dukkaraṃ vata bhagavatā kataṃ ettakaṃ kālaṃ evaṃ pāramiyo pūrentena, evaṃvidhassa bodhisambhārasambharaṇassa anucchavikameva cetaṃ phalaṃ, yadidaṃ sabbaññutā balesu ca vasībhāvo evaṃmahiddhikatā evaṃmahānubhāvatā"ti buddhaguṇārammaṇaṃ ñāṇaṃ pesesi. So anaññasādhāraṇaṃ bhagavato sīlaṃ samādhi paññā vimutti vimuttiñāṇadassanaṃ hiri-ottappaṃ saddhāvīriyaṃ satisampajaññaṃ sīlavisuddhi diṭṭhivisuddhi samathavipassanā tīṇi kusalamūlāni tīṇi sucaritāni tayo sammāvitakkā tisso anavajjasaññāyo tisso dhātuyo cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā cattāro ariyamaggā cattāri ariyaphalāni catasso paṭisambhidā catuyonipariccheda kaññāṇāni cattāro ariyavaṃsā cattāri vesārajjañāṇāni pañca padhāniyaṅgāni pañcaṅgiko sammāsamādhi pañcindriyāni pañca balāni pañca nissaraṇiyā dhātuyo pañca vimuttāyatanañāṇāni pañca vimuttiparipācanīyā dhammā cha sāraṇīyā dhammā cha anussatiṭṭhānāni cha gāravā cha nissaraṇiyā dhātuyo cha satatavihārā cha anuttariyāni cha nibbedhabhāgiyā saññā cha abhiññā (..0008) cha asādhāraṇañāṇāni satta aparihāniyā dhammā satta ariyadhanāni satta bojjhaṅgā satta sappurisadhammā

satta niddasavatthūni satta saññā satta dakkhiṇeyyapuggaladesanā satta khīṇāsavabaladesanā aṭṭha paññāpaṭilābhahetudesanā aṭṭha sammattāni aṭṭha lokadhammātikkamā aṭṭha ārambhavatthūni aṭṭha akkhaṇadesanā aṭṭha mahāpurisavitakkā aṭṭha abhibhāyatanadesanā aṭṭha vimokkhā nava yonisomanasikāramūlakā dhammā nava pārisuddhipadhāniyaṅgāni nava sattāvāsadesanā nava āghātappaṭivinayā nava paññā nava nānattadesanā nava anupubbavihārā dasa nāthakaraṇā dhammā dasa kasiṇāyatanāni dasa kusalakammapathā dasa sammattāni dasa ariyavāsā dasa asekkhā dhammā dasa ratanāni dasa tathāgatabalāni ekādasa mettānisaṃsā dvādasa dhammacakkākārā terasa dhutaṅgaguṇā cuddasa buddhañāṇāni pañcadasa vimuttiparipācanīyā dhammā soḷasavidhā ānāpānassatī soḷasa aparampariyā dhammā aṭṭhārasa buddhadhammā ekūnavīsati paccavekkhaṇañāṇāni catucattālīsa ñāṇavatthūni paññāsa udayabbayañāṇāni paropaṇṇāsa kusaladhammā sattasattati ñāṇavatthūni catuvīsatikoṭisatasahassasamāpattisañcāritamahāvajirañāṇaṃ anantanayasamantapaṭṭhānapavicayapaccavekkhaṇadesanāñāṇāni tathā anantāsu lokadhātūsu anantānaṃ sattānaṃ āsayādivibhāvanañāṇāni cāti evamādike acinteyyānubhāve buddhaguṇe dhammanvayato anugacchanto anussaranto neva antaṃ, na pamāṇaṃ passi. Thero hi attanopi nāma guṇānaṃ antaṃ vā pamāṇaṃ vā āvajjento na passati, so bhagavato guṇānaṃ pamāṇaṃ kiṃ passissati? Yassa yassa hi paññā mahatī ñāṇaṃ visadaṃ, so so buddhaguṇe mahantato saddahati, iti thero bhagavato guṇānaṃ pamāṇaṃ vā paricchedaṃ vā apassanto "mādisassa nāma sāvakapāramiñāṇe ṭhitassa buddhaguṇā ñāṇena paricchindituṃ na sakkā, pageva itaresaṃ. Aho acinteyyā aparimeyyabhedā mahānubhāvā sabbaññuguṇā, kevalaṃ panete ekassa buddhañāṇasseva sabbaso gocarā, nāññesaṃ. Kathetuṃ pana sammāsambuddhehipi vitthārato na sakkāyevā"ti niṭṭhamagamāsi. Vuttañhetaṃ–

"Buddhopi (..0009) buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṃ, kappampi ce aññamabhāsamāno;

khīyetha kappo ciradīghamantare, vaṇṇo na khīyetha tathāgatassā"ti. (dī. ni. aṭṭha. 1.304; 3.141; udā. aṭṭha. 53);

Evaṃ buddhānaṃ guṇamahantataṃ nissāya uppannabalavapītisomanasso puna cintesi– "evarūpānaṃ nāma buddhaguṇānaṃ hetubhūtā buddhakārakā dhammā pāramiyo aho mahānubhāvā. Katamāsu nu kho jātīsu pāramitā paripācitā, kathaṃ vā paripākaṃ gatā, handāhaṃ imamatthaṃ pucchanto evampi samudāgamato paṭṭhāya buddhānubhāvaṃ imassa sadevakassa lokassa pākaṭataraṃ karissāmī"ti. So evaṃ cintetvā bhagavantaṃ imaṃ pañhaṃ apucchi– "katamāsu nu kho, bhante, jātīsu ime buddhakārakā dhammā paripācitā, kathaṃ vā paripākaṃ gatā"ti? Athassa bhagavā tasmiṃ ratanacaṅkame tisandhipallaṅkaṃ ābhujitvā yugandharapabbate bālasūriyo viya virocamāno nisinno "sāriputta, mayhaṃ buddhakārakā dhammā samādānato paṭṭhāya nirantaraṃ sakkaccakāritāya vīriyūpatthambhena ca sabbesu kappesu bhavato bhavaṃ jātito jātiṃ paripaccantāyeva ahesuṃ, imasmiṃ pana bhaddakappe imāsu jātīsu te paripakkā jātā"ti dassento "kappe ca satasahasse"ti-ādinā cariyāpiṭakaṃ buddhāpadāniyanti duti-

yābhidhānaṃ dhammapariyāyaṃ abhāsi. Apare pana "ratanacaṅkame caṅkamanto devātidevo devabrahmādīhi pūjiyamāno nigrodhārāme otaritvā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisinno bhagavā vuttanayeneva āyasmatā sāriputtena pucchito cariyāpiṭakaṃ desesī"ti vadanti. Ettāvatā dūrenidāna-avidūrenidānāni saṅkhepato dassetvā cariyāpiṭakassa santikenidānaṃ vitthārato niddiṭṭhanti veditabbaṃ. Dūrenidānaṃ pana asaṅkhyeyyavibhāvanāyaṃ āvi bhavissatīti.

1. Idāni **"kappe ca satasahasse"**ti-ādinayappavattāya cariyāpiṭakapāḷiyā atthasaṃvaṇṇanā hoti. Tatrāyaṃ **kappa**-saddo sa-upasaggo anupasaggo (..0010) ca vitakkavidhānapaṭibhāgapaññattikālaparamāyusamaṇavohārasamantabhāvābhisaddahana- chedanaviniyogavinayakiriyālesantarakappataṇhādiṭṭhi-asaṅkhyeyyakappamahākappādīsu dissati. Tathā hesa "nekkhammasaṅkappo abyāpādasaṅkappo"ti-ādīsu (ma. ni. 3.137) vitakke āgato. "Cīvare vikappaṃ āpajjeyyā"ti-ādīsu (pārā. 642) vidhāne, adhikavidhānaṃ āpajjeyyāti attho. "Satthukappena vata kira, bho, sāvakena saddhiṃ mantayamānā na jānimhā"ti-ādīsu (ma. ni. 1.260) paṭibhāge. Satthusadisenāti ayañhi tattha attho. "Idhāyasmā, kappo"ti-ādīsu (su. ni. 1098) paññattiyaṃ. "Yena sudaṃ niccakappaṃ viharāmī"ti-ādīsu (ma. ni. 1.387) kāle. "Ākaṅkhamāno, ānanda, tathāgato kappaṃ vā tiṭṭheyya kappāvasesaṃ vā"ti-ādīsu (dī. ni. 2.178; udā. 51) paramāyumhi. Āyukappo hi idha kappoti adhippeto. "Anujānāmi, bhikkhave, pañcahi samaṇakappehi phalaṃ paribhuñjitun"ti-ādīsu (cūḷava. 250) samaṇavohāre. "Kevalakappaṃ jetavanaṃ obhāsetvā"ti-ādīsu (khu. pā. 5.1; su. ni. maṅgalasutta) samantabhāve. "Saddhā saddahanā okappanā abhippasādo"ti-ādīsu (dha. sa. 12) abhisaddahane, saddhāyanti attho. "Alaṅkato kappitakesamassū"ti-ādīsu (vi. va. 1094; jā. 2.22.1368) chedane. "Evameva ito dinnaṃ, petānaṃ upakappatī"ti-ādīsu (khu. pā. 7.7; pe. va. 20) viniyoge. "Kappakatena akappakataṃ saṃsibbitaṃ hotī"ti-ādīsu (pāci. 371) vinayakiriyāyaṃ. "Atthi kappo nipajjituṃ, handāhaṃ nipajjāmī"ti-ādīsu lese. "Āpāyiko nerayiko kappaṭṭho saṅghabhedako ...pe... kappaṃ nirayamhi paccatī"ti (itivu. 18; cūḷava. 354; kathā. 657, 862) ca ādīsu antarakappe.

"Na kappayanti na purekkharonti, dhammāpi tesaṃ na paṭicchitāse;
na brāhmaṇo sīlavatena neyyo, pāraṅgato na pacceti tādī"ti.-

Ādīsu (su. ni. 809) taṇhādiṭṭhīsu. Tathā hi vuttaṃ **niddese** "kappāti uddānato dve kappā taṇhākappo diṭṭhikappo"ti (mahāni. 28). "Anekepi saṃvaṭṭakappe anekepi vivaṭṭakappe"ti-ādīsu (..0011) (dī. ni. 1.244; ma. ni. 1.68) asaṅkhyeyyakappe. "Cattārimāni, bhikkhave, kappassa asaṅkhyeyyānī"ti-ādīsu (a. ni. 4.156) mahākappe. Idhāpi mahākappeyeva daṭṭhabbo (dī. ni. aṭṭha. 1.29; 3.275; saṃ. ni. aṭṭha. 1.1.1; a. ni. aṭṭha. 2.3.128; khu. pā. aṭṭha. 5.evamiccādipāṭhavaṇṇanā).

Tatrāyaṃ **padasiddhi**- kappīyatīti kappo, ettakāni vassānīti vā ettakāni vassasatānīti vā ettakāni vassasahassānīti vā ettakāni vassasatasahassānīti vā saṃvaccharavasena gaṇetuṃ asakkuṇeyyattā kevalaṃ sāsaparāsi-upamādīhi kappetabbo parikappetabbaparimāṇoti attho. Vuttañhetaṃ-

"Kīva dīgho nu kho, bhante, kappoti? Dīgho kho, bhikkhu, kappo, so na

sukaro saṅkhātuṃ ‘ettakāni vassānī’ti vā ‘ettakāni vassasatānī’ti vā ‘ettakāni vassasahassānī’ti vā ‘ettakāni vassasatasahassānī’ti vā. Sakkā pana, bhante, upamaṃ kātunti? ‘Sakkā, bhikkhū’ti bhagavā avoca. Seyyathāpi, bhikkhu, yojanaṃ āyāmena yojanaṃ vitthārena yojanaṃ ubbedhena mahāsāsaparāsi. Tato vassasatassa vassasahassassa accayena ekamekaṃ sāsapaṃ uddhareyya, khippataraṃ kho so, bhikkhu, mahāsāsaparāsi iminā upakkamena parikkhayaṃ pariyādānaṃ gaccheyya, na tveva kappo, evaṃ dīgho kho, bhikkhu, kappo”ti (saṃ. ni. 2.128).

Svāyaṃ mahākappo saṃvaṭṭādivasena catu-asaṅkhyeyyakappasaṅgaho. Vuttampi cetaṃ-

“Cattārimāni, bhikkhave, kappassa asaṅkhyeyyāni. Katamāni cattāri? Saṃvaṭṭo, saṃvaṭṭaṭṭhāyī, vivaṭṭo, vivaṭṭaṭṭhāyī”ti (a. ni. 4.156).

Tattha tayo saṃvaṭṭā- tejosaṃvaṭṭo, āposaṃvaṭṭo, vāyosaṃvaṭṭoti. Tisso saṃvaṭṭasīmā- ābhassarā, subhakiṇhā, vehapphalāti. Yadā hi kappo tejena saṃvaṭṭati, ābhassarato heṭṭhā agginā ḍayhati. Yadā

āpena saṃvaṭṭati, subhakiṇhato heṭṭhā udakena vilīyati. Yadā vāyunā saṃvaṭṭati, vehapphalato heṭṭhā vātena viddhaṃsati. Vitthārato pana koṭisatasahassacakkavāḷaṃ vinassati, yaṃ buddhānaṃ (..0012) āṇākkhettanti vuccati. Tesu tīsu saṃvaṭṭesu yathākkamaṃ kappavināsakamahāmeghato yāva jālāya vā udakassa vā vātassa vā upacchedo idaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ **saṃvaṭṭo** nāma. Kappavināsakajālādipacchedato yāva koṭisatasahassacakkavāḷaparipūrako sampattimahāmegho uṭṭhahati, idaṃ dutiyaṃ asaṅkhyeyyaṃ **saṃvaṭṭaṭṭhāyī** nāma.

Sampattimahāmeghato yāva candimasūriyapātubhāvo, idaṃ tatiyaṃ asaṅkhyeyyaṃ **vivaṭṭo** nāma. Candimasūriyapātubhāvato yāva puna kappavināsakamahāmegho, idaṃ catutthaṃ asaṅkhyeyyaṃ **vivaṭṭaṭṭhāyī** nāma. Imesu catusaṭṭhi-antarakappasaṅgahaṃ vivaṭṭaṭṭhāyī. Tena samānakālaparicchedā vivaṭṭādayo veditabbā. "Vīsati-antarakappasaṅgahan"ti eke. Iti imāni cattāri asaṅkhyeyyāni eko mahākappo hoti. Tena vuttaṃ "svāyaṃ mahākappo saṃvaṭṭādivasena catu-asaṅkhyeyyakappasaṅgaho"ti.

Kappeti ca accantasaṃyogavasena upayogabahuvacanaṃ. **Satasahasse**ti kappasaddasambandhena cāyaṃ pulliṅganiddeso, idhāpi accantasaṃyogavaseneva bahuvacanaṃ. Samānādhikaraṇañhetaṃ padadvayaṃ. **Caturo ca asaṅkhiye**ti etthāpi eseva nayo. Kassa pana asaṅkhiyeti aññassa avuttattā kappassa ca vuttattā pakaraṇato kappānanti ayamattho viññāyateva. Na hi vuttaṃ vajjetvā avuttassa kassaci gahaṇaṃ yuttanti. **Ca**-saddo sampiṇḍanattho, mahākappānaṃ caturo asaṅkhyeyye satasahasse ca mahākappeti ayañhettha attho. **Asaṅkhiye**ti ettha saṅkhātuṃ na sakkāti asaṅkhiyā, gaṇanaṃ atikkantāti attho. "Asaṅkheyyanti eko gaṇanaviseso"ti eke. Te hi ekato paṭṭhāya mahābalakkhapariyosānāni ekūnasaṭṭhiṭṭhānāni vajjetvā dasamahābalakkhāni asaṅkhyeyyaṃ nāma, saṭṭhimaṭṭhānantaranti vadanti. Taṃ na yujjati, saṅkhyāṭhānantaraṃ nāma gaṇanaviseso, tassa asaṅkhyeyyabhāvābhāvato ekaṃ ṭhānantaraṃ asaṅkhyeyyañcāti viruddhametaṃ. Nanu ca asaṅkhyabhāvena asaṅkhyeyyattepi tassa catubbidhabhāvo na yujjatīti? No na yujjati. Catūsu ṭhānesu asaṅkhyeyyabhāvassa icchitattā. Tatrāyamādito paṭṭhāya vibhāvanā–

Atīte kira ekasmiṃ kappe taṇhaṅkaro medhaṅkaro saraṇaṅkaro dīpaṅkaroti cattāro sammāsambuddhā anukkamena loke uppajjiṃsu. Tesu dīpaṅkarassa bhagavato kāle amaravatī nāma nagaraṃ ahosi. Tattha (..0013) sumedho nāma brāhmaṇo paṭivasati ubhato sujāto mātito ca pitito ca, saṃsuddhagahaṇiko yāva sattamā kulaparivaṭṭā akkhitto anupakkuṭṭho jātivādena, abhirūpo dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato. So aññaṃ kammaṃ akatvā brāhmaṇasippameva uggaṇhi. Tassa daharakāleyeva mātāpitaro kālamakaṃsu. Athassa rāsivaḍḍhako amacco āyapotthakaṃ āharitvā suvaṇṇarajatamaṇimuttādibharite sāragabbhe vivaritvā "ettakaṃ te, kumāra, mātusantakaṃ, ettakaṃ te pitusantakaṃ, ettakaṃ te ayyakapayyakānan"ti yāva sattamā kulaparivaṭṭā dhanaṃ ācikkhitvā "etaṃ dhanaṃ paṭipajjāhī"ti āha. **Sumedhapaṇḍito** cintesi– "imaṃ evaṃ bahuṃ dhanaṃ saṃharitvā mayhaṃ mātāpitādayo paralokaṃ gacchantā ekakahāpaṇampi gahetvā na gatā, mayā pana gahetvā gamanakā-

raṇaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti. So rañño ārocetvā nagare bheriṃ carāpetvā mahājanassa dānaṃ datvā himavantappadesaṃ gantvā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā sattāheneva aṭṭha samāpattiyo pañca ca abhiññāyo nibbattetvā samāpattivihārehi viharati.

Tasmiñca kāle **dīpaṅkara**dasabalo paramābhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko catūhi khīṇāsavasatasahassehi parivuto anupubbena cārikaṃ caramāno **rammavatī**nagaraṃ nāma patvā tassa avidūre **sudassana**mahāvihāre paṭivasati. Rammavatīnagaravāsino "satthā kira amhākaṃ nagaraṃ patvā sudassanamahāvihāre paṭivasatī"ti sutvā gandhamālādihatthā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammadesanaṃ sutvā svātanāya nimantetvā uṭṭhāyāsanā pakkamiṃsu. Te punadivase mahādānaṃ sajjetvā nagaraṃ alaṅkaritvā dasabalassa āgamanamaggaṃ haṭṭhatuṭṭhā sodhenti.

Tasmiñca kāle **sumedha**tāpaso ākāsena gacchanto te haṭṭhatuṭṭhe manusse disvā "ambho, kassa tumhe imaṃ maggaṃ sodhethā"ti pucchi? Tehi "sammāsambuddhassa āgamanamaggaṃ sodhemā"ti vutte atītesu buddhesu katādhikārattā "buddho"ti vacanaṃ sutvā uppannapītisomanasso tāvadeva ākāsato oruyha "mayhampi okāsaṃ detha, ahampi sodhessāmī"ti (..0014) tehi dassitaṃ okāsaṃ "kiñcāpi ahaṃ imaṃ iddhiyā sattaratanavicittaṃ katvā alaṅkarituṃ pahomi, ajja pana mayā kāyaveyyāvaccaṃ kātuṃ vaṭṭati, kāyārahaṃ puññaṃ gaṇhissāmī"ti cintetvā tiṇakacavarādayo nīharitvā paṃsuṃ āharitvā samaṃ karonto sodheti. Aniṭṭhiteyeva pana tassa padesassa sodhane dīpaṅkaro bhagavā mahānubhāvānaṃ chaḷabhiññānaṃ khīṇāsavānaṃ catūhi satasahassehi parivuto taṃ maggaṃ paṭipajji. Sumedhapaṇḍito "sammāsambuddho buddhasāvakā ca mā cikkhallaṃ akkamantū"ti attano vākacīrañca cammakhaṇḍañca jaṭākalāpañca pasāretvā sayañca yena bhagavā tena sīsaṃ katvā avakujjo nipajji. Evañca cintesi- "sacāhaṃ icchissāmi, imassa bhagavato sāvako hutvā ajjeva kilese ghātessāmi. Kiṃ mayhaṃ ekakeneva saṃsāramahoghato nittharaṇena? Yaṃnūnāhampi evarūpo sammāsambuddho hutvā sadevakaṃ lokaṃ saṃsāramahaṇṇavato tāreyyan"ti. Iti so aṭṭhaṅgasamannāgatamahābhinīhāravasena cittaṃ paṇidhesi. Atha bhagavā āgantvā tassa ussīsake ṭhatvā cittācāraṃ samijjhanabhāvañcassa ñatvā "ayaṃ ito kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake gotamo nāma sammāsambuddho bhavissatī"ti sabbaṃ imaṃ bhagavato pavattiṃ byākaritvā pakkāmi.

Tato aparepi koṇḍaññabhagavantaṃ ādiṃ katvā anukkamena uppannā yāva kassapadasabalapariyosānā sammāsambuddhā mahāsattaṃ "buddho bhavissatī"ti byākariṃsu. Iti amhākaṃ bodhisattassa pāramiyo pūrentasseva catuvīsati sammāsambuddhā uppannā. Yasmiṃ pana kappe dīpaṅkaradasabalo udapādi, tasmiṃ aññepi tayo buddhā ahesuṃ. Tesaṃ santike bodhisattassa byākaraṇaṃ nāhosi, tasmā te idha na gahitā. **Porāṇaṭṭhakathāyaṃ** pana tamhā kappā paṭṭhāya sabbabuddhe dassetuṃ idaṃ vuttaṃ-

"Taṇhaṅkaro medhaṅkaro, athopi saraṇaṅkaro;

dīpaṅkaro ca sambuddho, koṇḍañño dvipaduttamo.
"Maṅgalo ca sumano ca, revato sobhito muni;
anomadassī padumo, nārado padumuttaro.
"Sumedho (..0015) ca sujāto ca, piyadassī mahāyaso;
atthadassī dhammadassī, siddhattho lokanāyako.
"Tisso phusso ca sambuddho, vipassī sikhi vessabhū;
kakusandho koṇāgamano, kassapo cāpi nāyako.
"Ete ahesuṃ sambuddhā, vītarāgā samāhitā;
sataraṃsīva uppannā, mahātamavinodanā;
jalitvā aggikkhandhāva, nibbutā te sasāvakā"ti. (jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā; apa. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā);

Tattha dīpaṅkaradasabalassa ca koṇḍaññadasabalassa ca antare mahākappānaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ buddhasuññho loko ahosi, tathā bhagavato koṇḍaññassa ca bhagavato maṅgalassa ca antare, tathā bhagavato sobhitassa ca bhagavato anomadassissa ca antare, tathā bhagavato nāradassa ca bhagavato padumuttarassa ca antare. Vuttañhetaṃ **buddhavaṃse** (bu. vaṃ. 28.3, 4, 6, 9)–

"Dīpaṅkarassa bhagavato, koṇḍaññassa ca satthuno;
etesaṃ antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā.
"Koṇḍaññassa aparena, maṅgalo nāma nāyako;
tesampi antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā.
"Sobhitassa aparena, anomadassī mahāyaso;
tesampi antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā.
"Nāradassa bhagavato, padumuttarassa satthuno;
tesampi antarā kappā, gaṇanāto asaṅkhiyā"ti.

Evaṃ gaṇanātītatāya asaṅkhyeyyattepi catūsu ṭhānesu mahākappānaṃ gaṇanātikkamena "caturo ca asaṅkhiye"ti vuttaṃ, na saṅkhyāvisesenāti veditabbaṃ. Yasmā pana padumuttaradasabalassa ca sumedhadasabalassa ca antare tiṃsakappasahassāni, sujātadasabalassa ca piyadassīdasabalassa ca antare navasahassādhikānaṃ kappānaṃ saṭṭhisahassāni dvāsītuttarāni aṭṭha ca satāni, dhammadassīdasabalassa ca siddhatthadasabalassa ca antare vīsati kappā, siddhatthadasabalassa ca tissadasabalassa ca antare eko kappo (..0016), bhagavato vipassissa ca bhagavato sikhissa ca antare saṭṭhi kappā, bhagavato ca vessabhussa bhagavato ca kakusandhassa antare tiṃsa kappā, iti padumuttaradasabalassa uppannakappato paṭṭhāya heṭṭhā tesaṃ tesaṃ buddhānaṃ uppannakappehi iminā ca bhaddakappena saddhiṃ satasahassamahākappā. Te sandhāya vuttaṃ "kappe ca satasahasse"ti. Imasmiṃ panatthe vitthāriyamāne sabbaṃ buddhavaṃsapāḷiṃ āharitvā saṃvaṇṇetabbaṃ hotīti ativitthārabhīrukassa mahājanassa cittaṃ anurakkhantā na vitthārayimha. Atthikehi **buddhavaṃsato** (bu. vaṃ. 1.1 ādayo) gahetabbo. Yopi cettha vattabbo kathāmaggo, sopi **aṭṭhasāliniyā** (dha. sa. aṭṭha. sumedhakathā) dhammasaṅgahavaṇṇanāya **jātakaṭṭhakathāya** (jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā) ca vuttanayeneva veditabbo.

Etthantareti ettha **antara**saddo–

"Nadītīresu saṇṭhāne, sabhāsu rathiyāsu ca;
janā saṅgamma mantenti, mañca tañca kimantaran"ti. (saṃ. ni. 1.228)-

Ādīsu kāraṇe āgato. "Addasā kho maṃ, bhante, aññatarā itthī vijjantarikāya bhājanaṃ dhovantī"ti-ādīsu (ma. ni. 2.149) khaṇe, vijjunicchaṇakkhaṇeti attho. "Yassantarato na santi kopā"ti-ādīsu (udā. 20) citte. "Antarā ca gayaṃ antarā ca bodhin"ti-ādīsu (ma. ni. 1.285; mahāva. 11) vivare. "Na upajjhāyassa bhaṇamānassa antarantarā kathā opātetabbā"ti-ādīsu (mahāva. 66) vemajjhe. Idhāpi vemajjheyeva daṭṭhabbo (dī. ni. aṭṭha. 1.1; a. ni. aṭṭha. 2.4.36), tasmā etasmiṃ antare vemajjheti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti- yasmiṃ mahākappe amhākaṃ bhagavā sumedhapaṇḍito hutvā dīpaṅkarassa bhagavato pādamūle-

"Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu satthāradassanaṃ;
pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā"ti. (bu. vaṃ. 2.59)-

Evaṃ vuttehi aṭṭhahi aṅgehi samannāgataṃ mahābhinīhāraṃ akāsi, samattiṃsa pāramiyo pavicini samādiyi, sabbepi buddhakārake dhamme sampādetuṃ (..0017) ārabhi, yamhi cetasmiṃ bhaddakappe sabbaso pūritapāramī hutvā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhi. Imesaṃ dvinnaṃ mahākappānaṃ antare yathāvuttaparicchede kālaviseseti. Kathaṃ panetaṃ viññāyatīti? "Kappe ca satasahasse, caturo ca asaṅkhiye"ti idañhi mahākappānaṃ paricchedato aparicchedato ca saṅkhyādassanaṃ. Sā kho panāyaṃ saṅkhyā saṅkhyeyyassa ādipariyosānaggahaṇaṃ vinā na sambhavatīti yattha

bodhisambhārānamārambho yattha ca te pariyositā tadubhayampi avadhibhāvena "etthantare"ti ettha atthato dassitanti viññāyati. Avadhi ca panāyaṃ abhividhivasena veditabbo, na mariyādāvasena, ārambhosānakappānaṃ ekadesena antogadhattā. Nanu ca nippadesena tesaṃ apariyādānato abhividhi ca idha na sambhavatīti? Na idamevaṃ tadekadesepi tabbohārato. Yo hi tadekadesabhūto kappo, so nippadesato pariyādinnoti.

Yaṃ caritaṃ, sabbaṃ taṃ bodhipācananti ettha **caritan**ti cariyā, samattiṃsapāramisaṅgahā dānasīlādipaṭipatti, ñātatthacariyālokatthacariyābuddhatthacariyānaṃ tadantogadhattā. Tathā yā cimā aṭṭha cariyā, seyyathidaṃ- paṇidhisampannānaṃ catūsu iriyāpathesu **iriyāpathacariyā,** indriyesu guttadvārānaṃ ajjhattikāyatanesu **āyatanacariyā,** appamādavihārīnaṃ catūsu satipaṭṭhānesu **saticariyā,** adhicittamanuyuttānaṃ catūsu jhānesu **samādhicariyā,** buddhisampannānaṃ catūsu ariyasaccesu **ñāṇacariyā,** sammā paṭipannānaṃ catūsu ariyamaggesu **maggacariyā,** adhigataphalānaṃ catūsu sāmaññaphalesu **patticariyā,** tiṇṇaṃ buddhānaṃ sabbasattesu **lokatthacariyā**ti. Tattha padesato dvinnaṃ bodhisattānaṃ paccekabuddhabuddhasāvakānañca lokatthacariyā, mahābodhisattānaṃ pana sammāsambuddhānañca nippadesato. Vuttañhetaṃ **niddese** (cūḷani. khaggavisāṇasuttaniddesa 121; paṭi. ma. 1.197) "cariyāti aṭṭha cariyāyo iriyāpathacariyā āyatanacariyā"ti vitthāro. "Adhimuccanto saddhāya carati, paggaṇhanto vīriyena carati, upaṭṭhahanto satiyā carati, avikkhipanto samādhinā carati, pajānanto paññāya carati, vijānanto viññāṇena carati, evampi paṭipannassa kusalā dhammā āyatantīti āyatanacariyāya carati, evampi paṭipanno visesamadhigacchatīti visesacariyāya caratī"ti yā (..0018) imā aparāpi aṭṭha cariyā vuttā, tāsaṃ sabbāsaṃ pāramitāsveva samorodho veditabbo. Tena vuttaṃ "caritanti cariyā, samattiṃsapāramisaṅgahā dānasīlādipaṭipattī"ti. Hetucariyāya eva pana idhādhippetattā maggacariyāpatticariyānaṃ idha anavarodho veditabbo. Tena vuttaṃ "sabbaṃ taṃ bodhipācanan"ti.

Tattha **sabba**-saddo sabbasabbaṃ āyatanasabbaṃ sakkāyasabbaṃ padesasabbanti catūsu atthesu dissati. Tathā hi "sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpāthamāgacchantī"ti-ādīsu (mahāni. 156; cūḷani. mogharājamāṇavapucchāniddesa 85) sabbasabbasmiṃ. "Sabbaṃ vo, bhikkhave, desessāmi taṃ suṇātha, kiñca, bhikkhave, sabbaṃ cakkhuñceva rūpā ca ...pe... mano ceva dhammā cā"ti (saṃ. ni. 4.23) ettha āyatanasabbasmiṃ. "Sabbaṃ sabbato sañjānātī"ti-ādīsu (ma. ni. 1.6) sakkāyasabbasmiṃ. "Sabbesampi vo, sāriputta, subhāsitaṃ pariyāyenā"ti-ādīsu (ma. ni. 1.345) padesasabbasmiṃ. Idhāpi padesasabbasmiṃ eva veditabbo, bodhisambhārabhūtassa caritassa adhippetattā.

Bodhīti rukkhopi ariyamaggopi nibbānampi sabbaññutaññāṇampi. "Bodhirukkhamūle paṭhamābhisambuddho"ti (mahāva. 1; udā. 1) ca "antarā ca gayaṃ antarā ca bodhin"ti (ma. ni. 1.285; mahāva. 11) ca āgataṭṭhāne bujjhati etthāti rukkho bodhi. "Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇan"ti (cūḷani. khaggavisāṇasuttaniddesa 121) āgataṭṭhāne cattāri ariyasaccāni bujjhati etenāti ariyamaggo bodhi. "Patvāna bodhiṃ amataṃ asaṅkhatan"ti āgataṭṭhāne bujjhati etasmiṃ

nimittabhūteti nibbānaṃ bodhi. "Pappoti bodhiṃ varabhūrimedhaso"ti (dī. ni. 3.217) āgataṭṭhāne sabbe dhamme sabbākārena bujjhati etenāti sabbaññutaññāṇaṃ bodhi. Idhāpi sabbaññutaññāṇaṃ adhippetaṃ. Arahattamaggasabbaññutaññāṇāni vā idha bodhīti veditabbāni (pārā. aṭṭha. 1.11), mahābodhiyā adhippetattā bhagavato. Āsavakkhayañāṇapadaṭṭhānañhi sabbaññutaññāṇaṃ sabbaññutaññāṇapadaṭṭhānañca āsavakkhayañāṇaṃ "mahābodhī"ti vuccati. Etthāyaṃ saṅkhepattho- yathāvuttakālaparicchede yaṃ mama dānāsīlādipaṭipattisaṅkhātaṃ caritaṃ, taṃ sabbaṃ anavasesaṃ mahābodhiyā pācanaṃ sādhakaṃ nibbattakanti. Etena bodhisambhārānaṃ nirantarabhāvanaṃ dasseti. Atha vā (..0019) **sabban**ti etthantare yathāvuttakālaparicchede yaṃ caritaṃ, taṃ sabbaṃ sakalameva anavasesaṃ bodhisambhārabhūtameva. Etena sabbasambhārabhāvanaṃ dasseti.

Tasso hi **bodhisambhāresu bhāvanā** sabbasambhārabhāvanā nirantarabhāvanā cirakālabhāvanā sakkaccabhāvanā cāti. Tāsu "kappe ca satasahasse, caturo ca asaṅkhiye"ti iminā **cirakālabhāvanā** vuttā. Yo cettha accantasaṃyogo, tena paṭhame atthavikappe sabbaggahaṇena ca **nirantarabhāvanā,** dutiye atthavikappe sabbaṃ caritan"ti iminā **sabbasambhārabhāvanā,** bodhipācanan"ti iminā **sakkaccabhāvanā** vuttā hoti, yathā taṃ caritaṃ sammāsambodhiṃ pāceti evaṃbhūtabhāvadīpanato. Tathā hi taṃ "bodhipācanan"ti vattabbataṃ arahati, na aññathāti. Kathaṃ panettha bodhicariyāya nirantarabhāvo veditabbo? Yadi cittanirantaratāya taṃ na yujjati, na hi mahābodhisattānaṃ mahābhinīhārato uddhaṃ bodhisambhārasambharaṇacittato aññaṃ cittaṃ nappavattatīti sakkā vattuṃ. Atha kiriyamayacittappavattiṃ sandhāya vucceyya, evampi na yujjati, na hi sabbāni tesaṃ kiriyamayacittāni bodhisambhārasambharaṇavaseneva pavattanti. Eteneva payoganirantaratāpi paṭikkhittāti daṭṭhabbā. Jātinirantaratāya pana nirantarabhāvanā veditabbā. Yassañhi jātiyaṃ mahābodhisattena mahāpaṇidhānaṃ nibbattitaṃ, tato paṭṭhāya yāva carimattabhāvā na sā nāma jāti upalabbhati, yā sabbena sabbaṃ bodhisambhārasambhatā na siyā antamaso dānapāramimattaṃ upādāya. Ayañhi niyatipatthitānaṃ bodhisattānaṃ dhammatā. Yāva ca te kammādīsu vasībhāvaṃ na pāpuṇanti, tāva sappadesampi sambhāresu payogamāpajjanti. Yadā pana sabbaso kammādīsu vasībhāvappattā honti, atha tato paṭṭhāya nippadesato eva bodhisambhāresu samīhanaṃ sātaccakiriyā ca sampajjati. Sakkaccakāritā pana sabbakālaṃ hoti, evaṃ yena yena bodhisattānaṃ tattha tattha yathādhippāyaṃ samijjhanaṃ sampajjatīti. Evametāya gāthāya bodhisambhāresu sabbasambhārabhāvanā cirakālabhāvanā nirantarabhāvanā sakkaccabhāvanā cāti catassopi bhāvanā pakāsitāti veditabbā.

Tatra yasmā bodhisattacaritaṃ bodhisambhārā bodhicariyā aggayānaṃ pāramiyoti atthato ekaṃ, byañjanameva nānaṃ, yasmā ca parato vibhāgena (..0020) vakkhamānānaṃ dānapārami-ādīnaṃ caritanti idaṃ avisesavacanaṃ, tasmā sabbabodhisambhāresu kosallajananatthaṃ pāramiyo idha saṃvaṇṇetabbā. Tā parato **pakiṇṇakakathāyaṃ** sabbākārena saṃvaṇṇayissāma.

2. Iti bhagavā attano bodhisattabhūmiyaṃ caritaṃ ārambhato paṭṭhāya yāva

pariyosānā mahābodhiyā paripācanamevāti avisesato dassetvā idāni tassa paramukkaṃsagamanena atisayato bodhiparipācanabhāvaṃ dassetuṃ imasmiṃ bhaddakappe katipayā pubbacariyā vibhāgato vibhāvento **"atītakappe"**ti-ādimāha.

Tattha **atītakappe**ti ito purime purimatare vā sabbasmiṃ atikkante yathāvuttaparicchede mahākappe, kappānaṃ satasahassādhikesu catūsu asaṅkhyeyyesūti attho. **Caritan**ti ciṇṇaṃ dānādipaṭipattiṃ. **Ṭhapayitvā**ti muñcitvā aggahetvā, avatvāti attho. **Bhavābhave**ti bhave ca abhave ca, "itibhavābhavakathan"ti (dī. ni. 1.17) ettha hi vuddhihāniyo bhavābhavāti vuttā. "Itibhavābhavatañca vītivatto"ti (udā. 20) ettha sampattivipattivuddhihānisassatucchedapuññapāpānibhavābhavāti adhippetāni. "Itibhavābhavahetu vā, bhikkhave, bhikkhuno taṇhā uppajjamānā uppajjatī"ti (a. ni. 4.9; itivu. 105) ettha pana paṇītapaṇītatarāni sappinavanītādibhesajjāni bhavābhavāti adhippetāni. Sampattibhavesu paṇītatarā paṇītatamā bhavābhavātipi vadanti eva, tasmā idhāpi so eva attho veditabbo, khuddake ceva mahante ca bhavasminti vuttaṃ hoti. **Imamhi kappe**ti imasmiṃ bhaddakappe. **Pavakkhissan**ti kathayissaṃ. **Suṇohī**ti dhammasenāpatiṃ savane niyojeti. **Me**ti mama santike, mama bhāsatoti attho.

Nidānakathā niṭṭhitā.

1. Akittivaggo

1. Akitticariyāvaṇṇanā

3. Evaṃ (..0021) bhagavā āyasmato sāriputtattherassa sadevamanussāya ca parisāya attano pubbacariyāya savane ussāhaṃ janetvā idāni taṃ pubbacaritaṃ bhavantarapaṭicchannaṃ hatthatale āmalakaṃ viya paccakkhaṃ karonto **"yadā ahaṃ brahāraññe"**ti-ādimāha.

Tattha **yadā**ti yasmiṃ kāle. **Brahāraññe**ti mahā-araññe, araññāniyaṃ, mahante vaneti attho. **Suññe**ti janavivitte. **Vipinakānane**ti vipinabhūte kānane, padadvayenāpi tassa araññassa gahanabhāvameva dīpeti, sabbametaṃ kāradīpaṃ sandhāya vuttaṃ. **Ajjhogāhetvā**ti anupavisitvā. **Viharāmī**ti dibbabrahma-ariya-āneñjavihārehi samuppāditasukhavisesena iriyāpathavihārena sarīradukkhaṃ vicchinditvā harāmi attabhāvaṃ pavattemi. **Akitti nāma tāpaso**ti evaṃnāmako tāpaso hutvā yadā ahaṃ tasmiṃ araññe viharāmīti attho. Satthā tadā attano akittitāpasabhāvaṃ dhammasenāpatissa vadati. Tatrāyaṃ anupubbikathā–

Atīte kira imasmiṃyeva bhaddakappe bārāṇasiyaṃ brahmadatte nāma rājini rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa kule nibbatti, "akittī"tissa nāmaṃ kariṃsu. Tassa padasā gamanakāle bhaginīpi jāyi. "Yasavatī"tissā nāmaṃ kariṃsu. So soḷasavassakāle takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggahetvā paccāgamāsi. Athassa mātāpitaro kālamakaṃsu. So tesaṃ peta-

kiccāni kāretvā katipayadivasātikkamena ratanāvalokanaṃ āyuttakapurisehi kārayamāno “ettakaṃ mattikaṃ, ettakaṃ pettikaṃ, ettakaṃ pitāmahan”ti sutvā saṃviggamānaso hutvā “idaṃ dhanameva paññāyati, na dhanassa saṃhārakā, sabbe imaṃ dhanaṃ pahāyeva gatā, ahaṃ pana naṃ ādāya gamissāmī”ti rājānaṃ āpucchitvā bheriṃ carāpesi– “dhanena atthikā akittipaṇḍitassa gehaṃ āgacchantū”ti.

So (..0022) sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā dhane akhīyamāne “kiṃ me imāya dhanakīḷāya, atthikā gaṇhissantī”ti nivesanadvāraṃ vivaritvā hiraññasuvaṇṇādibharite sāragabbhe vivarāpetvā “dinnaṃyeva harantū”ti gehaṃ pahāya ñātiparivaṭṭassa paridevantassa bhaginiṃ gahetvā bārāṇasito nikkhamitvā nadiṃ uttaritvā dve tīṇi yojanāni gantvā pabbajitvā ramaṇīye bhūmibhāge paṇṇasālaṃ karitvā vasati. Yena pana dvārena tadā nikkhami, taṃ akittidvāraṃ nāma jātaṃ. Yena titthena nadiṃ otiṇṇo, taṃ akittititthaṃ nāma jātaṃ. Tassa pabbajitabhāvaṃ sutvā bahū manussā gāmanigamarājadhānivāsino tassa guṇehi ākaḍḍhiyamānahadayā anupabbajiṃsu. Mahāparivāro ahosi, mahālābhasakkāro nibbatti, buddhuppādo viya ahosi. Atha mahāsatto “ayaṃ lābhasakkāro mahā, parivāropi mahanto, kāyavivekamattampi idha na labhati, mayā ekākinā viharituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā paramappicchabhāvato vivekaninnatāya ca kassaci ajānāpetvā ekakova nikkhamitvā anupubbena damiḷaraṭṭhaṃ patvā kāvīrapaṭṭanasamīpe uyyāne viharanto jhānābhiññāyo nibbattesi. Tatrāpissa mahālābhasakkāro uppajji. So taṃ jigucchanto chaḍḍetvā ākāsena gantvā kāradīpe otari. Tadā kāradīpo ahidīpo nāma. So tattha mahantaṃ kārarukkhaṃ upanissāya paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Appicchatāya pana katthaci agantvā tassa rukkhassa phalakāle phalāni khādanto phale asati pattāni udakasittāni khādanto jhānasamāpattīhi vītināmesi.

Tassa sīlatejena sakkassa paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ imamhā ṭhānā cāvetukāmo”ti āvajjento paṇḍitaṃ disvā “kimatthaṃ nu kho ayaṃ tāpaso evaṃ dukkaraṃ tapaṃ carati, sakkattaṃ nu kho pattheti, udāhu aññaṃ, vīmaṃsissāmi naṃ. Ayañhi suvisuddhakāyavacīmanosamācāro jīvite nirapekkho udakasittāni kārapattāni khādati, sace sakkattaṃ pattheti attano sittāni kārapattāni mayhaṃ dassati, no ce, na dassatī”ti brāhmaṇavaṇṇena tassa santikaṃ agamāsi. Bodhisattopi kārapattāni sedetvā “sītalībhūtāni khādissāmī”ti paṇṇasāladvāre nisīdi. Athassa purato sakko brāhmaṇarūpena (..0023 bhikkhāya atthiko hutvā aṭṭhāsi. Mahāsatto taṃ disvā “lābhā vata me, suladdhaṃ vata me, cirassaṃ vata me yācako diṭṭho”ti somanassappatto hutvā “ajja mama manorathaṃ matthakaṃ pāpetvā dānaṃ

dassāmī”ti pakkabhājaneneva ādāya gantvā dānapāramiṃ āvajjetvā attano asesetvāva tassa bhikkhābhājane pakkhipi. Sakko taṃ gahetvā thokaṃ gantvā antaradhāyi. Mahāsattopi tassa datvā puna pariyeṭṭhiṃ anāpajjitvā teneva pītisukhena vītināmesi.

Dutiyadivase pana kārapattāni pacitvā “hiyyo dakkhiṇeyyaṃ alabhiṃ, ajja nu kho kathan”ti paṇṇasāladvāre nisīdi. Sakkopi tatheva āgami. Mahāsatto punapi tatheva datvā vītināmesi. Tatiyadivase ca tatheva datvā “aho vata me lābhā, bahuṃ vata puññaṃ pasavāmi, sacāhaṃ dakkhiṇeyyaṃ labheyyaṃ, evameva māsampi dvemāsampi dānaṃ dadeyyan”ti cintesi. Tīsupi divasesu “tena dānena na lābhasakkārasilokaṃ na cakkavattisampattiṃ na sakkasampattiṃ na brahmasampattiṃ na sāvakabodhiṃ na paccekabodhiṃ patthemi, api ca idaṃ me dānaṃ sabbaññutaññāṇassa paccayo hotū”ti yathādhikāraṃ cittaṃ ṭhapesi. Tena vuttaṃ–

4. “Tadā maṃ tapatejena, santatto tidivābhibhū;
dhārento brāhmaṇavaṇṇaṃ, bhikkhāya maṃ upāgami.

5. “Pavanā ābhataṃ paṇṇaṃ, atelañca aloṇikaṃ;
mama dvāre ṭhitaṃ disvā, sakaṭāhena ākiriṃ.

6. “Tassa datvānahaṃ paṇṇaṃ, nikujjitvāna bhājanaṃ;
punesanaṃ jahitvāna, pāvisiṃ paṇṇasālakaṃ.

7. “Dutiyampi tatiyampi, upagañchi mamantikaṃ;
akampito anolaggo, evamevamadāsahaṃ.

8. “Na me tappaccayā atthi, sarīrasmiṃ vivaṇṇiyaṃ;
pītisukhena ratiyā, vītināmemi taṃ divaṃ.

9. “Yadi māsampi dvemāsaṃ, dakkhiṇeyyaṃ varaṃ labhe;
akampito anolīno, dadeyyaṃ dānamuttamaṃ.

10. “Na (..0024) tassa dānaṃ dadamāno, yasaṃ lābhañca patthayiṃ;
sabbaññutaṃ patthayāno, tāni kammāni ācarin”ti.

Tattha **tadā**ti yadā ahaṃ akittināmako tāpaso hutvā tasmiṃ dīpe kārāraññe viharāmi, tadā. **Man**ti mama. **Tapatejenā**ti sīlapāramitānubhāvena. Sīlañhi duccaritasaṃkilesassa tapanato “tapo”ti vuccati, nekkhammavīriyapāramitānubhāvena vā. Tāpi hi taṇhāsaṃkilesassa kosajjassa ca tapanato “tapo”ti vuccati, ukkaṃsagatā ca tā bodhisattassa imasmiṃ attabhāveti. Khantisaṃvarassa cāpi paramukkaṃsagamanato “khantipāramitānubhāvenā”tipi vattuṃ vaṭṭateva. “Khantī paramaṃ tapo”ti (dī. ni. 2.90; dha. pa. 184) hi vuttaṃ. **Santatto**ti yathāvuttaguṇānubhāvajanitena dhammatāsiddhena paṇḍukambalasilāsanassa uṇhākārena santāpito. **Tidivābhibhū**ti devalokādhipati, sakkoti attho. Paṇṇasālāya samīpe gahitampi kārapaṇṇaṃ paṇṇasālāya araññamajjhagatattā **“pavanā ābhatan”**ti vuttaṃ.

Atelañca aloṇikanti deyyadhammassa anuḷārabhāvepi ajjhāsayasampattiyā dānadhammassa mahājutikabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ. **Mama dvāre**ti mayhaṃ paṇṇasālāya dvāre. **Sakaṭāhena ākirin**ti iminā attano kiñcipi asesetvā dinnabhāvaṃ dasseti.

Punesanaṃ jahitvānāti “ekadivasaṃ dvikkhattuṃ ghāsesanaṃ na sallekhan”ti cintetvā dānapītiyā titto viya hutvā tasmiṃ divase puna āhārapariyeṭṭhiṃ akatvā.

Akampitoti sudūravikkhambhitattā macchariyena acalito dānajjhāsayato calanamattampi akārito. **Anolaggo**ti lobhavasena īsakampi alaggo. **Tatiyampī**ti **pi**-saddena dutiyampīti imaṃ sampiṇḍeti. **Evamevamadāsahan**ti yathā paṭhamaṃ, evamevaṃ dutiyampi, tatiyampi adāsiṃ ahaṃ.

Na me tappaccayāti gāthāya vuttamevatthaṃ pākaṭaṃ karoti. Tattha **tappaccayā**ti dānapaccayā tīsu divasesu chinnāhāratāya sarīrasmiṃ yena vevaṇṇiyena bhavitabbaṃ, tampi me **sarīrasmiṃ vivaṇṇiyaṃ** dānapaccayāyeva natthi (..0025). Kasmā? Dānavisayena **pītisukhena** dānavisayāya eva ca **ratiyā. Vītināmemi taṃ divan**ti taṃ sakalaṃ timattadivasaṃ vītināmemi, na kevalañca tīṇi eva divasāni, atha kho māsadvimāsamattampi kālaṃ, evameva dātuṃ pahomīti dassetuṃ **"yadi māsampī"** ti-ādi vuttaṃ. **Anolīno**ti alīnacitto, dāne asaṅkucitacittoti attho.

Tassāti brāhmaṇarūpena āgatassa sakkassa. **Yasan**ti kittiṃ, parivārasampattiṃ vā. **Lābhañcā**ti devamanussesu cakkavatti-ādibhāvena laddhabbaṃ lābhaṃ vā **na patthayiṃ.** Atha kho sabbaññutaṃ sammāsambodhiṃ **patthayāno** ākaṅkhamāno **tāni** tīsu divasesu anekavāraṃ uppannāni dānamayāni puñña**kammāni** dānassa vā parivārabhūtāni kāyasucaritādīni puññakammāni **ācariṃ** akāsinti.

Iti bhagavā tasmiṃ attabhāve attano sudukkaraṃ puññacaritamattameva idha mahātherassa pakāsesi. **Jātakadesanāyaṃ** pana catutthadivase sakkassa upasaṅkamitvā bodhisattassa ajjhāsayajānanaṃ varena upanimantanā bodhisattassa varasampaṭicchanasīsena dhammadesanā deyyadhammadakkhiṇeyyānaṃ puna sakkassa anāgamanassa ca ākaṅkhamānatā ca pakāsitā. Vuttañhetaṃ-

"Akittiṃ disvāna sammantaṃ, sakko bhūtapatī bravi;
kiṃ patthayaṃ mahābrahme, eko sammasi ghammani.
"Dukkho punabbhavo sakka, sarīrassa ca bhedanaṃ;
sammohamaraṇaṃ dukkhaṃ, tasmā sammāmi, vāsava.
"Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsite;
varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
"Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Yena putte ca dāre ca, dhanadhaññaṃ piyāni ca;
laddhā narā na tappanti, so lobho na mayī vase.
etasmiṃ te sulapite ...pe... manasicchasi.
"Varañce (..0026) me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Khettaṃ vatthuṃ hiraññañca, gavāssaṃ dāsaporisaṃ;
yena jātena jīyanti, so doso na mayī vase.
"etasmiṃ te sulapite ...pe... manasicchasi.
"Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Bālaṃ na passe na suṇe, na ca bālena saṃvase;
bālenallāpasallāpaṃ, na kare na ca rocaye.
"Kiṃ nu te akaraṃ bālo, vada kassapa kāraṇaṃ;
kena kassapa bālassa, dassanaṃ nābhikaṅkhasi.
"Anayaṃ nayati dummedho, adhurāyaṃ niyuñjati;
Dunnayo seyyaso hoti, sammā vutto pakuppati;

vinayaṃ so na jānāti, sādhu tassa adassanaṃ.
“etasmiṃ te sulapite ...pe... manasicchasi.
“Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Dhīraṃ passe suṇe dhīraṃ, dhīrena saha saṃvase;
dhīrenallāpasallāpaṃ, taṃ kare tañca rocaye.
“Kiṃ nu te akaraṃ dhīro, vada kassapa kāraṇaṃ;
kena kassapa dhīrassa, dassanaṃ abhikaṅkhasi.
“Nayaṃ nayati medhāvī, adhurāyaṃ na yuñjati;
Sunayo seyyaso hoti, sammā vutto na kuppati;
vinayaṃ so pajānāti, sādhu tena samāgamo.
“etasmiṃ te sulapite ...pe... manasicchasi.
“Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamanaṃ pati;
dibbā bhakkhā pātubhaveyyuṃ, sīlavanto ca yācakā.
“Dadato me na khīyetha, datvā nānutapeyyahaṃ;
dadaṃ cittaṃ pasādeyyaṃ, etaṃ sakka varaṃ vare.
“etasmiṃ te sulapite ...pe... manasicchasi.
“Varañce (..0027) me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
na maṃ puna upeyyāsi, etaṃ sakka varaṃ vare.
“Bahūhi vatacariyāhi, narā ca atha nāriyo;
dassanaṃ abhikaṅkhanti, kiṃ nu me dassane bhayaṃ.
“Taṃ tādisaṃ devavaṇṇaṃ, sabbakāmasamiddhinaṃ;
disvā tapo pamajjeyyaṃ, etaṃ te dassane bhayan”ti. (jā. 1.13.83-103);

Atha sakko “sādhu, bhante, na te ito paṭṭhāya santikaṃ āgamissāmī”ti taṃ abhivādetvā pakkāmi. Mahāsatto yāvajīvaṃ tattheva vasanto āyupariyosāne brahmaloke nibbatti.

Anuruddhatthero tadā sakko ahosi, lokanātho akittipaṇḍito.

Tassa mahābhinikkhamanasadisaṃ nikkhantattā **nekkhammapāramī**. Suvisuddhasīlācāratāya **sīlapāramī**. Kāmavitakkādīnaṃ suṭṭhu vikkhambhitattā

vīriyapāramī. Khantisaṃvarassa paramukkaṃsagamanato **khantipāramī.** Paṭiññānurūpaṃ paṭipattiyā **saccapāramī.** Sabbattha acalasamādānādhiṭṭhānena **adhiṭṭhānapāramī.** Sabbasattesu hitajjhāsayena **mettāpāramī.** Sattasaṅkhārakatavippakāresu majjhattabhāvappattiyā **upekkhāpāramī.** Tāsaṃ upakārānupakāre dhamme jānitvā anupakāre dhamme pahāya upakāradhammesu pavattāpanapurecarā sahajātā ca upāyakosallabhūtā atisallekhavuttisādhanī ca paññā **paññāpāramī**ti imāpi dasa pāramiyo labbhanti.

Dānajjhāsayassa pana ati-uḷārabhāvena dānamukhena desanā pavattā. Tasmā sabbattha samakā mahākaruṇā, dvepi puññañāṇasambhārā, kāyasucaritādīni tīṇi bodhisattasucaritāni, saccādhiṭṭhānādīni cattāri adhiṭṭhānāni, ussāhādayo catasso buddhabhūmiyo, saddhādayo pañca mahābodhiparipācanīyā dhammā, alobhajjhāsayādayo cha bodhisattānaṃ ajjhāsayā, tiṇṇo tāressāmīti-ādayo satta paṭiññā dhammā, appicchassāyaṃ dhammo, nāyaṃ dhammo mahicchassāti-ādayo (dī. ni. 3.358; a. ni. 8.30) aṭṭha mahāpurisavitakkā (dī. ni. 3.358), nava yonisomanasikāramūlakā dhammā, dānajjhāsayādayo dasa mahāpurisajjhāsayā, dānasīlādayo dasa puññakiriyavatthūnīti evamādayo ye anekasata-anekasahassappabhedā bodhisambhārabhūtā (..0028) mahābodhisattaguṇā. Te sabbepi yathārahaṃ idha niddhāretvā vattabbā.

Api cettha mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya mahābhinikkhamanasadisaṃ gehato nikkhamanaṃ, nikkhamitvā pabbajitassa bahujanasammatassa sato paramappicchabhāvena kulesu gaṇesu ca alaggatā, accantameva lābhasakkārasilokajigucchā, pavivekābhirati, kāyajīvitanirapekkho pariccāgo, anāhārasseva sato divasattayampi dānapītiyā parituṭṭhassa nibbikārasarīrayāpanaṃ, māsadvimāsamattampi kālaṃ yācake sati āhāraṃ tatheva datvā "dānagateneva pītisukhena sarīraṃ yāpessāmī"ti pariccāge anolīnavuttisādhako uḷāro dānajjhāsayo, dānaṃ datvā puna āhārapariyeṭṭhiyā akaraṇahetubhūtā paramasallekhavuttīti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā veditabbā. Tenetaṃ vuccati–

"Evaṃ acchariyā hete, abbhutā ca mahesino;
mahākāruṇikā dhīrā, sabbalokekabandhavā.
"Acinteyyānubhāvā ca, sadā saddhammagocarā;
bodhisattā mahāsattā, sucisallekhavuttino.
"Mahāvātasamuddhata-vīcimālo mahodadhi;
api laṅgheyya velantaṃ, bodhisattā na dhammataṃ.
"Loke sañjātavaddhāpi, na te bhāvitabhāvino;
limpanti lokadhammehi, toyena padumaṃ yathā.
"Yesaṃ ve attani sneho, nihīyati yathā yathā;
sattesu karuṇāsneho, vaḍḍhateva tathā tathā.
"Yathā cittaṃ vase hoti, na ca cittavasānugā;
tathā kammaṃ vase hoti, na ca kammavasānugā.
"Dosehi nābhibhūyanti, samugghātenti vā na te;
carantā bodhipariyeṭṭhiṃ, purisājāniyā budhā.

"Tesu (..0029) cittappasādopi, dukkhato parimocaye;
pagevānukiriyā tesaṃ, dhammassa anudhammato"ti.

Paramatthadīpaniyā cariyāpiṭakasaṃvaṇṇanāya

Akitticariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṅkhabrāhmaṇacariyāvaṇṇanā

11-12. Dutiyasmiṃ **punāparan**ti puna aparaṃ, na kevalamidaṃ akitticariyameva, atha kho puna aparaṃ aññaṃ saṅkhacariyampi pavakkhissaṃ, suṇohīti adhippāyo. Ito paresupi eseva nayo. **Saṅkhasavhayo**ti saṅkhanāmo. **Mahāsamuddaṃ taritukāmo**ti suvaṇṇabhūmiṃ gantuṃ nāvāya mahāsamuddaṃ taritukāmo. **Upagacchāmi paṭṭanan**ti tāmalittipaṭṭanaṃ uddissa gacchāmi. Sayambhuñāṇena paccekabodhiyā adhigatattā sayameva bhūtanti **sayambhuṃ.** Kilesamārādīsu kenacipi na parājitanti **aparājitaṃ,** tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā ṭhitanti attho. **Tattāya kaṭhinabhūmiyā**ti ghammasantāpena santattāya sakkharavālukānicitattā kharāya kakkhaḷāya bhūmiyā.

13. Tanti taṃ paccekabuddhaṃ. **Imamatthan**ti imaṃ idāni vakkhamānaṃ "idaṃ khettan"ti-ādikaṃ atthaṃ. **Vicintayin**ti tadā saṅkhabrāhmaṇabhūto cintesinti satthā vadati. Tatrāyaṃ anupubbikathā–

Atīte ayaṃ bārāṇasī moḷinī nāma ahosi. Moḷinīnagare brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto saṅkho nāma brāhmaṇo hutvā aḍḍho mahaddhano catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe attano nivesanadvāreti chasu ṭhānesu cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassāni vissajjento kapaṇaddhikādīnaṃ mahādānaṃ pavattesi. So ekadivasaṃ cintesi– "ahaṃ gehe dhane khīṇe dānaṃ dātuṃ na sakkhissāmi, aparikkhīṇeyeva dhane nāvāya suvaṇṇabhūmiṃ gantvā dhanaṃ āharissāmī"ti. So nāvaṃ bhaṇḍassa pūrāpetvā puttadāraṃ āmantetvā "yāvāhaṃ āgacchissāmi, tāva me dānaṃ anupacchindantā pavatteyyāthā"ti vatvā dāsakammakaraparivuto upāhanaṃ āruyha chattena dhāriyamānena paṭṭanagāmābhimukho pāyāsi.

Tasmiṃ (..0030) khaṇe gandhamādane eko paccekabuddho sattāhaṃ nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā nirodhasamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento taṃ dhanāharaṇatthaṃ gacchantaṃ disvā "mahāpuriso dhanaṃ āharituṃ gacchati, bhavissati nu kho assa mahāsamudde antarāyo, no"ti āvajjetvā "bhavissatī"ti ñatvā "esa maṃ disvā chattañca upāhanañca mayhaṃ datvā upāhanadānanissandena samudde bhinnāya nāvāya patiṭṭhaṃ labhissati, karissāmissa anuggahan"ti ākāsena gantvā tassa avidūre otaritvā majjhanhikasamaye caṇḍavātātapena aṅgārasanthatasadisaṃ uṇhavālukaṃ maddanto tassa abhimukhaṃ āgañchi. So taṃ disvāva haṭṭhatuṭṭho "puññakkhettaṃ me āgataṃ, ajja mayā ettha bījaṃ

ropetuṃ vaṭṭatī"ti cintesi. Tena vuttaṃ "tamahaṃ paṭipathe disvā, imamatthaṃ vicintayin"ti-ādi.

Tattha **idaṃ khettan**ti-ādi cintitākāradassanaṃ. **Khettan**ti khittaṃ bījaṃ mahapphalabhāvakaraṇena tāyatīti khettaṃ, pubbaṇṇāparaṇṇaviruhanabhūmi. Idha pana khettaṃ viyāti khettaṃ, aggadakkhiṇeyyo paccekabuddho. Tenevāha "puññakāmassa jantuno"ti.

14. Mahāgamanti vipulaphalāgamaṃ, sassasampattidāyakanti attho. **Bījaṃ na ropetī**ti bījaṃ na vapati.

15. Khettavaruttamanti khettavaresupi uttamaṃ. Sīlādiguṇasampannā hi visesato ariyasāvakā khettavarā, tatopi aggabhūto paccekabuddho khettavaruttamo. **Kāran**ti sakkāraṃ. Yadi na karomīti sambandho. Idaṃ vuttaṃ hoti- idamīdisaṃ anuttaraṃ puññakkhettaṃ labhitvā tattha pūjāsakkāraṃ yadi na karomi, puññena atthiko nāmāhaṃ na bhaveyyanti.

16-17. Yathā amaccoti-ādīnaṃ dvinnaṃ gāthānaṃ ayaṃ saṅkhepattho- **yathā** nāma yo koci raññā muddādhikāre ṭhapito lañchanadharo amaccapuriso senāpati vā so **antepure jane** bahiddhā ca balakāyādīsu **rañño** yathānusiṭṭhaṃ na paṭipajjati **na tesaṃ dhanadhaññaṃ deti,** taṃ taṃ kattabbaṃ vattaṃ parihāpeti. So **muddito** parihāyati muddādhikāraladdhavibhavato (..0031) paridhaṃsati, **evameva** ahampi puññakammassa rato laddhabbapuññaphalasaṅkhātaṃ **puññakāmo** dakkhiṇāya vipulaphalabhāvakaraṇena **vipulaṃ disvāna** taṃ **dakkhiṇaṃ** uḷāraṃ dakkhiṇeyyaṃ labhitvā **tassa dānaṃ yadi na dadāmi puññato** āyatiṃ puññaphalato ca paridhaṃsāmi. Tasmā idha mayā puññaṃ kātabbamevāti.

Evaṃ pana cintetvā mahāpuriso dūratova upāhanā orohitvā vegena upasaṅkamitvā vanditvā "bhante, mayhaṃ anuggahatthāya imaṃ rukkhamūlaṃ upagacchathā"ti vatvā tasmiṃ rukkhamūlaṃ upasaṅkamante tattha vālukaṃ ussāpetvā uttarāsaṅgaṃ paññāpetvā paccekabuddhe tattha nisinne vanditvā vāsitaparissāvitena udakena tassa pāde dhovitvā, gandhatelena makkhetvā, attano upāhanaṃ puñchitvā, gandhatelena makkhetvā, tassa pāde paṭimuñcitvā "bhante, imaṃ upāhanaṃ āruyha, imaṃ chattaṃ matthake katvā gacchathā"ti chattupāhanaṃ adāsi. Sopissa anuggahatthāya taṃ gahetvā pasādasaṃvaḍḍhanatthaṃ passantasseva vehāsaṃ uppatitvā gandhamādanaṃ agamāsi. Tena vuttaṃ-

18. "Evāhaṃ cintayitvāna, orohitvā upāhanā;
tassa pādāni vanditvā, adāsiṃ chattupāhanan"ti.

Bodhisatto taṃ disvā ativiya pasannacitto paṭṭanaṃ gantvā nāvaṃ abhiruhi. Athassa mahāsamuddaṃ tarantassa sattame divase nāvā vivaramadāsi. Udakaṃ ussiñcituṃ nāsakkhiṃsu. Mahājano maraṇabhayabhīto attano attano devatā namassitvā mahāviravaṃ viravi. Bodhisatto ekaṃ upaṭṭhākaṃ gahetvā sakalasarīraṃ telena makkhetvā sappinā saddhiṃ sakkharacuṇṇāni yāvadatthaṃ khāditvā tampi khādāpetvā tena saddhiṃ kūpakayaṭṭhimatthakaṃ āruyha "imāya disāya amhākaṃ nagaran"ti disaṃ vavatthapetvā macchakacchapaparipanthato attānaṃ saccādhiṭṭhānena pamocento tena saddhiṃ usabhamattaṭṭhānaṃ atikkamitvā patitvā samuddaṃ tarituṃ ārabhi. Mahājano pana tattheva vināsaṃ pāpuṇi.

Tassa tarantasseva satta divasā gatā. So tasmimpi kāle loṇodakena mukhaṃ vikkhāletvā uposathiko ahosiyeva.

Tadā (..0032) pana īdisānaṃ purisavisesānaṃ rakkhaṇatthāya catūhi lokapālehi ṭhapitā maṇimekhalā nāma devadhītā attano issariyena sattāhaṃ pamajjitvā sattame divase taṃ disvā "sacāyaṃ idha marissa, ativiya gārayhā abhavissan"ti saṃviggahadayā suvaṇṇapātiyā dibbabhojanassa pūretvā vegenāgantvā "brāhmaṇa, idaṃ dibbabhojanaṃ bhuñjā"ti āha. So taṃ ulloketvā "nāhaṃ bhuñjāmi, uposathikomhī"ti paṭikkhipitvā taṃ pucchanto-

"Yaṃ tvaṃ sukhenābhisamekkhase maṃ, bhuñjassu bhattaṃ iti maṃ vadesi;
pucchāmi taṃ nāri mahānubhāve, devī nusi tvaṃ uda mānusī nū"ti. (jā. 1.10.42)-

Āha. Sā tassa paṭivacanaṃ dentī-

"Devī ahaṃ saṅkha mahānubhāvā, idhāgatā sāgaravārimajjhe;
anukampikā no ca paduṭṭhacittā, taveva atthāya idhāgatāsmi.
"Idhannapānaṃ sayanāsanañca, yānāni nānāvividhāni saṅkha;
sabbassa tyāhaṃ paṭipādayāmi, yaṃ kiñci tuyhaṃ manasābhipatthitan"ti. (jā. 1.10.43-44)-

Imā gāthā abhāsi. Taṃ sutvā mahāsatto "ayaṃ devadhītā samuddapiṭṭhe mayhaṃ 'idañcidañca dammī'ti vadati, yañcesā mayhaṃ deti, tampi mama puññeneva, taṃ pana puññaṃ ayaṃ devadhītā jānāti nu kho, udāhu na jānāti, pucchissāmi tāva nan"ti cintetvā pucchanto imaṃ gāthamāha-

"Yaṃ kiñci yiṭṭhañca hutañca mayhaṃ, sabbassa no issarā tvaṃ sugatte;
sussoṇi subbhūru vilaggamajjhe, kissa me kammassa ayaṃ vipāko"ti. (jā. 1. 10.45);

Tattha (..0033) **yiṭṭhan**ti dānavasena yajitaṃ. **Hutan**ti āhunapāhunavasena dinnaṃ. **Sabbassa no issarā tvan**ti amhākaṃ puññakammassa sabbassa tvaṃ issarā, "ayaṃ imassa vipāko, ayaṃ imassā"ti byākarituṃ samatthā. **Sussoṇī**ti sundarajaghane. **Subbhūrū**ti sundarehi bhamukehi ūrūhi ca samannāgate. **Vilaggamajjhe**ti vilaggatanumajjhe. **Kissa me**ti mayā katakammesu katara**kammassa ayaṃ vipāko,** yenāhaṃ appatiṭṭhe mahāsamudde ajja patiṭṭhaṃ labhāmīti.

Taṃ sutvā devadhītā "ayaṃ brāhmaṇo 'yaṃ attanā kusalakammaṃ kataṃ, taṃ kammaṃ na jānātī'ti saññāya pucchati maññe, kathessāmi nan"ti nāvābhiruhana-divase paccekabuddhassa chattupāhanadānapuññameva tassa kāraṇanti kathentī-

"Ghamme pathe brāhmaṇa ekabhikkhuṃ, ugghaṭṭapādaṃ tasitaṃ kilantaṃ;
paṭipādayī saṅkha upāhanāni, sā dakkhiṇā kāmaduhā tavajjā"ti. (jā. 1.10.46)-

Gāthamāha.

Tattha **ekabhikkhun**ti ekaṃ paccekabuddhaṃ sandhāyāha. **Ugghaṭṭapādan**ti uṇhavālukāya ghaṭṭapādaṃ, vibādhitapādanti attho. **Tasitan**ti pipāsitaṃ. **Paṭipādayī**ti paṭipādesi yojesi. **Kāmaduhā**ti sabbakāmadāyikā.

Taṃ sutvā mahāsatto "evarūpepi nāma appatiṭṭhe mahāsamudde mayā dinnaṃ chattupāhanadānaṃ mama sabbakāmadadaṃ jātaṃ aho sudinnan"ti tuṭṭhacitto-

"Sā hotu nāvā phalakūpapannā, anavassutā erakavātayuttā;
aññassa yānassa na hettha bhūmi, ajjeva maṃ moḷiniṃ pāpayassū"ti. (jā. 1. 10.47)-

Gāthamāha.

Tattha (..0034) **phalakūpapannā**ti mahānāvatāya bahūhi phalakehi upetā. Udakappavesanābhāvena **anavassutā.** Sammā gahetvā gamanakavātena **erakavātayuttā.**

Devadhītā tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭhahaṭṭhā dīghato aṭṭha-usabhaṃ vitthārato catu-usabhaṃ gambhīrato vīsatiyaṭṭhikaṃ sattaratanamayaṃ nāvaṃ māpetvā kūpaphiyārittayuttāni indanīlarajatasuvaṇṇamayādīni nimminitvā sattannaṃ ratanānaṃ pūretvā brāhmaṇaṃ āliṅgetvā nāvaṃ āropesi, upaṭṭhākaṃ panassa na olokesi. Brāhmaṇo attanā katakalyāṇato tassa pattiṃ adāsi, so anumodi. Atha devadhītā tampi āliṅgetvā nāvāya patiṭṭhāpetvā taṃ nāvaṃ moḷinīnagaraṃ netvā brāhmaṇassa ghare dhanaṃ patiṭṭhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Tenāha bhagavā-

"Sā tattha vittā sumanā patītā, nāvaṃ sucittaṃ abhinimminitvā;
ādāya saṅkhaṃ purisena saddhiṃ, upānayī nagaraṃ sādhuramman"ti. (jā. 1.

10.48);

Mahāpurisassa hi cittasampattiyā paccekabuddhassa ca nirodhato vuṭṭhitabhāvena sattasu cetanāsu ādicetanā diṭṭhadhammavedanīyā ati-uḷāraphalā ca jātā. Idampi tassa dānassa appamattaphalanti daṭṭhabbaṃ. Aparimāṇaphalañhi taṃ dānaṃ bodhisambhārabhūtaṃ. Tena vuttaṃ–

19. "Tenevāhaṃ sataguṇato, sukhumālo sukhedhito;
api ca dānaṃ paripūrento, evaṃ tassa adāsahan"ti.

Tattha **tenā**ti tato paccekabuddhato, **sataguṇato**ti sataguṇena **ahaṃ** tadā saṅkhabhūto **sukhumālo,** tasmā **sukhedhito** sukhasaṃvaḍḍho, **api ca** evaṃ santepi **dānaṃ paripūrento, evaṃ** mayhaṃ dānapāramī paripūretūti **tassa** paccekabuddhassa attano sarīradukkhaṃ anapekkhitvā chattupāhanaṃ **adāsin**ti attano dānajjhāsayassa uḷārabhāvaṃ satthā pavedesi.

Bodhisattopi (..0035) yāvajīvaṃ amitadhanagehaṃ ajjhāvasanto bhiyyosomattāya dānāni datvā sīlāni rakkhitvā āyupariyosāne sapariso devanagaraṃ pūresi.

Tadā devadhītā uppalavaṇṇā ahosi, puriso ānandatthero, lokanātho saṅkhabrāhmaṇo.

Tassa suvisuddhaniccasīla-uposathasīlādivasena sīlapāramī dānasīlādīnaṃ paṭipakkhato nikkhantattā kusaladhammavasena nekkhammapāramī, dānādinipphādanatthaṃ abbhussahanavasena tathā mahāsamuddataraṇavāyāmavasena ca vīriyapāramī, tadatthaṃ adhivāsanakhantivasena khantipāramī, paṭiññānurūpappaṭipattiyā saccapāramī, sabbattha acalasamādānādhiṭṭhānavasena adhiṭṭhānapāramī, sabbasattesu hitajjhāsayavasena mettāpāramī, sattasaṅkhārakatavippakāresu majjhattabhāvappattiyā upekkhāpāramī, sabbapāramīnaṃ upakārānupakāre dhamme jānitvā anupakāre dhamme pahāya upakāradhammesu pavattāpanapurecarā sahajātā ca upāyakosallabhūtā paññā paññāpāramīti imāpi pāramiyo labbhanti.

Dānajjhāsayassa pana ati-uḷārabhāvena dānapāramīvasena desanā pavattā. Yasmā cettha dasa pāramiyo labbhanti, tasmā heṭṭhā vuttā mahākaruṇādayo bodhisattaguṇā idhāpi yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā attano bhogasukhaṃ anapekkhitvā mahākaruṇāya "dānapāramiṃ pūressāmī"ti dānasambhārasaṃharaṇatthaṃ samuddataraṇaṃ, tattha ca samuddapatitassapi uposathādhiṭṭhānaṃ, sīlakhaṇḍabhayena devadhītāyapi upagatāya āhārānāharaṇanti evamādayo mahāsattassa guṇā veditabbā. Idāni vakkhamānesu sesacaritesu iminā va nayena guṇaniddhāraṇaṃ veditabbaṃ. Tattha tattha visesamattameva vakkhāma. Tenetaṃ vuccati–

"Evaṃ acchariyā hete, abbhutā ca mahesino ...pe...;
pagevānukiriyā tesaṃ, dhammassa anudhammato"ti.

Saṅkhabrāhmaṇacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Kururājacariyāvaṇṇanā

20. Tatiye (..0036) **indapatthe puruttame**ti indapatthanāmake kururaṭṭhassa puravare uttamanagare. **Rājā**ti dhammena samena catūhi saṅgahavatthūhi parisaṃ rañjetīti rājā. **Kusale dasahupāgato**ti kusalehi dasahi samannāgato, dānādīhi dasahi puññakiriyavatthūhi, dasahi kusalakammapathehi vā yuttoti attho.

21. Kaliṅgaraṭṭhavisayāti kaliṅgaraṭṭhasaṅkhātavisayā. **Brāhmaṇā upagañchu man**ti kaliṅgarājena uyyojitā aṭṭha brāhmaṇā maṃ upasaṅkamiṃsu. Upasaṅkamitvā ca pana **āyācuṃ maṃ hatthināgan**ti hatthibhūtaṃ mahānāgaṃ maṃ āyāciṃsu. **Dhaññan**ti dhanāyitabbasirisobhaggappattaṃ lakkhaṇasampannaṃ. **Maṅgalasammatan**ti tāyayeva lakkhaṇasampattiyā maṅgalaṃ abhivuḍḍhikāraṇanti abhisammataṃ janehi.

22. Avuṭṭhikoti vassarahito. **Dubbhikkho**ti dullabhabhojano. **Chātako mahā**ti mahatī jighacchābādhā vattatīti attho. **Dadāhī**ti dehi. **Nīlan**ti nīlavaṇṇaṃ. **Añjanasavhayan**ti añjanasaddena avhātabbaṃ, añjananāmakanti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti– amhākaṃ kaliṅgaraṭṭhaṃ avuṭṭhikaṃ, tena idāni mahādubbhikkhaṃ tattha mahantaṃ chātakabhayaṃ uppannaṃ, tassa vūpasamatthāya imaṃ añjanagirisaṅkāsaṃ tuyhaṃ añjananāmakaṃ maṅgalahatthiṃ dehi, imasmiñhi tattha nīte devo vassissati, tena taṃ sabbabhayaṃ vūpasammissatīti. Tatrāyaṃ anupubbikathā–

Atīte kururaṭṭhe indapatthanagare bodhisatto kururājassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gahetvā anupubbena viññutaṃ patto, takkasilaṃ gantvā yogavihitāni sippāyatanāni vijjāṭṭhānāni ca uggahetvā paccāgato pitarā uparajje ṭhapito, aparabhāge pitu accayena rajjaṃ patvā dasa rājadhamme akopento dhammena rajjaṃ kāresi dhanañjayo nāma nāmena. So catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassaṃ dhanaṃ vissajjento sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ adāsi. Tassa dānajjhāsayatā dānābhirati sakalajambudīpaṃ patthari.

Tasmiṃ (..0037) kāle kaliṅgaraṭṭhe dubbhikkhabhayaṃ chātakabhayaṃ rogabhayanti tīṇi bhayāni uppajjiṃsu. Sakalaraṭṭhavāsino dantapuraṃ gantvā rājabhavanadvāre ukkuṭṭhimakaṃsu "devaṃ vassāpehi devā"ti. Rājā taṃ sutvā "kiṃkāraṇā ete viravantī"ti amacce pucchi. Amaccā rañño tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā porāṇakarājāno deve avassante kiṃ karontīti. "Devo vassatū"ti dānaṃ datvā uposathaṃ adhiṭṭhāya samādinnasīlā sirigabbhaṃ pavisitvā dabbasanthare sattāhaṃ nipajjantīti. Taṃ sutvā tathā akāsi. Devo na vassi, evaṃ rājā ahaṃ mayā kattabbakiccaṃ akāsiṃ, devo na vassati, kinti karomāti. Deva, indapatthanagare dhanañjayassa nāma kururājassa maṅgalahatthimhi ānīte devo vassissatīti. So rājā balavāhanasampanno duppasaho, kathamassa hatthiṃ ānessāmāti. Mahārāja, tena saddhiṃ yuddhakiccaṃ natthi, dānajjhāsayo so rājā dānābhirato yācito samāno alaṅkatasīsampi chinditvā pasādasampannāni akkhīnipi uppāṭetvā sakalarajjampi niyyātetvā dadeyya, hatthimhi vattabbameva natthi, avassaṃ yācito samāno dassatīti. Ke pana yācituṃ samatthāti? Brāhmaṇā, mahārājāti. Rājā aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā paribbayaṃ datvā hatthiyāca-

natthaṃ pesesi. Te sabbattha ekarattivāsena turitagamanaṃ gantvā katipāhaṃ nagaradvāre dānasālāsu bhuñjantā sarīraṃ santappetvā rañño dānaggaṃ āgamanapathe kālaṃ āgamayamānā pācīnadvāre aṭṭhaṃsu.

Bodhisattopi pātova nhātānulitto sabbālaṅkārappaṭimaṇḍito alaṅkatavaravāraṇakhandhagato mahantena rājānubhāvena dānasālaṃ gantvā otaritvā sattaṭṭhajanānaṃ sahatthena dānaṃ datvā "iminā va nīhārena dethā"ti vatvā hatthiṃ abhiruhitvā dakkhiṇadvāraṃ agamāsi. Brāhmaṇā pācīnadvāre ārakkhassa balavatāya okāsaṃ alabhitvā dakkhiṇadvāraṃ gantvā rājānaṃ āgacchantaṃ ullokayamānā dvārato nātidūre unnataṭṭhāne ṭhitā sampattaṃ rājānaṃ hatthe ukkhipitvā jayāpesuṃ. Rājā vajiraṅkusena vāraṇaṃ nivattetvā tesaṃ santikaṃ gantvā te brāhmaṇe "kiṃ icchathā"ti pucchi. Brāhmaṇā "kaliṅgaraṭṭhaṃ dubbhikkhabhayena chātakabhayena rogabhayena ca upaddutaṃ. So upaddavo imasmiṃ tava maṅgalahatthimhi nīte (..0038) vūpasammissati. Tasmā imaṃ añjanavaṇṇaṃ nāgaṃ amhākaṃ dehī"ti āhaṃsu. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha "kaliṅgaraṭṭhavisayā ...pe... añjanasavhayan"ti. Tassattho vutto eva.

Atha bodhisatto "na metaṃ patirūpaṃ, yaṃ me yācakānaṃ manorathavighāto siyā, mayhañca samādānabhedo siyā"ti

hatthikkhandhato otaritvā "sace analaṅkataṭṭhānaṃ atthi, alaṅkaritvā dassāmī"ti samantato oloketvā analaṅkataṭṭhānaṃ adisvā soṇḍāya naṃ gahetvā brāhmaṇānaṃ hatthesu ṭhapetvā ratanabhiṅgārena pupphagandhavāsitaṃ udakaṃ pātetvā adāsi. Tena vuttaṃ-

23. "Na me yācakamanuppatte, paṭikkhepo anucchavo;
mā me bhijji samādānaṃ, dassāmi vipulaṃ gajaṃ.

24. "Nāgaṃ gahetvā soṇḍāya, bhiṅgāre ratanāmaye;
jalaṃ hatthe ākiritvā, brāhmaṇānaṃ adaṃ gajan"ti.

Tattha **yācakamanuppatte**ti yācake anuppatte. **Anucchavo**ti anucchaviko patirūpo. **Mā me bhijji samādānan**ti sabbaññutaññāṇatthāya sabbassa yācakassa sabbaṃ anavajjaṃ icchitaṃ dadanto dānapāramiṃ pūressāmīti yaṃ mayhaṃ samādānaṃ, taṃ mā bhijji. Tasmā **dassāmi vipulaṃ gajan**ti mahantaṃ imaṃ maṅgalahatthiṃ dassāmīti. **Adan**ti adāsiṃ.

25. Tasmiṃ pana hatthimhi dinne amaccā bodhisattaṃ etadavocuṃ- "kasmā, mahārāja, maṅgalahatthiṃ dadattha, nanu aññho hatthī dātabbo, raññā nāma evarūpo opavayho maṅgalahatthī issariyaṃ abhivijayañca ākaṅkhantena na dātabbo"ti. Mahāsatto yaṃ maṃ yācakā yācanti, tadeva mayā dātabbaṃ, sace pana maṃ rajjaṃ yāceyyuṃ, rajjampi tesaṃ dadeyyaṃ, mayhaṃ rajjatopi jīvitatopi sabbaññutaññāṇameva piyataraṃ, tasmā taṃ hatthiṃ adāsinti āha. Tena vuttaṃ **"tassa nāge padinnamhī"**ti-ādi. Tattha **tassā**ti tassa tena, tasmiṃ **nāge** hatthimhi dinne.

26. Maṅgalasampannanti maṅgalaguṇehi samannāgataṃ. **Saṅgāmavijayuttaman**ti saṅgāmavijayā uttamaṃ, saṅgāmavijaye vā uttamaṃ padhānaṃ pavaraṃ nāgaṃ. **Kiṃ te rajjaṃ** (..0039) **karissatī**ti tasmiṃ nāge apagate tava rajjaṃ kiṃ karissati, rajjakiccaṃ na karissati, rajjampi apagatamevāti dasseti.

27. Rajjampi me dade sabbanti tiṭṭhatu nāgo tiracchānagato, idaṃ me sabbaṃ kururaṭṭhampi yācakānaṃ dadeyyaṃ. **Sarīraṃ dajjamattano**ti rajjepi vā kiṃ vattabbaṃ, attano sarīrampi yācakānaṃ dadeyyaṃ, sabbopi hi me ajjhattikabāhiro pariggaho lokahitatthameva mayā pariccatto. Yasmā **sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ** sabbaññutā ca dānapāramiṃ ādiṃ katvā sabbapāramiyo apūrentena na sakkā laddhuṃ, tasmā nāgaṃ adāsiṃ ahanti dasseti.

Evampi tasmiṃ nāge ānīte kaliṅgaraṭṭhe devo na vassateva. Kaliṅgarājā "idānipi na vassati, kiṃ nu kho kāraṇan"ti pucchitvā "kururājā garudhamme rakkhati, tenassa raṭṭhe anvaddhamāsaṃ anudasāhaṃ devo vassati, raññho guṇānubhāvo esa, na imassa tiracchānagatassā"ti jānitvā "mayampi garudhamme rakkhissāma, gacchatha dhanañcayakorabyassa santike te suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā ānethā"ti amacce pesesi. Garudhammā vuccanti pañca sīlāni, tāni bodhisatto suparisuddhāni katvā rakkhati, yathā ca bodhisatto. Evamassa mātā aggamahesī, kaniṭṭhabhātā uparājā, purohito brāhmaṇo, rajjuggāhako amacco, sārathi seṭṭhi, doṇamāpako dovāriko, nagarasobhinī vaṇṇadāsīti. Tena vuttaṃ-

"Rājā mātā mahesī ca, uparājā purohito;
rajjuggāho sārathī seṭṭhi, doṇo dovāriko tathā;
gaṇikā te ekādasa, garudhamme patiṭṭhitā"ti.

Te amaccā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Mahāsatto "mayhaṃ garudhamme kukkuccaṃ atthi, mātā pana me surakkhitaṃ rakkhati, tassā santike gaṇhathā"ti vatvā tehi "mahārāja, kukkuccaṃ nāma sikkhākāmassa sallekhavuttino hoti, detha no"ti yācito "pāṇo na hantabbo, adinnaṃ na ādātabbaṃ, kāmesumicchācāro na caritabbo, musā na bhaṇitabbaṃ, majjaṃ na pātabban"ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā "evaṃ santepi mātu santike gaṇhathā"ti āha.

Dūtā (..0040) rājānaṃ vanditvā tassā santikaṃ gantvā "devi, tumhe kira garudhammaṃ rakkhatha, taṃ no dethā"ti vadiṃsu. Bodhisattassa mātāpi tatheva attano kukkuccassa atthibhāvaṃ vatvāva tehi yācitā adāsi. Tathā mahesi-ādayopi. Te sabbesampi santike suvaṇṇapaṭṭe garudhamme likhāpetvā dantapuraṃ gantvā kaliṅgaraññho datvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Sopi rājā tasmiṃ dhamme vattamāno pañca sīlāni pūresi. Tato sakalakaliṅgaraṭṭhe devo vassi. Tīṇi bhayāni vūpasantāni. Raṭṭhaṃ khemaṃ subhikkhaṃ ahosi. Bodhisatto yāvajīvaṃ dānādīni puññāni katvā sapariso saggapuraṃ pūresi.

Tadā gaṇikādayo uppalavaṇṇādayo ahesuṃ. Vuttañhetaṃ–

"Gaṇikā uppalavaṇṇā, puṇṇo dovāriko tadā;
rajjuggāho ca kaccāno, doṇamāpako ca kolito.
"Sāriputto tadā seṭṭhi, anuruddho ca sārathi;
brāhmaṇo kassapo thero, uparājānandapaṇḍito.
"Mahesī rāhulamātā, māyādevī janettikā;
kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātakan"ti. (dha. pa. aṭṭha. 2.361 haṃsaghātakabhikkhuvatthu);

Idhāpi nekkhammapārami-ādayo sesadhammā ca vuttanayeneva niddhāretabbāti.

Kururājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Mahāsudassanacariyāvaṇṇanā

28. Catutthe **kusāvatimhi nagare**ti kusāvatīnāmake nagare, yasmiṃ ṭhāne etarahi kusinārā niviṭṭhā. **Mahīpatī**ti khattiyo, nāmena **mahāsudassano** nāma. **Cakkavattī**ti cakkaratanaṃ vatteti catūhi vā sampatticakkehi vattati, tehi ca paraṃ pavatteti, parahitāya ca iriyāpathacakkānaṃ vatto etasmiṃ atthītipi cakkavattī. Atha vā catūhi acchariyadhammehi saṅgahavatthūhi ca samannāgatena, parehi anabhibhavanīyassa anatikkamanīyassa āṇāsaṅkhātassa cakkassa vatto etasmiṃ atthītipi **cakkavattī**. Pariṇāyakaratanapubbaṅgamena (..0041) hatthiratanādipamukhena mahābalakāyena puññānubhāvanibbattena kāyabalena ca samannāgatattā **mahabbalo. Yadā āsin**ti sambandho. Tatrāyaṃ anupubbikathā–

Atīte kira mahāpuriso sudassanattabhāvato tatiye attabhāve gahapatikule nibbatto dharamānakassa buddhassa sāsane ekaṃ theraṃ araññavāsaṃ vasantaṃ attano kammena araññaṃ paviṭṭho rukkhamūle nisinnaṃ disvā "idha

mayā ayyassa paṇṇasālaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti cintetvā attano kammaṃ pahāya dabbasambhāraṃ chinditvā nivāsayoggaṃ paṇṇasālaṃ katvā dvāraṃ yojetvā kaṭṭhattharaṇaṃ katvā "karissati nu kho paribhogaṃ, na nu kho karissatī"ti ekamante nisīdi. Thero antogāmato āgantvā paṇṇasālaṃ pavisitvā kaṭṭhattharaṇe nisīdi. Mahāsattopi naṃ upasaṅkamitvā "phāsukā, bhante, paṇṇasālā"ti pucchi. Phāsukā, bhaddamukha, pabbajitasāruppāti. Vasissatha, bhante, idhāti? Āma, upāsakāti. So adhivāsanākāreneva "vasissatī"ti ñatvā "nibaddhaṃ mayhaṃ gharadvāraṃ āgantabban"ti paṭijānāpetvā niccaṃ attano ghareyeva bhattavissaggaṃ kārāpesi. So paṇṇasālāyaṃ kaṭasārakaṃ pattharitvā mañcapīṭhaṃ paññapesi, apassenaṃ nikkhipi, pādakaṭhalikaṃ ṭhapesi, pokkharaṇiṃ khaṇi, caṅkamaṃ katvā vālukaṃ okiri, parissayavinodanatthaṃ paṇṇasālaṃ kaṇṭakavatiyā parikkhipi, tathā pokkharaṇiṃ caṅkamañca. Tesaṃ antovatipariyante tālapantiyo ropesi. Evamādinā āvāsaṃ niṭṭhāpetvā therassa ticīvaraṃ ādiṃ katvā sabbaṃ samaṇaparikkhāraṃ adāsi. Therassa hi tadā bodhisattena ticīvarapiṇḍapātapatta-thālakaparissāvanadhamakaraṇaparibhogabhājanachattupāhana-udakatumbasūcikattara- yaṭṭhi-ārakaṇṭakapipphalinakhacchedanapadīpeyyādi pabbajitānaṃ paribhogajātaṃ adinnaṃ nāma nāhosi. So pañca sīlāni rakkhanto uposathaṃ karonto yāvajīvaṃ theraṃ upaṭṭhahi. Thero tattheva vasanto arahattaṃ patvā parinibbāyi.

29. Bodhisattopi yāvatāyukaṃ puññaṃ katvā devaloke nibbattitvā tato cuto manussalokaṃ āgacchanto kusāvatiyā rājadhāniyā nibbattitvā mahāsudassano nāma rājā ahosi cakkavattī. Tassissariyānubhāvo "bhūtapubbaṃ, ānanda, rājā mahāsudassano nāma ahosi khattiyo (..0042) muddhāvasitto"ti-ādinā (dī. ni. 2.242) nayena sutte āgato eva. Tassa kira caturāsīti nagarasahassāni kusāvatīrājadhānippamukhāni, caturāsīti pāsādasahassāni dhammapāsādappamukhāni, caturāsīti kūṭāgārasahassāni mahābyūhakūṭāgārappamukhāni, tāni sabbāni tassa therassa katāya ekissā paṇṇasālāya nissandena nibbattāni, caturāsīti pallaṅkasahassāni nāgasahassāni assasahassāni rathasahassāni tassa dinnassa mañcapīṭhassa, caturāsīti maṇisahassāni tassa dinnassa padīpassa, caturāsīti pokkharaṇisahassāni ekapokkharaṇiyā, caturāsīti itthisahassāni puttasahassāni gahapatisahassāni ca pattathālakādiparibhogārahassa pabbajitaparikkhāradānassa, caturāsīti dhenusahassāni pañcagorasadānassa, caturāsīti vatthakoṭṭhasahassāni nivāsanapārupanadānassa, caturāsīti thālipākasahassāni bhojanadānassa nissandena nibbattāni. So sattahi ratanehi catūhi iddhīhi ca samannāgato rājādhirājā hutvā sakalaṃ sāgarapariyantaṃ pathavimaṇḍalaṃ dhammena abhivijiya ajjhāvasanto anekasatesu ṭhānesu dānasālāyo kāretvā mahādānaṃ paṭṭhapesi. Divasassa tikkhattuṃ nagare bheriṃ carāpesi "yo yaṃ icchati, so dānasālāsu āgantvā taṃ gaṇhātū"ti. Tena vuttaṃ **"tatthāhaṃ divase tikkhattuṃ, ghosāpemi tahiṃ tahin"**ti-ādi.

Tattha **tatthā**ti tasmiṃ nagare. "Tadāhan"tipi pāṭho, tassa tadā ahaṃ, mahāsudassanakāleti attho. **Tahiṃ tahin**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne, tassa tassa pākārassa anto ca bahi cāti attho. **Ko kiṃ icchatī**ti brāhmaṇādīsu yo koci satto annādīsu

deyyadhammesu yaṃ kiñci icchati. **Patthetī**ti tasseva vevacanaṃ. **Kassa kiṃ dīyatu dhanan**ti anekavāraṃ pariyāyantarehi ca dānaghosanāya pavattitabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ, etena dānapāramiyā sarūpaṃ dasseti. Deyyadhammapaṭiggāhakavikapparahitā hi bodhisattānaṃ dānapāramīti.

30. Idāni dānaghosanāya tassa tassa deyyadhammassa anucchavikapuggalaparikittanaṃ dassetuṃ **"ko chātako"**ti-ādi vuttaṃ.

Tattha (..0043) **chātako**ti jighacchito. **Tasito**ti pipāsito. **Ko mālaṃ ko vilepanan**tipi "icchatī"ti padaṃ ānetvā yojetabbaṃ. **Naggo**ti vatthavikalo, vatthena atthikoti adhippāyo. **Paridahissatī**ti nivāsissati.

31. Ko pathe chattamādetīti ko pathiko pathe magge attano vassavātātapārakkhaṇatthaṃ chattaṃ gaṇhāti, chattena atthikoti attho. **Kopāhanā mudū subhā**ti dassanīyatāya subhā sukhasamphassatāya mudū upāhanā attano pādānaṃ cakkhūnañca rakkhaṇatthaṃ. **Ko ādetī**ti ko tāhi atthikoti adhippāyo. **Sāyañca pāto cā**ti ettha **ca**-saddena majjhanhike cāti āharitvā vattabbaṃ. "Divase tikkhattuṃ ghosāpemī"ti hi vuttaṃ.

32. Na taṃ dasasu ṭhānesūti taṃ dānaṃ na dasasu ṭhānesu paṭiyattanti yojanā. **Napi ṭhānasatesu** vā **paṭiyattaṃ,** api ca kho anekasatesu ṭhānesu paṭiyattaṃ. **Yācake dhanan**ti yācake uddissa dhanaṃ paṭiyattaṃ upakkhaṭaṃ. Dvādasayojanāyāme hi nagare sattayojanavitthate sattasu pākārantaresu satta tālapantiparikkhepā, tāsu tālapantīsu caturāsīti

pokkharaṇisahassāni pāṭiyekkaṃ pokkharaṇitīre mahādānaṃ paṭṭhapitaṃ. Vuttañhetaṃ bhagavatā-

"Paṭṭhapesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tāsaṃ pokkharaṇīnaṃ tīre evarūpaṃ dānaṃ annaṃ annatthikassa, pānaṃ pānatthikassa, vatthaṃ vatthatthikassa, yānaṃ yānatthikassa, sayanaṃ sayanatthikassa, itthiṃ itthitthikassa, hiraññaṃ hiraññatthikassa, suvaṇṇaṃ suvaṇṇatthikassā"ti (dī. ni. 2.254).

33. Tatthāyaṃ dānassa pavattitākāro- mahāpuriso hi itthīnañca purisānañca anucchavike alaṅkāre kāretvā itthimattameva tattha paricāravasena sesañca sabbaṃ pariccāgavasena ṭhapetvā "rājā mahāsudassano dānaṃ deti, taṃ yathāsukhaṃ paribhuñjathā"ti bheriṃ carāpesi. Mahājanā pokkharaṇitīraṃ gantvā nhatvā vatthādīni nivāsetvā mahāsampattiṃ anubhavitvā yesaṃ tādisāni atthi, te pahāya gacchanti (..0044). Yesaṃ natthi, te gahetvā gacchanti. Ye hatthiyānādīsupi nisīditvā yathāsukhaṃ vicaritvā varasayanesupi sayitvā sampattiṃ anubhavitvā itthīhipi saddhiṃ sampattiṃ anubhavitvā sattavidharatanapasādhanāni pasādhetvā sampattiṃ anubhavitvā yaṃ yaṃ atthikā, taṃ taṃ gahetvā gacchanti, anatthikā ohāya gacchanti. Tampi dānaṃ uṭṭhāya samuṭṭhāya devasikaṃ dīyateva. Tadā jambudīpavāsīnaṃ aññaṃ kammaṃ natthi, dānaṃ paribhuñjantā sampattiṃ anubhavantā vicaranti. Na tassa dānassa kālapariccheda ahosi. Rattiñcāpi divāpi yadā yadā atthikā āgacchanti, tadā tadā dīyateva. Evaṃ mahāpuriso yāvajīvaṃ sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattesi. Tena vuttaṃ **"divā vā yadi vā rattiṃ, yadi eti vanibbako"** ti-ādi.

Tattha **divā vā yadi vā rattiṃ, yadi etī**ti etenassa yathākālaṃ dānaṃ dasseti. Yācakānañhi lābhāsāya upasaṅkamanakālo eva bodhisattānaṃ dānassa kālo nāma. **Vanibbako**ti yācako. **Laddhā yadicchakaṃ bhogan**ti etena yathābhirucitaṃ dānaṃ. Yo yo hi yācako yaṃ yaṃ deyyadhammaṃ icchati, tassa tassa taṃtadeva bodhisatto deti. Na tassa mahagghadullabhādibhāvaṃ attano uparodhaṃ cintesi. **Pūrahatthova gacchatī**ti etena yāvadicchakaṃ dānaṃ dasseti, yattakañhi yācakā icchanti, tattakaṃ aparihāpetvāva mahāsatto deti uḷārajjhāsayatāya ca mahiddhikatāya ca.

34. "Yāvajīvikan"ti etena dānassa kālapariyantābhāvaṃ dasseti. Samādānato paṭṭhāya hi mahāsattā yāvapāripūri vemajjhe na kālapariccheda karonti, bodhisambhārasambharaṇe saṅkocābhāvena antarantarā avosānāpattito maraṇenapi anupacchedo eva, tato parampi tatheva paṭipajjanato, "yāvajīvikan"ti pana mahāsudassanacaritassa vasena vuttaṃ. **Napāhaṃ dessaṃ dhanaṃ dammī**ti idaṃ dhanaṃ nāma mayhaṃ na dessaṃ amanāpanti evarūpaṃ mahādānaṃ dento gehato ca dhanaṃ nīharāpemi. **Napi natthi nicayo mayī**ti mama samīpe dhananicayo dhanasaṅgaho nāpi natthi, sallekhavuttisamaṇo viya asaṅgahopi na homīti attho. Idaṃ yena ajjhāsayena tassidaṃ mahādānaṃ pavattitaṃ, taṃ dassetuṃ vuttaṃ.

35. Idāni (..0045) taṃ upamāya vibhāvetuṃ **"yathāpi āturo nāmā"**ti-ādimāha. Tatthidaṃ upamāsaṃsandanena saddhiṃ atthadassanaṃ- yathā nāma **āturo** rogābhibhūto puriso rogato attānaṃ parimocetukāmo **dhanena** hiraññasuvaṇṇā-

dinā **vejjaṃ** tikicchakaṃ **tappetvā** ārādhetvā yathāvidhi paṭipajjanto tato **rogato** vimuccati.

36. Tatheva evameva ahampi aṭṭabhūtaṃ sakalalokaṃ kilesarogato sakalasaṃsāradukkharogato ca parimocetukāmo tassa tato parimocanassa ayaṃ sabbasāpateyyapariccāgo dānapārami-upāyoti **jānamāno** bujjhamāno **asesato** deyyadhammassa paṭiggāhakānañca vasena anavasesato mahādānassa vasena sattānaṃ ajjhāsayaṃ **paripūretuṃ** attano ca na mayhaṃ dānapāramī paripuṇṇā, tasmā **ūnamanan**ti pavattaṃ ūnaṃ manaṃ **pūrayituṃ** pavattayituṃ **vanibbake** yācake **adāsiṃ taṃ dānaṃ** evarūpaṃ mahādānaṃ dadāmi, tañca kho tasmiṃ dānadhamme tassa ca phale **nirālayo** anapekkho **apaccāso** kiñcipi apaccāsīsamāno kevalaṃ **sambodhimanupattiyā** sabbaññutaññāṇameva adhigantuṃ **demī**ti.

Evaṃ mahāsatto mahādānaṃ pavattento attano puññānubhāvanibbattaṃ dhammapāsādaṃ abhiruyha mahābyūhakūṭāgāradvāre eva kāmavitakkādayo nivattetvā tattha sovaṇṇamaye rājapallaṅke nisinno jhānābhiññāyo nibbattetvā tato nikkhamitvā sovaṇṇamayaṃ kūṭāgāraṃ pavisitvā tattha rajatamaye pallaṅke nisinno cattāro brahmavihāre bhāvetvā caturāsīti vassasahassāni jhānasamāpattīhi vītināmetvā maraṇasamaye dassanāya upagatānaṃ subhaddādevīpamukhānaṃ caturāsītiyā itthāgārasahassānaṃ amaccapārisajjādīnañca–

"Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;
uppajjitvā nirujjhanti, tesaṃ vūpasamo sukho"ti. (dī. ni. 2.221, 272; saṃ. ni. 1. 186; 2.143)–

Imāya gāthāya ovaditvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahosi.

Tadā subhaddādevī rāhulamātā ahosi, pariṇāyakaratanaṃ rāhulo, sesaparisā buddhaparisā, mahāsudassano pana lokanātho.

Idhāpi (..0046) dasa pāramiyo sarūpato labbhanti eva, dānajjhāsayassa pana uḷāratāya dānapāramī eva **pāḷiyaṃ** āgatā. Sesadhammā heṭṭhā vuttanayā eva. Tathā uḷāre sattaratanasamujjale catudīpissariyepi ṭhitassa tādisaṃ bhogasukhaṃ analaṅkaritvā kāmavitakkādayo dūrato vikkhambhetvā tathārūpe mahādāne pavattentasseva caturāsīti vassasahassāni samāpattīhi vītināmetvā aniccatādipaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ katvāpi vipassanāya anussukkanaṃ sabbattha anissaṅgatāti evamādayo guṇānubhāvā niddhāretabbāti.

Mahāsudassanacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Mahāgovindacariyāvaṇṇanā

Pañcame **sattarājapurohito**ti sattabhū-ādīnaṃ sattannaṃ rājūnaṃ sabbakiccānusāsakapurohito. **Pūjito naradevehī**ti tehi eva aññehi ca jambudīpe sabbeheva khattiyehi catupaccayapūjāya sakkārasammānena ca pūjito. **Mahāgovindabrāhmaṇo**ti mahānubhāvatāya govindassābhisekena abhisittatāya ca "mahāgovindo"ti saṅkhaṃ gato brāhmaṇo, abhisittakālato paṭṭhāya hi bodhisattassa ayaṃ

samaññā jātā, nāmena pana **jotipālo** nāma. Tassa kira jātadivase sabbāvudhāni jotiṃsu. Rājāpi paccūsasamaye attano maṅgalāvudhaṃ pajjalitaṃ disvā bhīto attano purohitaṃ bodhisattassa pitaraṃ upaṭṭhānaṃ āgataṃ pucchitvā "mā bhāyi, mahārāja, mayhaṃ putto jāto, tassānubhāvena na kevalaṃ rājageheyeva, sakalanagarepi āvudhāni pajjaliṃsu, na taṃ nissāya tuyhaṃ antarāyo atthi, sakalajambudīpe pana paññāya tena samo na bhavissati, tassetaṃ pubbanimittan"ti purohitena samassāsito tuṭṭhacitto "kumārassa khīramūlaṃ hotū"ti sahassaṃ datvā "vayappattakāle mayhaṃ dassethā"ti āha. So vuddhippatto aparabhāge alamatthadasso sattannaṃ rājūnaṃ sabbakiccānusāsako hutvā pabbajitvā ca satte diṭṭhadhammikasamparāyikehi anatthehi pāletvā atthehi niyojesi. Iti jotitattā pālanasamatthatāya (..0047) ca "jotipālo"tissa nāmaṃ akaṃsu. Tena vuttaṃ "nāmena jotipālo nāmā"ti (dī. ni. 2.304).

Tattha bodhisatto disampatissa nāma raññho purohitassa govindabrāhmaṇassa putto hutvā attano pitu tassa ca raññho accayena tassa putto reṇu, sahāyā cassa sattabhū, brahmadatto, vessabhū, bharato, dve ca dhataraṭṭhāti ime satta rājāno yathā aññamaññaṃ na vivadanti. Evaṃ rajje patiṭṭhāpetvā tesaṃ atthadhamme anusāsanto jambudīpatale sabbesaṃ rājūnaṃ aññesañca brāhmaṇānaṃ devanāgagahapatikānaṃ sakkato garukato mānito pūjito apacito uttamaṃ gāravaṭṭhānaṃ patto ahosi. Tassa atthadhammesu kusalatāya "mahāgovindo"tveva samaññā udapādi. Yathāha "govindo vata, bho brāhmaṇo, mahāgovindo vata, bho brāhmaṇo"ti (dī. ni. 2.305). Tena vuttaṃ-

37. "Punāparaṃ yadā homi, sattarājapurohito;
pūjito naradevehi, mahāgovindabrāhmaṇo"ti.

Atha bodhisattassa puññānubhāvasamussāhitehi rājūhi tesaṃ anuyuttehi khattiyehi brāhmaṇagahapatikehi negamajānapadehi ca uparūpari upanīto samantato mahogho viya ajjhottharamāno aparimeyyo uḷāro lābhasakkāro uppajji, yathā taṃ aparimāṇāsu jātīsu upacitavipulapuññasañcayassa uḷārābhijātassa parisuddhasīlācārassa pesalassa pariyodātasabbasippassa sabbasattesu puttasadisamahākaruṇāvipphārasiniddhamuduhadayassa. So cintesi- "etarahi kho mayhaṃ mahālābhasakkāro, yaṃnūnāhaṃ iminā sabbasatte santappetvā dānapāramiṃ paripūreyyan"ti. So nagarassa majjhe catūsu dvāresu attano nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ aparimitadhanapariccāgena mahādānaṃ pavattesi. Yaṃ yaṃ upāyanaṃ ānīyati, yañca attano atthāya abhisaṅkharīyati, sabbaṃ taṃ dānasālāsu eva pesesi. Evaṃ divase divase mahāpariccāgaṃ karontassa cassa cittassa titti vā santoso vā nāhosi, kuto pana saṅkoco. Dānaggañcassa lābhāsāya āgacchantehi deyyadhammaṃ gahetvā gacchantehi ca mahāsattassa ca guṇavisese kittayantehi mahājanakāyehi antonagaraṃ bahinagarañca (..0048) samantato ekoghabhūtaṃ kappavuṭṭhānamahāvāyusaṅghaṭṭaparibbhamitaṃ viya mahāsamuddaṃ ekakolāhalaṃ ekaninnādaṃ ahosi. Tena vuttaṃ-

38. "Tadāhaṃ sattarajjesu, yaṃ me āsi upāyanaṃ;
tena demi mahādānaṃ, akkhobhaṃ sāgarūpaman"ti.

Tattha **tadāhan**ti yadā sattarājapurohito mahāgovindabrāhmaṇo homi, tadā

ahaṃ. **Sattarajjesū**ti reṇu-ādīnaṃ sattannaṃ rājūnaṃ rajjesu. **Akkhobhan**ti abbhantarehi ca bāhirehi ca paccatthikehi appaṭisedhanīyatāya kenaci akkhobhanīyaṃ. "Accubbhan"tipi pāṭho. Atipuṇṇadānajjhāsayassa deyyadhammassa ca uḷārabhāvena vipulabhāvena ca ativiya paripuṇṇanti attho. **Sāgarūpaman**ti sāgarasadisaṃ, yathā sāgare udakaṃ sakalenapi lokena harantena khepetuṃ na sakkā, evaṃ tassa dānagge deyyadhammanti.

39. Osānagāthāya **varaṃ dhanan**ti uttamaṃ icchitaṃ vā dhanaṃ. Sesaṃ vuttanayameva.

Evaṃ mahāsatto paṭhamakappikamahāmegho viya mahāvassaṃ avibhāgena mahantaṃ dānavassaṃ vassāpento dānabyāvaṭo hutvāpi sesaṃ sattannaṃ rājūnaṃ atthadhamme appamatto anusāsati. Satta ca brāhmaṇamahāsāle vijjāsippaṃ sikkhāpeti, satta ca nhātakasatāni mante vāceti. Tassa aparena samayena evaṃ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato "sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānaṃ passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī"ti (dī. ni. 2.312). So cintesi- "etarahi kho mayhaṃ ayaṃ abhūto kittisaddo abbhuggato 'brahmānaṃ passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī'ti, yaṃnūnāhaṃ imaṃ bhūtaṃ eva kareyyan"ti. So "te satta rājāno satta ca brāhmaṇamahāsāle satta ca nhātakasatāni attano puttadārañca āpucchitvā brahmānaṃ passeyyan"ti cittaṃ paṇidhāya vassike cattāro māse brahmavihārabhāvanamanuyuñji. Tassa cetasā cetoparivitakkamaññāya brahmā sanaṅkumāro purato pāturahosi. Taṃ disvā mahāpuriso pucchi-

"Vaṇṇavā (..0049) yasavā sirimā, ko nu tvamasi mārisa;
ajānantā taṃ pucchāma, kathaṃ jānemu taṃ mayan"ti. (dī. ni. 2.318);

Tassa brahmā attānaṃ jānāpento-

"Maṃ ve kumāraṃ jānanti, brahmaloke sanantanaṃ;
sabbe jānanti maṃ devā, evaṃ govinda jānāhī"ti. (dī. ni. 2.318)-
Vatvā tena-
"Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, madhusākañca brahmuno;
agghe bhavantaṃ pucchāma, agghaṃ kurutu no bhavan"ti. (dī. ni. 2.318)-
Upanītaṃ atithisakkāraṃ anatthikopi brahmā tassa cittasampahaṃsanatthaṃ vissāsakaraṇatthañca sampaṭicchanto "paṭiggaṇhāma te agghaṃ, yaṃ, tvaṃ govinda, bhāsasī"ti. Vatvā okāsadānatthaṃ-
"Diṭṭhadhammahitatthāya, samparāyasukhāya ca;
katāvakāso pucchassu, yaṃkiñci abhipatthitan"ti. (dī. ni. 2.318)-
Okāsamakāsi.
Atha naṃ mahāpuriso samparāyikaṃ eva atthaṃ-
"Pucchāmi brahmānaṃ sanaṅkumāraṃ, kaṅkhī akaṅkhiṃ paravediyesu;
katthaṭṭhito kimhi ca sikkhamāno, pappoti macco amataṃ brahmalokan"ti. (dī. ni. 2.319)-
Pucchi.
Tassa brahmā byākaronto-
"Hitvā mamattaṃ manujesu brahme, ekodibhūto karuṇedhimutto;
nirāmagandho virato methunasmā, etthaṭṭhito ettha ca sikkhamāno;
pappoti macco amataṃ brahmalokan"ti. (dī. ni. 2.319)-
Brahmalokagāmimaggaṃ kathesi.

Tattha (..0050) **maṃ ve kumāraṃ jānantī**ti ve ekaṃsena maṃ "kumāro"ti jānanti. **Brahmaloke**ti seṭṭhaloke. **Sanantanan**ti ciratanaṃ porāṇaṃ. **Evaṃ, govinda, jānāhī**ti, govinda, evaṃ maṃ dhārehi.

Āsananti idaṃ bhoto brahmuno nisīdanatthāya āsanaṃ paññattaṃ. Idaṃ **udakaṃ** paribhojanīyaṃ pādānaṃ dhovanatthaṃ pānīyaṃ pipāsaharaṇatthāya. Idaṃ **pajjaṃ** parissamavinodanatthaṃ pādabbhañjanatelaṃ. Idaṃ **madhusākaṃ** atakkaṃ aloṇikaṃ adhūpanaṃ udakena seditaṃ sākaṃ sandhāya vadati. Tadā hi bodhisattassa taṃ catumāsaṃ brahmacariyaṃ abhisallekhavuttiparamukkaṭṭhaṃ ahosi. Tassime sabbe **agghe** katvā **pucchāma,** tayidaṃ **agghaṃ kurutu** paṭiggaṇhātu **no bhavaṃ** idaṃ agghanti vuttaṃ hoti. Iti mahāpuriso brahmuno nesaṃ aparibhuñjanaṃ jānantopi vattasīse ṭhatvā attano āciṇṇaṃ atithipūjanaṃ dassento evamāha. Brahmāpissa adhippāyaṃ jānanto "paṭiggaṇhāma te agghaṃ, yaṃ tvaṃ, govinda, bhāsasī"ti āha.

Tattha tassa te āsane mayaṃ nisinnā nāma homa, pādodakena pādā dhotā nāma hontu, pānīyaṃ pītā nāma homa, pādabbhañjanena pādā makkhitā nāma hontu, udakasākampi paribhuttaṃ nāma hotūti attho.

Kaṅkhī akaṅkhiṃ paravediyesūti ahaṃ savicikiccho parena sayaṃ abhisaṅkhatattā parassa pākaṭesu paravediyesu pañhesu nibbicikicchaṃ.

Hitvā mamattanti "idaṃ mama, idaṃ mamā"ti pavattanakaṃ upakaraṇataṇhaṃ cajitvā. **Manujesū**ti sattesu. **Brahme**ti bodhisattaṃ ālapati. **Ekodibhūto**ti eko udeti pavattatīti ekodibhūto ekībhūto, ekena kāyavivekaṃ dasseti. Atha vā eko udetīti

ekodi, samādhi. Taṃ bhūto pattoti **ekodibhūto,** upacārappanāsamādhīhi samāhitoti attho. Etaṃ ekodibhāvaṃ karuṇābrahmavihāravasena dassento **"karuṇedhimutto"**ti āha. Karuṇajjhāne adhimutto, taṃ jhānaṃ nibbattetvāti attho. **Nirāmagandho**ti kilesasaṅkhātavissagandharahito. **Etthaṭṭhito**ti etesu dhammesu ṭhito, ete dhamme sampādetvā. **Ettha ca sikkhamāno**ti etesu dhammesu sikkhamāno (..0051) etaṃ brahmavihārabhāvanaṃ bhāventoti attho. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana **pāḷiyaṃ** (dī. ni. 2.293 ādayo) āgatoyevāti.

Atha mahāpuriso tassa brahmuno vacanaṃ sutvā āmagandhe jigucchanto "idānevāhaṃ pabbajissāmī"ti āha. Brahmāpi "sādhu, mahāpurisa, pabbajassu. Evaṃ sati mayhampi tava santike āgamanaṃ svāgamanameva bhavissati, tvaṃ, tāta, sakalajambudīpe aggapuriso paṭhamavaye ṭhito, evaṃ mahantaṃ nāma sampattiṃ issariyañca pahāya pabbajanaṃ nāma gandhahatthino ayobandhanaṃ chinditvā vanagamanaṃ viya ati-uḷāraṃ, buddhatanti nāmesā"ti mahābodhisattassa daḷhīkammaṃ katvā brahmalokameva gato. Mahāsattopi "mama ito nikkhamitvā pabbajanaṃ nāma na yuttaṃ, ahaṃ rājakulānaṃ atthaṃ anusāsāmi, tasmā tesaṃ ārocetvā sace tepi pabbajanti sundarameva, no ce purohitaṭṭhānaṃ niyyātetvā pabbajissāmī"ti cintetvā reṇussa tāva raññō ārocetvā tena bhiyyosomattāya kāmehi nimantiyamāno attano saṃvegahetuṃ ekantena pabbajitukāmatañcassa nivedetvā tena "yadi evaṃ ahampi pabbajissāmī"ti vutte "sādhū"ti sampaṭicchitvā eteneva nayena sattabhū-ādayo cha khattiye, satta ca brāhmaṇamahāsāle, satta ca nhātakasatāni, attano bhariyāyo ca āpucchitvā sattāhamattameva tesaṃ cittānurakkhaṇatthaṃ ṭhatvā mahābhinikkhamanasadisaṃ nikkhamitvā pabbaji.

Tassa te sattarājāno ādiṃ katvā sabbeva anupabbajiṃsu. Sā ahosi mahatī parisā. Anekayojanavitthārāya parisāya parivuto mahāpuriso dhammaṃ desento gāmanigamajanapadarājadhānīsu cārikaṃ carati, mahājanaṃ puññe patiṭṭhāpeti. Gatagataṭṭhāne buddhakolāhalaṃ viya hoti. Manussā "govindapaṇḍito kira āgacchatī"ti sutvā puretarameva maṇḍapaṃ kāretvā taṃ alaṅkārāpetvā paccuggantvā maṇḍapaṃ pavesetvā nānaggarasabhojanena patimānenti. Mahālābhasakkāro mahogho viya ajjhottharanto uppajji. Mahāpuriso mahājanaṃ puññe patiṭṭhāpesi sīlasampadāya indriyasaṃvare bhojane mattaññutāya jāgariyānuyoge kasiṇaparikamme jhānesu abhiññāsu aṭṭhasamāpattīsu brahmavihāresūti. Buddhuppādakālo viya ahosi.

Bodhisatto (..0052) yāvatāyukaṃ pāramiyo pūrento samāpattisukhena vītināmetvā āyupariyosāne brahmaloke nibbatti. Tassa taṃ brahmacariyaṃ iddhañceva phītañca vitthārikaṃ bāhujaññaṃ puthubhūtaṃ yāva devamanussehi suppakāsitaṃ ciraṃ dīghamaddhānaṃ pavattittha. Tassa ye sāsanaṃ sabbena sabbaṃ ājāniṃsu, te kāyassa bhedā paraṃ maraṇā sugatiṃ brahmalokaṃ upapajjiṃsu. Ye na ājāniṃsu, te appekacce paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ sahabyataṃ upapajjiṃsu. Appekacce nimmānaratīnaṃ ...pe... tusitānaṃ yāmānaṃ tāvatiṃsānaṃ cātumahārājikānaṃ devānaṃ sahabyataṃ upapajjiṃsu. Ye sabbanihīnā, te gandhabbakāyaṃ paripūresuṃ. Iti mahājano yebhuyyena brahmalokūpago saggūpago ca ahosi. Tasmā devabrahmalokā paripūriṃsu. Cattāro apāyā

suññā viya ahesuṃ.

Idhāpi **akittijātake** (jā. 1.13.83 ādayo) viya bodhisambhāraniddhāraṇā veditabbā- tadā satta rājāno mahātherā ahesuṃ, sesaparisā buddhaparisā, mahāgovindo lokanātho. Tathā reṇu-ādīnaṃ sattannaṃ rājūnaṃ aññamaññāvirodhena yathā sakarajje patiṭṭhāpanaṃ, tathā mahati sattavidhe rajje tesaṃ atthadhammānusā- sane appamādo, "brahmunāpi sākacchaṃ samāpajjatī"ti pavattasambhāvanaṃ yathābhūtaṃ kātuṃ cattāro māse paramukkaṃsagato brahmacariyavāso. Tena brahmuno attani samāpajjanaṃ, brahmuno ovāde ṭhatvā sattahi rājūhi sakalena ca lokena upanītaṃ lābhasakkāraṃ kheḷapiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā aparimāṇāya khattiyabrāhmaṇādiparisāya anupabbajjānimittāya pabbajjāya anuṭṭhānaṃ, buddhānaṃ sāsanassa viya attano sāsanassa cirakālānuppabandhoti evamā- dayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Mahāgovindacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Nimirājacariyāvaṇṇanā

40. Chaṭṭhe **mithilāyaṃ puruttame**ti mithilānāmake videhānaṃ uttamanagare. **Nimi nāma mahārājā**ti nemiṃ ghaṭento viya uppanno "nimī"ti laddhanāmo, maha- ntehi dānasīlādiguṇavisesehi mahatā ca (..0053) rājānubhāvena samannāgatattā mahanto rājāti mahārājā. **Paṇḍito kusalatthiko**ti attano ca paresañca puññatthiko.

Atīte kira videharaṭṭhe mithilānagare amhākaṃ bodhisatto maghadevo nāma rājā ahosi. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīḷaṃ kīḷitvā caturāsīti vassaha- ssāni uparajjaṃ kāretvā caturāsīti vassasahassāni rajjaṃ kārento "yadā me sirasmiṃ palitāni passeyyāsi, tadā me āroceyyāsī"ti kappakassa vatvā apara- bhāge tena palitāni disvā ārocite suvaṇṇasaṇḍāsena uddharāpetvā hatthe patiṭṭhā- petvā palitaṃ oloketvā "pātubhūto kho mayhaṃ devadūto"ti saṃvegajāto "idāni mayā pabbajituṃ vaṭṭatī"ti cintetvā satasahassuṭṭhānakaṃ gāmavaraṃ kappa- kassa datvā jeṭṭhakumāraṃ pakkosāpetvā tassa-

> "Uttamaṅgaruhā mayhaṃ, ime jātā vayoharā;
> pātubhūtā devadūtā, pabbajjāsamayo mamā"ti. (jā. 1.1.9)-

Vatvā sādhukaṃ rajje samanusāsitvā yadipi attano aññānipi caturāsīti vassasaha- ssāni āyu atthi, evaṃ santepi maccuno santike ṭhitaṃ viya attānaṃ maññamāno saṃviggahadayo pabbajjaṃ roceti. Tena vuttaṃ-

> "Sirasmiṃ palitaṃ disvā, maghadevo disampati;
> saṃvegaṃ alabhī dhīro, pabbajjaṃ samarocayī"ti. (ma. ni. aṭṭha. 2.309);

So puttaṃ "iminā va nīhārena vatteyyāsi yathā mayā paṭipannaṃ, mā kho tvaṃ antimapuriso ahosī"ti ovaditvā nagarā nikkhamma bhikkhupabbajjaṃ pabbajitvā caturāsīti vassasahassāni jhānasamāpattīhi vītināmetvā āyupariyosāne brahmalo- kaparāyano ahosi. Puttopissa bahūni vassasahassāni dhammena rajjaṃ kāretvā teneva upāyena pabbajitvā brahmalokaparāyano ahosi. Tathā tassa putto, tathā

tassa puttoti evaṃ dvīhi ūnāni caturāsīti khattiyasahassāni sīse palitaṃ disvāva pabbajitāni. Atha bodhisatto brahmaloke ṭhitova "pavattati nu kho mayā manussaloke kataṃ kalyāṇaṃ na pavattatī"ti āvajjento addasa (..0054) "ettakaṃ addhānaṃ pavattaṃ, idāni nappavattissatī"ti. So "na kho panāhaṃ mayhaṃ paveṇiyā ucchijjituṃ dassāmī"ti attano vaṃse jātarañño eva aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhitvā attano vaṃsassa nemiṃ ghaṭento viya nibbatto. Tena vuttaṃ "nemiṃ ghaṭento viya uppannoti nimīti laddhanāmo"ti.

Tassa hi nāmaggahaṇadivase pitarā ānītā lakkhaṇapāṭhakā. Lakkhaṇāni oloketvā "mahārāja, ayaṃ kumāro tumhākaṃ vaṃsaṃ paggaṇhāti, pitupitāmahehipi mahānubhāvo mahāpuñño"ti byākariṃsu. Taṃ sutvā rājā yathāvuttenatthena "nimī"tissa nāmaṃ akāsi, so

daharakālato paṭṭhāya sīle uposathakamme ca yuttappayutto ahosi. Athassa pitā purimanayeneva palitaṃ disvā kappakassa gāmavaraṃ datvā puttaṃ rajje samanusāsitvā nagarā nikkhamma pabbajitvā jhānāni nibbattetvā brahmalokaparāyano ahosi.

Nimirājā pana dānajjhāsayatāya catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe cāti pañca dānasālāyo kāretvā mahādānaṃ pavattesi. Ekekāya dānasālāya satasahassaṃ satasahassaṃ katvā devasikaṃ pañcasatasahassāni pariccaji, pañca sīlāni rakkhi, pakkhadivasesu uposathakammaṃ samādiyi, mahājanampi dānādīsu puññesu samādapesi, saggamaggaṃ ācikkhi, nirayabhayena tajjesi, pāpato nivāresi. Tassa ovāde ṭhatvā mahājano dānādīni puññāni katvā tato cuto devaloke nibbatti, devaloko paripūri, nirayo tuccho viya ahosi. Tadā pana attano dānajjhāsayassa uḷārabhāvaṃ savisesaṃ dānapāramiyā pūritabhāvañca pavedento satthā–

41. "Tadāhaṃ māpayitvāna, catussālaṃ catummukhaṃ;
tattha dānaṃ pavattesiṃ, migapakkhinarādinan"ti.– ādimāha;

Tattha **tadā**ti tasmiṃ nimirājakāle. **Māpayitvānā**ti kārāpetvā. **Catussālan**ti catūsu disāsu sambandhasālaṃ. **Catummukhan**ti catūsu disāsu catūhi dvārehi yuttaṃ. Dānasālāya hi mahantabhāvato deyyadhammassa yācakajanassa ca bahubhāvato na sakkā ekeneva dvārena (..0055) dānadhammaṃ pariyantaṃ kātuṃ deyyadhammañca pariyosāpetunti sālāya catūsu disāsu cattāri mahādvārāni kārāpesi. Tattha dvārato paṭṭhāya yāva koṇā deyyadhammo rāsikato tiṭṭhati. Aruṇuggaṃ ādiṃ katvā yāva pakatiyā saṃvesanakālo, tāva dānaṃ pavatteti. Itarasmimpi kāle anekasatā padīpā jhāyanti. Yadā yadā atthikā āgacchanti, tadā tadā dīyateva. Tañca dānaṃ na kapaṇaddhikavanibbakayācakānaññeva, atha kho aḍḍhānaṃ mahābhogānampi upakappanavasena mahāsudassanadānasadisaṃ uḷāratarapaṇītatarānaṃ deyyadhammānaṃ pariccajanato sabbepi sakalajambudīpavāsino manussā paṭiggahesuñceva paribhuñjiṃsu ca. Sakalajambudīpañhi unnaṅgalaṃ katvā mahāpuriso tadā mahādānaṃ pavattesi. Yathā ca manussānaṃ, evaṃ migapakkhike ādiṃ katvā tiracchānagatānampi dānasālāya bahi ekamante tesaṃ upakappanavasena dānaṃ pavattesi. Tena vuttaṃ– "tattha dānaṃ pavattesiṃ, migapakkhinarādinan"ti. Na kevalañca tiracchānānameva, petānampi divase divase pattiṃ dāpesi. Yathā ca ekissā dānasālāya, evaṃ pañcasupi dānasālāsu dānaṃ pavattittha. **Pāḷiyaṃ** pana "tadāhaṃ māpayitvāna, catussālaṃ catummukhan"ti ekaṃ viya vuttaṃ, taṃ nagaramajjhe dānasālaṃ sandhāya vuttaṃ.

42. Idāni tattha deyyadhammaṃ ekadesena dassento **"acchādanañca sayanaṃ, annaṃ pānañca bhojanan"** ti āha.

Tattha **acchādanan**ti khomasukhumādinānāvidhanivāsanapārupanaṃ. **Sayanan**ti mañcapallaṅkādiñceva gonakacittakādiñca anekavidhaṃ sayitabbakaṃ, āsanampi cettha sayanaggahaṇeneva gahitanti daṭṭhabbaṃ. **Annaṃ pānañca bhojanan**ti tesaṃ tesaṃ sattānaṃ yathābhirucitaṃ nānaggarasaṃ annañceva pānañca avasiṭṭhaṃ nānāvidhabhojanavikatiñca. **Abbocchinnaṃ karitvānā**ti ārambhato paṭṭhāya yāva āyupariyosānā ahorattaṃ avicchinnaṃ katvā.

43-4. Idāni tassa dānassa sammāsambodhiṃ ārabbha dānapāramibhāvena pavattitabhāvaṃ dassento yathā tadā attano ajjhāsayo pavatto, taṃ upamāya dassetuṃ **"yathāpi sevako"**ti-ādimāha. Tassattho- yathā nāma sevakapuriso attano sāmikaṃ kālānukālaṃ sevanavasena (..0056) upagato laddhabbadhanahetu kāyena vācāya manasā sabbathāpi kāyavacīmanokammehi yathā so ārādhito hoti, evaṃ **ārādhanīyaṃ** ārādhanameva **esati** gavesati, tathā **ahampi** bodhisattabhūto sadevakassa lokassa sāmibhūtaṃ anuttaraṃ buddhabhāvaṃ **sevetukāmo** tassa ārādhanatthaṃ **sabbabhave** sabbasmiṃ nibbattanibbattabhave dānapāramiparipūraṇavasena **dānena** sabba**satte** santappetvā bodhisaṅkhātato ariyamaggañāṇato jātattā **"bodhijan"**ti laddhanāmaṃ sabbaññutaññāṇaṃ parato sabbathā nānūpāyehi esissāmi gavesissāmi, taṃ **uttamaṃ bodhiṃ** sammāsambodhiṃ jīvitapariccāgādiṃ yaṃkiñci katvā **icchāmi** abhipatthemīti.

Evamidha dānajjhāsayassa uḷārabhāvaṃ dassetuṃ dānapāramivaseneva desanā katā. **Jātakadesanāyaṃ** panassa sīlapārami-ādīnampi paripūraṇaṃ vibhāvitameva, tathā hissa heṭṭhā vuttanayeneva sīlādiguṇehi attānaṃ alaṅkaritvā mahājanaṃ tattha patiṭṭhapentassa ovāde ṭhatvā nibbattadevatā sudhammāyaṃ devasabhāyaṃ sannipatitā "aho amhākaṃ nimirājānaṃ nissāya mayaṃ imaṃ sampattiṃ pattā, evarūpāpi nāma anuppanne buddhe mahājanassa buddhakiccaṃ sādhayamānā acchariyamanussā loke uppajjantī"ti mahāpurisassa guṇe vaṇṇentā abhitthaviṃsu. Tena vuttaṃ-

"Accheraṃ vata lokasmiṃ, uppajjanti vicakkhaṇā;
yadā ahu nimirājā, paṇḍito kusalatthiko"ti. (jā. 2.22.421)-

Ādi.

Taṃ sutvā sakkaṃ devānamindaṃ ādiṃ katvā sabbe devā bodhisattaṃ daṭṭhukāmā ahesuṃ. Athekadivasaṃ mahāpurisassa uposathikassa uparipāsādavaragatassa pacchimayāme pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinnassa evaṃ cetaso parivitakko udapādi "dānaṃ nu kho varaṃ, udāhu brahmacariyan"ti. So taṃ attano kaṅkhaṃ chindituṃ nāsakkhi. Tasmiṃ khaṇe sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ kāraṇaṃ āvajjento bodhisattaṃ tathā vitakkentaṃ disvā "handassa vitakkaṃ chindissāmī"ti āgantvā purato ṭhito tena "kosi tvan"ti puṭṭho attano devarājabhāvaṃ ārocetvā (..0057) "kiṃ, mahārāja, cintesī"ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Sakko brahmacariyameva uttamaṃ katvā dassento-

"Hīnena brahmacariyena, khattiye upapajjati;
majjhimena ca devattaṃ, uttamena visujjhati.
"Na hete sulabhā kāyā, yācayogena kenaci;
ye kāye upapajjanti, anagārā tapassino"ti. (jā. 2.22.429-430)-

Āha.

Tattha puthutitthāyatanesu methunaviratimattaṃ **hīnaṃ brahmacariyaṃ** nāma, tena khattiyakule upapajjati. Jhānassa upacāramattaṃ **majjhimaṃ** nāma, tena devattaṃ upapajjati. Aṭṭhasamāpattinibbattanaṃ pana **uttamaṃ** nāma, tena brahmaloke nibbattati. Taññi bāhirakā "nibbānan"ti kathenti. Tenāha "visujjhatī"ti. Sāsane pana parisuddhasīlassa bhikkhuno aññataraṃ devanikāyaṃ patthentassa

brahmacariyacetanā hīnatāya **hīnaṃ** nāma, tena yathāpatthite devaloke nibbattati. Parisuddhasīlassa aṭṭhasamāpattinibbattanaṃ **majjhimaṃ** nāma, tena brahmaloke nibbattati. Parisuddhasīlassa pana vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattappatti **uttamaṃ** nāma, tena visujjhatīti. Iti sakko "mahārāja, dānato brahmacariyavāsova sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena mahapphalo"ti vaṇṇesi. **Kāyā**ti brahmagaṇā. **Yācayogenā**ti yācanayuttena. "Yājayogenā"tipi pāḷi, yajanayuttena, dānayuttenāti attho. **Tapassino**ti tapanissitakā. Imāyapi gāthāya brahmacariyavāsasseva mahānubhāvataṃ dīpeti. Evañca pana vatvā "kiñcāpi, mahārāja, dānato brahmacariyameva mahapphalaṃ, dvepi panete mahāpurisakattabbāva. Dvīsupi appamatto hutvā dānañca dehi sīlañca rakkhāhī"ti vatvā taṃ ovaditvā sakaṭṭhānameva gato.

Atha naṃ devagaṇo "mahārāja, kuhiṃ gatatthā"ti āha. Sakko "mithilāyaṃ nimiraññho kaṅkha chinditun"ti tamatthaṃ pakāsetvā bodhisattassa guṇe vitthārato vaṇṇesi. Taṃ sutvā devā "mahārāja, mayhaṃ nimirājānaṃ daṭṭhukāmamhā, sādhu naṃ pakkosāpehī"ti vadiṃsu. Sakko "sādhū"ti sampaṭicchitvā mātaliṃ āmantesi– "gaccha nimirājānaṃ vejayantaṃ āropetvā ānehī"ti (..0058). So "sādhū"ti sampaṭicchitvā rathena gantvā tattha mahāsattaṃ āropetvā tena yācito yathākammaṃ pāpakammīnaṃ puññakammīnañca ṭhānāni ācikkhanto anukkamena devalokaṃ nesi. Devāpi kho "nimirājā āgato"ti sutvā dibbagandhavāsapupphahatthā yāva cittakūṭadvārakoṭṭhakā paccuggantvā mahāsattaṃ dibbagandhādīhi pūjentā sudhammaṃ devasabhaṃ ānayiṃsu. Rājā rathā otaritvā devasabhaṃ pavisitvā sakkena saddhiṃ ekāsane nisīditvā tena dibbehi kāmehi nimantiyamāno "alaṃ, mahārāja, mayhaṃ imehi yācitakūpamehi kāmehī"ti paṭikkhipitvā anekapariyāyena dhammaṃ desetvā manussagaṇanāya sattāhameva ṭhatvā "gacchāmahaṃ manussalokaṃ, tattha dānādīni puññāni karissāmī"ti āha. Sakko "nimirājānaṃ mithilaṃ nehī"ti mātaliṃ āṇāpesi. So taṃ vejayantarathaṃ āropetvā pācīnadisābhāgena mithilaṃ pāpuṇi. Mahājano dibbarathaṃ disvā raññho paccuggamanaṃ akāsi. Mātali sīhapañjare mahāsattaṃ otāretvā āpucchitvā sakaṭṭhānameva gato. Mahājanopi rājānaṃ parivāretvā "kīdiso, deva, devaloko"ti pucchi. Rājā devalokasampattiṃ vaṇṇetvā "tumhepi dānādīni puññāni karotha, evaṃ tasmiṃ devaloke uppajjissathā"ti dhammaṃ desesi. So aparabhāge pubbe vuttanayena palitaṃ disvā puttassa rajjaṃ paṭicchāpetvā kāme pahāya pabbajitvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Tadā sakko anuruddho ahosi. Mātali ānando. Caturāsīti rājasahassāni buddhaparisā. Nimirājā lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva bodhisambhārā niddhāretabbā. Tathā brahmalokasampattiṃ pahāya pubbe attanā pavattitaṃ kalyāṇavattaṃ anuppabandhessāmīti mahākaruṇāya manussaloke nibbattanaṃ, uḷāro dānajjhāsayo, tadanurūpā dānādīsu paṭipatti, mahājanassa ca tattha patiṭṭhāpanaṃ, yāva devamanussānaṃ patthaṭayasatā, sakkassa devarājassa upasaṅkamane ativimhayatā, tena dibbasampattiyā nimantiyamānopi taṃ analaṅkaritvā puññasambhāraparibrūhanatthaṃ puna manussavāsūpagamanaṃ, lābhasampattīsu sabbattha alaggabhā-

voti evamādayo guṇānubhāvā niddhāretabbāti.

Nimirājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Candakumāracariyāvaṇṇanā

45. Sattame (..0059) **ekarājassa atrajo**ti ekarājassa nāma kāsirañño orasaputto. **Nagare pupphavatiyā**ti pupphavatināmake nagare. **Candasavhayo**ti candasaddena avhātabbo, candanāmoti attho.

Atīte kira ayaṃ bārāṇasī pupphavatī nāma ahosi. Tattha vasavattirañño putto ekarājā nāma rajjaṃ kāresi. Bodhisatto tassa gotamiyā nāma aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ aggahesi. "Candakumāro"tissa nāmamakaṃsu. Tassa padasā gamanakāle aparopi putto uppanno, tassa "sūriyakumāro"ti nāmamakaṃsu. Tassa padasā gamanakāle ekā dhītā uppannā, "selā"tissā nāmamakaṃsu. Vemātikā ca nesaṃ bhaddaseno sūro cāti dve bhātaro ahesuṃ. Bodhisatto anupubbena vuddhippatto sippesu ca vijjāṭṭhānesu ca pāraṃ agamāsi. Tassa rājā anucchavikaṃ candaṃ nāma rājadhītaraṃ ānetvā uparajjaṃ adāsi. Bodhisattassa eko putto uppanno, tassa "vāsulo"ti nāmamakaṃsu. Tassa pana raññο khaṇḍahālo nāma purohito, taṃ rājā vinicchaye ṭhapesi. So lañjavittako hutvā lañjaṃ gahetvā assāmike sāmike karoti, sāmike ca assāmike karoti. Athekadivasaṃ aṭṭaparājito eko puriso vinicchayaṭṭhāne upakkosento nikkhamitvā rājūpaṭṭhānaṃ gacchantaṃ bodhisattaṃ disvā tassa pādesu nipatitvā "sāmi khaṇḍahālo vinicchaye vilopaṃ khādati, ahaṃ tena lañjaṃ gahetvā parājayaṃ pāpito"ti aṭṭassaramakāsi. Bodhisatto "mā bhāyī"ti taṃ assāsetvā vinicchayaṃ netvā sāmikameva

sāmikaṃ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhukāramadāsi.

Rājā "bodhisattena kira aṭṭo suvinicchito"ti sutvā taṃ āmantetvā "tāta, ito paṭṭhāya tvameva aṭṭakaraṇe vinicchayaṃ vinicchināhī"ti vinicchayaṃ bodhisattassa adāsi. Khaṇḍahālassa āyo pacchijji. So tato paṭṭhāya bodhisatte āghātaṃ bandhitvā otārāpekkho vicari. So pana rājā mudhappasanno. So ekadivasaṃ supinantena devalokaṃ passitvā tattha gantukāmo hutvā "purohitaṃ (..0060) brahmalokagāmimaggaṃ ācikkhā"ti āha. So "atidānaṃ dadanto sabbacatukkena yaññaṃ yajassū"ti vatvā raññā "kiṃ atidānan"ti puṭṭho "attano piyaputtā piyabhariyā piyadhītaro mahāvibhavaseṭṭhino maṅgalahatthi-assādayoti ete cattāro cattāro katvā dvipadacatuppade yaññatthāya pariccajitvā tesaṃ galalohitena yajanaṃ atidānaṃ nāmā"ti saññāpesi. Iti so "saggamaggaṃ ācikkhissāmī"ti nirayamaggaṃ ācikkhi.

Rājāpi tasmiṃ paṇḍitasaññī hutvā "tena vuttavidhi saggamaggo"ti saññāya taṃ paṭipajjitukāmo mahantaṃ yaññāvāṭaṃ kārāpetvā tattha bodhisattādike cattāro rājakumāre ādiṃ katvā khaṇḍahālena vuttaṃ sabbaṃ dvipadacatuppadaṃ yaññapasutaṭṭhāne nethāti āṇāpesi. Sabbañca yaññasambhāraṃ upakkhaṭaṃ ahosi. Taṃ sutvā mahājano mahantaṃ kolāhalaṃ akāsi. Rājā vippaṭisārī hutvā khaṇḍahālena upatthambhito punapi tathā taṃ āṇāpesi. Bodhisatto "khaṇḍahālena vinicchayaṭṭhānaṃ alabhantena mayi āghātaṃ bandhitvā mameva maraṇaṃ icchantena mahājanassa anayabyasanaṃ uppāditan"ti jānitvā nānāvidhehi upāyehi rājānaṃ tato duggahitaggāhato vivecetuṃ vāyamitvāpi nāsakkhi. Mahājano paridevi, mahantaṃ kāruññamakāsi. Mahājanassa paridevantasseva yaññāvāṭe sabbakammāni niṭṭhāpesi. Rājaputtaṃ netvā gīvāya nāmetvā nisīdāpesuṃ. Khaṇḍahālo suvaṇṇapātiṃ upanāmetvā khaggaṃ ādāya "tassa gīvaṃ chindissāmī"ti aṭṭhāsi. Taṃ disvā candā nāma rājaputtassa devī "aññaṃ me paṭisaraṇaṃ natthi, attano saccabalena sāmikassa sotthiṃ karissāmī"ti añjaliṃ paggayha parisāya antare vicarantī "idaṃ ekanteneva pāpakammaṃ, yaṃ khaṇḍahālo saggamaggoti karoti. Iminā mayhaṃ saccavacanena mama sāmikassa sotthi hotu.

"Yā devatā idha loke, sabbā tā saraṇaṃ gatā;
anāthaṃ tāyatha mamaṃ, yathāhaṃ patimā siyan"ti.–

Saccakiriyamakāsi. Sakko devarājā tassā paridevanasaddaṃ sutvā taṃ pavattiṃ ñatvā jalitaṃ ayokūṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ tāsetvā (..0061) sabbe vissajjāpesi. Sakkopi tadā attano dibbarūpaṃ dassetvā sampajjalitaṃ sajotibhūtaṃ vajiraṃ paribbhamanto "are, pāparāja kāḷakaṇṇi, kadā tayā pāṇātipātena sugatigamanaṃ diṭṭhapubbaṃ, candakumāraṃ sabbañca imaṃ janaṃ bandhanato mocehi, no ce mocessasi, ettheva te imassa ca duṭṭhabrāhmaṇassa sīsaṃ phālessāmī"ti ākāse aṭṭhāsi. Taṃ acchariyaṃ disvā rājā brāhmaṇo ca sīghaṃ sabbe bandhanā mocesuṃ.

Atha mahājano ekakolāhalaṃ katvā sahasā yaññāvāṭaṃ ajjhottharitvā khaṇḍahālassa ekekaṃ leḍḍuppahāraṃ dento tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā rājānampi māretuṃ ārabhi. Bodhisatto puretarameva pitaraṃ palissajitvā ṭhito māretuṃ na adāsi. Mahājano "jīvitaṃ tāvassa pāparaññho dema, chattaṃ panassa

na dassāma, nagare vāsaṃ vā na dassāma, taṃ caṇḍālaṃ katvā bahinagare vāsāpessāmā"ti rājavesaṃ hāretvā kāsāvaṃ nivāsāpetvā haliddipilotikāya sīsaṃ veṭhetvā caṇḍālaṃ katvā caṇḍālagāmaṃ pahiṇiṃsu. Ye pana taṃ pasughātayaññaṃ yajiṃsu ceva yajāpesuñca anumodiṃsu ca, sabbe te nirayaparāyanā ahesuṃ. Tenāha bhagavā-

"Sabbe patiṭṭhā nirayaṃ, yathā taṃ pāpakaṃ karitvāna;
na hi pāpakammaṃ katvā, labbhā sugatiṃ ito gantun"ti. (jā. 2.22.1143);

Atha sabbāpi rājaparisā nāgarā ceva jānapadā ca samāgantvā bodhisattaṃ rajje abhisiñciṃsu. So dhammena rajjaṃ anusāsanto taṃ attano mahājanassa ca akāraṇeneva uppannaṃ anayabyasanaṃ anussaritvā saṃvegajāto puññakiriyāsu bhiyyosomattāya ussāhajāto mahādānaṃ pavattesi, sīlāni rakkhi, uposathakammaṃ samādiyi. Tena vuttaṃ-

46. "Tadāhaṃ yajanā mutto, nikkhanto yaññavāṭato;
saṃvegaṃ janayitvāna, mahādānaṃ pavattayin"ti.- ādi;

Tattha (..0062) **yajanā mutto**ti khaṇḍahālena vihitayaññavidhito vuttanayena ghātetabbato mutto. **Nikkhanto yaññavāṭato**ti abhisekakaraṇatthāya ussāhajātena mahājanena saddhiṃ tato yaññabhūmito niggato. **Saṃvegaṃ janayitvānā**ti evaṃ "bahu-antarāyo lokasannivāso"ti ativiya saṃvegaṃ uppādetvā. **Mahādānaṃ pavattayin**ti cha dānasālāyo kārāpetvā mahatā dhanapariccāgena vessantaradānasadisaṃ mahādānamadāsiṃ. Etena abhisekakaraṇato paṭṭhāya tassa mahādānassa pavattitabhāvaṃ dasseti.

47. Dakkhiṇeyye adatvānāti dakkhiṇārahe puggale deyyadhammaṃ aparicajitvā. **Api chappañca rattiyo**ti appekadā chapi pañcapi rattiyo attano pivanakhādanabhuñjanāni na karomīti dasseti.

Tadā kira bodhisatto sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahāmegho viya abhivassanto mahādānaṃ pavattesi. Tattha kiñcāpi dānasālāsu annapānādi-uḷāruḷārapaṇītapaṇītameva yācakānaṃ yathārucitaṃ divase divase dīyati, tathāpi attano sajjitaṃ āhāraṃ rājārahabhojanampi yācakānaṃ adatvā na bhuñjati, taṃ sandhāya vuttaṃ **"nāhaṃ pivāmī"** ti-ādi.

48. Idāni tathā yācakānaṃ dāne kāraṇaṃ dassento upamaṃ tāva āharati **"yathāpi vāṇijo nāmā"** ti-ādinā. Tassattho- yathā nāma vāṇijo bhaṇḍaṭṭhānaṃ gantvā appena pābhatena bahuṃ bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā vipulaṃ bhaṇḍasannicayaṃ katvā desakālaṃ jānanto **yatthas**sa **lābho** udayo **mahā hoti, tattha** dese kāle vā **taṃ** bhaṇḍaṃ **harati** upaneti vikkiṇāti.

49. Sakabhuttāpīti sakabhuttatopi attanā paribhuttatopi. "Sakaparibhuttāpī"tipi pāṭho. **Pare**ti parasmiṃ paṭiggāhakapuggale. **Satabhāgo**ti anekasatabhāgo āyatiṃ bhavissati. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā vāṇijena kītabhaṇḍaṃ tattheva avikkiṇitvā tathārūpe dese kāle ca vikkiṇiyamānaṃ bahuṃ udayaṃ vipulaṃ phalaṃ hoti, tatheva attano santakaṃ attanā anupabhuñjitvā parasmiṃ paṭiggāhakapuggale dinnaṃ mahapphalaṃ anekasatabhāgo bhavissati, tasmā attanā (..0063) abhuñjitvāpi parassa dātabbamevāti. Vuttañhetaṃ bhagavatā- "tiracchānagate dānaṃ datvā sataguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā. Puthujjanadussīle dānaṃ datvā saha-

ssaguṇā"ti (ma. ni. 3.379) vitthāro. Aparampi vuttaṃ "evaṃ ce, bhikkhave, sattā jāneyyuṃ dānasaṃvibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, na adatvā bhuñjeyyuṃ, na ca nesaṃ maccheramalaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭheyya. Yopi nesaṃ assa carimo ālopo carimaṃ kabaḷaṃ, tatopi na asaṃvibhajitvā bhuñjeyyun"ti-ādi (itivu. 26).

50. Etamatthavasaṃ ñatvāti etaṃ dānassa mahapphalabhāvasaṅkhātañceva sammāsambodhiyā paccayabhāvasaṅkhātañca atthavasaṃ kāraṇaṃ jānitvā. **Na paṭikkamāmi dānato**ti dānapāramito īsakampi na nivattāmi abhikkamāmi eva. Kimatthaṃ? **Sambodhimanupattiyā**ti sambodhiṃ sabbaññutaññāṇaṃ anuppattiyā anuppattiyatthaṃ, adhigantunti attho.

Tadā bodhisatto mahājanena pitari caṇḍālagāmaṃ pavesite dātabbayuttakaṃ paribbayaṃ dāpesi nivāsanāni pārupanāni ca. Sopi nagaraṃ pavisituṃ alabhanto bodhisatte uyyānakīḷādi-atthaṃ bahigate upasaṅkamati, puttasaññāya pana na vandati, na añjalikammaṃ karoti, "ciraṃ jīva, sāmī"ti vadati. Bodhisattopi diṭṭhadivase atirekasammānaṃ karoti. So evaṃ dhammena rajjaṃ kāretvā āyupariyosāne sapariso devalokaṃ pūresi.

Tadā khaṇḍahālo devadatto ahosi, gotamī devī mahāmāyā, candā rājadhītā rāhulamātā, vāsulo rāhulo, selā uppalavaṇṇā, sūro mahākassapo, bhaddaseno mahāmoggallāno, sūriyakumāro sāriputto, candarājā lokanātho.

Tassa idhāpi pubbe vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tadā khaṇḍahālassa kakkhaḷapharusabhāvaṃ jānantopi ajjhupekkhitvā dhammena samena aṭṭassa vinicchayo, attānaṃ māretukāmasseva khaṇḍahālassa tathā yaññavidhānaṃ jānitvāpi tassa upari cittappakopābhāvo, attano parisaṃ gahetvā pitu sattu bhavituṃ samatthopi "mādisassa nāma garūhi virodho na yutto"ti attānaṃ purisapasuṃ katvā ghātāpetukāmassa pitu āṇāyaṃ avaṭṭhānaṃ, kosiyā asiṃ gahetvā sīsaṃ (..0064) chindituṃ upakkamante purohite attano pitari putte sabbasattesu ca mettāpharaṇena samacittatā, mahājane pitaraṃ māretuṃ upakkamante sayaṃ palissajitvā tassa jīvitadānañca, divase divase vessantaradānasadisaṃ mahādānaṃ dadatopi dānena atittabhāvo, mahājanena caṇḍālesu vāsāpitassa pitu dātabbayuttakaṃ datvā posanaṃ, mahājanaṃ puññakiriyāsu patiṭṭhāpananti evamādayo guṇānubhāvā niddhāretabbāti.

Candakumāracariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sivirājacariyāvaṇṇanā

51. Aṭṭhame **ariṭṭhasavhaye nagare**ti ariṭṭhapuranāmake nagare. **Sivi nāmāsi khattiyo**ti sivīti gottato evaṃnāmako rājā ahosi.

Atīte kira siviraṭṭhe ariṭṭhapuranagare sivirāje rajjaṃ kārente mahāsatto tassa putto hutvā nibbatti. "Sivikumāro"tissa nāmamakaṃsu. So vayappatto takkasilaṃ gantvā uggahitasippo āgantvā pitu sippaṃ dassetvā uparajjaṃ labhitvā apara-

bhāge pitu accayena rājā hutvā agatigamanaṃ pahāya dasa rājadhamme akopetvā rajjaṃ kārento nagarassa catūsu dvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassapariccāgena mahādānaṃ pavattesi. Aṭṭhamīcātuddasīpannarasīsu sayaṃ dānasālaṃ gantvā dānaggaṃ oloketi.

So ekadā puṇṇamadivase pātova samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno attanā dinnadānaṃ āvajjento bāhiravatthuṃ attanā adinnaṃ nāma adisvā "na me bāhirakadānaṃ tathā cittaṃ toseti, yathā ajjhattikadānaṃ, aho vata mama dānasālaṃ gatakāle koci yācako bāhiravatthuṃ ayācitvā ajjhattikameva yāceyya, sace hi me koci sarīre maṃsaṃ vā lohitaṃ vā sīsaṃ vā hadayamaṃsaṃ vā akkhīni vā upaḍḍhasarīraṃ vā sakalameva vā attabhāvaṃ dāsabhāvena yāceyya, taṃtadevassa (..0065) adhippāyaṃ pūrento dātuṃ sakkomī"ti cintesi. **Pāḷiyaṃ** pana akkhīnaṃ eva vasena āgatā. Tena vuttaṃ–

"nisajja pāsādavare, evaṃ cintesahaṃ tadā".

52. "Yaṃkiñci mānusaṃ dānaṃ, adinnaṃ me na vijjati;
yopi yāceyya maṃ cakkhuṃ, dadeyyaṃ avikampito"ti.

Tattha **mānusaṃ dānan**ti pakatimanussehi dātabbadānaṃ annapānādi. Evaṃ pana mahāsattassa uḷāre dānajjhāsaye uppanne sakkassa paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So tassa kāraṇaṃ āvajjento bodhisattassa ajjhāsayaṃ disvā "sivirājā ajja sampattayācakā cakkhūni ce yācanti, cakkhūni uppāṭetvā nesaṃ dassāmīti cintesī"ti sakko devaparisāya vatvā "so sakkhissati nu kho taṃ dātuṃ, udāhu noti vīmaṃsissāmi tāva nan"ti bodhisatte soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhatvā sabbālaṅkārehi paṭimaṇḍite alaṅkatahatthikkhandhavaragate dānaggaṃ gacchante jarājiṇṇo andhabrāhmaṇo viya hutvā tassa cakkhupathe ekasmiṃ unnatappadese ubho hatthe pasāretvā rājānaṃ jayāpetvā ṭhito bodhisattena tadabhimukhaṃ

vāraṇaṃ pesetvā "brāhmaṇa, kiṃ icchasī"ti pucchito "tava dānajjhāsayaṃ nissāya samuggatena kittighosena sakalalokasannivāso nirantaraṃ phuṭo, ahañca andho, tasmā taṃ yācāmī"ti upacāravasena ekaṃ cakkhuṃ yāci. Tena vuttaṃ–

53. "Mama saṅkappamaññāya, sakko devānamissaro;
nisinno devaparisāya, idaṃ vacanamabravi.

54. "Nisajja pāsādavare, sivirājā mahiddhiko;
cintento vividhaṃ dānaṃ, adeyyaṃ so na passati.

55. "Tathaṃ nu vitathaṃ netaṃ, handa vīmaṃsayāmi taṃ;
muhuttaṃ āgameyyātha, yāva jānāmi taṃ manaṃ.

56. "Pavedhamāno palitasiro, valigatto jarāturo;
andhavaṇṇova hutvāna, rājānaṃ upasaṅkami.

57. "So (..0066) tadā paggahetvāna, vāmaṃ dakkhiṇabāhu ca;
sirasmiṃ añjaliṃ katvā, idaṃ vacanamabravi.

58. "'Yācāmi taṃ mahārāja, dhammika raṭṭhavaḍḍhana;
tava dānaratā kitti, uggatā devamānuse.

59. "'Ubhopi nettā nayanā, andhā upahatā mama;
ekaṃ me nayanaṃ dehi, tvampi ekena yāpayā'"ti.

Tattha **cintento vividhaṃ dānan**ti attanā dinnaṃ vividhaṃ dānaṃ cintento, āvajjento dānaṃ vā attanā dinnaṃ vividhaṃ bāhiraṃ deyyadhammaṃ cintento. **Adeyyaṃ so na passatī**ti bāhiraṃ viya ajjhattikavatthumpi adeyyaṃ dātuṃ asakkuṇeyyaṃ na passati, "cakkhūnipi uppāṭetvā dassāmī"ti cintesīti adhippāyo. **Tathaṃ nu vitathaṃ netan**ti etaṃ ajjhattikavatthunopi adeyyassa adassanaṃ deyyabhāveneva dassanaṃ cintanaṃ saccaṃ nu kho, udāhu, asaccanti attho. **So tadā paggahetvāna, vāmaṃ dakkhiṇabāhu cā**ti vāmabāhuṃ dakkhiṇabāhuñca tadā paggahetvā, ubho bāhū ukkhipitvāti attho. **Raṭṭhavaḍḍhanā**ti raṭṭhavaḍḍhīkara. **Tvampi ekena yāpayā**ti ekena cakkhunā samavisamaṃ passanto sakaṃ attabhāvaṃ tvaṃ yāpehi, ahampi bhavato laddhena ekena yāpemīti dasseti.

Taṃ sutvā mahāsatto tuṭṭhamānaso "idānevāhaṃ pāsāde nisinno evaṃ cintetvā āgato, ayañca me cittaṃ ñatvā viya cakkhuṃ yācati, aho vata me lābhā, ajja me manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, adinnapubbaṃ vata dānaṃ dassāmī"-ti ussāhajāto ahosi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha–

60. "Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, haṭṭho saṃviggamānaso;
katañjalī vedajāto, idaṃ vacanamabraviṃ.

61. "'Idānāhaṃ cintayitvāna, pāsādato idhāgato;
tvaṃ mama cittamaññāya, nettaṃ yācitumāgato.

62. "'Aho (..0067) me mānasaṃ siddhaṃ, saṅkappo paripūrito;
adinnapubbaṃ dānavaraṃ, ajja dassāmi yācake'"ti.

Tattha **tassā**ti tassa brāhmaṇarūpadharassa sakkassa. **Haṭṭho**ti tuṭṭho. **Saṃviggamānaso**ti mama cittaṃ jānitvā viya iminā brāhmaṇena cakkhu yācitaṃ, ettakaṃ kālaṃ evaṃ acintetvā pamajjito vatamhīti saṃviggacitto. **Vedajāto**ti jātapītipāmojjo. **Abravin**ti abhāsiṃ. **Mānasan**ti manasi bhavaṃ mānasaṃ, dānajjhāsayo, "cakkhuṃ

dassāmī"ti uppannadānajjhāsayoti attho. **Saṅkappo**ti manoratho. **Paripūrito**ti paripuṇṇo.

Atha bodhisatto cintesi- "ayaṃ brāhmaṇo mama cittācāraṃ ñatvā viya duccajampi cakkhuṃ maṃ yācati, siyā nu kho kāyaci devatāya anusiṭṭho bhavissati, pucchissāmi tāva nan"ti cintetvā taṃ brāhmaṇaṃ pucchi. Tenāha bhagavā **jātakadesanāyaṃ**-

"Kenānusiṭṭho idhamāgatosi, vanibbaka cakkhupathāni yācituṃ;
suduccajaṃ yācasi uttamaṅgaṃ, yamāhu nettaṃ purisena duccajan"ti.(jā. 1.15.53);

Taṃ sutvā brāhmaṇarūpadharo sakko āha-

"Yamāhu devesu sujampatīti, maghavāti naṃ āhu manussaloke;
tenānusiṭṭho idhamāgatosmi, vanibbako cakkhupathāni yācituṃ.
"Vanibbato mayhaṃ vaniṃ anuttaraṃ, dadāhi te cakkhupathāni yācito;
dadāhi me cakkhupathaṃ anuttaraṃ, yamāhu nettaṃ purisena duccajan"ti. (jā. 1.15.54-55);

Mahāsatto āha-

"Yena atthena āgacchi, yamatthamabhipatthayaṃ;
te te ijjhantu saṅkappā, labha cakkhūni brāhmaṇa.
"Ekaṃ (..0068) te yācamānassa, ubhayāni dadāmahaṃ;
sa cakkhumā gaccha janassa pekkhato,
yadicchase tvaṃ tada te samijjhatū"ti. (jā. 1.15.56-57);

Tattha **vanibbakā**ti taṃ ālapati. **Cakkhupathānī**ti dassanassa pathabhāvato cakkhūnamevetaṃ nāmaṃ. **Yamāhū**ti yaṃ loke "duccajan"ti kathenti. **Vanibbato**ti yācantassa. **Vanin**ti yācanaṃ. **Te te**ti te tava tassa andhassa saṅkappā. **Sa cakkhumā**ti so tvaṃ mama cakkhūhi cakkhumā hutvā. **Tada te samijjhatū**ti yaṃ tvaṃ mama santikā icchasi, taṃ te samijjhatūti.

Rājā ettakaṃ kathetvā "ayaṃ brāhmaṇo sakkena anusiṭṭho idhāgatosmīti bhaṇati, nūna imassa iminā upāyena cakkhu sampajjissatī"ti ñatvā "idheva mayā cakkhūni uppāṭetvā dātuṃ asāruppan"ti cintetvā brāhmaṇaṃ ādāya antepuraṃ gantvā rājāsane nisīditvā sivakaṃ nāma vejjaṃ pakkosāpesi. Atha "amhākaṃ kira rājā akkhīni uppāṭetvā brāhmaṇassa dātukāmo"ti sakalanagare ekakolāhalaṃ ahosi. Atha naṃ raññho ñātisenāpati-ādayo rājavallabhā amaccā pārisajjā nāgarā orodhā ca sabbe sannipatitvā nānā-upāyehi nivāresuṃ. Rājāpi ne anuvāresi tenāha-

"Mā no deva adā cakkhuṃ, mā no sabbe parākari;
dhanaṃ dehi mahārāja, muttā veḷuriyā bahū.
"Yutte deva rathe dehi, ājānīye calaṅkate;
nāge dehi mahārāja, hemakappanavāsase.
"Yathā taṃ sivayo sabbe, sayoggā sarathā sadā;
samantā parikireyyuṃ, evaṃ dehi rathesabhā"ti. (jā. 1.15.58-60);

Atha rājā tisso gāthā abhāsi-

"Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano;

bhūmyaṃ so patitaṃ pāsaṃ, gīvāyaṃ paṭimuñcati.

"Yo (..0069) ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano;

pāpā pāpataro hoti, sampatto yamasādhanaṃ.

"Yañhi yāce tañhi dade, yaṃ na yāce na taṃ dade;

svāhaṃ tameva dassāmi, yaṃ maṃ yācati brāhmaṇo"ti. (jā. 1.15.61-63);

Tattha **mā no, devā**ti **no**ti nipātamattaṃ. Deva, mā **cakkhuṃ** adāsi. **Mā no sabbe parākarī**ti amhe sabbe mā pariccaji. Akkhīsu hi dinnesu tvaṃ rajjaṃ na karissasi, evaṃ tayā mayaṃ pariccattā nāma bhavissāmāti adhippāyena evamāhaṃsu. **Parikireyyun**ti parivāreyyuṃ. **Evaṃ dehī**ti yathā taṃ avikalacakkhuṃ sivayo ciraṃ parivāreyyuṃ, evaṃ dehi dhanamevassa dehi, mā akkhīni, akkhīsu hi dinnesu na taṃ sivayo parivāressantīti dasseti.

Paṭimuñcatīti paṭipaveseti. **Pāpā pāpataro hotī**ti lāmakā lāmakataro nāma hoti. **Sampatto yamasādhanan**ti yamassa āṇāpavattiṭṭhānaṃ ussadanirayaṃ esa patto nāma hoti. **Yañhi yāce**ti yaṃ vatthuṃ yācako yācati, dāyakopi tadeva dadeyya, na ayācitaṃ, ayañca brāhmaṇo cakkhuṃ maṃ yācati, na muttādikaṃ dhanaṃ, taṃ dassāmīti vadati.

Atha naṃ "āyu-ādīsu kiṃ patthetvā cakkhūni desi devā"ti pucchiṃsu. Mahāpuriso "nāhaṃ diṭṭhadhammikaṃ samparāyikaṃ vā sampattiṃ patthetvā demi, api ca bodhisattānaṃ āciṇṇasamāciṇṇo porāṇakamaggo esa, yadidaṃ dānapāramipūraṇaṃ nāmā"ti āha. Tena vuttaṃ–

"Āyuṃ nu vaṇṇaṃ nu sukhaṃ balaṃ nu, kiṃ patthayāno nu janinda desi;

kathañhi rājā sivinaṃ anuttaro, cakkhūni dajjā paralokahetu.

"Na vāhametaṃ yasasā dadāmi, na puttamicche na dhanaṃ na raṭṭhaṃ;

satañca dhammo carito purāṇo, icceva dāne ramate mano mamā"ti. (jā. 1.15. 64-65);

Tattha (..0070) **paralokahetū**ti, mahārāja, kathaṃ nāma tumhādiso paṇḍitapuriso sakkasampattisadisaṃ sandiṭṭhikaṃ issariyaṃ pahāya paralokahetu cakkhūni dadeyyāti.

Na vāhanti na ve ahaṃ. **Yasasā**ti dibbassa vā mānusassa vā issariyassa kāraṇā, apica **sataṃ** bodhisattānaṃ **dhammo** buddhakārako **carito** ācarito āciṇṇo purātano

icceva iminā kāraṇena **dāne**yeva īdiso **mama mano** niratoti.

Evañca pana vatvā rājā amacce saññāpetvā sivakaṃ vejjaṃ āṇāpesi- "ehi, sivaka, mama ubhopi akkhīni imassa brāhmaṇassa dātuṃ sīghaṃ uppāṭetvā hatthe patiṭṭhapehī"ti. Tena vuttaṃ-

63. "Ehi sivaka uṭṭhehi, mā dandhayi mā pavedhayi;
ubhopi nayanaṃ dehi, uppāṭetvā vanibbake.

64. "Tato so codito mayhaṃ, sivako vacanaṃkaro;
uddharitvāna pādāsi, tālamiñjaṃva yācake"ti.

Tattha **uṭṭhehī**ti uṭṭhānavīriyaṃ karohi. Imasmiṃ mama cakkhudāne sahāyakiccaṃ karohīti dasseti. **Mā dantayī**ti mā cirāyi. Ayañhi atidullabho cirakālaṃ patthito mayā uttamo dānakkhaṇo paṭiladdho, so mā virajjhīti adhippāyo. **Mā pavedhayī**ti "amhākaṃ raññho cakkhūni uppāṭemī"ti cittutrāsavasena mā vedhayi sarīrakampaṃ mā āpajji. **Ubhopi nayanan**ti ubhopi nayane. **Vanibbake**ti yācakassa **mayhan**ti mayā. **Uddharitvāna pādāsī**ti so vejjo raññho akkhikūpato ubhopi akkhīni uppāṭetvā raññho hatthe adāsi.

Dento ca na satthakena uddharitvā adāsi. So hi cintesi- "ayuttaṃ mādisassa susikkhitavejjassa raññho akkhīsu satthapātanan"ti bhesajjāni ghaṃsetvā bhesajjacuṇṇena nīluppalaṃ paribhāvetvā dakkhiṇakkhiṃ upasiṅghāpesi, akkhi parivatti, dukkhā vedanā uppajji. So paribhāvetvā punapi upasiṅghāpesi, akkhi akkhikūpato mucci, balavatarā vedanā udapādi, tatiyavāre kharataraṃ paribhāvetvā upanāmesi, akkhi osadhabalena paribbhamitvā akkhikūpato nikkhamitvā nhārusuttakena olambamānaṃ aṭṭhāsi, adhimattā (..0071) vedanā udapādi, lohitaṃ pagghari, nivatthasāṭakāpi lohitena temiṃsu. Orodhā ca amaccā ca raññho pādamūle patitvā "deva, akkhīni mā dehi, deva, akkhīni mā dehī"ti mahāparidevaṃ parideviṃsu.

Rājā vedanaṃ adhivāsetvā "tāta, mā papañcaṃ karī"ti āha. So "sādhu, devā"ti vāmahatthena akkhiṃ dhāretvā dakkhiṇahatthena satthakaṃ ādāya akkhisuttakaṃ chinditvā akkhiṃ gahetvā mahāsattassa hatthe ṭhapesi. So vāmakkhinā dakkhiṇakkhiṃ oloketvā pariccāgapītiyā abhibhuyyamānaṃ dukkhavedanaṃ vedento "ehi, brāhmaṇā"ti brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā "mama ito cakkhuto sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena samantacakkhumeva piyataraṃ, tassa me idaṃ akkhidānaṃ paccayo hotū"ti brāhmaṇassa akkhiṃ adāsi. So taṃ ukkhipitvā attano akkhimhi ṭhapesi, taṃ tassānubhāvena vikasitanīluppalaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi. Mahāsatto vāmakkhinā tassa taṃ akkhiṃ disvā "aho sudinnaṃ mayā akkhī"ti antosamuggatāya pītiyā nirantaraṃ phuṭasarīro hutvā aparampi adāsi. Sakkopi taṃ tatheva katvā rājanivesanā nikkhamitvā mahājanassa olokentasseva nagarā nikkhamitvā devalokameva gato.

Raññho nacirasseva akkhīni āvāṭabhāvaṃ appattāni kambalageṇḍukaṃ viya uggatena maṃsapiṇḍena pūretvā cittakammarūpassa viya ruhiṃsu, vedanā pacchijji. Atha mahāsatto katipāhaṃ pāsāde vasitvā "kiṃ andhassa rajjenāti amaccānaṃ rajjaṃ niyyātetvā uyyānaṃ gantvā pabbajitvā samaṇadhammaṃ karissāmī"ti cintetvā amaccānaṃ tamatthaṃ ārocetvā "mukhadhovanādidāyako eko

puriso mayhaṃ santike hotu, sarīrakiccaṭṭhānesupi me rajjukaṃ bandhathā"ti vatvā sivikāya gantvā pokkharaṇitīre rājapallaṅke nisīdi. Amaccāpi vanditvā paṭikkamiṃsu. Bodhisattopi attano dānaṃ āvajjesi. Tasmiṃ khaṇe sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ disvā "mahārājassa varaṃ datvā cakkhuṃ paṭipākatikaṃ karissāmī"ti bodhisattassa samīpaṃ gantvā padasaddamakāsi. Mahāsattena ca "ko eso"ti vutte-

"Sakkohamasmi (..0072) devindo, āgatosmi tavantike;
varaṃ varassu rājīsi, yaṃ kiñci manasicchasī"ti. (jā. 1.15.71)-

Vatvā tena-

"Pahūtaṃ me dhanaṃ sakka, balaṃ koso canappako;
andhassa me sato dāni, maraṇaññeva ruccatī"ti. (jā. 1.15.72)-

Vutte atha naṃ sakko āha- "sivirāja, kiṃ pana tvaṃ maritukāmo hutvā maraṇaṃ rocesi, udāhu andhabhāvenā"ti. Andhabhāvena, devāti. "Mahārāja, dānaṃ nāma na kevalaṃ samparāyatthameva diyyati, diṭṭhadhammatthāyapi paccayo hoti, tasmā tava dānapuññameva nissāya saccakiriyaṃ karohi, tassa baleneva te cakkhu uppajjissatī"ti vutte "tena hi mayā mahādānaṃ sudinnan"ti vatvā saccakiriyaṃ karonto-

"Ye maṃ yācitumāyanti, nānāgottā vanibbakā;
yopi maṃ yācate tattha, sopi me manaso piyo;
etena saccavajjena, cakkhu me upapajjathā"ti. (jā. 1.15.74)-

Āha.

Tattha **ye man**ti ye maṃ yācitumāgacchanti, tesupi āgatesu **yo** imaṃ nāma dehīti vācaṃ nicchārento **maṃ yācate, sopi me manaso piyo. Etenā**ti sace mayhaṃ sabbepi yācakā piyā, saccamevetaṃ mayā vuttaṃ, etena **me** saccavacanena ekaṃ **cakkhu upapajjatha** uppajjatūti.

Athassa vacanasamanantarameva paṭhamaṃ cakkhu udapādi. Tato dutiyassa uppajjanatthāya-

"Yaṃ maṃ so yācituṃ āgā, dehi cakkhunti brāhmaṇo;
tassa cakkhūni pādāsiṃ, brāhmaṇassa vanibbato.
"Bhiyyo maṃ āvisī pīti, somanassañcanappakaṃ;
etena saccavajjena, dutiyaṃ me upapajjathā"ti. (jā. 1.15.75-76)-

Āha.

Tattha **yaṃ man**ti yo maṃ. **So**ti so cakkhuyācako **brāhmaṇo. Āgā**ti āgato. **Vanibbato**ti yācantassa. **Maṃ āvisī**ti brāhmaṇassa (..0073) cakkhūni datvā andhakālepi tathārūpaṃ vedanaṃ agaṇetvā "aho sudinnaṃ me dānan"ti paccavekkhantaṃ maṃ **bhiyyo** atirekatarā pīti āvisi. **Somanassañcanappakan**ti aparimāṇaṃ somanassaṃ uppajji. **Etenā**ti sace tadā mama anappakaṃ pītisomanassaṃ uppannaṃ, saccamevetaṃ mayā vuttaṃ, etena **me** saccavacanena dutiyampi cakkhu upapajjatūti.

Taṃkhaṇaññeva dutiyampi cakkhu udapādi. Tāni panassa cakkhūni neva pākatikāni, na dibbāni. Sakkabrāhmaṇassa hi dinnaṃ cakkhuṃ puna pākatikaṃ kātuṃ na sakkā, upahatacakkhuno ca dibbacakkhu nāma nuppajjati, vuttanayena

panassa ādimajjhapariyosānesu aviparītaṃ attano dānapītiṃ upādāya pītipharaṇavasena nibbattāni "saccapāramitācakkhūnī"ti vuttāni. Tena vuttaṃ-

65. "Dadamānassa dentassa, dinnadānassa me sato;
cittassa aññathā natthi, bodhiyāyeva kāraṇā"ti.

Tattha **dadamānassā**ti cakkhūni dātuṃ vejjena uppāṭentassa. **Dentassā**ti uppāṭitāni tāni sakkabrāhmaṇassa hatthe ṭhapentassa. **Dinnadānassā**ti cakkhudānaṃ dinnavato. **Cittassa aññathā**ti dānajjhāsayassa aññathābhāvo. **Bodhiyāyeva kāraṇā**ti tañca sabbaññutaññāṇasseva hetūti attho.

66. Sabbaññutaññāṇassa sudullabhatāya evaṃ sudukkaraṃ mayā katanti na cakkhūnaṃ na attabhāvassapi appiyatāyāti dassento **"na me dessā"**ti osānagāthamāha. Tattha **attā na me na dessiyo**ti paṭhamo **na**-kāro nipātamatto. Attā na me kujjhitabbo, na appiyoti attho. "Attānaṃ me na dessiyan"tipi pāṭho. Tassattho- me attānaṃ ahaṃ na dessiyaṃ na kujjheyyaṃ na kujjhituṃ arahāmi na so mayā kujjhitabboti. "Attāpi me na dessiyo"tipi paṭhanti. **Adāsahan**ti adāsiṃ ahaṃ. "Adāsihan"tipi pāṭho.

Tadā pana bodhisattassa saccakiriyāya cakkhūsu uppannesu sakkānubhāvena sabbā rājaparisā sannipatitāva ahosi. Athassa sakko mahājanamajjhe ākāse ṭhatvā-

"Dhammena (..0074) bhāsitā gāthā, sivīnaṃ raṭṭhavaḍḍhana;
etāni tava nettāni, dibbāni paṭidissare.
"Tirokuṭṭaṃ tiroselaṃ, samatiggayha pabbataṃ;
samantā yojanasataṃ, dassanaṃ anubhontu te"ti. (jā. 1.15.77-78)-

Imāhi gāthāhi thutiṃ katvā devalokameva gato. Bodhisattopi mahājanaparivuto mahantena sakkārena nagaraṃ pavisitvā rājagehadvāre susajjite mahāmaṇḍape samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno cakkhupaṭilābhena tuṭṭhahaṭṭhapamuditānaṃ daṭṭhuṃ āgatānaṃ nāgarānaṃ jānapadānaṃ rājaparisāya ca dhammaṃ desento-

"Ko nīdha vittaṃ na dadeyya yācito, api visiṭṭhaṃ supiyampi attano;
tadiṅgha sabbe sivayo samāgatā, dibbāni nettāni mamajja passatha.
"Tirokuṭṭaṃ tiroselaṃ, samatiggayha pabbataṃ;
samantā yojanasataṃ, dassanaṃ anubhonti me.
"Na cāgamattā paramatthi kiñci, maccānaṃ idha jīvite;
datvāna mānusaṃ cakkhuṃ, laddhaṃ me cakkhu amānusaṃ.
"Etampi disvā sivayo, detha dānāni bhuñjatha;
datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, aninditā saggamupetha ṭhānan"ti. (jā. 1.15.79-82)-

Imā gāthā abhāsi. Tattha **dhammena bhāsitā**ti, mahārāja, imā te gāthā dhammena sabhāveneva bhāsitā. **Dibbānī**ti dibbānubhāvayuttāni. **Paṭidissare**ti paṭidissanti. **Tirokuṭṭan**ti parakuṭṭaṃ. **Tiroselan**ti paraselaṃ. **Samatiggayhā**ti atikkamitvā. **Samantā**

dasadisā **yojanasataṃ** rūpa**dassanaṃ anubhontu** sādhentu.

Ko nīdhāti ko nu idha. **Api visiṭṭhan**ti uttamampi samānaṃ. **Na cāgamattā**ti cāgappamāṇato aññaṃ varaṃ nāma natthi. **Idha jīvite**ti imasmiṃ (..0075) jīvaloke. "Idha jīvatan"tipi paṭhanti. Imasmiṃ loke jīvamānānanti attho. **Amānusan**ti dibbacakkhu mayā **laddhaṃ,** iminā kāraṇena veditabbametaṃ "cāgato uttamaṃ nāma natthī"ti. **Etampi disvā**ti etaṃ mayā laddhaṃ dibbacakkhuṃ disvāpi.

Iti imāhi catūhi gāthāhi na kevalaṃ tasmiṃyeva khaṇe, atha kho anvaddhamāsampi uposathe mahājanaṃ sannipātetvā dhammaṃ desesi. Taṃ sutvā mahājano dānādīni puññāni katvā devalokaparāyano ahosi.

Tadā vejjo ānandatthero ahosi, sakko anuruddhatthero, sesaparisā buddhaparisā, sivirājā lokanātho.

Tassa idhāpi vuttanayeneva yathārahaṃ pāramiyo niddhāretabbā. Tathā divase divase yathā adinnapubbaṃ bāhiradeyyadhammavatthu na hoti, evaṃ aparimitaṃ mahādānaṃ pavattentassa tena aparituṭṭhassa kathaṃ nu kho ahaṃ ajjhattikavatthukaṃ dānaṃ dadeyyaṃ, kadā nu kho maṃ koci āgantvā ajjhattikaṃ deyyadhammaṃ yāceyya, sace hi koci yācako me hadayamaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, kaṇayena naṃ nīharitvā pasanna-udakato sanāḷaṃ padumaṃ uddharanto viya lohitabinduṃ paggharantaṃ hadayaṃ nīharitvā dassāmi. Sace sarīramaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, avalekhanena tālaguḷapaṭalaṃ uppāṭento viya sarīramaṃsaṃ uppāṭetvā dassāmi. Sace lohitassa nāmaṃ gaṇheyya, asinā vijjhitvā yantamukhe vā patitvā upanītaṃ bhājanaṃ pūretvā lohitaṃ dassāmi. Sace pana koci "gehe me kammaṃ nappavattati, tattha me dāsakammaṃ karohī"ti vadeyya, rājavesaṃ apanetvā tassa attānaṃ sāvetvā dāsakammaṃ karissāmi. Sace vā pana koci akkhīnaṃ nāmaṃ gaṇheyya, tālamiñjaṃ nīharanto viya akkhīni uppāṭetvā tassa dassāmīti evaṃ anaññasādhāraṇavasībhāvappattānaṃ mahābodhisattānaṃyeva āveṇikā uḷāratarā parivitakkuppatti, cakkhuyācakaṃ labhitvā amaccapārisajjādīhi nivāriyamānassāpi tesaṃ vacanaṃ anādiyitvā attano parivitakkānurūpaṃ paṭipattiyā ca paramā pītipaṭisaṃvedanā, tassā pītimanatāya avitathabhāvaṃ nissāya sakkassa purato saccakiriyākaraṇaṃ, tena ca attano cakkhūnaṃ paṭipākatikabhāvo, tesañca dibbānubhāvatāti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā veditabbāti.

Sivirājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vessantaracariyāvaṇṇanā

67. Navame (..0076) **yā me ahosi janikā**ti ettha **me**ti vessantarabhūtaṃ attānaṃ sandhāya satthā vadati. Tenevāha- "phussatī nāma khattiyā"ti. Tadā hissa mātā "phussatī"ti evaṃnāmikā khattiyānī ahosi. **Sā atītāsu jātīsū**ti sā tato anantarātītajātiyaṃ. Ekatthe hi etaṃ bahuvacanaṃ. **Sakkassa mahesī piyā** ahosīti sambandho. Atha vā yā me ahosi janikā imasmiṃ carimattabhāve, sā atītāsu jātīsu phussatī

nāma, tattha atītāya jātiyā khattiyā, yatthāhaṃ tassā kucchimhi vessantaro hutvā nibbattiṃ, tato anantarātītāya sakkassa mahesī piyā ahosīti. Tatrāyaṃ anupubbikathā–

Ito hi ekanavute kappe vipassī nāma satthā loke udapādi. Tasmiṃ bandhumatīnagaraṃ upanissāya kheme migadāye viharante bandhumā rājā kenaci raññā pesitaṃ mahagghaṃ candanasāraṃ attano jeṭṭhadhītāya adāsi. Sā tena sukhumaṃ candanacuṇṇaṃ kāretvā samuggaṃ pūretvā vihāraṃ gantvā satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ pūjetvā sesacuṇṇāni gandhakuṭiyaṃ vikiritvā "bhante, anāgate tumhādisassa buddhassa mātā bhaveyyan"ti patthanaṃ akāsi. Sā tato cutā tassā candanacuṇṇapūjāya phalena rattacandanaparipphositena viya sarīrena devesu ca manussesu ca saṃsarantī tāvatiṃsabhavane sakkassa devarañño aggamahesī hutvā nibbatti. Athassā āyupariyosāne pubbanimittesu uppannesu sakko devarājā tassā parikkhīṇāyukataṃ ñatvā tassā anukampāya "bhadde, phussati dasa te vare dammi, te gaṇhassū"ti āha. Tena vuttaṃ–

68. "Tassā āyukkhayaṃ ñatvā, devindo etadabravi;
'dadāmi te dasa vare, vara bhadde yadicchasī'"ti.

Tattha **varā**ti varassu varaṃ gaṇha. **Bhadde, yadicchasī**ti, bhadde, phussati yaṃ icchasi yaṃ tava piyaṃ, taṃ dasahi koṭṭhāsehi "varaṃ varassu paṭiggaṇhāhī"ti vadati.

69. Punidamabravīti puna idaṃ sā attano cavanadhammataṃ ajānantī **"kiṃ nu me aparādhatthī"** ti-ādikaṃ abhāsi. Sā hi pamattā hutvā attano āyukkhayaṃ (..0077) ajānantī ayaṃ "varaṃ gaṇhā"ti vadanto "katthaci mama uppajjanaṃ icchatī"ti ñatvā evamāha. Tattha **aparādhatthī**ti aparādho atthi. **Kiṃ nu dessā ahaṃ tavā**ti kiṃ kāraṇaṃ ahaṃ tava dessā kujjhitabbā appiyā jātā. **Rammā cāvesi maṃ ṭhānā**ti ramaṇīyā imasmā ṭhānā cāvesi. **Vātova dharaṇīruhan**ti yena balavā māluto viya rukkhaṃ ummūlento imamhā devalokā cāvetukāmosi kiṃ nu kāraṇanti taṃ pucchati.

70. Tassidanti tassā idaṃ. **Na ceva te kataṃ pāpan**ti na ceva tayā kiñci pāpaṃ kataṃ yena te aparādho siyā. **Na ca me tvaṃsi appiyā**ti mama tvaṃ na cāpi appiyā, yena dessā nāma mama appiyāti adhippāyo.

71. Idāni yena adhippāyena vare dātukāmo, taṃ dassento **"ettakaṃyeva te āyu, cavanakālo bhavissatī"** ti vatvā vare gaṇhāpento **"paṭiggaṇha mayā dinne, vare dasa varuttame"** ti āha.

Tattha **varuttame**ti varesu uttame aggavare.

72. Dinnavarāti "vare dassāmī"ti paṭiññādānavasena dinnavarā. **Tuṭṭhahaṭṭhā**ti icchitalābhaparitosena tuṭṭhā ceva tassa ca sikhāppattidassanena hāsavasena haṭṭhā ca. **Pamoditā**ti balavapāmojjena pamuditā. **Mamaṃ abbhantaraṃ katvā**ti tesu varesu maṃ abbhantaraṃ karitvā. **Dasa vare varī**ti sā attano khīṇāyukabhāvaṃ ñatvā sakkena varadānatthaṃ katokāsā sakalajambudīpatalaṃ olokentī attano anucchavikaṃ siviraññho nivesanaṃ disvā tattha tassa aggamahesibhāvo nīlanettatā nīlabhamukatā phussatītināmaṃ guṇavisesayuttaputtapaṭilābho anunnatakucchibhāvo alambatthanatā apalitabhāvo sukhumacchavitā vajjhajanānaṃ

mocanasamatthatā cāti ime dasa vare gaṇhi.

Iti sā dasa vare gahetvā tato cutā maddarañño aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Jāyamānā ca sā candanacuṇṇaparipphositena viya sarīrena jātā. Tenassā nāmaggahaṇadivase "phussatī" tveva nāmaṃ kariṃsu. Sā mahantena parivārena vaḍḍhitvā soḷasavassakāle uttamarūpadharā (..0078) ahosi. Atha naṃ jetuttaranagare sivimahārājā puttassa sañjayakumārassatthāya ānetvā setacchattaṃ ussāpetvā taṃ soḷasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhakaṃ katvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Tena vuttaṃ-

73. "Tato cutā sā phussatī, khattiye upapajjatha;
jetuttaramhi nagare, sañjayena samāgamī"ti.

Sā sañjayarañño piyā ahosi manāpā. Atha sakko āvajjento "mayā phussatiyā dinnavaresu nava varā samiddhā"ti disvā "puttavaro na samiddho, tampissā samijjhāpessāmī"ti cintetvā bodhisattaṃ tadā tāvatiṃsadevaloke khīṇāyukaṃ disvā tassa santikaṃ gantvā "mārisa, tayā manussaloke sivisañjayarañño aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī"ti tassa ceva aññesañca cavanadhammānaṃ saṭṭhisahassānaṃ devaputtānaṃ paṭiññaṃ gahetvā sakaṭṭhānameva gato. Mahāsattopi tato cavitvā tatthuppanno. Sesā devaputtāpi saṭṭhisahassānaṃ amaccānaṃ gehesu nibbattiṃsu. Mahāsatte kucchigate phussatidevī catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassāni vissajjetvā dānaṃ dātuṃ dohaḷinī ahosi. Rājā tassā dohaḷaṃ sutvā nemittake brāhmaṇe pakkosāpetvā pucchitvā "mahārāja, deviyā kucchimhi dānābhirato uḷāro satto uppanno, dānena tittiṃ na pāpuṇissatī"ti sutvā tuṭṭhamānaso vuttappakāraṃ dānaṃ paṭṭhapesi. Samaṇabrāhmaṇajiṇṇāturakapaṇaddhikavanibbakayācake santappesi. Bodhisattassa paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya rañño āyassa pamāṇaṃ nāhosi. Tassa puññānubhāvena sakalajambudīpe rājāno paṇṇākāraṃ pahiṇanti. Tena vuttaṃ-

74. "Yadāhaṃ phussatiyā kucchiṃ, okkanto piyamātuyā;
mama tejena me mātā, tadā dānaratā ahu.

75. "Adhane (..0079) āture jiṇṇe, yācake addhike jane;
samaṇe brāhmaṇe khīṇe, deti dānaṃ akiñcane"ti;

Tattha **mama tejenā**ti mama dānajjhāsayānubhāvena. **Khīṇe**ti bhogādīhi parikkhīṇe pārijuññappatte. **Akiñcane**ti apariggahe. Sabbattha visaye bhummaṃ. Adhanādayo hi dānadhammassa pavattiyā visayo.

Devī mahantena parihārena gabbhaṃ dhārentī dasamāse paripuṇṇe nagaraṃ daṭṭhukāmā hutvā rañño ārocesi. Rājā devanagaraṃ viya nagaraṃ alaṅkārāpetvā deviṃ rathavaraṃ āropetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāresi. Tassā vessavīthiyā majjhappattakāle kammajavātā caliṃsu. Amaccā rañño ārocesuṃ. So vessavīthiyaṃyevassā sūtigharaṃ kāretvā ārakkhaṃ gaṇhāpesi. Sā tattha puttaṃ vijāyi. Tenāha-

76. "Dasamāse dhārayitvāna, karonte puraṃ padakkhiṇaṃ;
vessānaṃ vīthiyā majjhe, janesi phussatī mamaṃ.

77. "Na mayhaṃ mattikaṃ nāmaṃ, nāpi pettikasambhavaṃ.

jātettha vessavīthiyaṃ, tasmā vessantaro ahū"ti.

Tattha **karonte puraṃ padakkhiṇan**ti deviṃ gahetvā sañjayamahārāje nagaraṃ padakkhiṇaṃ kurumāne. **Vessānan**ti vāṇijānaṃ.

Na mattikaṃ nāmanti na mātu-āgataṃ mātāmahādīnaṃ nāmaṃ. **Pettikasambhavan**ti pitu idanti pettikaṃ, sambhavati etasmāti sambhavo, taṃ pettikaṃ sambhavo etassāti pettikasambhavaṃ, nāmaṃ. Mātāpitusambandhavasena na katanti dasseti. **Jātetthā**ti jāto ettha. "Jātomhī"tipi pāṭho. **Tasmā vessantaro ahū**ti yasmā tadā vessavīthiyaṃ jāto, tasmā vessantaro nāma ahosi, vessantaroti nāmaṃ akaṃsūti attho.

Mahāsatto mātu kucchito nikkhamanto visado hutvā akkhīni ummīletvāva nikkhami. Nikkhantamatte eva mātu hatthaṃ pasāretvā "amma, dānaṃ dassāmi, atthi kiñcī"ti āha. Athassa mātā "tāta, yathājjhāsayaṃ dānaṃ dehī"ti hatthasamīpe sahassatthavikaṃ ṭhapesi. Bodhisatto hi **ummaṅgajātake** (..0080) (jā. 2.22.590 ādayo) imasmiṃ **jātake** pacchimattabhāveti tīsu ṭhānesu jātamattova kathesi. Rājā mahāsattassa atidīghādidosavivajjitā madhurakhīrā catusaṭṭhidhātiyo upaṭṭhāpesi. Tena saddhiṃ jātānaṃ saṭṭhiyā dārakasahassānampi dhātiyo dāpesi. So saṭṭhidārakasahassehi saddhiṃ mahantena parivārena vaḍḍhati. Tassa rājā satasahassagghanakaṃ kumārapiḷandhanaṃ kārāpetvā adāsi. So catupañcavassikakāle taṃ omuñcitvā dhātīnaṃ datvā puna tāhi dīyamānaṃ na gaṇhāti. Taṃ sutvā rājā "mama puttena dinnaṃ sudinnan"ti vatvā aparampi kāresi. Tampi deti. Dārakakāleyeva dhātīnaṃ navavāre

piḷandhanaṃ adāsi.

Aṭṭhavassikakāle pana sayanapīṭhe nisinno cintesi– "ahaṃ bāhirakadānaṃ demi, na taṃ maṃ paritoseti, ajjhattikadānaṃ dātukāmomhi. Sace hi maṃ koci hadayaṃ yāceyya, hadayaṃ nīharitvā dadeyyaṃ. Sace akkhīni yāceyya, akkhīni uppāṭetvā dadeyyaṃ. Sace sakalasarīre maṃsaṃ rudhirampi vā yāceyya, sakalasarīrato maṃsaṃ chinditvā rudhirampi asinā vijjhitvā dadeyyaṃ. Athāpi koci 'dāso me hohī'ti vadeyya, attānaṃ tassa sāvetvā dadeyyan"ti. Tassevaṃ sabhāvaṃ sarasaṃ cintentassa catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalā ayaṃ mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā kampi. Sinerupabbatarājā onamitvā jetuttaranagarābhimukho aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ–

78. "Yadāhaṃ dārako homi, jātiyā aṭṭhavassiko;
tadā nisajja pāsāde, dānaṃ dātuṃ vicintayiṃ.

79. "Hadayaṃ dadeyyaṃ cakkhuṃ, maṃsampi rudhirampi ca;
dadeyyaṃ kāyaṃ sāvetvā, yadi koci yācaye mamaṃ.

80. "Sabhāvaṃ cintayantassa, akampitamasaṇṭhitaṃ;
akampi tattha pathavī, sineruvanavaṭaṃsakā"ti.

Tattha **sāvetvā**ti "ajja paṭṭhāya ahaṃ imassa dāso"ti dāsabhāvaṃ sāvetvā. **Yadi koci yācaye maman**ti koci maṃ yadi yāceyya. **Sabhāvaṃ cintayantassā**ti aviparītaṃ attano yathābhūtaṃ sabhāvaṃ atittimaṃ (..0081) yathājjhāsayaṃ cintentassa mama, mayi cintenteti attho. **Akampitan**ti kampitarahitaṃ. **Asaṇṭhitan**ti saṅkocarahitaṃ. Yena hi lobhādinā abodhisattānaṃ cakkhādidāne cittutrāsasaṅkhātaṃ kampitaṃ saṅkocasaṅkhātaṃ saṇṭhitañca siyā, tena vināti attho. **Akampī**ti acali. **Sineruvanavaṭaṃsakā**ti sinerumhi uṭṭhitanandanavanaphārusakavanamissakavanacittalatāvanādikappakataruvanaṃ sineruvanaṃ. Atha vā sineru ca jambudīpādīsu ramaṇīyavanañca sineruvanaṃ, taṃ vanaṃ vaṭaṃsakaṃ etissāti sineruvanavaṭaṃsakā.

Evañca pathavikampane vattamāne madhuragambhīradevo gajjanto khaṇikavassaṃ vassi, vijjulatā niccharimsu, mahāsamuddo ubbhijji, sakko devarājā apphoṭesi, mahābrahmā sādhukāramadāsi, yāva brahmalokā ekakolāhalaṃ ahosi. Mahāsatto soḷasavassakāleyeva sabbasippānaṃ nipphattiṃ pāpuṇi. Tassa pitā rajjaṃ dātukāmo mātarā saddhiṃ mantetvā maddarājakulato mātuladhītaraṃ maddiṃ nāma rājakaññaṃ ānetvā soḷasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhakaṃ aggamahesiṃ katvā mahāsattaṃ rajje abhisiñci. Mahāsatto rajje patiṭṭhitakālato paṭṭhāya devasikaṃ chasatasahassāni vissajjetvā mahādānaṃ pavattento anvaddhamāsaṃ dānaṃ oloketuṃ upasaṅkamati. Aparabhāge maddidevī puttaṃ vijāyi. Taṃ kañcanajālena sampaṭicchiṃsu, tenassa "jālikumāro"tveva nāmaṃ kariṃsu. Tassa padasā gamanakāle sā dhītaraṃ vijāyi. Taṃ kaṇhājinena sampaṭicchiṃsu, tenassā "kaṇhājinā"tveva nāmaṃ kariṃsu. Tena vuttaṃ–

81. "Anvaddhamāse pannarase, puṇṇamāse uposathe;
paccayaṃ nāgamāruyha, dānaṃ dātuṃ upāgamin"ti.

Tattha **anvaddhamāse**ti anu-addhamāse, addhamāse addhamāseti attho. **Puṇṇamāse**ti puṇṇamāsiyaṃ, māsaparipūriyā candaparipūriyā ca samannāgate panna-

rase dānaṃ dātuṃ upāgaminti sambandho. Tatrāyaṃ yojanā- **paccayaṃ nāgamāruyha** addhamāse addhamāse **dānaṃ dātuṃ** dānasālaṃ **upāgamiṃ,** evaṃ upagacchanto ca yadā ekasmiṃ pannarase puṇṇamāsi-uposathe dānaṃ dātuṃ upāgamiṃ, tadā **kaliṅgaraṭṭhavisayā brāhmaṇā upagañchu** (..0082) **man**ti tattha **paccayaṃ nāgan**ti paccayanāmakaṃ maṅgalahatthiṃ. Bodhisattassa hi jātadivase ekā ākāsacārinī kareṇukā abhimaṅgalasammataṃ sabbasetahatthipotakaṃ ānetvā maṅgalahatthiṭṭhāne ṭhapetvā pakkāmi. Tassa mahāsattaṃ paccayaṃ katvā laddhattā "paccayo"tveva nāmaṃ kariṃsu. Taṃ paccayanāmakaṃ opavayhaṃ hatthināgaṃ āruyha dānaṃ dātuṃ upāgaminti. Tena vuttaṃ-

82. "Kaliṅgaraṭṭhavisayā, brāhmaṇā upagañchu maṃ;
ayācuṃ maṃ hatthināgaṃ, dhaññaṃ maṅgalasammataṃ.

83. "Avuṭṭhiko janapado, dubbhikkho chātako mahā;
dadāhi pavaraṃ nāgaṃ, sabbasetaṃ gajuttaman"ti.

Tattha **"kaliṅgaraṭṭhavisayā"** ti-ādigāthā heṭṭhā **kururājacaritepi** (cariyā. 1.21-22) āgatā eva, tasmā tāsaṃ attho kathāmaggo ca tattha vuttanayeneva veditabbo. Idha pana maṅgalahatthino setattā **"sabbasetaṃ gajuttaman"** ti vuttaṃ. Bodhisatto hatthikkhandhavaragato-

84. "Dadāmi na vikampāmi, yaṃ maṃ yācanti brāhmaṇā;
santaṃ nappaṭigūhāmi, dāne me ramate mano"ti.-

Attano dānābhiratiṃ pavedento-

85. "Na me yācakamanuppatte, paṭikkhepo anucchavo;
mā me bhijji samādānaṃ, dassāmi vipulaṃ gajan"ti. (cariyā. 1.23)-

Paṭijānitvā hatthikkhandhato oruyha analaṅkataṭṭhānaṃ olokanatthaṃ anupariyāyitvā analaṅkataṭṭhānaṃ adisvā kusumamissagandhodakabharitaṃ suvaṇṇabhiṅgāraṃ gahetvā "bhonto ito ethā"ti alaṅkatarajatadāmasadisaṃ hatthisoṇḍaṃ tesaṃ hatthe ṭhapetvā udakaṃ pātetvā alaṅkatavāraṇaṃ adāsi. Tena vuttaṃ-

86. "Nāgaṃ gahetvā soṇḍāya, bhiṅgāre ratanāmaye;
jalaṃ hatthe ākiritvā, brāhmaṇānaṃ adaṃ gajan"ti. (cariyā. 1.24);

Tattha (..0083) **santan**ti vijjamānaṃ deyyadhammaṃ. **Nappaṭigūhāmī**ti na paṭicchādemi. Yo hi attano santakaṃ "mayhameva hotū"ti cinteti, yācito vā paṭikkhipati, so yācakānaṃ abhimukhe ṭhitampi atthato paṭicchādeti nāma. Mahāsatto pana attano sīsaṃ ādiṃ katvā ajjhattikadānaṃ dātukāmova, kathaṃ bāhiraṃ paṭikkhipati, tasmā āha "santaṃ nappaṭigūhāmī"ti. Tenevāha "dāne me ramate mano"-ti. Sesaṃ heṭṭhā vuttatthameva.

Tassa pana hatthino catūsu pādesu alaṅkārā cattāri satasahassāni agghanti, ubhosu passesu alaṅkārā dve satasahassāni, heṭṭhā udare kambalaṃ satasahassaṃ, piṭṭhiyaṃ muttājālaṃ maṇijālaṃ kañcanajālanti tīṇi jālāni tīṇi satasahassāni, ubho kaṇṇālaṅkārā dve satasahassāni, piṭṭhiyaṃ atthatakambalaṃ satasahassaṃ, kumbhālaṅkāro satasahassaṃ, tayo vaṭaṃsakā tīṇi satasahassāni, kaṇṇacūḷālaṅkāro satasahassaṃ, dvinnaṃ dantānaṃ alaṅkārā dve satasahassāni, soṇḍāya sovatthikālaṅkāro satasahassaṃ, naṅguṭṭhālaṅkāro satasahassaṃ, ārohaṇanisseṇi satasahassaṃ, bhuñjanakaṭāhaṃ satasahassaṃ, ṭhapetvā ana-

gghabhaṇḍaṃ idaṃ tāva ettakaṃ catuvīsati satasahassāni agghati. Chattapiṇḍiyaṃ pana maṇi, cūḷāmaṇi, muttāhāre maṇi, aṅkuse maṇi, hatthikaṇṭhaveṭhanamuttāhāre maṇi, hatthikumbhe maṇīti imāni cha anagghāni, hatthīpi anaggho evāti hatthinā saddhiṃ satta anagghāni, tāni sabbāni brāhmaṇānaṃ adāsi. Tathā hatthino paricārakāni pañca kulasatāni hatthimeṇḍahatthigopakehi saddhiṃ adāsi. Saha dānena panassa heṭṭhā vuttanayeneva bhūmikampādayo ahesuṃ. Tena vuttaṃ-

87. "Punāparaṃ dadantassa, sabbasetaṃ gajuttamaṃ;
tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā"ti.

Jātakepi (jā. 2.22.1673) vuttaṃ-

"Tadāsi yaṃ bhiṃsanakaṃ, tadāsi lomahaṃsanaṃ;
hatthināge padinnamhi, medanī sampakampathā"ti.

88. Tassa (..0084) **nāgassa dānenā**ti chahi anagghehi saddhiṃ catuvīsatisatasahassagghanika-alaṅkārabhaṇḍasahitassa tassa maṅgalahatthissa pariccāgena. **Sivayo**ti sivirājakumārā ceva siviraṭṭhavāsino ca. "Sivayo"ti ca desanāsīsametaṃ. Tattha hi amaccā pārisajjā brāhmaṇagahapatikā negamajānapadā nāgarā sakalaraṭṭhavāsino ca sañjayamahārājaṃ phussatideviṃ maddideviñca ṭhapetvā sabbe eva. **Kuddhā**ti devatāvattanena bodhisattassa kuddhā. **Samāgatā**ti sannipatitā. Te kira brāhmaṇā hatthiṃ labhitvā taṃ abhiruhitvā mahādvārena pavisitvā nagaramajjhena pāyiṃsu. Mahājanena ca "ambho brāhmaṇā, amhākaṃ hatthī kuto abhiruḷho"ti vutte "vessantaramahārājena no hatthī dinno, ke tumhe"ti hatthavikārādīhi ghaṭṭentā agamaṃsu. Atha amacce ādiṃ katvā mahājanā rājadvāre sannipatitvā "raññā nāma brāhmaṇānaṃ dhanaṃ vā dhaññaṃ vā khettaṃ vā vatthu vā dāsidāsaparicārikā vā dātabbā siyā, kathañhi nāmāyaṃ vessantaramahārājā rājārahaṃ maṅgalahatthiṃ dassati, na idāni evaṃ rajjaṃ vināsetuṃ dassāmā"ti ujjhāyitvā sañjayamahārājassa tamatthaṃ ārocetvā tena anunīyamānā ananuyantā agamaṃsu. Kevalaṃ pana-

"Mā naṃ daṇḍena satthena, na hi so bandhanāraho;
pabbājehi ca naṃ raṭṭhā, vaṅke vasatu pabbate"ti. (jā. 2.22.1687)-

Vadiṃsu. Tena vuttaṃ-

"pabbājesuṃ sakā raṭṭhā, vaṅkaṃ gacchatu pabbatan"ti.

tattha **pabbājesun**ti rajjato bahi vāsatthāya ussukkamakaṃsu.-

Rājāpi "mahā kho ayaṃ paṭipakkho, handa mama putto katipāhaṃ rajjato bahi vasatū"ti cintetvā-

"Eso ce sivīnaṃ chando, chandaṃ nappanudāmase;
imaṃ so vasatu rattiṃ, kāme ca paribhuñjatu.
"Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamanaṃ pati;
samaggā sivayo hutvā, raṭṭhā pabbājayantu nan"ti. (jā. 2.22.1688-1689)-

Vatvā (..0085) puttassa santike kattāraṃ pesesi "imaṃ pavattiṃ mama puttassa ārocehī"ti. So tathā akāsi.

Mahāsattopi taṃ sutvā-

"Kismiṃ me sivayo kuddhā, nāhaṃ passāmi dukkaṭaṃ;

taṃ me katte viyācikkha, kasmā pabbājayanti man”ti. (jā. 2.22.1701)-
Kāraṇaṃ pucchi. Tena “tumhākaṃ hatthidānenā”ti vutte somanassappatto hutvā-

"Hadayaṃ cakkhumpahaṃ dajjaṃ, kiṃ me bāhirakaṃ dhanaṃ;
hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā, muttā veḷuriyā maṇi.
"Dakkhiṇaṃ vāpahaṃ bāhuṃ, disvā yācakamāgate;
dadeyyaṃ na vikampeyyaṃ, dāne me ramate mano.
"Kāmaṃ maṃ sivayo sabbe, pabbājentu hanantu vā;
neva dānā viramissaṃ, kāmaṃ chindantu sattadhā"ti. (jā. 2.22.1703-1705)–
Vatvā "nāgarā me ekadivasaṃ dānaṃ dātuṃ okāsaṃ dentu, sve dānaṃ datvā tatiyadivase gamissāmī"ti vatvā kattāraṃ tesaṃ santike pesetvā "ahaṃ sve satta-satakaṃ nāma mahādānaṃ dassāmi, sattahatthisatāni satta-assasatāni sattaratha-satāni satta-itthisatāni sattadāsasatāni sattadāsisatāni sattadhenusatāni paṭiyādehi, nānappakārañca annapānādiṃ sabbaṃ dātabbayuttakaṃ upaṭṭhapehī"ti sabbakammikaṃ amaccaṃ āṇāpetvā ekakova maddideviyā vasanaṭṭhānaṃ gantvā "bhadde maddi, anugāmikanidhiṃ nidahamānā, sīlavantesu dadeyyāsī"ti tampi dāne niyojetvā tassā attano gamanakāraṇaṃ ācikkhitvā "ahaṃ vanaṃ vasanatthāya gamissāmi, tvaṃ idheva anukkaṇṭhitā vasāhī"ti āha. Sā "nāhaṃ, mahārāja, tumhehi vinā ekadivasampi vasissāmī"ti āha.

Dutiyadivase sattasatakaṃ mahādānaṃ pavattesi. Tassa sattasatakaṃ dānaṃ dentasseva sāyaṃ ahosi. Alaṅkatarathena mātāpitūnaṃ vasanaṭṭhānaṃ gantvā "ahaṃ sve gamissāmī"ti te āpucchitvā akāmakānaṃ tesaṃ assumukhānaṃ rodantānaṃyeva vanditvā padakkhiṇaṃ katvā tato nikkhamitvā (..0086) taṃ divasaṃ attano nivesane vasitvā punadivase "gamissāmī"ti pāsādato otari. Maddidevī sassusasurehi nānānayehi yācitvā nivattiyamānāpi tesaṃ vacanaṃ anādiyitvā te vanditvā padakkhiṇaṃ katvā sesitthiyo apaloketvā dve putte ādāya vessantarassa paṭhamataraṃ gantvā rathe aṭṭhāsi.

Mahāpuriso rathaṃ abhiruhitvā rathe ṭhito mahājanaṃ āpucchitvā "appamattā dānādīni puññāni karothā"ti ovādamassa datvā nagarato nikkhami. Bodhisattassa mātā "putto me dānavittako dānaṃ detū"ti ābharaṇehi saddhiṃ sattaratanapūrāni sakaṭāni ubhosu passesu pesesi. Sopi attano kāyāruḷhameva ābharaṇabhaṇḍaṃ sampattayācakānaṃ aṭṭhārasa vāre datvā sesaṃ sabbamadāsi. Nagarā nikkhamitvāva nivattitvā oloketukāmo ahosi. Athassa puññānubhāvena rathappamāṇe ṭhāne mahāpathavī bhijjitvā parivattitvā rathaṃ nagarābhimukhaṃ akāsi. So mātāpitūnaṃ vasanaṭṭhānaṃ olokesi. Tena kāruññena pathavikampo ahosi. Tena vuttaṃ **"tesaṃ nicchubhamānānan"** ti-ādi.

89-90. Tattha **nicchubhamānānan**ti tesu sivīsu nikkaḍḍhantesu, pabbājentesūti attho. Tesaṃ vā nikkhamantānaṃ. **Mahādānaṃ pavattetun**ti sattasatakamahādānaṃ dātuṃ. **Āyācissan**ti yāciṃ. **Sāvayitvā**ti ghosāpetvā. **Kaṇṇabherin**ti yugalamahābheriṃ. **Dadāmahan**ti dadāmi ahaṃ.

91. Athetthāti athevaṃ dāne dīyamāne etasmiṃ dānagge. **Tumūlo**ti ekakolāhalībhūto. **Bheravo**ti bhayāvaho. Mahāsattañhi ṭhapetvā aññesaṃ so bhayaṃ janeti, tassa bhayajananākāraṃ dassetuṃ. **"Dāneniman"** ti-ādi vuttaṃ. Imaṃ vessantaramahārājānaṃ dānena hetunā sivayo raṭṭhato nīharanti pabbājenti, tathāpi puna ca evarūpaṃ dānaṃ deti ayanti.

92-94. Idāni taṃ dānaṃ dassetuṃ **"hatthin"**ti gāthamāha. Tattha **gavan**ti dhenuṃ. **Catuvāhiṃ rathaṃ datvā**ti vahantīti vāhino, assā, caturo ājaññasindhave (..0087) rathañca brāhmaṇānaṃ datvāti attho. Mahāsatto hi tathā nagarato nikkhamanto sahajāte saṭṭhisahasse amacce sesajanañca assupuṇṇamukhaṃ anubaddhantaṃ nivattetvā rathaṃ pājento maddiṃ āha– "sace, bhadde, pacchato yācakā āgacchanti, upadhāreyyāsī"ti. Sā olokentī nisīdi. Athassa sattasatakamahādānaṃ gamanakāle katadānañca sampāpuṇituṃ asakkontā cattāro brāhmaṇā āgantvā "vessantaro kuhin"ti pucchitvā "dānaṃ datvā rathena gato"ti vutte "asse yācissāmā"ti anubandhiṃsu. Maddī te āgacchante disvā "yācakā, devā"ti ārocesi. Mahāsatto rathaṃ ṭhapesi. Te āgantvā asse yāciṃsu. Mahāsatto asse adāsi. Te te gahetvā gatā. Assesu pana dinnesu rathadhuraṃ ākāseyeva aṭṭhāsi. Atha cattāro devaputtā rohitamigavaṇṇenāgantvā rathadhuraṃ sampaṭicchitvā agamaṃsu. Mahāsatto tesaṃ devaputtabhāvaṃ ñatvā–

"Iṅgha maddi nisāmehi, cittarūpaṃva dissati;
migarohiccavaṇṇena, dakkhiṇassā vahanti man"ti. (jā. 2.22.1864)–

Maddiyā āha.

Tattha **cittarūpaṃvā**ti acchariyarūpaṃ viya. **Dakkhiṇassā**ti susikkhita-assā viya **maṃ vahanti**.

Atha naṃ evaṃ gacchantaṃ aparo brāhmaṇo āgantvā rathaṃ yāci. Mahāsatto puttadāraṃ otāretvā rathaṃ adāsi. Rathe pana dinne devaputtā antaradhāyiṃsu. Tato paṭṭhāya pana sabbepi pattikāva ahesuṃ. Atha mahāsatto "maddi, tvaṃ kaṇhājinaṃ gaṇhāhi, ahaṃ jālikumāraṃ gaṇhāmī"ti ubhopi dve dārake aṅkenādāya aññamaññaṃ piyasallāpā paṭipathaṃ āgacchante manusse vaṅkapabbatassa maggaṃ pucchantā sayameva onatesu phalarukkhesu phalāni dārakānaṃ dadantā atthakāmāhi devatāhi maggassa saṅkhipitattā tadaheva cetaraṭṭhaṃ sampāpuṇiṃsu. Tena vuttaṃ **"catuvāhiṃ rathaṃ datvā"**ti-ādi.

Tattha **ṭhatvā cātummahāpathe**ti attano gamanamaggena passato āgatena tena brāhmaṇena āgatamaggena ca vinivijjhitvā gataṭṭhānattā catukkasaṅkhāte (..0088) catumahāpathe ṭhatvā tassa brāhmaṇassa rathaṃ datvā. **Ekākiyo**ti amaccasevakādisahāyābhāvena ekako. Tenevāha **"adutiyo"**ti. **Maddideviṃ idamabravī**ti maddideviṃ idaṃ abhāsi.

96-99. Padumaṃ puṇḍarīkaṃvāti padumaṃ viya, puṇḍarīkaṃ viya ca. **Kaṇhājinaggahī**ti kaṇhājinaṃ aggahesi. **Abhijātā**ti jātisampannā. **Visamaṃ saman**ti visamaṃ samañca bhūmippadesaṃ. **Entī**ti āgacchanti. **Anumagge paṭippathe**ti anumagge vā paṭipathe vāti **vā**-saddassa lopo daṭṭhabbo. **Karuṇan**ti bhāvanapuṃsakaniddeso, karuṇāyitattanti attho. **Dukkhaṃ te paṭivedentī**ti ime evaṃ sukhumālā padasā gacchanti, dūreva ito vaṅkapabbatoti te tadā amhesu kāruññavasena attanā dukkhaṃ paṭilabhanti, tathā attano uppannadukkhaṃ paṭivedenti vāti attho.

100-1. Pavaneti mahāvane. **Phaline**ti phalavante. **Ubbiddhā**ti uddhaṃ uggatā uccā. **Upagacchanti dārake**ti yathā phalāni dārakānaṃ hatthūpagayhakāni honti, evaṃ rukkhā sayameva sākhāhi onamitvā dārake upenti.

102. Acchariyanti accharāyoggaṃ, accharaṃ paharituṃ yuttaṃ. Abhūtapubbaṃ

bhūtanti **abbhutaṃ**. Lomānaṃ haṃsanasamatthatāya **lomahaṃsanaṃ. Sāhukāran**ti sādhukāraṃ, ayameva vā pāṭho. Itthiratanabhāvena sabbehi aṅgehi avayavehi sobhatīti **sabbaṅgasobhanā**.

103-4. Accheraṃ vatāti acchariyaṃ vata. **Vessantarassa tejenā**ti vessantarassa puññānubhāvena. **Saṅkhipiṃsu pathaṃ yakkhā**ti devatā mahāsattassa puññatejena coditā taṃ maggaṃ parikkhayaṃ pāpesuṃ, appakaṃ akaṃsu, taṃ pana dārakesu karuṇāya kataṃ viya katvā vuttaṃ **"anukampāya dārake"**ti. Jetuttaranagarato hi suvaṇṇagiritālo nāma pabbato pañca yojanāni, tato kontimārā nāma nadī pañca yojanāni, tato mārañjanāgiri nāma pabbato pañca yojanāni, tato daṇḍabrāhmaṇagāmo nāma pañca yojanāni, tato mātulanagaraṃ dasa yojanāni, iti taṃ raṭṭhaṃ jetuttaranagarato tiṃsa yojanāni hoti. Devatā (..0089) bodhisattassa puññatejena coditā maggaṃ parikkhayaṃ pāpesuṃ. Taṃ sabbaṃ ekāheneva atikkamiṃsu. Tena vuttaṃ **"nikkhantadivaseneva, cetaraṭṭhamupāgamun"**ti.

Evaṃ mahāsatto sāyanhasamayaṃ cetaraṭṭhe mātulanagaraṃ patvā tassa nagarassa dvārasamīpe sālāyaṃ nisīdi. Athassa maddidevī pādesu rajaṃ puñchitvā pāde sambāhitvā "vessantarassa āgatabhāvaṃ jānāpessāmī"ti sālato nikkhamitvā tassa cakkhupathe sāladvāre aṭṭhāsi. Nagaraṃ pavisantiyo ca nikkhamantiyo ca itthiyo taṃ disvā parivāresuṃ. Mahājano tañca vessantarañca putte cassa tathā āgate disvā rājūnaṃ ācikkhi. Saṭṭhisahassā rājāno rodantā paridevantā tassa santikaṃ āgantvā maggaparissamaṃ vinodetvā tathā āgamanakāraṇaṃ pucchiṃsu.

Mahāsatto hatthidānaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ kathesi. Taṃ sutvā te attano rajjena nimantayiṃsu. Mahāpuriso "mayā tumhākaṃ rajjaṃ paṭiggahitameva hotu, rājā pana maṃ raṭṭhā pabbājeti, tasmā vaṅkapabbatameva gamissāmī"ti vatvā tehi nānappakāraṃ tattha vāsaṃ yāciyamānopi taṃ analaṅkaritvā tehi gahitārakkho taṃ rattiṃ sālāyameva vasitvā punadivase pātova nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā tehi parivuto nikkhamitvā pannarasayojanamaggaṃ gantvā vanadvāre ṭhatvā te nivattetvā purato pannarasayojanamaggaṃ tehi ācikkhitaniyāmeneva agamāsi. Tena vuttaṃ-

105. "Saṭṭhirājasahassāni, tadā vasanti mātule;
sabbe pañjalikā hutvā, rodamānā upāgamuṃ.

106. "Tattha vattetvā sallāpaṃ, cetehi cetaputtehi;
te tato nikkhamitvāna, vaṅkaṃ agamu pabbatan"ti.

Tattha **tattha vattetvā sallāpan**ti tattha tehi rājūhi samāgamehi saddhiṃ paṭisammodamānā kathaṃ pavattetvā. **Cetaputtehī**ti cetarājaputtehi. **Te tato nikkhamitvānā**ti te rājāno tato vanadvāraṭṭhāne nivattetvā. **Vaṅkaṃ agamu pabbatan**ti amhe cattāro janā vaṅkapabbataṃ uddissa agamamhā.

Atha (..0090) mahāsatto tehi ācikkhitamaggena gacchanto gandhamādanapabbataṃ patvā taṃ divasaṃ tattha vasitvā tato uttaradisābhimukho vepullapabbatapādena gantvā ketumatīnadītīre nisīditvā vanacarakena dinnaṃ madhumaṃsaṃ khāditvā tassa suvaṇṇasūciṃ datvā nhatvā pivitvā paṭippassaddhadaratho nadiṃ uttaritvā sānupabbatasikhare ṭhitassa nigrodhassa mūle thokaṃ nisīditvā uṭṭhāya

gacchanto nālikapabbataṃ pariharanto mucalindasaraṃ gantvā saratīrena pubbuttarakaṇṇaṃ patvā ekapadikamaggeneva vanaghaṭaṃ pavisitvā taṃ atikkamma girividuggānaṃ nadīpabhavānaṃ purato caturassapokkharaṇiṃ pāpuṇi.

107. Tasmiṃ khaṇe sakko āvajjento "mahāsatto himavantaṃ paviṭṭho, vasanaṭṭhānaṃ laddhuṃ vaṭṭatī"ti cintetvā vissakammaṃ pesesi– "gaccha vaṅkapabbatakucchimhi ramaṇīye ṭhāne assamapadaṃ māpehī"ti. So tattha dve paṇṇasālāyo dve caṅkame dve ca rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni māpetvā tesu tesu ṭhānesu nānāpupphavicitte rukkhe phalite rukkhe pupphagacche kadalivanādīni ca dassetvā sabbe pabbajitaparikkhāre paṭiyādetvā "yekeci pabbajitukāmā, te gaṇhantū"ti akkharāni likhitvā amanusse ca bheravasadde migapakkhino ca paṭikkamāpetvā sakaṭṭhānameva gato.

Mahāsatto ekapadikamaggaṃ disvā "pabbajitānaṃ vasanaṭṭhānaṃ bhavissatī"ti maddiñca putte ca tattheva ṭhapetvā assamapadaṃ pavisitvā

akkharāni oloketvā "sakkena dinnosmī"ti paṇṇasāladvāraṃ vivaritvā paviṭṭho khaggañca dhanuñca apanetvā sāṭake omuñcitvā isivesaṃ gahetvā kattaradaṇḍaṃ ādāya nikkhamitvā paccekabuddhasadisena upasamena dārakānaṃ santikaṃ agamāsi. Maddidevīpi mahāsattaṃ disvā pādesu patitvā roditvā teneva saddhiṃ assamaṃ pavisitvā attano paṇṇasālaṃ gantvā isivesaṃ gaṇhi. Pacchā puttepi tāpasakumārake kariṃsu. Bodhisatto maddiṃ varaṃ yāci "mayaṃ ito paṭṭhāya pabbajitā nāma, itthī ca nāma brahmacariyassa malaṃ, mā dāni akāle mama santikaṃ āgacchā"ti. Sā "sādhū"ti sampaṭicchitvā mahāsattampi varaṃ yāci "deva, tumhe putte gahetvā idheva hotha, ahaṃ phalāphalaṃ āharissāmī"ti. Sā tato paṭṭhāya araññato phalāphalāni āharitvā tayo jane paṭijaggi. Iti cattāro khattiyā vaṅkapabbatakucchiyaṃ sattamāsamattaṃ vasiṃsu. Tena vuttaṃ **"āmantayitvā devindo, vissakammaṃ mahiddhikan"** ti-ādi.

Tattha (..0091) **āmantayitvā**ti pakkosāpetvā. **Mahiddhikan**ti mahatiyā deviddhiyā samannāgataṃ. **Assamaṃ sukatan**ti assamapadaṃ sukataṃ katvā. **Rammaṃ** vessantarassa vasanānucchavikaṃ **paṇṇasālaṃ. Sumāpayā**ti suṭṭhu māpaya. Āṇāpesīti vacanaseso. **Sumāpayī**ti sammā māpesi.

111. Asuññoti yathā so assamo asuñño hoti, evaṃ tassa asuññabhāvakaraṇena asuñño homi. "Asuññe"ti vā pāṭho, mama vasaneneva asuññe assame dārake anurakkhanto vasāmi tattha tiṭṭhāmi. Bodhisattassa mettānubhāvena samantā tiyojane sabbe tiracchānāpi mettaṃ paṭilabhiṃsu.

Evaṃ tesu tattha vasantesu kaliṅgaraṭṭhavāsī **jūjako** nāma brāhmaṇo **amittatāpanāya** nāma bhariyāya "nāhaṃ te niccaṃ dhaññakoṭṭana-udakāharaṇayāgubhattapacanādīni kātuṃ sakkomi, paricārakaṃ me dāsaṃ vā dāsiṃ vā ānehī"ti vutte "kutohaṃ te bhoti duggato dāsaṃ vā dāsiṃ vā labhissāmī"ti vatvā tāya "esa vessantaro rājā vaṅkapabbate vasati. Tassa putte mayhaṃ paricārake yācitvā ānehī"ti vutte kilesavasena tassā paṭibaddhacittatāya tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto pātheyyaṃ paṭiyādāpetvā anukkamena jetuttaranagaraṃ patvā "kuhiṃ vessantaramahārājā"ti pucchi.

Mahājano "imesaṃ yācakānaṃ atidānena amhākaṃ rājā raṭṭhā pabbājito, evaṃ amhākaṃ rājānaṃ nāsetvā punapi idheva āgacchatī"ti leḍḍudaṇḍādihattho upakkosanto brāhmaṇaṃ anubandhi. So devatāviggahito hutvā tato nikkhamitvā vaṅkapabbatagāmimaggaṃ abhiruḷho anukkamena vanadvāraṃ patvā mahāvanaṃ ajjhogāhetvā maggamūḷho hutvā vicaranto tehi rājūhi bodhisattassa ārakkhaṇatthāya ṭhapitena cetaputtena samāgañchi. Tena "kahaṃ, bho brāhmaṇa, gacchasī"ti puṭṭho "vessantaramahārājassa santikan"ti vutte "addhā ayaṃ brāhmaṇo tassa putte vā deviṃ vā yācituṃ gacchatī"ti cintetvā "mā kho, tvaṃ brāhmaṇa, tattha gañchi, sace gacchasi, ettheva te sīsaṃ chinditvā mayhaṃ sunakhānaṃ ghāsaṃ karissāmī"ti tena santajjito maraṇabhayabhīto "ahamassa pitarā pesito dūto, 'taṃ ānessāmī'ti āgato"ti musāvādaṃ abhāsi. Taṃ sutvā cetaputto tuṭṭhahaṭṭho brāhmaṇassa (..0092) sakkārasammānaṃ katvā vaṅkapabbatagāmimaggaṃ ācikkhi. So tato paraṃ gacchanto antarāmagge accutena nāma tāpasena saddhiṃ samāgantvā tampi maggaṃ pucchitvā tenāpi magge ācikkhite tena

ācikkhitasaññāya maggaṃ gacchanto anukkamena bodhisattassa assamapadaṭṭhānasamīpaṃ gantvā maddideviyā phalāphalatthaṃ gatakāle bodhisattaṃ upasaṅkamitvā ubho dārake yāci. Tena vuttaṃ–

112. "Pavane vasamānassa, addhiko maṃ upāgami;
ayāci puttake mayhaṃ, jāliṃ kaṇhājinaṃ cubho"ti.

Evaṃ brāhmaṇena dārakesu yācitesu mahāsatto "cirassaṃ vata me yācako adhigato, ajjāhaṃ anavasesato dānapāramiṃ pūressāmī"ti adhippāyena somanassajāto pasāritahatthe sahassatthavikaṃ ṭhapento viya brāhmaṇassa cittaṃ paritosento sakalañca taṃ pabbatakucchiṃ unnādento "dadāmi tava mayhaṃ puttake, api ca maddidevī pana pātova phalāphalatthāya vanaṃ gantvā sāyaṃ āgamissati, tāya āgatāya te puttake dassetvā tvañca mūlaphalāphalaṃ khāditvā ekarattiṃ vasitvā vigataparissamo pātova gamissasī"ti āha. Brāhmaṇo "kāmañcesa uḷārajjhāsayatāya puttake dadāti, mātā pana vacchagiddhā āgantvā dānassa antarāyampi kareyya, yaṃnūnāhaṃ imaṃ nippīḷetvā dārake gahetvā ajjeva gaccheyyan"-ti cintetvā "puttā ce te mayhaṃ dinnā, kiṃ dāni mātaraṃ dassetvā pesitehi, dārake gahetvā ajjeva gamissāmī"ti āha. "Sace, tvaṃ brāhmaṇa, rājaputtiṃ mātaraṃ daṭṭhuṃ na icchasi, ime dārake gahetvā jetuttaranagaraṃ gaccha, tattha sañjayamahārājā dārake gahetvā mahantaṃ te dhanaṃ dassati, tena dāsadāsiyo gaṇhissasi, sukhañca jīvissasi, aññathā ime sukhumālā rājadārakā, kiṃ te veyyāvaccaṃ karissantī"ti āha.

Brāhmaṇo "evampi mayā na sakkā kātuṃ, rājadaṇḍato bhāyāmi, mayhameva gāmaṃ nessāmī"ti āha. Imaṃ tesaṃ kathāsallāpaṃ sutvā dārakā "pitā no kho amhe brāhmaṇassa dātukāmo"ti pakkamitvā pokkharaṇiṃ gantvā padumini-gacche nilīyiṃsu. Brāhmaṇo te adisvāva "tvaṃ (..0093) 'dārake dadāmī'ti vatvā te apakkamāpesi, eso te sādhubhāvo"ti āha. Atha mahāsatto sahasāva uṭṭhahitvā dārake gavesanto paduminigacche nilīne disvā "etha, tātā, mā mayhaṃ dānapāramiyā antarāyaṃ akattha, mama dānajjhāsayaṃ matthakaṃ pāpetha, ayañca brāhmaṇo tumhe gahetvā tumhākaṃ ayyakassa sañjayamahārājassa santikaṃ gamissati, tāta jāli, tvaṃ bhujisso hotukāmo brāhmaṇassa nikkhasahassaṃ datvā bhujisso bhaveyyāsi, kaṇhājine tvaṃ dāsasataṃ dāsisataṃ hatthisataṃ assasataṃ usabhasataṃ nikkhasatanti sabbasataṃ datvā bhujissā bhaveyyāsī"ti kumāre agghāpetvā samassāsetvā gahetvā assamapadaṃ gantvā kamaṇḍalunā udakaṃ gahetvā sabbaññutaññāṇassa paccayaṃ katvā brāhmaṇassa hatthe udakaṃ pātetvā ativiya pītisomanassajāto hutvā pathaviṃ unnādento piyaputtadānaṃ adāsi. Idhāpi pubbe vuttanayeneva pathavikampādayo ahesuṃ. Tena vuttaṃ–

113. "Yācakaṃ upagataṃ disvā, hāso me upapajjatha;
ubho putte gahetvāna, adāsiṃ brāhmaṇe tadā.

114. "Sake putte cajantassa, jūjake brāhmaṇe yadā;
tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā"ti.

Atha brāhmaṇo dārake agantukāme latāya hatthesu bandhitvā ākaḍḍhi. Tesaṃ bandhaṭṭhāne chaviṃ chinditvā lohitaṃ pagghari. So latādaṇḍena paharanto

ākaḍḍhi. Te pitaraṃ oloketvā.

"Ammā ca tāta nikkhantā, tvañca no tāta dassasi;
mā no tvaṃ tāta adadā, yāva ammāpi etu no;
tadāyaṃ brāhmaṇo kāmaṃ, vikkiṇātu hanātu vā"ti. (jā. 2.22.2126)-

Vatvā punapi ayaṃ evarūpo ghoradassano kurūrakammanto-

"Manusso udāhu yakkho, maṃsalohitabhojano;
gāmā araññamāgamma, dhanaṃ taṃ tāta yācati;
nīyamāne pisācena, kiṃ nu tāta udikkhasī"ti. (jā. 2.22.2130-2131)-

Ādīni vadantā parideviṃsu. Tattha **dhanan**ti puttadhanaṃ.

Jūjako (..0094) dārake tathā paridevanteyeva pothentova gahetvā pakkāmi. Mahāsattassa dārakānaṃ karuṇaṃ paridevitena tassa ca brāhmaṇassa akāruññabhāvena balavasoko uppajji, vippaṭisāro ca udapādi. So taṅkhaṇaññeva bodhisattānaṃ paveṇiṃ anussari. "Sabbeva hi bodhisattā pañca mahāpariccāge pariccajitvā buddhā bhavissanti, ahampi tesaṃ abbhantaro, puttadānañca mahāpariccāgānaṃ aññataraṃ, tasmā vessantara dānaṃ datvā pacchānutāpo na te anucchaviko"ti attānaṃ paribhāsetvā "dinnakālato paṭṭhāya mama te na kiñci hontī"ti attānaṃ upatthambhetvā daḷhasamādānaṃ adhiṭṭhāya paṇṇasāladvāre pāsāṇaphalake kañcanapaṭimā viya nisīdi.

Atha maddidevī araññato phalāphalaṃ gahetvā nivattantī "mā mahāsattassa dānantarāyo hotū"ti vāḷamigarūpadharāhi devatāhi uparuddhamaggā tesu apagatesu cirena assamaṃ patvā "ajja me dussupinaṃ diṭṭhaṃ, dunnimittāni ca uppannāni, kiṃ nu kho bhavissatī"ti cintentī assamaṃ pavisitvā puttake apassantī bodhisattassa santikaṃ gantvā "deva, na kho amhākaṃ puttake passāmi, kuhiṃ te gatā"ti āha. So tuṇhī ahosi. Sā puttake upadhārentī tahiṃ tahiṃ upadhāvitvā gavesantī adisvā punapi gantvā pucchi. Bodhisatto "kakkhaḷakathāya naṃ puttasokaṃ jahāpessāmī"ti cintetvā-

"Nūna maddī varārohā, rājaputtī yasassinī;
pāto gatāsi uñchāya, kimidaṃ sāyamāgatā"ti. (jā. 2.22.2225)-

Vatvā tāya cirāyanakāraṇe kathite punapi dārake sandhāya na kiñci āha. Sā puttasokena te upadhārentī punapi vātavegena vanāni vicari. Tāya ekarattiyaṃ vicaritaṭṭhānaṃ pariggaṇhantaṃ pannarasayojanamattaṃ ahosi. Atha vibhātāya rattiyā mahāsattassa santikaṃ gantvā ṭhitā dārakānaṃ adassanena balavasokābhibhūtā tassa pādamūle chinnakadalī viya bhūmiyaṃ visaññī hutvā pati. So "matā"ti saññāya kampamāno uppannabalavasokopi satiṃ paccupaṭṭhapetvā "jānissāmi tāva jīvati, na jīvatī"ti sattamāse kāyasaṃsaggaṃ anāpannapubbopi (..0095) aññassa abhāvena tassā sīsaṃ ukkhipitvā ūrūsu ṭhapetvā udakena paripphositvā urañca mukhañca hadayañca parimajji. Maddīpi kho thokaṃ vītināmetvā satiṃ paṭilabhitvā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā "deva, dārakā te kuhiṃ gatā"ti pucchi. So āha- "devi, ekassa me brāhmaṇassa maṃ yācitvā āgatassa dāsatthāya dinnā"-ti vatvā tāya "kasmā, deva, putte brāhmaṇassa datvā mama sabbarattiṃ paridevitvā vicarantiyā nācikkhī"ti vutte "paṭhamameva vutte tava cittadukkhaṃ bahu bhavissati, idāni pana sarīradukkhena tanukaṃ bhavissatī"ti vatvā-

"Maṃ passa maddi mā putte, mā bāḷhaṃ paridevasi;
lacchāma putte jīvantā, arogā ca bhavāmase"ti. (jā. 2.22.2260)-

So samassāsetvā puna-

"Putte pasuñca dhaññañca, yañca aññaṃ ghare dhanaṃ;
dajjā sappuriso dānaṃ, disvā yācakamāgataṃ;
anumodāhi me maddi, puttake dānamuttaman"ti. (jā. 2.22.2261)-

Vatvā attano puttadānaṃ taṃ anumodāpesi.

Sāpi-

"Anumodāmi te deva, puttake dānamuttamaṃ;
datvā cittaṃ pasādehi, bhiyyo dānaṃ dado bhavā"ti. (jā. 2.22.2262)-

Vatvā anumodi.

Evaṃ tesu aññamaññaṃ sammodanīyaṃ kathaṃ kathentesu sakko cintesi– "mahāpuriso hiyyo jūjakassa pathaviṃ unnādetvā dārake adāsi. Idāni naṃ koci hīnapuriso upasaṅkamitvā maddideviṃ yācitvā gahetvā gaccheyya, tato rājā nippaccayo bhaveyya, handāhaṃ brāhmaṇavaṇṇena naṃ upasaṅkamitvā maddiṃ yācitvā pāramikūṭaṃ gāhāpetvā kassaci avissajjiyaṃ katvā puna naṃ tasseva datvā āgamissāmī"ti. So sūriyuggamanavelāyaṃ brāhmaṇavaṇṇena tassa santikaṃ agamāsi. Taṃ disvā mahāpuriso "atithi no āgato"ti pītisomanassajāto tena saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā "brāhmaṇa, kenatthena idhāgatosī"ti (..0096) pucchi. Atha naṃ sakko maddideviṃ yāci. Tena vuttaṃ–

115. "Punadeva sakko oruyha, hutvā brāhmaṇasannibho;
ayāci maṃ maddideviṃ, sīlavantiṃ patibbatan"ti.

Tattha **punadevā**ti dārake dinnadivasato pacchā eva. Tadanantaramevāti attho. **Oruyhā**ti devalokato otaritvā. **Brāhmaṇasannibho**ti brāhmaṇasamānavaṇṇo.

Atha mahāsatto "hiyyo me dvepi dārake brāhmaṇassa dinnā, ahampi araññe ekakova, kathaṃ te maddiṃ sīlavantiṃ patibbataṃ dassāmī"ti avatvāva pasāritahatthe anaggharatanaṃ ṭhapento viya asajjitvā abajjhitvā anolīnamānaso "ajja me dānapāramī matthakaṃ pāpuṇissatī"ti haṭṭhatuṭṭho giriṃ unnādento viya–

"Dadāmi na vikampāmi, yaṃ maṃ yācasi brāhmaṇa;
santaṃ nappaṭigūhāmi, dāne me ramatī mano"ti. (jā. 2.22.2278)–

Vatvā sīghameva kamaṇḍalunā udakaṃ āharitvā brāhmaṇassa hatthe udakaṃ pātetvā bhariyamadāsi. Tena vuttaṃ–

116. "Maddiṃ hatthe gahetvāna, udakañjali pūriya;
pasannamanasaṅkappo, tassa maddiṃ adāsahan"ti.

Tattha **udakañjalī**ti udakaṃ añjaliṃ, "udakan"ti ca karaṇatthe paccattavacanaṃ, udakena tassa brāhmaṇassa añjaliṃ pasāritahatthatalaṃ pūretvāti attho. **Pasannamanasaṅkappo**ti "addhā iminā pariccāgena dānapāramiṃ matthakaṃ pāpetvā sammāsambodhiṃ adhigamissāmī"ti upannasaddhāpasādena pasannacittasaṅkappo. Taṅkhaṇaññeva heṭṭhā vuttappakārāni sabbapāṭihāriyāni pāturahesuṃ. "Idānissa na dūre sammāsambodhī"ti devagaṇā brahmagaṇā ativiya pītisomanassajātā ahesuṃ. Tena vuttaṃ–

117. "Maddiyā dīyamānāya, gagane devā pamoditā;
tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā"ti.

Tato (..0097) pana dīyamānāya maddiyā deviyā ruṇṇaṃ vā dummukhaṃ vā bhākuṭimattaṃ vā nāhosi, evaṃ cassā ahosi "yaṃ devo icchati, taṃ karotū"ti.

"Komārī yassāhaṃ bhariyā, sāmiko mama issaro;
yassicche tassa maṃ dajjā, vikkiṇeyya haneyya vā"ti. (jā. 2.22.2282)–

Āha.

Mahāpurisopi "ambho, brāhmaṇa, maddito me sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena sabbaññutaññāṇameva piyataraṃ, idaṃ me dānaṃ sabbaññutaññāṇappaṭivedhassa paccayo hotū"ti vatvā adāsi. Tena vuttaṃ–

118. "Jāliṃ kaṇhājinaṃ dhītaṃ, maddideviṃ patibbataṃ;

cajamāno na cintesiṃ, bodhiyāyeva kāraṇā.

119. Na me dessā ubho puttā, maddidevī na dessiyā;
sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā piye adāsahan"ti.

Tattha **cajamāno na cintesin**ti pariccajanto santāpavasena na cintesiṃ, vissaṭṭho hutvā pariccajinti attho.

Etthāha- kasmā panāyaṃ mahāpuriso attano puttadāre jātisampanne khattiye parassa dāsabhāvena pariccaji, na hi yesaṃ kesañcipi bhujissānaṃ abhujissabhāvakaraṇaṃ sādhudhammoti? Vuccate- anudhammabhāvato. Ayañhi buddhakārake dhamme anugatadhammatā, yadidaṃ sabbassa attaniyassa mamanti pariggahitavatthuno anavasesapariccāgo, na hi deyyadhammapaṭiggāhakavikapparahitaṃ dānapāramiṃ paripūretuṃ ussukkamāpannānaṃ bodhisattānaṃ mamanti pariggahitavatthuṃ yācantassa yācakassa na pariccajituṃ yuttaṃ, porāṇopi cāyamanudhammo. Sabbesañhi bodhisattānaṃ ayaṃ āciṇṇasamāciṇṇadhammo kulavaṃso kulappaveṇī, yadidaṃ sabbassa pariccāgo. Tattha ca visesato piyataravatthupariccāgo, na hi keci bodhisattā vaṃsānugataṃ rajjissariyādidhanapariccāgaṃ, attano sīsanayanādi-aṅgapariccāgaṃ, piyajīvitapariccāgaṃ, kulavaṃsapatiṭṭhāpakapiyaputtapariccāgaṃ, manāpacārinīpiyabhariyāpariccāganti (..0098) ime pañca mahāpariccāge apariccajitvā buddhā nāma bhūtapubbā atthi. Tathā hi maṅgale bhagavati bodhisattabhūte bodhipariyesanaṃ caramāne ca carimattabhāvato tatiye attabhāve saputtadāre ekasmiṃ pabbate vasante kharadāṭhiko nāma yakkho mahāpurisassa dānajjhāsayataṃ sutvā brāhmaṇavaṇṇena upasaṅkamitvā mahāsattaṃ dve dārake yāci.

Mahāsatto "dadāmi brāhmaṇassa puttake"ti haṭṭhapahaṭṭho udakapariyantaṃ pathaviṃ kampento dvepi dārake adāsi. Yakkho caṅkamanakoṭiyaṃ ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhito mahāsattassa passantasseva muḷālakalāpaṃ viya dve dārake khādi. Aggijālaṃ viya lohitadhāraṃ uggiramānaṃ yakkhassa mukhaṃ olokentassa mahāpurisassa "vañcesi vata maṃ yakkho"ti uppajjanakacittuppādassa okāsaṃ adentassa upāyakosallassa subhāvitattā atītadhammānaṃ appaṭisandhisabhāvato aniccādivasena saṅkhārānaṃ suparimadditabhāvato ca evaṃ ittaraṭṭhitikena pabhaṅgunā asārena saṅkhārakalāpena "pūritā vata me dānapāramī, mahantaṃ vata me atthaṃ sādhetvā idaṃ adhigatan"ti somanassameva uppajji. So idaṃ anaññasādhāraṇaṃ tasmiṃ khaṇe attano cittācāraṃ ñatvā "imassa nissandena anāgate iminā va nīhārena sarīrato rasmiyo nikkhamantū"ti patthanamakāsi. Tassa taṃ patthanaṃ nissāya buddhabhūtassa sarīrappabhā niccameva dasasahassilokadhātuṃ pharitvā aṭṭhāsi (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā). Evaṃ aññepi bodhisattā attano piyataraṃ puttadāraṃ pariccajitvā sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhiṃsu.

Api ca yathā nāma koci puriso kassaci santike gāmaṃ vā janapadaṃ vā keṇiyā gahetvā kammaṃ karonto attano antevāsikānaṃ vā pamādena pūtibhūtaṃ dhanaṃ dhāreyya, tamenaṃ so gāhāpetvā bandhanāgāraṃ paveseyya. Tassa evamassa "ahaṃ kho imassa raññho kammaṃ karonto ettakaṃ nāma dhanaṃ dhāremi, tenāhaṃ raññā bandhanāgāre pavesito, sacāhaṃ idheva homi, attā-

nañca jīyeyya, puttadārakammakaraporisā ca me jīvikāpagatā mahantaṃ anayabyasanaṃ āpajjeyyuṃ. Yaṃnūnāhaṃ rañño ārocetvā attano puttaṃ vā kaniṭṭhabhātaraṃ vā idha ṭhapetvā nikkhameyyaṃ (..0099). Evāhaṃ ito bandhanato mutto nacirasseva yathāmittaṃ yathāsandiṭṭhaṃ dhanaṃ saṃharitvā rañño datvā tampi bandhanato mocemi, appamattova hutvā uṭṭhānabalena attano sampattiṃ paṭipākatikaṃ karissāmī"ti. So tathā kareyya. Evaṃ sampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ.

Tatridaṃ opammasaṃsandanaṃ- rājā viya kammaṃ, bandhanāgāro viya saṃsāro, raññā bandhanāgāre ṭhapitapuriso viya kammavasena saṃsāracārake ṭhito mahāpuriso, tassa bandhanāgāre ṭhitapurisassa tattha puttassa vā bhātuno vā parādhīnabhāvakaraṇena tesaṃ attano ca dukkhappamocanaṃ viya mahāpurisassa attano puttādike paresaṃ datvā sabbaññutaññāṇappaṭilābhena sabbasattānaṃ vaṭṭadukkhappamocanaṃ, tassa vigatadukkhassa tehi saddhiṃ yathādhippetasampattiyaṃ patiṭṭhānaṃ viya mahāpurisassa arahattamaggena apagatavaṭṭadukkhassa buddhabhāvena dasabalādisabbaññutaññāṇasampattisamannāgamo attano vacanakārakānaṃ vijjattayādisampattisamannāgamo cāti evaṃ anavajjasabhāvo eva mahāpurisānaṃ puttadārapariccāgo. Eteneva nayena nesaṃ aṅgajīvitapariccāge yā codanā, sāpi visodhitāti veditabbāti.

Evaṃ pana mahāsattena maddideviyā dinnāya sakko acchariyabbhutacittajāto hutvā-

"Sabbe jitā te paccūhā, ye dibbā ye ca mānusā;
ninnāditā te pathavī, saddo te tidivaṃ gato. (jā. 2.22.2283-2284);
"Duddadaṃ dadamānānaṃ, dukkaraṃ kamma kubbataṃ;
asanto nānukubbanti, sataṃ dhammo durannayo.
"Tasmā satañca asataṃ, nānā hoti ito gati;
asanto nirayaṃ yanti, santo saggaparāyanā"ti. (jā. 2.22.2286-2287)-

Ādinā nayena mahāpurisassa dānānumodanavasena thutiṃ akāsi.

Tattha **paccūhā**ti paccatthikā. **Dibbā**ti dibbayasapaṭibāhakā. **Mānusā**ti manussayasapaṭibāhakā. Ke pana teti? Macchariyadhammā, te sabbe puttadāraṃ dentena mahāsattena jitāti dasseti. **Duddadan**ti puttadārādiduddadaṃ **dadamānānaṃ** (..0100 tameva **dukkaraṃ kubbataṃ** tumhādisānaṃ kammaṃ aññe sāvakapaccekabodhisattā nānukubbanti, pageva asanto maccharino. Tasmā **sataṃ dhammo durannayo** sādhūnaṃ mahābodhisattānaṃ paṭipattidhammo aññehi duranugamo.

Evaṃ sakko mahāpurisassa anumodanavasena thutiṃ katvā maddideviṃ niyyātento-

"Dadāmi bhoto bhariyaṃ, maddiṃ sabbaṅgasobhanaṃ;
tvañceva maddiyā channo, maddī ca patino tavā"ti. (jā. 2.22.2289)-

Vatvā taṃ maddiṃ paṭidatvā dibbattabhāvena jalanto taruṇasūriyo viya ākāse ṭhatvā attānaṃ ācikkhanto-

"Sakkohamasmi devindo, āgatosmi tavantike;
varaṃ varassu rājisi, vare aṭṭha dadāmi te"ti. (jā. 2.22.2292)-

Vatvā varehi nimantesi. Mahāsattopi "pitā maṃ punadeva rajje patiṭṭhāpetu, vajjhappattaṃ vadhato moceyyaṃ, sabbasattānaṃ avassayo bhaveyyaṃ, paradāraṃ

na gaccheyyaṃ, itthīnaṃ vasaṃ na gaccheyyaṃ, putto me dīghāyuko siyā, anna-pānādideyyadhammo bahuko siyā, tañca aparikkhayaṃ pasannacitto dadeyyaṃ, evaṃ mahādānāni pavattetvā devalokaṃ gantvā tato idhāgato sabbaññutaṃ pāpuṇeyyan”ti ime aṭṭha vare yāci. Sakko “nacirasseva pitā sañjayamahārājā idheva āgantvā taṃ

gahetvā rajje patiṭṭhāpessati, itaro ca sabbo te manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, mā cintayi, appamatto hohī"ti ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisatto ca maddidevī ca sammodamānā sakkadattiye assame vasiṃsu.

Jūjakepi kumāre gahetvā gacchante devatā ārakkhamakaṃsu. Divase divase ekā devadhītā rattibhāge āgantvā maddivaṇṇena kumāre paṭijaggi. So devatāviggahito hutvā "kaliṅgaraṭṭhaṃ gamissāmī"ti aḍḍhamāsena jetuttaranagarameva sampāpuṇi. Rājā vinicchaye nisinno brāhmaṇena saddhiṃ dārake rājaṅgaṇena gacchante disvā sañjānitvā brāhmaṇena (..0101) saddhiṃ te pakkosāpetvā taṃ pavattiṃ sutvā bodhisattena kathitaniyāmeneva dhanaṃ datvā kumāre kiṇitvā nhāpetvā bhojetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite katvā rājā dārakaṃ phussatidevī dārikaṃ ucchaṅge katvā bodhisattassa rājaputtiyā ca pavattiṃ suṇiṃsu.

Taṃ sutvā rājā "bhūnahaccaṃ vata mayā katan"ti saṃviggamānaso tāvadeva dvādasa-akkhobhanīparimāṇaṃ senaṃ sannayhitvā vaṅkapabbatābhimukho pāyāsi saddhiṃ phussatideviyā ceva dārakehi ca. Anukkamena gantvā puttena ca suṇisāya ca samāgañchi. Vessantaro piyaputte disvā sokaṃ sandhāretuṃ asakkonto visaññī hutvā tattheva pati, tathā maddī mātāpitaro sahajātā saṭṭhisahassā ca amaccā. Taṃ kāruññaṃ passantesu ekopi sakabhāvena sandhāretuṃ nāsakkhi, sakalaṃ assamapadaṃ yugandharavātapamadditaṃ viya sālavanaṃ ahosi. Sakko devarājā tesaṃ visaññibhāvavinodanatthaṃ pokkharavassaṃ vassāpesi, temetukāmā tementi, pokkhare patitavassaṃ viya vinivattitvā udakaṃ gacchati. Sabbe saññaṃ paṭilabhiṃsu. Tadāpi pathavikampādayo heṭṭhā vuttappakārā acchariyā pāturahesuṃ. Tena vuttaṃ-

120. "Punāparaṃ brahāraññe, mātāpitusamāgame;
karuṇaṃ paridevante, sallapante sukhaṃ dukhaṃ.

121. "Hirottappena garunā, ubhinnaṃ upasaṅkami;
tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā"ti.

Tattha **karuṇaṃ paridevante**ti mātāpitaro ādiṃ katvā sabbasmiṃ āgatajane karuṇaṃ paridevamāne. **Sallapante sukhaṃ dukhan**ti sukhadukkhaṃ pucchitvā paṭisanthāravasena ālāpasallāpaṃ karonte. **Hirottappena garunā ubhinnan**ti ime sivīnaṃ vacanaṃ gahetvā adūsakaṃ dhamme ṭhitaṃ maṃ pabbājayiṃsūti cittappakopaṃ akatvā ubhosu etesu mātāpitūsu dhammagāravasamussitena hirottappeneva yathārūpe **upasaṅkami.** Tena me dhammatejena **tadāpi pathavī kampi.**

Atha (..0102) sañjayamahārājā bodhisattaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā taṅkhaṇaññeva kesamassukammādīni kārāpetvā nhāpetvā sabbābharaṇavibhūsitaṃ devarājānamiva virocamānaṃ saha maddideviyā rajje abhisiñcitvā tāvadeva ca tato paṭṭhāya dvādasa-akkhobhanīparimāṇāya caturaṅginiyā senāya ca puttaṃ parivārayitvā vaṅkapabbatato yāva jetuttaranagarā saṭṭhiyojanamaggaṃ alaṅkārāpetvā dvīhi māsehi sukheneva nagaraṃ pavesesi. Mahājano uḷāraṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedesi. Celukkhepādayo pavattiṃsu. Nagare ca nandibheriṃ carāpesuṃ. Antamaso biḷāre upādāya sabbesaṃ bandhane ṭhitānaṃ bandhanamokkho ahosi. So nagaraṃ paviṭṭhadivaseyeva paccūsakāle cintesi- "sve vibhātāya rattiyā mamāgatabhāvaṃ sutvā yācakā āgamissanti, tesāhaṃ kiṃ

dassāmī"ti. Tasmiṃ khaṇe sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā tāvadeva rājanivesanassa purimavatthuṃ pacchimavatthuñca kaṭippamāṇaṃ pūrento ghanamegho viya sattaratanavassaṃ vassāpesi. Sakalanagare jaṇṇuppamāṇaṃ vassāpesīti. Tena vuttaṃ-

122. "Punāparaṃ brahāraññā, nikkhamitvā sañātibhi;
pavisāmi puraṃ rammaṃ, jetuttaraṃ puruttamaṃ.

123. "Ratanāni satta vassiṃsu, mahāmegho pavassatha;
tadāpi pathavī kampi, sineruvanavaṭaṃsakā.

124. "Acetanāyaṃ pathavī, aviññāya sukhaṃ dukhaṃ;
sāpi dānabalā mayhaṃ, sattakkhattuṃ pakampathā"ti.

Evaṃ sattaratanavasse vuṭṭhe punadivase mahāsatto "yesaṃ kulānaṃ purimapacchimavatthūsu vuṭṭhadhanaṃ, tesaññeva hotū"ti dāpetvā avasesaṃ āharāpetvā attano gehavatthusmiṃ dhanena saddhiṃ koṭṭhāgāresu okirāpetvā mahādānaṃ pavattesi. **Acetanāyaṃ pathavī**ti cetanārahitā ayaṃ mahābhūtā pathavī, devatā pana cetanāsahitā. **Aviññāya sukhaṃ dukhan**ti acetanattā eva sukhaṃ dukkhaṃ ajānitvā. Satipi sukhadukkhapaccayasaṃyoge (..0103) taṃ nānubhavantī. **Sāpi dānabalā mayhan**ti evaṃbhūtāpi sā mahāpathavī mama dānapuññānubhāvahetu. **Sattakkhattuṃ pakampathā**ti aṭṭhavassikakāle hadayamaṃsādīnipi yācakānaṃ dadeyyanti dānajjhāsayuppāde maṅgalahatthidāne pabbājanakāle pavattitamahādāne puttadāne bhariyādāne vaṅkapabbate ñātisamāgame nagaraṃ paviṭṭhadivase ratanavassakāleti imesu ṭhānesu sattavāraṃ akampittha. Evaṃ ekasmiṃyeva attabhāve sattakkhattuṃ mahāpathavikampanādi-acchariyapātubhāvahetubhūtāni yāvatāyukaṃ mahādānāni pavattetvā mahāsatto āyupariyosāne tusitapure uppajji. Tenāha bhagavā-

"Tato vessantaro rājā, dānaṃ datvāna khattiyo;
kāyassa bhedā sappañño, saggaṃ so upapajjathā"ti. (jā. 2.22.2440);

Tadā jūjako devadatto ahosi, amittatāpanā ciñcamāṇavikā, cetaputto channo, accutatāpaso sāriputto, sakko anuruddho, maddī rāhulamātā, jālikumāro rāhulo, kaṇhājinā uppalavaṇṇā, mātāpitaro mahārājakulāni, sesaparisā buddhaparisā, vessantaro rājā lokanātho.

Idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā mahāsatte kucchigate mātu devasikaṃ chasatasahassāni vissajjetvā dānaṃ dātukāmatādohaḷo, tathā dīyamānepi dhanassa parikkhayābhāvo, jātakkhaṇe eva hatthaṃ pasāretvā "dānaṃ dassāmi, atthi kiñcī"ti vācānicchāraṇaṃ, catupañcavassikakāle attano alaṅkārassa dhātīnaṃ hatthagatassa puna aggahetukāmatā, aṭṭhavassikakāle hadayamaṃsādikassa attano sarīrāvayavassa dātukāmatāti evamādikā sattakkhattuṃ mahāpathavikampanādi-anekacchariyapātubhāvahetubhūtā idha mahāpurisassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati-

"Evaṃ acchariyā hete, abbhutā ca mahesino ...pe...;
tesu cittappasādopi, dukkhato parimocaye;
pagevānukiriyā tesaṃ, dhammassa anudhammato"ti.

Vessantaracariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sasapaṇḍitacariyāvaṇṇanā

125-6. Dasame (..0104) **yadā homi, sasako**ti ahaṃ, sāriputta, bodhipariyesanaṃ caramāno yadā sasapaṇḍito homi. Bodhisattā hi kammavasippattāpi tādisānaṃ tiracchānānaṃ anuggaṇhanatthaṃ tiracchānayoniyaṃ nibbattanti. **Pavanacārako**ti mahāvanacārī. Dabbāditiṇāni rukkhagacchesu paṇṇāni yaṃkiñci sākaṃ rukkhato patitaphalāni ca bhakkho etassāti **tiṇapaṇṇasākaphalabhakkho. Paraheṭhanavivajjito**ti parapīḷāvirahito. **Suttapoto cā**ti uddapoto ca. **Ahaṃ tadā**ti yadāhaṃ sasako homi, tadā ete makkaṭādayo tayo sahāye ovadāmi.

127. Kiriye kalyāṇapāpaketi kusale ceva akusale ca kamme. **Pāpānī**ti anusāsanākāradassanaṃ. Tattha **pāpāni parivajjethā**ti pāṇātipāto ...pe... micchādiṭṭhīti imāni pāpāni parivajjetha. **Kalyāṇe abhinivissathā**ti dānaṃ sīlaṃ ...pe... diṭṭhujukammanti idaṃ kalyāṇaṃ, imasmiṃ kalyāṇe attano kāyavācācittāni abhimukhabhāvena nivissatha, imaṃ kalyāṇapaṭipattiṃ paṭipajjathāti attho.

Evaṃ mahāsatto tiracchānayoniyaṃ nibbattopi ñāṇasampannatāya kalyāṇamitto hutvā tesaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ kālena kālaṃ upagatānaṃ ovādavasena dhammaṃ desesi. Te tassa ovādaṃ sampaṭicchitvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā vasanti. Evaṃ kāle gacchante bodhisatto ākāsaṃ oloketvā candapāripūriṃ disvā "uposathakammaṃ karothā"ti ovadi. Tenāha-

128. "Uposathamhi divase, candaṃ disvāna pūritaṃ;
etesaṃ tattha ācikkhiṃ, divaso ajjuposatho.

129. "Dānāni paṭiyādetha, dakkhiṇeyyassa dātave;
datvā dānaṃ dakkhiṇeyye, upavassathuposathan"ti.

Tattha **candaṃ disvā na pūritan**ti juṇhapakkhacātuddasiyaṃ īsakaṃ aparipuṇṇabhāvena candaṃ na paripūritaṃ disvā tato vibhātāya rattiyā aruṇuggamanavelāyameva **uposathamhi divase** pannarase **etesaṃ** makkaṭādīnaṃ mayhaṃ (..0105) sahāyānaṃ **divaso ajjuposatho**. Tasmā **"dānāni paṭiyādethā"**ti-ādinā tattha uposathadivase paṭipattividhānaṃ **ācikkhin**ti yojetabbaṃ. Tattha **dānānī**ti deyyadhamme. **Paṭiyādethā**ti yathāsatti yathābalaṃ sajjetha. **Dātave**ti dātuṃ. **Upavassathā**ti uposathakammaṃ karotha, uposathasīlāni rakkhatha, sīle patiṭṭhāya dinnadānaṃ mahapphalaṃ hoti, tasmā yācake sampatte tumhehi khāditabbāhārato datvā khādeyyāthāti dasseti.

Te "sādhū"ti bodhisattassa ovādaṃ sirasā sampaṭicchitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhahiṃsu. Tesu uddapoto pātova "gocaraṃ pariyesissāmī"ti nadītīraṃ gato. Atheko bāḷisiko satta rohitamacche uddharitvā valliyā āvuṇitvā nadītīre vālukāya paṭicchādetvā macche gaṇhanto nadiyā adho sotaṃ bhassi. Uddo macchagandhaṃ ghāyitvā vālukaṃ viyūhitvā macche disvā nīharitvā "atthi nu kho etesaṃ sāmiko"ti tikkhattuṃ ghosetvā sāmikaṃ apassanto valliyaṃ ḍaṃsitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā "velāyameva khādissāmī"ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji.

Siṅgālopi gocaraṃ pariyesanto ekassa khettagopakassa kuṭiyaṃ dve maṃsasūlāni ekaṃ godhaṃ ekañca dadhivārakaṃ disvā "atthi nu kho etesaṃ sāmiko"ti tikkhattuṃ ghosetvā sāmikaṃ adisvā dadhivārakassa uggahaṇarajjukaṃ gīvāyaṃ pavesetvā maṃsasūle ca godhañca mukhena ḍaṃsitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā "velāyameva khādissāmī"ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Makkaṭopi vanasaṇḍaṃ pavisitvā ambapiṇḍaṃ āharitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā "velāyameva khādissāmī"ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Tiṇṇampi "aho idha nūna yācako āgaccheyyā"ti cittaṃ uppajji. Tena vuttaṃ-

130. "Te me sādhūti vatvāna, yathāsatti yathābalaṃ;
dānāni paṭiyādetvā, dakkhiṇeyyaṃ gavesisun"ti.

Bodhisatto pana "velāyameva nikkhamitvā dabbāditiṇāni khādissāmī"ti attano vasanagumbeyeva nisinno cintesi- "mama santikaṃ āgatānaṃ yācakānaṃ tiṇāni khādituṃ na sakkā, tilataṇḍulādayopi mayhaṃ (..0106) natthi, sace me santikaṃ yācako āgamissati, ahaṃ tiṇena yāpemi, attano sarīramaṃsaṃ dassāmī"ti. Tenāha bhagavā-

131. "Ahaṃ nisajja cintesiṃ, dānaṃ dakkhiṇanucchavaṃ;

yadihaṃ labhe dakkhiṇeyyaṃ, kiṃ me dānaṃ bhavissati.

132. "Na me atthi tilā muggā, māsā vā taṇḍulā ghataṃ;
ahaṃ tiṇena yāpemi, na sakkā tiṇa dātave.

133. "Yadi koci eti dakkhiṇeyyo, bhikkhāya mama santike;
dajjāhaṃ sakamattānaṃ, na so tuccho gamissatī"ti.

Tattha **dānaṃ dakkhiṇanucchavan**ti dakkhiṇābhāvena anucchavikaṃ dānaṃ dakkhiṇeyyassa dātabbaṃ deyyadhammaṃ **cintesiṃ. Yadihaṃ labhe**ti yadi ahaṃ kiñci dakkhiṇeyyaṃ ajja labheyyaṃ. **Kiṃ me dānaṃ bhavissatī**ti kiṃ mama dātabbaṃ bhavissati. **Na sakkā tiṇa dātave**ti yadi dakkhiṇeyyassa dātuṃ tilamuggādikaṃ mayhaṃ natthi, yaṃ pana mama āhārabhūtaṃ, taṃ na sakkā tiṇaṃ dakkhiṇeyyassa dātuṃ. **Dajjāhaṃ sakamattānan**ti kiṃ vā mayhaṃ etāya deyyadhammacintāya, nanu idameva mayhaṃ anavajjaṃ aparādhīnatāya sulabhaṃ paresañca paribhogārahaṃ sarīraṃ sace **koci dakkhiṇeyyo** mama santikaṃ āgacchati, tayidaṃ sakamattānaṃ tassa dajjāmahaṃ. Evaṃ sante **na so tuccho** mama santikaṃ āgato arittahattho hutvā **gamissatī**ti.

Evaṃ mahāpurisassa yathābhūtasabhāvaṃ parivitakkentassa parivitakkānubhāvena sakkassa paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjento imaṃ kāraṇaṃ disvā "sasarājaṃ vīmaṃsissāmī"ti paṭhamaṃ uddassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā brāhmaṇavesena aṭṭhāsi. Tena "kimatthaṃ, brāhmaṇa, ṭhitosī"ti ca vutte sace kañci āhāraṃ labheyyaṃ, uposathiko hutvā samaṇadhammaṃ kareyyanti. So "sādhūti te āhāraṃ dassāmī"ti āha. Tena vuttaṃ–

"Satta me rohitā macchā, udakā thalamubbhatā;
idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā"ti. (jā. 1.4.61);

Brāhmaṇo (..0107) "pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī"ti tatheva siṅgālassa makkaṭassa ca santikaṃ gantvā tehipi attano vijjamānehi deyyadhammehi nimantito "pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī"ti āha. Tena vuttaṃ–

"Dussa me khettapālassa, rattibhattaṃ apābhataṃ;
maṃsasūlā ca dve godhā, ekañca dadhivārakaṃ;
idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā"ti.
"Ambapakkaṃ dakaṃ sītaṃ, sītacchāyā manoramā;
idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā"ti. (jā. 1.4.62-63);

Tattha **dussā**ti amussa. **Rattibhattaṃ apābhatan**ti rattibhojanato apanītaṃ. **Maṃsasūlā ca dve godhā**ti aṅgārapakkāni dve maṃsasūlāni ekā ca godhā. **Dadhivārakan**ti dadhivārako.

134. Atha brāhmaṇo sasapaṇḍitassa santikaṃ gato. Tenāpi "kimatthamāgatosī"ti vutte tathevāha. Tena vuttaṃ **"mama saṅkappamaññāyā"** ti-ādi.

Tattha **mama saṅkappamaññāyā**ti pubbe vuttappakāraṃ parivitakkaṃ jānitvā. **Brāhmaṇavaṇṇinā**ti brāhmaṇarūpavatā attabhāvena. **Āsayan**ti vasanagumbaṃ.

135-7. Santuṭṭhoti samaṃ sabbabhāgeneva tuṭṭho. **Ghāsahetū**ti āhārahetu. **Adinnapubban**ti yehi kehici abodhisattehi adinnapubbaṃ. **Dānavaran**ti uttamadānaṃ. "Ajja dassāmi te ahan"ti vatvā **tuvaṃ sīlaguṇūpeto, ayuttaṃ te paraheṭhanan**ti taṃ pāṇātipātato apanetvā idāni tassa paribhogayoggaṃ attānaṃ katvā dātuṃ **"ehi**

aggiṃ padīpehī”ti-ādimāha.

Tattha **ahaṃ pacissamattānan**ti tayā kate aṅgāragabbhe ahameva patitvā attānaṃ pacissaṃ. **Pakkaṃ tvaṃ bhakkhayissasī**ti tathā pana pakkaṃ tvaṃ khādissasi.

138-9. Nānākaṭṭhe (..0108) **samānayī**ti so brāhmaṇavesadhārī sakko nānādārūni samānento viya ahosi. **Mahantaṃ akāsi citakaṃ, katvā aṅgāragabbhakan**ti vītaccikaṃ vigatadhūmaṃ aṅgārabharitabbhantaraṃ samantato jalamānaṃ mama sarīrassa nimujjanappahonakaṃ taṅkhaṇaññeva mahantaṃ citakaṃ akāsi, sahasā iddhiyā abhinimminīti adhippāyo. Tenāha **“aggiṃ tattha padīpesi, yathā so khippaṃ mahābhave”**ti.

Tattha **so**ti so aggikkhandho sīghaṃ mahanto yathā bhaveyya, tathā **padīpesi. Phoṭetvā rajagate gatte**ti “sace lomantaresu pāṇakā atthi, te mā mariṃsū”ti paṃsugate mama gatte tikkhattuṃ vidhunitvā. **Ekamantaṃ upāvisin**ti na tāva kaṭṭhāni āditānīti tesaṃ ādīpanaṃ udikkhanto thokaṃ ekamantaṃ nisīdiṃ.

140. Yadā mahākaṭṭhapuñjo, āditto dhamadhamāyatīti yadā pana so dārurāsi samantato āditto vāyuvegasamuddhaṭānaṃ jālasikhānaṃ vasena “dhamadhamā”-ti evaṃ karoti. **Taduppatitvā patati, majjhe jālasikhantare**ti tadā tasmiṃ kāle “mama sarīrassa jhāpanasamattho ayaṃ aṅgārarāsī”ti cintetvā uppatitvā ullaṅghitvā jālasikhānaṃ abbhantarabhūte tassa aṅgārarāsissa majjhe padumapuñje rājahaṃso viya pamuditacitto sakalasarīraṃ dānamukhe datvā patati.

141-2. Paviṭṭhaṃ yassa kassacīti yathā ghammakāle sītalaṃ udakaṃ yena kenaci paviṭṭhaṃ tassa darathapariḷāhaṃ vūpasameti, assādaṃ pītiñca uppādeti. **Tatheva jalitaṃ aggin**ti evaṃ tathā pajjalitaṃ aṅgārarāsi tadā mama paviṭṭhassa usumamattampi nāhosi. Aññadatthu dānapītiyā sabbadarathapariḷāhavūpasamo eva ahosi. Cirassaṃ vata me chavicammādiko sabbo sarīrāvayavo dānamukhe juhitabbataṃ upagato abhipatthito manoratho matthakaṃ pattoti. Tena vuttaṃ–

143. “Chaviṃ cammaṃ maṃsaṃ nhāruṃ, aṭṭhiṃ hadayabandhanaṃ;
kevalaṃ sakalaṃ kāyaṃ, brāhmaṇassa adāsahan”ti.

Tattha **hadayabandhanan**ti hadayamaṃsapesi. Taññhi hadayavatthuṃ bandhitvā viya ṭhitattā “hadayabandhanan”ti vuttaṃ. Atha vā **hadayabandhanan**ti hadayañca bandhanañca, hadayamaṃsañceva (..0109) taṃ bandhitvā viya ṭhitayakanamaṃsañcāti attho. **Kevalaṃ sakalaṃ kāyan**ti anavasesaṃ sabbaṃ sarīraṃ.

Evaṃ tasmiṃ aggimhi attano sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ asakkonto bodhisattopi himagabbhaṃ paviṭṭho viya hutvā brāhmaṇarūpadharaṃ sakkaṃ evamāha– “brāhmaṇa, tayā kato aggi atisītalo, kiṃ nāmetan”ti? Paṇḍita, nāhaṃ brāhmaṇo, sakkohamasmi, tava vīmaṃsanatthaṃ āgato evamakāsinti. “Sakka, tvaṃ tāva tiṭṭhatu, sakalopi ce loko maṃ dānena vīmaṃseyya, neva me adātukāmataṃ kathañcipi uppādeyya passetha nan”ti bodhisatto sīhanādaṃ nadi.

Atha naṃ sakko “sasapaṇḍita, tava guṇā sakalakappampi pākaṭā hontū”ti pabbataṃ pīḷetvā pabbatarasaṃ ādāya candamaṇḍale sasalakkhaṇaṃ ālikhitvā bodhisattaṃ tasmiṃ vanasaṇḍe tattheva vanagumbe taruṇadabbatiṇapīṭhe nipajjāpetvā attano devalokameva gato. Tepi cattāro paṇḍitā samaggā sammodamānā

niccasīlaṃ uposathasīlañca pūretvā yathārahaṃ puññāni katvā yathākammaṃ gatā.

Tadā uddo āyasmā ānando ahosi, siṅgālo mahāmoggallāno, makkaṭo sāriputto, sasapaṇḍito pana lokanātho.

Tassa idhāpi sīlādipāramiyo heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā satipi tiracchānupapattiyaṃ kusalādidhamme kusalādito yathābhūtāvabodho, tesu aṇumattampi vajjaṃ bhayato disvā suṭṭhu akusalato oramaṇaṃ, sammadeva ca kusaladhammesu attano patiṭṭhāpanaṃ, paresañca "ime nāma pāpadhammā te evaṃ gahitā evaṃ parāmaṭṭhā evaṃgatikā bhavanti evaṃ-abhisamparāyā"ti ādīnavaṃ dassetvā tato viramaṇe niyojanaṃ, idaṃ dānaṃ nāma, idaṃ sīlaṃ nāma, idaṃ uposathakammaṃ nāma, ettha patiṭṭhitānaṃ devamanussasampattiyo hatthagatā evāti-ādinā puññakammesu ānisaṃsaṃ dassetvā patiṭṭhāpanaṃ, attano sarīrajīvitanirapekkhaṃ, paresaṃ sattānaṃ anuggaṇhanaṃ, uḷāro ca dānajjhāsayoti evamādayo idha bodhisattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati- "evaṃ acchariyā hete ...pe... dhammassa anudhammato"ti.

Sasapaṇḍitacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Idāni (..0110) **"akittibrāhmaṇo"**ti-ādinā yathāvutte dasapi cariyāvisese udānetvā nigameti. Tattha **ahameva tadā āsiṃ, yo te dānavare adā**ti yo tāni uttamadānāni adāsi, so akittibrāhaṇādiko ahameva tadā tasmiṃ kāle ahosiṃ, na aññoti. Iti tesu attabhāvesu satipi sīlādipāramīnaṃ yathārahaṃ pūritabhāve attano pana tadā dānajjhāsayassa ativiya uḷārabhāvaṃ sandhāya dānapāramivaseneva desanaṃ āropesi. **Ete dānaparikkhārā, ete dānassa pāramī**ti ye ime **akittijātakā**dīsu (jā. 1.13.83 ādayo) anekākāravokārā mayā pavattitā deyyadhammapariccāgā mama sarīrāvayavaputtadārapariccāgā paramakoṭikā, kiñcāpi te karuṇūpāyakosallapariggahitattā sabbaññutaññāṇameva uddissa pavattitattā dānassa paramukkaṃsagamanena dānapāramī eva, tathāpi mama dānassa paramatthapāramibhūtassa parikkharaṇatosantānassa paribhāvanāvasena abhisaṅkharaṇato ete dānaparikkhārā nāma. Yassa panete parikkhārā, taṃ dassetuṃ **"jīvitaṃ yācake datvā, imaṃ pārami pūrayin"**ti vuttaṃ. Ettha hi ṭhapetvā sasapaṇḍitacariyaṃ sesāsu navasu cariyāsu yathārahaṃ dānapāramidāna-upapāramiyo veditabbā, **sasapaṇḍitacariye** (cariyā. 1.125 ādayo) pana dānaparamatthapāramī. Tena vuttaṃ-

"Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajiṃ;
dānena me samo natthi, esā me dānapāramī"ti. (cariyā. 1.tassuddāna);

Kiñcāpi hi mahāpurisassa yathāvutte akittibrāhmaṇādikāle aññasmiñca mahājanakamahāsutasomādikāle dānapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi, tathāpi ekanteneva sasapaṇḍitakāle dānapāramiyā paramatthapāramibhāvo vibhāvetabboti.

Paramatthadīpaniyā cariyāpiṭakasaṃvaṇṇanāya

Dasavidhacariyāsaṅgahassa visesato

Dānapāramivibhāvanassa

Paṭhamavaggassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Hatthināgavaggo

1. Mātuposakacariyāvaṇṇanā

1. Dutiyavaggassa (..0111) paṭhame

kuñjaroti hatthī. **Mātuposako**ti andhāya jarājiṇṇāya mātuyā paṭijagganako. **Mahiyā**ti bhūmiyaṃ. **Guṇenā**ti sīlaguṇena, tadā **mama** sadiso natthi.

Bodhisatto hi tadā himavantappadese hatthiyoniyaṃ nibbatti. So sabbaseto abhirūpo lakkhaṇasampanno mahāhatthī anekahatthisatasahassaparivāro ahosi. Mātā panassa andhā. So madhuraphalāphalāni hatthīnaṃ hatthesu datvā mātu peseti. Hatthino tassā adatvā sayaṃ khādanti. So pariggaṇhanto taṃ pavattiṃ ñatvā "yūthaṃ pahāya mātarameva posessāmī"ti rattibhāge aññesaṃ hatthīnaṃ ajānantānaṃ mātaraṃ gahetvā caṇḍoraṇapabbatapādaṃ gantvā ekaṃ naḷiniṃ upanissāya ṭhitāya pabbataguhāya mātaraṃ ṭhapetvā posesi.

2-3. Pavane disvā vanacaroti eko vanacarako puriso tasmiṃ mahāvane vicaranto maṃ disvā. **Raññho maṃ paṭivedayī**ti bārāṇasiraññho maṃ ārocesi.

So hi maggamūḷho disaṃ vavatthapetuṃ asakkonto mahantena saddena paridevi. Bodhisattopi tassa saddaṃ sutvā "ayaṃ puriso anātho, na kho panetaṃ patirūpaṃ, yaṃ esa mayi ṭhite idha vinasseyyā"ti tassa santikaṃ gantvā taṃ bhayena palāyantaṃ disvā "ambho purisa, natthi te maṃ nissāya bhayaṃ, mā palāyi, kasmā tvaṃ paridevanto vicarasī"ti pucchitvā "sāmi, ahaṃ maggamūḷho ajja me sattamo divaso"ti vutte "bho purisa, mā bhāyi, ahaṃ taṃ manussapathe ṭhapessāmī"ti taṃ attano piṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā araññato nīharitvā nivatti. Sopi pāpo "nagaraṃ gantvā raññho ārocessāmī"ti rukkhasaññaṃ pabbatasaññañca karontova nikkhamitvā bārāṇasiṃ agamāsi. Tasmiṃ kāle raññho maṅgalahatthī mato. So puriso rājānaṃ upasaṅkamitvā mahāpurisassa attano diṭṭhabhāvaṃ ārocesi. Tena vuttaṃ **"tavānucchavo, mahārāja, gajo vasati kānane"** ti-ādi.

Tattha (..0112) **tavānucchavo**ti tava opavayhaṃ kātuṃ anucchaviko yutto. **Na tassa parikkhāyattho**ti tassa gahaṇe gamanupacchedanatthaṃ samantato khaṇitabbaparikkhāya vā kareṇuyā kaṇṇaputena attānaṃ paṭicchādetvā khittapāsarajjuyā bandhitabba**āḷaka**saṅkhāta-ālānena vā yattha paviṭṭho katthaci gantuṃ na sakkoti, tādisavañcanakāsuyā vā attho payojanaṃ natthi. **Sahagahite**ti gahaṇasamakālaṃ eva. **Ehitī**ti āgamissati.

Rājā imaṃ maggadesakaṃ katvā araññaṃ gantvā "iminā vuttaṃ hatthināgaṃ ānehī"ti hatthācariyaṃ saha parivārena pesesi. So tena saddhiṃ gantvā bodhisattaṃ naḷiniṃ pavisitvā gocaraṃ gaṇhantaṃ passi. Tena vuttaṃ-

4. "Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, rājāpi tuṭṭhamānaso;
pesesi hatthidamakaṃ, chekācariyaṃ susikkhitaṃ.

5. "Gantvā so hatthidamako, addasa padumassare;
bhisamuḷālaṃ uddharantaṃ, yāpanatthāya mātuyā"ti.

Tattha **chekācariyan**ti hatthibandhanādividhimhi kusalaṃ hatthācariyaṃ. **Susikkhitan**ti hatthīnaṃ sikkhāpanavijjāya niṭṭhaṅgamanena suṭṭhu sikkhitaṃ.

6. Viññāya me sīlaguṇanti "bhaddo ayaṃ hatthājānīyo na mando, na caṇḍo, na vomissasīlo vā"ti mama sīlaguṇaṃ jānitvā. Kathaṃ? **Lakkhaṇaṃ upadhārayī**ti susikkhitahatthisippattā mama lakkhaṇaṃ samantato upadhāresi. Tena so **ehi puttāti vatvāna, mama soṇḍāya aggahi**.

7. Bodhisatto hatthācariyaṃ disvā- "idaṃ bhayaṃ mayhaṃ etassa purisassa

santikā uppannaṃ, ahaṃ kho pana mahābalo hatthisahassampi viddhaṃsetuṃ samattho, pahomi kujjhitvā saraṭṭhakaṃ senāvāhanaṃ nāsetuṃ, sace pana kujjhissāmi, sīlaṃ me bhijjissati, tasmā sattīhi koṭṭiyamānopi na kujjhissāmī"ti cittaṃ adhiṭṭhāya sīsaṃ onāmetvā niccalova aṭṭhāsi. Tenāha bhagavā **"yaṃ me tadā pākatikaṃ, sarīrānugataṃ balan"** ti-ādi.

Tattha (..0113) **pākatikan**ti sabhāvasiddhaṃ. **Sarīrānugatan**ti sarīrameva anugataṃ kāyabalaṃ, na upāyakusalatāsaṅkhātañāṇānugatanti adhippāyo. **Ajja nāgasahassānan**ti ajjakāle anekesaṃ hatthisahassānaṃ samuditānaṃ. **Balena samasādisan**ti tesaṃ sarīrabalena samasamameva hutvā sadisaṃ, na upamāmattena. Maṅgalahatthikule hi tadā bodhisatto uppannoti.

8. Yadihaṃ tesaṃ pakuppeyyanti maṃ gahaṇāya upagatānaṃ tesaṃ ahaṃ yadi kujjheyyaṃ, tesaṃ jīvitamaddane paṭibalo bhaveyyaṃ. Na kevalaṃ tesaññeva, atha kho **yāva rajjampi mānusan**ti yato rajjato tesaṃ āgatānaṃ manussānaṃ sabbampi rajjaṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ kareyyaṃ.

9. Api cāhaṃ sīlarakkhāyāti evaṃ samatthopi ca ahaṃ attani patiṭṭhitāya sīlarakkhāya sīlaguttiyā gutto bandho viya. **Na karomi citte aññathattan**ti tassa sīlassa aññathattabhūtaṃ tesaṃ sattānaṃ pothanādividhiṃ mayhaṃ citte na karomi, tattha cittampi na uppādemi. **Pakkhipantaṃ mamāḷake**ti ālānatthambhe pakkhipantaṃ, "disvāpī"ti vacanaseso. Kasmāti ce, sīlapāramipūriyā īdisesu ṭhānesu sīlaṃ akhaṇḍentassa me nacirasseva sīlapāramī paripūressatīti sīlapāramiparipūraṇatthaṃ tassa aññathattaṃ citte na karomīti yojanā.

10. "Yadi te man"ti gāthāyapi sīlarakkhāya daḷhaṃ katvā sīlassa adhiṭṭhitabhāvameva dasseti. Tattha **koṭṭeyyun**ti bhindeyyuṃ. **Sīlakhaṇḍabhayā mamā**ti mama sīlassa khaṇḍanabhayena.

Evaṃ pana cintetvā bodhisatte niccale ṭhite hatthācariyo padumasaraṃ otaritvā tassa lakkhaṇasampattiṃ disvā "ehi puttā"ti rajatadāmasadisāya soṇḍāya gahetvā sattame divase bārāṇasiṃ pāpuṇi. So antarāmagge vattamānova raññho sāsanaṃ pesesi. Rājā nagaraṃ alaṅkārāpesi. Hatthācariyo bodhisattaṃ katagandhaparibhaṇḍaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ hatthisālaṃ netvā vicitrasāṇiyā parikkhipāpetvā raññho ārocesi. Rājā nānaggarasabhojanaṃ ādāya gantvā bodhisattassa dāpesi. So "mātaraṃ vinā gocaraṃ na gaṇhissāmī"ti piṇḍaṃ na gaṇhi. Yācitopi aggahetvā-

"Sā (..0114) nūnasā kapaṇikā, andhā apariṇāyikā;
khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī"ti.-

Āha. Taṃ sutvā rājā-

"Kā nu te sā mahānāga, andhā apariṇāyikā;
khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī"ti.- pucchitvā-

"Mātā me sā mahārāja, andhā apariṇāyikā;
khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī"ti.-

Vutte ajja sattamo divaso "mātā me gocaraṃ na labhitthā"ti vadato imassa gocaraṃ agaṇhantassa. Tasmā-

"Muñcathetaṃ mahānāgaṃ, yoyaṃ bharati mātaraṃ;

sametu mātarā nāgo, saha sabbehi ñātibhī"ti.- vatvā muñcāpesi-

"Mutto ca bandhanā nāgo, muttadāmāya kuñjaro;
muhuttaṃ assāsayitvā, agamā yena pabbato"ti.

Tattha **kapaṇikā**ti varākā. **Khāṇuṃ pādena ghaṭṭetī**ti andhatāya puttaviyogadukkhena ca paridevamānā tattha tattha rukkhakaḷiṅgare pādena ghaṭṭeti. **Caṇḍoraṇaṃ patī**ti caṇḍoraṇapabbatābhimukhī, tasmiṃ pabbatapāde paribbhamamānāti attho. **Agamā yena pabbato**ti so hatthināgo bandhanā mutto thokaṃ vissamitvā raññho dasarājadhammagāthāhi dhammaṃ desetvā "appamatto hohi, mahārājā"ti ovādaṃ datvā mahājanena gandhamālādīhi pūjiyamāno nagarā nikkhamitvā tadaheva mātarā samāgantvā sabbaṃ pavattiṃ ācikkhi. Sā tuṭṭhamānasā-

"Ciraṃ jīvatu so rājā, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano;
yo me puttaṃ pamocesi, sadā vuddhāpacāyikan"ti. (jā. 1.11.12)-

Raññho anumodanaṃ akāsi. Rājā bodhisattassa guṇe pasīditvā naḷiniyā avidūre gāmaṃ māpetvā bodhisattassa mātu cassa nibaddhaṃ vattaṃ paṭṭhapesi (..0115). Aparabhāge bodhisatto mātari matāya tassā sarīraparihāraṃ katvā kuraṇḍaka-assamapadaṃ nāma gato. Tasmiṃ pana ṭhāne himavantato otaritvā pañcasatā isayo vasiṃsu. Taṃ vattaṃ tesaṃ datvā rājā bodhisattassa samānarūpaṃ silāpaṭimaṃ kāretvā mahāsakkāraṃ pavattesi. Jambudīpavāsino anusaṃvaccharaṃ sannipatitvā hatthimahaṃ nāma kariṃsu.

Tadā rājā ānando ahosi, hatthinī mahāmāyā, vanacarako devadatto, mātuposakahatthināgo lokanātho.

Idhāpi dānapārami-ādayo yathārahaṃ niddhāretabbā. Sīlapāramī pana atisayavatīti sā eva desanaṃ āsnḷahā. Tathā tiracchānayoniyaṃ uppannopi brahmapubbadevapubbācariya-āhuneyyādibhāvena sabbaññubuddhenapi pasatthabhāvānurūpaṃ mātuyā garucittaṃ upaṭṭhapetvā "mātā nāmesā puttassa bahūpakārā, tasmā mātupaṭṭhānaṃ nāma paṇḍitena paññattan"ti manasi katvā anekesaṃ hatthisahassānaṃ issarādhipati mahānubhāvo yūthapati hutvā tehi anuvattiyamāno ekakavihāre antarāyaṃ agaṇetvā yūthaṃ pahāya ekako hutvā upakārikhettaṃ pūjessāmīti mātuposanaṃ, maggamūḷhapurisaṃ disvā anukampāya taṃ gahetvā manussagocarasampāpanaṃ, tena ca katāparādhasahanaṃ, hatthācariyappamukhānaṃ attānaṃ bandhituṃ āgatapurisānaṃ samatthopi samāno santāsanamattenapi tesaṃ pīḷanā bhavissati, mayhañca sīlassa khaṇḍādibhāvoti tathā akatvā sudantena opavayho viya sukheneva gahaṇūpagamanaṃ, mātaraṃ vinā na kañci ajjhoharissāmīti sattāhampi anāhāratā, imināpāhaṃ bandhāpitoti cittaṃ anuppādetvā rājānaṃ mettāya pharaṇaṃ, tassa ca nānānayehi dhammadesanāti evamādayo idha mahāpurisassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tena vuttaṃ- "evaṃ acchariyā ete, abbhutā ca mahesino ...pe... dhammassa anudhammato"ti.

Mātuposakacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Bhūridattacariyāvaṇṇanā

11. Dutiye (..0116) **bhūridatto**ti bhūrisamadatto. Dattoti hi tadā bodhisattassa mātāpitūhi kataṃ nāmaṃ. Yasmā paneso nāgabhavane virūpakkhamahārājabhavane tāvatiṃsabhavane ca uppanne pañhe sammadeva vinicchināti, ekadivasañca virūpakkhamahārāje nāgaparisāya saddhiṃ tidasapuraṃ gantvā sakkaṃ parivāretvā nisinne devānamantare pañho samuṭṭhāsi. Taṃ koci kathetuṃ nāsakkhi. Sakkena pana anuññāto pallaṅkavaragato hutvā mahāsattova kathesi. Atha naṃ devarājā dibbagandhapupphehi pūjetvā "datta, tvaṃ pathavisamāya vipulāya paññāya samannāgato ito paṭṭhāya bhūridatto nāmā"ti āha. Bhūrīti hi pathaviyā nāmaṃ, tasmā bhūrisamatāya bhūte atthe ramatīti ca bhūrisaṅkhātāya mahatiyā paññāya samannāgatattā mahāsatto "bhūridatto"ti paññāyittha. Mahatiyā pana nāgiddhiyā

samannāgatattā **mahiddhiko cā**ti.

Atīte hi imasmiṃyeva kappe bārāṇasiraññho putto pitarā raṭṭhato pabbājito vane vasanto aññatarāya nāgamāṇavikāya saṃvāsaṃ kappesi. Tesaṃ saṃvāsamanvāya dve dārakā jāyiṃsu- putto ca dhītā ca. Puttassa "sāgarabrahmadatto"ti nāmaṃ kariṃsu dhītāya "samuddajā"ti. So aparabhāge pitu accayena bārāṇasiṃ gantvā rajjaṃ kāresi. Atha dhataraṭṭho nāma nāgarājā pañcayojanasatike nāgabhavane nāgarajjaṃ kārento taṃ abhūtavādikena cittacūḷena nāma kacchapena "bārāṇasirājā attano dhītaraṃ tuyhaṃ dātukāmo, sā kho pana rājadhītā samuddajā nāma abhirūpā dassanīyā pāsādikā cā"ti kathitaṃ sutvā dhataraṭṭho cattāro nāgamāṇavake pesetvā taṃ dātuṃ anicchantaṃ nāgavibhiṃsikāya bhiṃsāpetvā "dammī"ti vutte mahantaṃ paṇṇākāraṃ pesetvā mahatiyā nāgiddhiyā mahantena parivārena tassa dhītaraṃ nāgabhavanaṃ netvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi.

Sā aparabhāge dhataraṭṭhaṃ paṭicca sudassano, datto, subhogo, ariṭṭhoti cattāro putte paṭilabhi. Tesu datto bodhisatto, so pubbe vuttanayeneva sakkena tuṭṭhacittena "bhūridatto"ti gahitanāmattā "bhūridatto"tveva (..0117) paññāyittha. Atha nesaṃ pitā yojanasatikaṃ yojanasatikaṃ rajjaṃ bhājetvā adāsi. Mahanto yaso ahosi. Soḷasasoḷasanāgakaññāsahassāni parivārayiṃsu. Pitupi ekayojanasatameva rajjaṃ ahosi. Tayo puttā māse māse mātāpitaro passituṃ āgacchanti, bodhisatto pana anvaddhamāsaṃ āgacchati.

So ekadivasaṃ virūpakkhamahārājena saddhiṃ sakkassa upaṭṭhānaṃ gato vejayantapāsādaṃ sudhammadevasabhaṃ pāricchattakakoviḷāraṃ paṇḍukambalasilāsanaṃ devaccharāparivāraṃ atimanoharaṃ sakkasampattiṃ disvā "ettakamattampi nāgattabhāve ṭhitassa dullabhaṃ, kuto sammāsambodhī"ti nāgattabhāvaṃ jigucchitvā "nāgabhavanaṃ gantvā uposathavāsaṃ vasitvā sīlameva paggaṇhissāmi, taṃ bodhiparipācanaṃ hoti, imasmiṃ devaloke uppattikāraṇaṃ bhavissatī"ti cintetvā nāgabhavanaṃ gantvā mātāpitaro āha- "ammatātā, ahaṃ uposathakammaṃ karissāmī"ti. Tehi "idheva uposathaṃ upavasāhi, bahigatānaṃ nāgānaṃ mahantaṃ bhayan"ti vutte ekavāraṃ tathā katvā nāgakaññāhi upadduto punavāre mātāpitūnaṃ anārocetvā attano bhariyaṃ āmantetvā "bhadde, ahaṃ manussalokaṃ gantvā yamunātīre mahānigrodharukkho atthi tassa avidūre vammikamatthake bhoge ābhujitvā caturaṅgasamannāgataṃ uposathaṃ adhiṭṭhāya nipajjitvā "uposathakammaṃ karissāmī"ti nāgabhavanato nikkhamitvā tathā karoti. Tena vuttaṃ **"virūpakkhena mahāraññā, devalokamagañchaha-"**ti-ādi.

Tattha **virūpakkhena mahāraññā**ti virūpakkhena nāma nāgādhipatimahārājena. **Devalokan**ti tāvatiṃsadevalokaṃ. **Agañchahan**ti agañchiṃ, upasaṅkamiṃ ahaṃ.

12. Tatthāti tasmiṃ devaloke. **Passiṃ tvāhan**ti addakkhiṃ ahaṃ **tu**-saddo nipātamatto. **Ekantaṃ sukhasamappite**ti ekantaṃ accantameva sukhena samaṅgībhūte. Vuttañhetaṃ bhagavatā- "santi, bhikkhave, cha phassāyatanikā nāma saggā. Yāvañcidaṃ, bhikkhave, na sukaraṃ akkhānena pāpuṇituṃ yāva sukhā saggā"ti (..0118) (ma. ni. 3.255) ca. **Taṃsaggagamanatthāyā**ti tasmiṃ saggasmiṃ uppattivasena gamanatthāya. **Sīlabbatan**ti sīlasaṅkhātaṃ vataṃ. Atha vā **sīlabba-**

tanti uposathasīlañceva "mama cammaṃ cammatthikā harantū"ti-ādinā attano sarīrāvayavapariccāgasamādiyanasaṅkhātaṃ vatañca.

13. Sarīrakiccanti mukhadhovanādisarīrapaṭijagganaṃ. **Bhutvā yāpanamattakan**ti indriyāni nibbisevanāni kātuṃ sarīraṭṭhitimattakaṃ āhāraṃ āharitvā. **Caturo aṅge**ti cattāri aṅgāni. **Adhiṭṭhāyā**ti adhiṭṭhahitvā. **Semī**ti sayāmi.

14. Chaviyāti-ādi tesaṃ catunnaṃ aṅgānaṃ dassanaṃ. Tattha ca chavicammānaṃ vissajjanaṃ ekaṃ aṅgaṃ, sesāni ekekameva, maṃsaggahaṇeneva cettha rudhirampi saṅgahitanti daṭṭhabbaṃ. **Etenā**ti etehi. **Harātu so**ti yassa etehi chavi-ādīhi **karaṇīyaṃ** atthi, tassa mayā dinnamevetaṃ. Sabbaṃ so haratūti attano attabhāve anapekkhapavāraṇaṃ pavāreti.

Evaṃ mahāsattassa iminā niyāmeneva anvaddhamāsaṃ uposathakammaṃ karontassa dīgho addhā vītivatto. Evaṃ gacchante kāle ekadivasaṃ aññataro nesādabrāhmaṇo somadattena nāma attano puttena saha taṃ ṭhānaṃ patvā aruṇuggamanasamaye nāgakaññāhi parivāriyamānaṃ mahāsattaṃ disvā tassa santikaṃ agamāsi. Tāvadeva nāgakaññāyo pathaviyaṃ nimujjitvā nāgabhavanameva gatā. Brāhmaṇo mahāsattaṃ pucchi- "ko nu kho tvaṃ, mārisa, devo vā yakkho vā nāgo vā"ti? Bodhisatto yathābhūtaṃ attānaṃ āvi katvā sacāyaṃ ito gaccheyya, idha me vāsaṃ mahājanassa pākaṭaṃ kareyya, tena me uposathavāsassa antarāyopi siyā. Yaṃnūnāhaṃ ito imaṃ nāgabhavanaṃ netvā mahatiyā sampattiyā yojeyyaṃ. Evāyaṃ tattheva abhiramissati, tena me uposathakammaṃ addhaniyaṃ siyāti. Atha naṃ āha- "brāhmaṇa, mahantaṃ te yasaṃ dassāmi, ramaṇīyaṃ nāgabhavanaṃ, ehi tattha gacchāmā"ti. Sāmi, putto me atthi, tasmiṃ āgacchante āgamissāmīti. Gaccha, brāhmaṇa, puttaṃ ānehīti. Brāhmaṇo gantvā puttassa tamatthaṃ ārocetvā taṃ ānesi. Mahāsatto te ubhopi ādāya attano ānubhāvena nāgabhavanaṃ (..0119) ānesi. Tesaṃ tattha dibbo attabhāvo pātubhavi. Atha tesaṃ mahāsatto dibbasampattiṃ datvā cattāri cattāri nāgakaññāsatāni adāsi. Te mahatiṃ sampattiṃ anubhaviṃsu.

Bodhisattopi appamatto uposathakammaṃ karoti. Anvaddhamāsaṃ mātāpitūnaṃ upaṭṭhānaṃ gantvā dhammakathaṃ kathetvā tato ca brāhmaṇassa santikaṃ gantvā ārogyaṃ pucchitvā "yena te attho, taṃ vadeyyāsī"ti āpucchitvā "anukkaṇṭhamāno abhiramā"ti vatvā somadattenapi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā attano nivesanaṃ gacchati. Brāhmaṇo saṃvaccharaṃ tattha vasitvā mandapuññatāya ukkaṇṭhitvā anicchamānampi puttaṃ gahetvā bodhisattaṃ āpucchitvā tena dīyamānaṃ bahuṃ dhanaṃ sabbakāmadadaṃ maṇiratanampi alakkhikatāya aggahetvā "manussalokaṃ gantvā pabbajissāmī"ti āha. Mahāsatto nāgamāṇavake āṇāpetvā taṃ saputtakaṃ manussalokaṃ pāpesi. Te ubhopi dibbābharaṇāni dibbavatthāni ca omuñcitvā nhāyituṃ ekaṃ pokkharaṇiṃ otariṃsu, tasmiṃ khaṇe tāni antaradhāyitvā nāgabhavanameva agamaṃsu. Atha paṭhamanivatthakāsāvapilotikāva sarīre paṭimuñci, dhanusarasattiyo gahetvā araññaṃ gantvā mige vadhitvā purimaniyāmeneva jīvikaṃ kappesuṃ.

Tena ca samayena aññataro tāpaso supaṇṇarājato laddhaṃ alampāyanamantaṃ tassa anucchavikāni osadhāni mantūpacārañca attānaṃ upaṭṭhaha-

ntassa aññatarassa brāhmaṇassa adāsi. So "laddho me jīvikūpāyo"ti katipāhaṃ vasitvā tāpasaṃ āpucchitvā pakkamanto anupubbena yamunātīraṃ patvā taṃ mantaṃ sajjhāyanto mahāmaggena gacchati. Tadā bodhisattassa bhavanato tassa paricārikā nāgamāṇavikā taṃ sabbakāmadadaṃ maṇiratanaṃ ādāya yamunātīre vālukārāsimatthake ṭhapetvā tassobhāsena rattiyaṃ kīḷitvā aruṇuggamane tassa brāhmaṇassa mantasaddaṃ sutvā "supaṇṇo"ti saññāya bhayatajjitā maṇiratanaṃ aggahetvā pathaviyaṃ nimujjitvā nāgabhavanaṃ agamaṃsu.

Brāhmaṇo taṃ maṇiratanaṃ ādāya pāyāsi. Tasmiṃ khaṇe so nesādabrāhmaṇo puttena saddhiṃ migavadhāya araññaṃ gacchanto tassa hatthe (..0120) taṃ maṇiratanaṃ disvā "idaṃ bhūridattassa sabbakāmadadaṃ maṇiratanan"ti sañjānitvā taṃ gaṇhitukāmo tena saddhiṃ allāpasallāpaṃ katvā mantavādibhāvaṃ jānitvā evamāha- "sace me tvaṃ imaṃ maṇiratanaṃ dassasi, evāhaṃ te mahānubhāvaṃ nāgaṃ dassessāmi, yaṃ tvaṃ gahetvā gāmanigamarājadhāniyo caranto bahudhanaṃ lacchasī"ti. "Tena hi dassetvā gaṇhāhī"ti vutte taṃ ādāya bodhisattaṃ uposathakaraṇaṭṭhāne vammikamatthake bhoge ābhujitvā nipannaṃ avidūre ṭhito hatthaṃ pasāretvā dassesi.

Mahāsatto taṃ nesādaṃ disvā "ayaṃ uposathassa me antarāyaṃ kareyyāti nāgabhavanaṃ netvā mahāsampattiyaṃ patiṭṭhāpitopi na icchi. Tato apakkamitvā sayaṃ gantukāmo mayā dīyamānampi maṇiratanaṃ gaṇhituṃ na icchi. Idāni pana ahiguṇḍikaṃ gahetvā āgacchati. Sacāhaṃ imassa mittadubbhino kujjheyyaṃ, sīlaṃ me khaṇḍaṃ bhavissati. Mayā kho pana paṭhamaṃyeva caturaṅgasamannāgato uposatho adhiṭṭhito, so yathādhiṭṭhitova hotu. Alampāyano maṃ chindatu vā mā vā, nevassa kujjhissāmī"ti cintetvā akkhīni nimmīletvā adhiṭṭhānapāramiṃ purecārikaṃ katvā bhogantare sīsaṃ pakkhipitvā niccalova hutvā nipajji. Nesādabrāhmaṇopi "bho alampāyana, imaṃ nāgaṃ gaṇha, maṇiṃ me dehī"ti āha. Alampāyano nāgaṃ disvā tuṭṭho maṇiṃ kismiñci agaṇetvā "gaṇha, brāhmaṇā"ti hatthe khipi. So tassa hatthato bhassitvā pathaviyaṃ patitamattova pathaviṃ pavisitvā nāgabhavanameva gato. Nesādabrāhmaṇo maṇiratanato bhūridattena saddhiṃ mittabhāvato ca parihāyitvā nippaccayova pakkanto.

15. Alampāyanopi mahānubhāvehi osadhehi attano sarīraṃ makkhetvā thokaṃ khāditvā kheḷaṃ attano kāyasmiṃ paribhāvetvā dibbamantaṃ jappanto bodhisattaṃ upasaṅkamitvā naṅguṭṭhe gahetvā ākaḍḍhitvā sīse daḷhaṃ gaṇhanto mukhamassa vivaritvā osadhaṃ khāditvā mukhe sahakheḷaṃ osiñci. Sucijātiko mahāsatto sīlabhedabhayena akujjhitvā akkhīni na ummīlesi. Atha naṃ osadhamantabalena naṅguṭṭhe gahetvā heṭṭhā sīsaṃ katvā sañcāletvā gahitagocaraṃ chaḍḍāpetvā bhūmiyaṃ dīghaso nipajjāpetvā (..0121) masūrakaṃ maddanto viya hatthehi parimaddi. Aṭṭhīni cuṇṇiyamānāni viya ahesuṃ.

Puna naṅguṭṭhe gahetvā dussaṃ pothento viya pothesi. Mahāsatto evarūpaṃ dukkhaṃ anubhontopi neva kujjhittha. Aññadatthu attano sīlameva āvajjesi. Iti so mahāsattaṃ dubbalaṃ katvā vallīhi peḷaṃ sajjetvā mahāsattaṃ tattha pakkhipi. Sarīraṃ panassa mahantaṃ tattha na pavisati. Atha naṃ paṇhiyā koṭṭento pavesetvā peḷaṃ ādāya ekaṃ gāmaṃ gantvā gāmamajjhe otāretvā "nāgassa naccaṃ

daṭṭhukāmā āgacchantū"ti saddamakāsi. Sakalagāmavāsino sannipatiṃsu. Tasmiṃ khaṇe alampāyano "nikkhama mahānāgā"ti āha. Mahāsatto cintesi- "ajja mayā parisaṃ tosentena kīḷituṃ vaṭṭati, evaṃ alampāyano bahudhanaṃ labhitvā tuṭṭho maṃ vissajjessati, yaṃ yaṃ esa maṃ kāreti, taṃ taṃ karissāmī"ti.

Atha naṃ so peḷato nikkhamantaṃ "mahā hohī"ti āha, so mahā ahosi. "Khuddako vaṭṭo viphaṇo ekaphaṇo dviphaṇo yāva sahassaphaṇo ucco nīco dissamānakāyo adissamānakāyo dissamāna-upaḍḍhakāyo nīlo pīto lohito odāto mañjiṭṭho hohi, dhūmaṃ vissajjehi, jālasikhaṃ udakañca vissajjehī"ti vutte tena vuttaṃ taṃ taṃ ākāraṃ nimminitvā naccaṃ dassesi. Taṃ disvā manussā acchariyabbhutacittajātā bahuṃ hiraññasuvaṇṇavatthālaṅkārādiṃ adaṃsu. Iti tasmiṃ gāme satasahassamattaṃ labhi. So kiñcāpi mahāsattaṃ gaṇhanto "sahassaṃ labhitvā taṃ vissajjessāmī"ti āha. Taṃ pana dhanaṃ labhitvā "gāmakepi tāva mayā ettakaṃ dhanaṃ laddhaṃ, nagare kira bahudhanaṃ labhissāmī"ti dhanalobhena na muñci.

So tasmiṃ gāme kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā ratanamayaṃ peḷaṃ kāretvā tattha mahāsattaṃ pakkhipitvā sukhayānakaṃ āruyha mahantena parivārena gāmanigamarājadhānīsu taṃ kīḷāpetvā bārāṇasiṃ pāpuṇi, nāgarājassa madhulājaṃ deti, abaddhasattuñca deti. So gocaraṃ na gaṇhi avissajjanabhayena. Gocaraṃ agaṇhantampi ca naṃ cattāro nagaradvāre ādiṃ katvā tattha tattha māsamattaṃ kīḷāpesi. Tena vuttaṃ **"saṃsito akataññunā"** ti-ādi.

Tattha (..0122) **saṃsito**ti eso nāgo amukassa nigrodharukkhassa samīpe vammikamatthake sayitoti evaṃ ṭhānaṃ dassetvā kathito. **Akataññunā**ti attanā kataṃ upakāraṃ ajānantena mittadubbhinā nesādabrāhmaṇenāti adhippāyo. **Alampāyano**ti alampāyanavijjāparijappanena "alampāyano"ti evaṃ laddhanāmo ahituṇḍikabrāhmaṇo. **Mamaggahī**ti maṃ aggahesi. **Kīḷeti maṃ tahiṃ tahin**ti tattha tattha gāmanigamarājadhānīsu attano jīvikatthaṃ maṃ kīḷāpeti.

17. Tiṇatopi lahuko mamāti attano jīvitapariccāgo tiṇasalākapariccāgatopi lahuko hutvā mama upaṭṭhātīti attho. **Pathavī-uppatanaṃ viyā**ti sīlavītikkamo pana

catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalāya mahāpathaviyā parivattanaṃ viya tatopi taṃ bhāriyataraṃ hutvā mayhaṃ upaṭṭhātīti dasseti.

18. Nirantaraṃ jātisatanti mama jātīnaṃ anekasatampi anekasatāsupi jātīsu nirantarameva sīlassa avītikkamanahetu. **Mama jīvitaṃ cajeyyaṃ** cajituṃ sakkomi. **Neva sīlaṃ pabhindeyyan**ti sīlaṃ pana samādinnaṃ ekampi neva bhindeyyaṃ na vināseyyaṃ. **Catuddīpāna hetū**ti cakkavattirajjasiriyāpi kāraṇāti dasseti.

19. Idāni yadatthaṃ attano jīvitampi pariccajitvā tadā sīlameva rakkhitaṃ, tāya ca sīlarakkhāya tathā anatthakārakesu nesāda-alampāyanabrāhmaṇesu cittassa aññathattaṃ na kataṃ, taṃ dassetuṃ **"api cā"**ti osānagāthamāha. Taṃ heṭṭhā vuttatthameva.

Evaṃ pana mahāsatte ahituṇḍikahatthagate tassa mātā dussupinaṃ disvā puttañca tattha apassantī sokābhibhūtā ahosi. Athassā jeṭṭhaputto sudassano taṃ pavattiṃ sutvā subhogaṃ "himavantaṃ gantvā pañcasu mahānadīsu sattasu mahāsaresu bhūridattaṃ upadhāretvā ehī"ti pahiṇi. Kāṇāriṭṭhaṃ "devalokaṃ gantvā sace devatāhi dhammaṃ sotukāmāhi bhūridatto tattha nīto, tato naṃ ānehī"ti pahiṇi. Sayaṃ pana "manussaloke gavesissāmī"ti tāpasavesena nāgabhavanato (..0123) nikkhami. Accimukhī nāmassa vemātikā bhaginī bodhisatte adhimattasinehā taṃ anubandhi. Taṃ maṇḍūkacchāpiṃ katvā jaṭantare pakkhipitvā mahāsattassa uposathakaraṇaṭṭhānaṃ ādiṃ katvā sabbattha gavesanto anukkamena bārāṇasiṃ patvā rājadvāraṃ agamāsi. Tadā alampāyano rājaṅgaṇe mahājanassa majjhe raññho bhūridattassa kīḷaṃ dassetuṃ peḷaṃ vivaritvā "ehi mahānāgā"-ti saññamadāsi.

Mahāsatto sīsaṃ nīharitvā olokento jeṭṭhabhātikaṃ disvā peḷato nikkhamma tadabhimukho pāyāsi. Mahājano bhīto paṭikkami. So gantvā taṃ abhivādetvā nivattitvā peḷameva pāvisi. Alampāyano "iminā ayaṃ tāpaso daṭṭho"ti saññāya "mā bhāyi, mā bhāyī"ti āha. Sudassano "ayaṃ nāgo mayhaṃ kiṃ karissati, mayā sadiso ahituṇḍiko nāma natthī"ti tena vādappaṭivādaṃ samuṭṭhāpetvā "tvaṃ imaṃ nāgaṃ gahetvā gajjasi, ahaṃ taṃ imāya maṇḍūkacchāpiyā icchanto nāsayissāmī"ti bhaginiṃ pakkositvā hatthaṃ pasāresi. Sā tassa saddaṃ sutvā jaṭantare nipannā tikkhattuṃ maṇḍūkavassitaṃ vassitvā nikkhamitvā aṃsakūṭe nisīditvā uppatitvā tassa hatthatale tīṇi visabindūni pātetvā puna tassa jaṭantarameva pāvisi.

Sudassano visabinduṃ dassetvā "idaṃ binduṃ sace pathaviyaṃ pātessati, osadhitiṇavanappatayo sabbe nassissanti. Sace ākāse khipissati, sattavassāni devo na vassissati. Sace udake pātessati, yāvatā tattha udakajātā pāṇā sabbe mareyyun"ti vatvā rājānaṃ saddahāpetuṃ tayo āvāṭe khaṇāpetvā ekaṃ nānābhesajjānaṃ pūresi, dutiyaṃ gomayassa, tatiyaṃ dibbosadhānañceva pūretvā majjhe āvāṭe visabinduṃ pakkhipi. Taṅkhaṇaññeva dhūmāyitvā jālā uṭṭhahi. Sā gantvā gomayāvāṭaṃ gaṇhi. Tatopi jālā uṭṭhāya dibbosadhapuṇṇaṃ gahetvā dibbosadhāni jhāpetvā nibbāyi. Alampāyanaṃ tattha āvāṭassa avidūre ṭhitaṃ usumā pharitvā sarīracchaviṃ uppāṭetvā gatā. Setakuṭṭhī ahosi. So bhayatajjito "nāgarājānaṃ

vissajjemī”ti tikkhattuṃ vācaṃ nicchāresi. Taṃ sutvā bodhisatto ratanapeḷāya nikkhamitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ (..0124) attabhāvaṃ māpetvā devalīḷāya ṭhito. Sudassano ca accimukhī ca tatheva aṭṭhaṃsu.

Tato sudassano attano bhāgineyyabhāvaṃ raññho ārocesi. Taṃ sutvā rājā te āliṅgitvā sīse cumbitvā antepuraṃ netvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ katvā bhūridattena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto “tāta, evaṃ mahānubhāvaṃ taṃ alampāyano kathaṃ gaṇhī”ti pucchi. So sabbaṃ vitthārena kathetvā “mahārāja, raññā nāma iminā niyāmena rajjaṃ kāretuṃ vaṭṭatī”ti mātulassa dhammaṃ desesi. Atha sudassano “mātula, mama mātā bhūridattaṃ apassantī kilamati, na sakkā amhehi idha papañcaṃ kātun”ti mātulaṃ āpucchitvā bhūridatta-accimukhīhi saddhiṃ nāgabhavanameva gato.

Atha tattha mahāpuriso gilānaseyyāya nipanno gilānapucchanatthaṃ āgatāya mahatiyā nāgaparisāya vede ca yaññe ca brāhmaṇe ca sambhāvetvā kāṇāriṭṭhe kathente taṃ vādaṃ bhinditvā nānānayehi dhammaṃ desetvā sīlasampadāya diṭṭhisampadāya ca patiṭṭhāpetvā yāvajīvaṃ sīlāni rakkhitvā uposathakammaṃ katvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ. Nesādabrāhmaṇo devadatto, somadatto ānando, accimukhī uppalavaṇṇā, sudassano sāriputto, subhogo mahāmoggallāno, kāṇāriṭṭho sunakkhatto, bhūridatto lokanātho.

Tassa idhāpi sesapāramiyo heṭṭhā vuttanayeneva niddhāretabbā. Idhāpi yojanasatike attano nāgabhavanaṭṭhāne soḷasahi nāgakaññāsahassehi cittarūpaṃ viya paricāriyamāno devalokasampattisadise nāgalokissariye ṭhitopi issariyamadaṃ akatvā anvaddhamāsaṃ mātāpitu-upaṭṭhānaṃ, kule jeṭṭhāpacāyanaṃ, sakalāya nāgaparisāya cātumahārājikaparisāya tāvatiṃsaparisāya ca samuṭṭhitapañhānaṃ taṃtaṃparisamajjhe kumudanālakalāpaṃ viya sunisitasatthena attano paññāsatthena tāvadeva pacchinditvā tesaṃ cittānukūladhammadesanā, vuttappakāraṃ bhogasampattiṃ pahāya attano sarīrajīvitanirapekkhaṃ caturaṅgasamannāgataṃ uposathādhiṭṭhānaṃ, tattha ca paṭiññāya visaṃvādanabhayena (..0125) ahituṇḍikahatthagamanaṃ, tasmiñca mukhe visamissakheḷapātanaṃ naṅguṭṭhe gahetvā āviñchanaṃ kaḍḍhanaṃ bhūmiyaṃ ghaṃsanaṃ maddanaṃ pothananti evamādiṃ nānappakāravippakāraṃ karontepi evarūpaṃ mahādukkhaṃ anubhavatopi kujjhitvā olokanamattena taṃ chārikaṃ kātuṃ samatthassāpi sīlapāramiṃ āvajjitvā sīlakhaṇḍanabhayena īsakampi cittassa vikārābhāvo, dhanaṃ labhāpemīti vā tassa cittānuvattanaṃ, subhogena punānītassa akataññuno mittadubbhissa nesādabrāhmaṇassa sīlaṃ anadhiṭṭhahitvāpi akujjhanaṃ, kāṇāriṭṭhena kathitaṃ micchāvādaṃ bhinditvā anekapariyāyena dhammaṃ bhāsitvā nāgaparisāya sīlesu sammādiṭṭhiyañca patiṭṭhāpananti evamādayo bodhisattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati- “evaṃ acchariyā hete ...pe... dhammassa anudhammato”ti.

Bhūridattacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Campeyyanāgacariyāvaṇṇanā

20. Tatiye **campeyyako**ti aṅgamagadharaṭṭhānaṃ antare campā nāma nadī, tassā heṭṭhā nāgabhavanampi avidūrabhavattā campā nāma, tattha jāto nāgarājā campeyyako. **Tadāpi dhammiko āsin**ti tasmiṃ campeyyanāgarājakālepi ahaṃ dhammacārī ahosiṃ.

Bodhisatto hi tadā campānāgabhavane nibbattitvā campeyyo nāma nāgarājā ahosi, mahiddhiko mahānubhāvo. So tattha nāgarajjaṃ kārento devarājabhogasampattisadisa-issariyasampattiṃ anubhavanto pāramipūraṇassa anokāsabhāvato "kiṃ me imāya tiracchānayoniyā, uposathavāsaṃ vasitvā ito muccitvā sammadeva pāramiyo pūressāmī"ti tato paṭṭhāya attano pāsādeyeva uposathakammaṃ karoti. Alaṅkatanāgamāṇavikā tassa santikaṃ āgacchanti. So "idha me sīlassa antarāyo bhavissatī"ti pāsādato nikkhamitvā uyyāne nisīdati. Tatrāpi tā āgacchanti. So cintesi- "idha me sīlassa saṃkileso bhavissati, ito nāgabhavanato nikkhamitvā manussalokaṃ (..0126) gantvā uposathavāsaṃ vasissāmī"ti. So tato paṭṭhāya uposathadivasesu nāgabhavanā nikkhamitvā ekassa paccantagāmassa avidūre maggasamīpe vammikamatthake "mama cammādīhi atthikā cammādīni gaṇhantu, kīḷāsappaṃ vā kātukāmā kīḷāsappaṃ karontū"ti sarīraṃ dānamukhe vissajjetvā bhoge ābhujitvā nipanno uposathavāsaṃ vasati cātuddasiyaṃ pañcadasiyañca, pāṭipade nāgabhavanaṃ gacchati. Tassevaṃ uposathaṃ karontassa dīgho addhā vītivatto.

Atha bodhisatto sumanāya nāma attano aggamahesiyā "deva, tvaṃ manussalokaṃ gantvā uposathaṃ upavasasi, so ca sāsaṅko sappaṭibhayo"ti vutto maṅgalapokkharaṇitīre ṭhatvā "sace maṃ, bhadde, koci paharitvā kilamessati, imissā pokkharaṇiyā udakaṃ āvilaṃ bhavissati. Sace supaṇṇo gaṇhissati, udakaṃ pakkuthissati. Sace ahituṇḍiko gaṇhissati, udakaṃ lohitavaṇṇaṃ bhavissatī"ti tīṇi nimittāni tassā ācikkhitvā cātuddasī-uposathaṃ adhiṭṭhāya nāgabhavanā nikkhamitvā tattha gantvā vammikamatthake nipajji sarīrasobhāya vammikaṃ sobhayamāno. Sarīraññissa rajatadāmaṃ viya setaṃ ahosi, matthako rattakambalageṇḍuko viya, sarīraṃ naṅgalasīsappamāṇaṃ **bhūridattakāle** (jā. 2.22.784 ādayo) pana ūruppamāṇaṃ, **saṅkhapālakāle** (jā. 2.17.143 ādayo) ekadoṇikanāvappamāṇaṃ.

Tadā eko bārāṇasimāṇavo takkasilaṃ gantvā alampāyanamantaṃ uggaṇhitvā tena maggena attano gāmaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā "kiṃ me tucchahatthena gāmaṃ gantuṃ, imaṃ nāgaṃ gahetvā gāmanigamarājadhānīsu kīḷāpento dhanaṃ uppādetvāva gamissāmī"ti cintetvā dibbosadhāni gahetvā dibbamantaṃ parivattetvā tassa santikaṃ agamāsi. Dibbamantaṃ sutakālato paṭṭhāya mahāsattassa kaṇṇesu tattasalākāpavesanakālo viya ahosi, matthake sikharena abhimanthiyamāno viya. So "ko nu kho eso"ti bhogantarato sīsaṃ ukkhipitvā olokento ahituṇḍikaṃ disvā cintesi- "mama visaṃ uggatejaṃ, sacāhaṃ kujjhitvā nāsāvātaṃ vissajjessāmi, etassa sarīraṃ bhusamuṭṭhi viya vippakirissati, atha me sīlaṃ

khaṇḍaṃ bhavissati, na naṃ olokessāmī”ti. So akkhīni nimmīletvā sīsaṃ bhogantare ṭhapesi. Ahituṇḍikabrāhmaṇo (..0127) osadhaṃ khāditvā mantaṃ parivattetvā kheḷaṃ mahāsattassa sarīre osiñci. Osadhānañca mantassa ca ānubhāvena kheḷena phuṭṭhaphuṭṭhaṭṭhāne phoṭānaṃ uṭṭhānakālo viya ahosi.

Atha so naṅguṭṭhe gahetvā ākaḍḍhitvā dīghaso nipajjāpetvā ajapadena daṇḍena uppīḷetvā dubbalaṃ katvā sīsaṃ daḷhaṃ gahetvā nippīḷesi. Mahāsatto mukhaṃ vivari. Athassa mukhe kheḷaṃ osiñcitvā osadhamantabalena dante bhindi. Mukhaṃ lohitassa pūri. Mahāsatto attano sīlabhedabhayena evarūpaṃ dukkhaṃ adhivāsento akkhīni ummīletvā olokanamattampi nākāsi. Sopi “nāgarājānaṃ dubbalaṃ karissāmī”ti naṅguṭṭhato paṭṭhāya aṭṭhīni saṃcuṇṇayamāno viya sakalasarīraṃ madditvā paṭṭakaveṭhanaṃ nāma veṭhesi, tantamajjitaṃ nāma majji, naṅguṭṭhe gahetvā dussapothanaṃ nāma pothesi. Mahāsattassa sakalasarīraṃ lohitamakkhitaṃ ahosi, so mahāvedanaṃ adhivāsesi.

Athassa dubbalabhāvaṃ ñatvā vallīhi peḷaṃ karitvā tattha naṃ pakkhipitvā paccantagāmaṃ netvā mahājanassa majjhe kīḷāpesi. Nīlādīsu vaṇṇesu vaṭṭacaturassādīsu saṇṭhānesu aṇumthūlādīsu pamāṇesu yaṃ yaṃ brāhmaṇo icchati, mahāsatto taṃ tadeva katvā naccati, phaṇasatampi phaṇasahassampi karotiyeva. Mahājano pasīditvā bahudhanamadāsi. Ekadivasameva kahāpaṇasahassañceva sahassagghanike ca parikkhāre labhi. Brāhmaṇo āditova “sahassaṃ labhitvā vissajjessāmī”ti cintesi. Taṃ pana dhanaṃ labhitvā “paccantagāmeyeva tāva me ettakaṃ dhanaṃ laddhaṃ, rājarājamahāmattānaṃ dassite kīva bahuṃ dhanaṃ labhissāmī”ti sakaṭañca sukhayānakañca gahetvā sakaṭe parikkhāre ṭhapetvā sukhayānake nisinno “mahantena parivārena mahāsattaṃ gāmanigamarājadhānīsu kīḷāpento bārāṇasiyaṃ uggasenaraññho santike kīḷāpetvā vissajjessāmī”ti agamāsi. So maṇḍūke māretvā nāgaraññho deti. Nāgarājā “punappunaṃ maṃ nissāya māressatī”ti na khādati. Athassa madhulāje adāsi. Tepi “sacāhaṃ gocaraṃ gaṇhissāmi, antopeḷāyameva maraṇaṃ bhavissatī”ti na khādati.

21. Brāhmaṇo (..0128) māsamattena bārāṇasiṃ patvā dvāragāmake taṃ kīḷāpento bahudhanaṃ labhi. Rājāpi naṃ pakkosāpetvā “amhākampi kīḷāpehī”ti āha. “Sādhu, deva, sve pannarase tumhākaṃ kīḷāpessāmī”ti āha. Rājā “sve nāgarājā rājaṅgaṇe naccissati, mahājano sannipatitvā passatū”ti bheriṃ carāpetvā punadivase rājaṅgaṇaṃ alaṅkārāpetvā brāhmaṇaṃ pakkosāpesi. So ratanapeḷāya mahāsattaṃ netvā vicittatthare peḷaṃ ṭhapetvā nisīdi.

Rājāpi pāsādā oruyha mahājanaparivuto rājāsane nisīdi. Brāhmaṇo mahāsattaṃ nīharitvā naccāpesi. Mahāsatto tena cintitacintitākāraṃ dassesi. Mahājano sakabhāvena sandhāretuṃ na sakkoti. Celukkhepasahassāni pavattanti. Bodhisattassa upari ratanavassaṃ vassi. Tena vuttaṃ **"tadāpi maṃ dhammacārin"**ti-ādi.

Tattha **tadāpī**ti yadāhaṃ campeyyako nāgarājā homi, tadāpi. **Dhammacārin**ti dasakusalakammapathadhammaṃ eva carati, na aṇumattampi adhammanti dhammacārī. **Upavuṭṭha-uposathan**ti aṭṭhaṅgasamannāgatassa ariyuposathasīlassa rakkhaṇavasena upavasita-uposathaṃ. **Rājadvāramhi kīḷatī**ti bārāṇasiyaṃ uggasenaraññho gehadvāre kīḷāpeti.

22. Yaṃ yaṃ so vaṇṇaṃ cintayīti so ahituṇḍikabrāhmaṇo "yaṃ yaṃ nīlādivaṇṇaṃ hotū"ti cintesi. Tena vuttaṃ "nīlaṃ va pītalohitan"ti. Tattha **nīlaṃ vā**ti **vā**saddo aniyamattho, gāthāsukhatthaṃ rassaṃ katvā vutto, tena vāsaddena vuttāvasiṭṭhaṃ odātādivaṇṇavisesañceva vaṭṭādisaṇṭhānavisesañca aṇuṃthūlādipamāṇavisesañca saṅgaṇhāti. **Tassa cittānuvattanto**ti tassa ahituṇḍikassa cittaṃ anuvattanto. **Cintitasannibho**ti tena cintitacintitākārena pekkhajanassa upaṭṭhahāmīti dasseti.

23. Na kevalañca tena cintitākāradassanaṃ eva mayhaṃ ānubhāvo. Api ca **thalaṃ kareyyamudakaṃ, udakampi thalaṃ kare**ti thalaṃ mahāpathaviṃ gahetvā udakaṃ, udakampi gahetvā pathaviṃ kātuṃ sakkuṇeyyaṃ evaṃ mahānubhāvo ca. **Yadihaṃ tassa kuppeyyan**ti tassa ahituṇḍikassa ahaṃ yadi kujjheyyaṃ. **Khaṇena chārikaṃ kare**ti kodhuppādakkhaṇe eva bhasmaṃ kareyyaṃ.

24. Evaṃ (..0129) bhagavā tadā attano uppajjanakānatthapaṭibāhane samatthataṃ dassetvā idāni yena adhippāyena taṃ paṭibāhanaṃ na kataṃ, taṃ dassetuṃ **"yadi cittavasī hessan"**ti-ādimāha.

Tassattho- "ayaṃ ahituṇḍiko maṃ ativiya bādhati, na me ānubhāvaṃ jānāti, handassa me ānubhāvaṃ dassessāmī"ti kujjhitvā olokanamattenāpi yadi cittavasī abhavissaṃ, atha so bhusamuṭṭhi viya vippakirissati. Ahaṃ yathāsamādinnato **parihāyissāmi sīlato**. Tathā ca sati **sīlena parihīnassa** khaṇḍitasīlassa yvāyaṃ mayā dīpaṅkaradasabalassa pādamūlato paṭṭhāya abhipatthito, **uttamattho** buddhabhāvo so **na sijjhati.**

25. Kāmaṃ bhijjatuyaṃ kāyoti ayaṃ cātumahābhūtiko odanakummāsūpacayo aniccucchādanaparimaddanabhedanaviddhaṃsanadhammo kāyo kiñcāpi bhijjatu vinassatu, **idheva** imasmiṃ eva ṭhāne mahāvāte khittabhusamuṭṭhi viya vippakirīyatu, **neva sīlaṃ pabhindeyyaṃ, vikirante bhusaṃ viyā**ti sīlaṃ pana uttamatthasiddhiyā hetubhūtaṃ imasmiṃ kaḷevare bhusamuṭṭhi viya vippakirantepi neva bhindeyyaṃ, kāyajīvitesu nirapekkho hutvā sīlapāramiṃyeva pūremīti cintetvā taṃ tādisaṃ dukkhaṃ tadā adhivāsesinti dasseti.

Atha mahāsattassa pana ahituṇḍikahatthagatassa māso paripūri, ettakaṃ kālaṃ nirāhārova ahosi. Sumanā "aticirāyati me sāmiko, ko nu kho pavattī"ti pokkharaṇiṃ olokentī lohitavaṇṇaṃ udakaṃ disvā "ahituṇḍikena gahito bhavissatī"ti ñatvā nāgabhavanā nikkhamitvā vammikasantikaṃ gantvā mahāsattassa gahitaṭṭhānaṃ kilamitaṭṭhānañca disvā roditvā kanditvā paccantagāmaṃ gantvā

pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā bārāṇasiṃ gantvā rājadvāre ākāse rodamānā aṭṭhāsi. Mahāsatto naccantova ākāsaṃ ullokento taṃ disvā lajjito peḷaṃ pavisitvā nipajji.

Rājā tassa peḷaṃ paviṭṭhakāle "kiṃ nu kho kāraṇan"ti ito cito ca olokento taṃ ākāse ṭhitaṃ disvā "kā nu tvan"ti pucchitvā tassā nāgakaññābhāvaṃ sutvā "nissaṃsayaṃ kho nāgarājā imaṃ disvā (..0130) lajjito peḷaṃ paviṭṭho, ayañca yathādassito iddhānubhāvo nāgarājasseva, na ahituṇḍikassā"ti niṭṭhaṃ gantvā "evaṃ mahānubhāvo ayaṃ nāgarājā, kathaṃ nāma imassa hatthaṃ gato"ti pucchitvā "ayaṃ dhammacārī sīlavā nāgarājā, cātuddasīpannarasīsu uposathaṃ upavasanto attano sarīraṃ dānamukhe niyyātetvā mahāmaggasamīpe vammikamatthake nipajjati, tatthāyametena gahito, imassa devaccharāpaṭibhāgā anekasahassā itthiyo, devalokasampattisadisā nāgabhavanasampatti, ayaṃ mahiddhiko mahānubhāvo sakalapathaviṃ parivattetuṃ samattho, kevalaṃ 'sīlaṃ me bhijjissatī'ti evarūpaṃ vippakāraṃ dukkhañca anubhotī"ti ca sutvā saṃvegappatto tāvadeva tassa ahituṇḍikassa brāhmaṇassa bahuṃ dhanaṃ mahantañca yasaṃ issariyañca datvā- "handa, bho, imaṃ nāgarājānaṃ vissajjehī"ti vissajjāpesi.

Mahāsatto nāgavaṇṇaṃ antaradhāpetvā māṇavakavaṇṇena devakumāro viya aṭṭhāsi. Sumanāpi ākāsato otaritvā tassa santike aṭṭhāsi. Nāgarājā raññho añjaliṃ katvā "ehi, mahārāja, mayhaṃ nivesanaṃ passituṃ āgacchāhī"ti yāci. Tenāha bhagavā-

"Mutto campeyyako nāgo, rājānaṃ etadabravi;
'namo te kāsirājatthu, namo te kāsivaḍḍhana;
añjaliṃ te paggaṇhāmi, passeyyaṃ me nivesanan"ti.

Atha rājā tassa nāgabhavanagamanaṃ anujāni. Mahāsatto taṃ saparisaṃ gahetvā nāgabhavanaṃ netvā attano issariyasampattiṃ dassetvā katipāhaṃ tattha vasāpetvā bheriṃ carāpesi- "sabbā rājaparisā yāvadicchakaṃ hiraññasuvaṇṇādikaṃ dhanaṃ gaṇhatū"ti. Raññho ca anekehi sakaṭasatehi dhanaṃ pesesi. "Mahārāja, raññā nāma dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakkhitabbaṃ, dhammikā rakkhāvaraṇagutti sabbattha saṃvidahitabbā"ti dasahi rājadhammakathāhi ovaditvā vissajjesi. Rājā mahantena yasena nāgabhavanā nikkhamitvā bārāṇasimeva gato. Tato paṭṭhāya kira jambudīpatale hiraññasuvaṇṇaṃ jātaṃ. Mahāsatto sīlāni rakkhitvā anvaddhamāsaṃ uposathakammaṃ katvā sapariso saggapuraṃ pūresi.

Tadā ahituṇḍiko (..0131) devadatto ahosi, sumanā rāhulamātā, uggaseno sāriputtatthero, campeyyako nāgarājā lokanātho.

Tassa idhāpi yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Idha bodhisattassa acchariyānubhāvā heṭṭhā vuttanayā evāti.

Campeyyanāgacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Cūḷabodhicariyāvaṇṇanā

26. Catutthe **cūḷabodhī**ti mahābodhiparibbājakattabhāvaṃ upādāya idha "cūḷabodhī"ti samaññā āropitā, na pana imasmiṃ eva jātake (jā. 1.10.49 ādayo) attano jeṭṭhabhātikādino mahābodhissa sambhavatoti daṭṭhabbaṃ. **Susīlavā**ti suṭṭhu sīlavā, sampannasīloti attho. **Bhavaṃ disvāna bhayato**ti kāmādibhavaṃ bhāyitabbabhāvena passitvā. **Nekkhamman**ti ettha ca-saddassa lopo daṭṭhabbo, tena "disvānā"ti padaṃ ākaḍḍhīyati. Idaṃ vuttaṃ hoti– jātijarābyādhimaraṇaṃ apāyadukkhaṃ atīte vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, anāgate vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, paccuppanne āhārapariyeṭṭhimūlakaṃ dukkhanti imesaṃ aṭṭhannaṃ saṃvegavatthūnaṃ paccavekkhaṇena sabbampi kāmādibhedaṃ bhavaṃ saṃsārabhayato upaṭṭhahamānaṃ disvā nibbānaṃ tassa upāyabhūtā samathavipassanā tadupāyabhūtā ca pabbajjāti idaṃ tividhampi nekkhammaṃ anussavādisiddhena ñāṇacakkhunā tappaṭipakkhato disvā tāpasapabbajjūpagamanena anekādīnavākulā gahaṭṭhabhāvā abhinikkhamitvā gatoti.

27. Dutiyikāti porāṇadutiyikā, gihikāle pajāpatibhūtā. **Kanakasannibhā**ti kañcanasannibhattacā. **Vaṭṭe anapekkhā**ti saṃsāre nirālayā. **Nekkhammaṃ abhinikkhamī**ti nekkhammatthāya gehato nikkhami, pabbajīti attho.

28. Ālayanti sattā etenāti ālayo, taṇhā, tadabhāvena **nirālayā**. Tato eva ñātīsu taṇhābandhanassa chinnattā **chinnabandhu**. Evaṃ gihibandhanābhāvaṃ dassetvā idāni pabbajitānampi kesañci yaṃ hoti bandhanaṃ (..0132), tassāpi abhāvaṃ dassetuṃ **"anapekkhā kule gaṇe"**ti vuttaṃ. Tattha **kule**ti upaṭṭhākakule. **Gaṇe**ti tāpasagaṇe, sesā brahmacārinoti vuccanti. **Upāgamun**ti ubhopi mayaṃ upāgamimhā.

29. Tatthāti bārāṇasisāmante. **Nipakā**ti paññavanto. **Nirākule**ti janasañcārarahitattā janehi anākule, **appasadde**ti migapakkhīnaṃ uṭṭhāpanato tesaṃ vassitasaddenāpi virahitattā appasadde. **Rājuyyāne vasāmubho**ti bārāṇasiraññho uyyāne mayaṃ ubho janā tadā vasāma.

Tatrāyaṃ anupubbikathā– atīte imasmiṃ eva bhaddakappe bodhisatto brahmalokato cavitvā aññatarasmiṃ kāsigāme ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa putto hutvā nibbatti. Tassa nāmaggahaṇasamaye "bodhikumāro"ti nāmaṃ kariṃsu. Vayappattakāle panassa takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgatassa anicchamānakasseva mātāpitaro samajātikaṃ kulakumārikaṃ ānesuṃ. Sāpi brahmalokacutāva uttamarūpadharā devaccharāpaṭibhāgā. Tesaṃ anicchamānānaṃ eva aññamaññaṃ āvāhavivāhaṃ kariṃsu. Ubhinnampi pana nesaṃ kilesamudācāro na bhūtapubbo, sārāgavasena aññamaññaṃ olokanampi nāhosi, kā pana kathā itarasaṃsagge. Evaṃ parisuddhasīlā ahesuṃ.

Aparabhāge mahāsatto mātāpitūsu kālaṃkatesu tesaṃ sarīrakiccaṃ katvā taṃ pakkosāpetvā "bhadde, tvaṃ imaṃ asītikoṭidhanaṃ gahetvā sukhena jīvāhī"ti āha. "Tvaṃ pana ayyaputtā"ti? "Mayhaṃ dhanena kiccaṃ natthi, pabbajissāmī"ti. "Kiṃ pana pabbajjā itthīnampi na vaṭṭatī"ti? "Vaṭṭati, bhadde"ti. "Tena hi mayhampi dhanena kiccaṃ natthi, ahampi pabbajissāmī"ti. Te ubhopi sabbaṃ vibhavaṃ pariccajitvā mahādānaṃ datvā nikkhamitvā araññaṃ pavisitvā pabbajitvā uñchā-

cariyāya phalāphalehi yāpentā pabbajjāsukheneva dasa saṃvaccharāni vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ carantā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasiṃsu. Tena vuttaṃ "rājuyyāne vasāmubho"ti.

30. Athekadivasaṃ rājā uyyānakīḷaṃ gato. Uyyānassa ekapasse pabbajjāsukhena vītināmentānaṃ tesaṃ samīpaṭṭhānaṃ gantvā paramapāsādikaṃ uttamarūpadharaṃ (..0133) paribbājikaṃ olokento kilesavasena paṭibaddhacitto hutvā bodhisattaṃ "ayaṃ te paribbājikā kiṃ hotī"ti pucchi. Tena "na ca kiñci hoti, kevalaṃ ekapabbajjāya pabbajitā, api ca kho pana gihikāle pādaparicārikā ahosī"ti vutte rājā "ayaṃ kiretassa na kiñci hoti, api ca kho panassa gihikāle pādaparicārikā ahosi, yaṃnūnāhaṃ imaṃ antepuraṃ paveseyyaṃ, tenevassa imissā paṭipattiṃ jānissāmī"ti andhabālo tattha attano paṭibaddhacittaṃ nivāretuṃ asakkonto aññataraṃ purisaṃ āṇāpesi "imaṃ paribbājikaṃ rājanivesanaṃ nehī"ti.

So tassa paṭissuṇitvā "adhammo loke vattatī"ti-ādīni vatvā paridevamānaṃ eva taṃ ādāya pāyāsi. Bodhisatto tassā paridevanasaddaṃ sutvā ekavāraṃ oloketvā puna na olokesi. "Sace panāhaṃ vāressāmi, tesu cittaṃ padosetvā mayhaṃ sīlassa antarāyo bhavissatī"ti sīlapāramiṃyeva āvajjento nisīdi. Tena vuttaṃ **"uyyānadassanaṃ gantvā, rājā addasa brāhmaṇin"** ti-ādi.

Tattha **tuyhesā kā kassa bhariyā**ti tuyhaṃ tava esā kā, kiṃ bhariyā, udāhu bhaginī vā samānā kassa aññassa bhariyā.

31. Na mayhaṃ bhariyā esāti kāmañcesā mayhaṃ gihikāle bhariyā ahosi, pabbajitakālato paṭṭhāya na mayhaṃ bhariyā

esā, nāpi ahaṃ etissā sāmiko, kevalaṃ pana sahadhammā ekasāsanī, ahampi paribbājako ayampi paribbājikāti samānadhammā paribbājakasāsanena ekasāsanī, sabrahmacārinīti attho.

32. Tissā sārattagadhitoti kāmarāgena sāratto hutvā paṭibaddho. **Gāhāpetvāna ceṭake**ti ceṭakehi gaṇhāpetvā ceṭake vā attano rājapurise āṇāpetvā taṃ paribbājikaṃ gaṇhāpetvā. **Nippīḷayanto balasā**ti taṃ anicchamānaṃ eva ākaḍḍhanaparikaḍḍhanādinā nippīḷayanto bādhento, tathāpi agacchantiṃ balasā balakkārena rājapurisehi gaṇhāpetvā attano antepuraṃ pavesesi.

33. Odapattakiyāti udakapattaṃ āmasitvā gahitabhariyā odapattikā nāma, idaṃ vacanaṃ purāṇadutiyikābhāvena upalakkhaṇamattaṃ daṭṭhabbaṃ (..0134), sā panassa brāhmaṇavivāhavasena mātāpitūhi sampaṭipāditā, "odapattakiyā"ti ca bhāvenabhāvalakkhaṇe bhummaṃ. **Sahajā**ti pabbajjājātivasena sahajātā, tenevāha **"ekasāsanī"**ti. "Ekasāsanī"ti ca idaṃ bhummatthe paccattaṃ, ekasāsaniyāti attho. **Nayantiyā**ti nīyantiyā. **Kopo me upapajjathā**ti ayaṃ te gihikāle bhariyā brāhmaṇī sīlavatī, pabbajitakāle ca sabrahmacārinībhāvato sahajātā bhaginī, sā tuyhaṃ purato balakkārena ākaḍḍhitvā nīyati. "Bodhibrāhmaṇa, kiṃ te purisabhāvan"ti purisamānena ussāhito cirakālasayito vammikabilato kenaci purisena ghaṭṭito "susū"ti phaṇaṃ karonto āsiviso viya me cittato kopo sahasā vuṭṭhāsi.

34-5. Sahakope samuppanneti kopuppattiyā saha, tassa uppattisamanantaramevāti attho. **Sīlabbatamanussarin**ti attano sīlapāramiṃ āvajjesiṃ. **Tattheva kopaṃ niggaṇhin**ti tasmiṃ eva āsane yathānisinnova taṃ kopaṃ nivāresiṃ. **Nādāsiṃ vaḍḍhitūparī**ti tato ekavāruppattito upari uddhaṃ vaḍḍhituṃ na adāsiṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- kope uppannamatte eva "nanu tvaṃ, bodhiparibbājaka, sabbapāramiyo pūretvā sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhitukāmo, tassa te kimidaṃ sīlamattepi upakkhalanaṃ, tayidaṃ gunnaṃ khuramattodake osīdantassa mahāsamuddassa paratīraṃ gaṇhitukāmatā viya hotī"ti attānaṃ paribhāsitvā paṭisaṅkhānabalena tasmiṃ eva khaṇe kopaṃ niggahetvā puna uppajjanavasenassa vaḍḍhituṃ na adāsinti. Tenevāha **"yadi naṃ brāhmaṇin"**ti-ādi.

Tassattho- taṃ paribbājikaṃ brāhmaṇiṃ so rājā vā aññe vā koci tiṇhāyapi nisitāya sattiyā koṭṭeyya, khaṇḍākhaṇḍikaṃ yadi chindeyya, evaṃ santepi sīlaṃ attano sīlapāramiṃ neva bhindeyyaṃ. Kasmā? Bodhiyā eva kāraṇā, sabbattha akhaṇḍitasīleneva sakkā sammāsambodhiṃ pāpuṇituṃ, na itarenāti.

36. Na (..0135) **me sā brāhmaṇī dessā**ti sā brāhmaṇī jātiyā gottena kulappadesena ācārasampattiyā ciraparicayena pabbajjādiguṇasampattiyā cāti sabbappakārena na me dessā na appiyā, etissā mama appiyabhāvo koci natthi. **Napi me balaṃ na vijjatī**ti mayhampi balaṃ na na vijjati, atthi eva. Ahaṃ nāgabalo thāmasampanno, icchamāno sahasā vuṭṭhahitvā taṃ ākaḍḍhante purise nippothetvā taṃ gahetvā yathicchitaṭṭhānaṃ gantuṃ samatthoti dasseti. **Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhan**ti tato paribbājikato sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena sabbaññutaññāṇameva mayhaṃ piyaṃ. **Tasmā sīlānurakkhissan**ti tena kāraṇena sīlameva anurakkhissaṃ.

Atha so rājā uyyāne papañcaṃ akatvāva sīghataraṃ gantvā taṃ paribbājikaṃ

pakkosāpetvā mahantena yasena nimantesi. Sā yasassa aguṇaṃ pabbajjāya guṇaṃ attano bodhisattassa ca mahantaṃ bhogakkhandhaṃ pahāya saṃvegena pabbajitabhāvañca kathesi. Rājā kenaci pariyāyena tassā manaṃ alabhanto cintesi– "ayaṃ paribbājikā sīlavatī kalyāṇadhammā, sopi paribbājako imāya ākaḍḍhitvā nīyamānāya na kiñci vippakāraṃ dassesi, sabbattha nirapekkhacitto, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yaṃ evarūpesu guṇavantesu vippakāro, yaṃnūnāhaṃ imaṃ paribbājikaṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā imaṃ, tañca paribbājakaṃ khamāpeyyan"ti? Evaṃ pana cintetvā "paribbājikaṃ uyyānaṃ ānethā"ti purise āṇāpetvā sayaṃ paṭhamataraṃ gantvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā pucchi– "bho pabbajita, kiṃ mayā tāya paribbājikāya nīyamānāya kopo te uppajjitthā"ti. Mahāsatto āha–

"Uppajji me na muccittha, na me muccittha jīvato;
rajaṃva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivārayin"ti. (jā. 1.10.52);

Taṃ sutvā rājā "kiṃ nu kho esa kopameva sandhāya vadati, udāhu aññaṃ kiñci sippādikan"ti cintetvā puna pucchi–

"Kiṃ te uppajji no mucci, kiṃ te no mucci jīvato;
rajaṃva vipulā vuṭṭhi, katamaṃ taṃ nivārayī"ti. (jā. 1.10.53);

Tattha (..0136) **uppajjī**ti ekavāraṃ uppajji, na puna uppajji. **Na muccitthā**ti kāyavacīvikāruppādanavasena pana na muccittha, na naṃ bahi pavattituṃ vissajjesinti attho. **Rajaṃva vipulā vuṭṭhī**ti yathā nāma gimhānaṃ pacchime māse uppannaṃ rajaṃ vipulā akālavuṭṭhidhārā ṭhānaso nivāreti, evaṃ taṃ vūpasamento **nivārayiṃ,** nivāresinti attho.

Athassa mahāpuriso nānappakārena kodhe ādīnavaṃ pakāsento–

"Yamhi jāte na passati, ajāte sādhu passati;
so me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.
"Yena jātena nandanti, amittā dukkhamesino;
so me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.
"Yasmiñca jāyamānamhi, sadatthaṃ nāvabujjhati;
so me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.
"Yenābhibhūto kusalaṃ jahāti, parakkare vipulañcāpi atthaṃ;
sa bhīmaseno balavā pamaddī, kodho mahārājā na me amuccatha.
"Kaṭṭhasmiṃ manthamānasmiṃ, pāvako nāma jāyati;
tameva kaṭṭhaṃ ḍahati, yasmā so jāyate gini.
"Evaṃ mandassa posassa, bālassa avijānato;
sārambhā jāyate kodho, sapi teneva ḍayhati.
"Aggīva tiṇakaṭṭhasmiṃ, kodho yassa pavaḍḍhati;
nihīyati tassa yaso, kāḷapakkheva candimā.
"Anindho dhūmaketūva, kodho yassūpasammati;
āpūrati tassa yaso, sukkapakkheva candimā"ti. (jā. 1.10.54-61)–

Imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Tattha (..0137) **na passatī**ti attatthampi na passati, pageva paratthaṃ. **Sādhu passatī**ti attatthaṃ paratthaṃ ubhayatthañca sammadeva passati. **Dummedhagoca-**

roti nippaññānaṃ visayabhūto, nippañño vā gocaro āhāro indhanaṃ etassāti dummedhagocaro. **Dukkhamesino**ti dukkhaṃ icchantā. **Sadatthan**ti attano atthaṃ vuḍḍhiṃ. **Parakkare**ti apaneyya vināseyya. **Sabhīmaseno**ti so bhīmāya bhayajananiyā mahatiyā kilesasenāya samannāgato. **Pamaddī**ti balavabhāvena satte pamaddanasīlo. **Na me amuccathā**ti mama santikā mokkhaṃ na labhi, abbhantare eva damito, nibbisevano katoti attho. Khīraṃ viya vā muhuttaṃ dadhibhāvena cittena patiṭṭhahitthātipi attho.

Manthamānasminti araṇisahite mathiyamāne. "Mathamānasmin"tipi pāṭho. **Yasmā**ti yato kaṭṭhā. **Ginī**ti aggi. **Bālassa avijānato**ti bālassa ajānantassa. **Sārambhā jāyate**ti karaṇuttariyakaraṇalakkhaṇā sārambhā araṇimanthanato viya pāvako kodho jāyate. **Sapi tenevā**ti sopi bālo teneva kodhena kaṭṭhaṃ viya agginā ḍayhati. **Anindho dhūmaketūvā**ti anindhano aggi viya. **Tassā**ti tassa adhivāsanakhantiyā samannāgatassa puggalassa **sukkapakkhe** cando viya laddho, **yaso** aparāparaṃ **āpūratī**ti.

Rājā mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā mahāpurisaṃ paribbājikampi rājagehato āgataṃ khamāpetvā "tumhe pabbajjāsukhaṃ anubhavantā idheva uyyāne vasatha, ahaṃ vo dhammikaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ karissāmī"ti vatvā vanditvā pakkāmi. Te ubhopi tattheva vasiṃsu. Aparabhāge paribbājikā kālamakāsi. Bodhisatto himavantaṃ pavisitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahosi.

Tadā paribbājikā rāhulamātā ahosi, rājā ānandatthero, bodhiparibbājako lokanātho.

Tassa idhāpi yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya mahābhinikkhamanasadisaṃ gehato nikkhamanaṃ, tathā nikkhamitvā pabbajitassa bahujanasammatassa sato paramappicchatāya kulesu ca gaṇesu ca alaggatā, accantameva lābhasakkārajigucchāya (..0138) pavivekābhirati, atisayavatī ca abhisallekhavutti, tathārūpāya sīlavatiyā kalyāṇadhammāya paribbājikāya ananuññātā attano purato balakkārena parāmasiyamānāya sīlapāramiṃ āvajjetvā vikārānāpatti, katāparādhe ca tasmiṃ rājini upagate hitacittataṃ mettacittataṃ upaṭṭhapetvā diṭṭhadhammikasamparāyikehi samanusāsananti evamādayo idha mahāpurisassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati "evaṃ acchariyā hete ...pe... dhammassa anudhammato"ti.

Cūḷabodhicariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Mahiṃsarājacariyāvaṇṇanā

37. Pañcame **mahiṃso pavanacārako**ti mahāvanacārī vanamahiṃso **yadā homī**ti yojanā. **Pavaḍḍhakāyo**ti vayasampattiyā aṅgapaccaṅgānañca thūlabhāvena abhivaḍḍhakāyo. **Balavā**ti mahābalo thāmasampanno. **Mahanto**ti vipulasa-

rīro. Hatthikalabhappamāṇo kira tadā bodhisattassa kāyo hoti. **Bhīmadassano**ti mahāsarīratāya vanamahiṃsajātitāya ca sīlaṃ ajānantānaṃ bhayaṃ jananato bhayānakadassano.

38. Pabbhāreti olambakasilākucchiyaṃ. **Dakāsaye**ti jalāsayasamīpe. **Hotettha ṭhānan**ti ettha mahāvane yo **koci** padeso vanamahiṃsānaṃ tiṭṭhanaṭṭhānaṃ hoti. **Tahiṃ tahin**ti tattha tattha.

39. Vicarantoti vihāraphāsukaṃ vīmaṃsituṃ vicaranto. **Ṭhānaṃ addasa bhaddakan**ti evaṃ vicaranto tasmiṃ mahāraññe bhaddakaṃ mayhaṃ phāsukaṃ rukkhamūlaṭṭhānaṃ addakkhiṃ. Disvā ca **taṃ ṭhānaṃ upagantvāna, tiṭṭhāmi ca sayāmi ca** gocaraṃ gahetvā divā taṃ rukkhamūlaṭṭhānaṃ gantvā ṭhānasayanehi vītināmemīti dasseti.

40. Tadā kira bodhisatto himavantappadese mahiṃsayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto thāmasampanno mahāsarīro hatthikalabhappamāṇo pabbatapādapabbhāragiriduggavanaghaṭādīsu (..0139) vicaranto ekaṃ phāsukaṃ mahārukkhamūlaṃ disvā gocaraṃ gahetvā divā tattha vasati. Atheko lolamakkaṭo rukkhā otaritvā mahāsattassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā uccārapassāvaṃ katvā siṅgesu gaṇhitvā olambanto naṅguṭṭhe gahetvā dolāyanto kīḷi. Bodhisatto khantimettānuddayasampadāya taṃ tassa anācāraṃ na manasākāsi. Makkaṭo punappunaṃ tatheva karoti. Tena vuttaṃ **"athettha kapi māgantvā"** ti-ādi.

Tattha **kapi māgantvā**ti kapi āgantvā, ma-kāro padasandhikaro. **Pāpo**ti lāmako. **Anariyo**ti anaye iriyanena aye ca na iriyanena anariyo, nihīnācāroti attho. **Lahū**ti lolo. **Khandhe**ti khandhappadese. **Muttetī**ti passāvaṃ karoti. **Ohadetī**ti karīsaṃ ossajjati. **Tan**ti taṃ maṃ, tadā mahiṃsabhūtaṃ maṃ.

41. Sakimpi divasanti ekadivasampi dūseti maṃ sabbakālampi. Tenāha "dūseti maṃ sabbakālan"ti. Na kevalañca dutiyatatiyacatutthadivasamattaṃ, atha kho sabbakālampi maṃ passāvādīhi dūseti. Yadā yadā muttādīni kātukāmo, tadā tadā mayhameva upari karotīti dasseti. **Upadduto**ti bādhito, tena siṅgesu olambanādinā muttādi-asucimakkhaṇena tassa ca apaharaṇatthaṃ anekavāraṃ siṅgakoṭīhi vālaggena ca anekavāraṃ kaddamapaṃsumissakaṃ udakaṃ siñcitvā dhovanena ca nippīḷito homīti attho.

42. Yakkhoti tasmiṃ rukkhe adhivatthā devatā. **Maṃ idamabravī**ti rukkhakkhandhe ṭhatvā "mahiṃsarāja, kasmā imassa duṭṭhamakkaṭassa avamānaṃ sahasī"ti imamatthaṃ pakāsento **nāsehetaṃ chavaṃ pāpaṃ, siṅgehi ca khurehi cā**ti idaṃ vacanaṃ maṃ abhāsi.

43. Evaṃ vutte tadā yakkheti tadā tasmiṃ kāle tasmiṃ yakkhe evaṃ vutte sati. **Ahaṃ taṃ idamabravin**ti ahaṃ taṃ yakkhaṃ idaṃ idāni vakkhamānaṃ abraviṃ abhāsiṃ. **Kuṇapenā**ti kilesāsucipaggharaṇena sucijātikānaṃ sādhūnaṃ paramajigucchanīyatāya atiduggandhavāyanena ca kuṇapasadisatāya kuṇapena. **Pāpenā**ti pāṇātipātapāpena. **Anariyenā**ti anariyānaṃ (..0140) asādhūnaṃ māgavikanesādādīnaṃ hīnapurisānaṃ dhammattā anariyena, **kiṃ** kena kāraṇena, **tvaṃ** devate **maṃ makkhesi,** ayuttaṃ tayā vuttaṃ maṃ pāpe niyojentiyāti dasseti.

44. Idāni tasmiṃ pāpadhamme ādīnavaṃ pakāsento **"yadihan"** ti-ādimāha. Tassattho- bhadde devate, ahaṃ tassa yadi kujjheyyaṃ, tatopi lāmakataro bhaveyyaṃ. Yena hi adhammacaraṇena so bālamakkaṭo nihīno nāma jāto, sace panāhaṃ tatopi balavataraṃ pāpadhammaṃ careyyaṃ, nanu tena tato pāpataro bhaveyyaṃ, aṭṭhānañcetaṃ yadihaṃ idhalokaparalokaṃ taduttari ca jānitvā ṭhito ekanteneva parahitāya paṭipanno evarūpaṃ pāpadhammaṃ careyyanti. Kiñca bhiyyo- **sīlañca me pabhijjeyyā**ti ahañceva kho pana evarūpaṃ pāpaṃ kareyyaṃ, mayhaṃ sīlapāramī khaṇḍitā siyā. **Viññū ca garaheyyu man**ti paṇḍitā ca devamanussā maṃ garaheyyuṃ "passatha, bho, ayaṃ bodhisatto bodhipariyesanaṃ caramāno evarūpaṃ pāpaṃ akāsī"ti.

45. Hīḷitā jīvitā vāpīti **vā**-saddo avadhāraṇe. Evaṃ viññūhi hīḷitā garahitā jīvitāpi **parisuddhena** parisuddhasīlena hutvā **mataṃ** vā maraṇameva varaṃ uttamaṃ

seyyo. **Kyāhaṃ jīvitahetupi**, **kāhāmi paraheṭhanan**ti evaṃ jānanto ca ahaṃ mayhaṃ jīvitanimittampi parasattavihiṃsanaṃ kiṃ kāhāmi kiṃ karissāmi, etassa karaṇe kāraṇaṃ natthīti attho.

Ayaṃ pana aññepi maṃ viya maññamāno evaṃ anācāraṃ karissati, tato yesaṃ caṇḍamahiṃsānaṃ evaṃ karissati, te eva etaṃ vadhissanti, sā etassa aññehi māraṇā mayhaṃ dukkhato ca pāṇātipātato ca mutti bhavissatīti āha. Tena vuttaṃ–

46. "Mamevāyaṃ maññamāno, aññepevaṃ karissati;
teva tassa vadhissanti, sā me mutti bhavissatī"ti.

Tattha **mamevāyan**ti maṃ viya ayaṃ. **Aññepī**ti aññesampi. Sesaṃ vuttatthameva.

47. Hīnamajjhima-ukkaṭṭheti (..0141) hīne ca majjhime ca ukkaṭṭhe ca nimittabhūte. **Sahanto avamānitan**ti vibhāgaṃ akatvā tehi pavattitaṃ avamānaṃ paribhavaṃ sahanto khamanto. **Evaṃ labhati sappaññ**oti evaṃ hīnādīsu vibhāgaṃ akatvā khantimettānuddayaṃ upaṭṭhapetvā tadaparādhaṃ sahanto sīlādipāramiyo brūhetvā **manasā yathāpatthitaṃ** yathicchitaṃ sabbaññutaññāṇaṃ labhati paṭivijjhati, tassa taṃ na dūreti.

Evaṃ mahāsatto attano ajjhāsayaṃ pakāsento devatāya dhammaṃ desesi. So katipāhaccayena aññattha gato. Aññο caṇḍamahiṃso nivāsaphāsutāya taṃ ṭhānaṃ gantvā aṭṭhāsi. Duṭṭhamakkaṭo "so eva ayan"ti saññāya tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā tatheva anācāraṃ akāsi. Atha naṃ so vidhunanto bhūmiyaṃ pātetvā siṅgena hadaye vijjhitvā pādehi madditvā sañcuṇṇesi.

Tadā sīlavā mahiṃsarājā lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā **hatthināga-** (cariyā. 2.1 ādayo) **bhūridatta-** (cariyā. 2.11 ādayo) **campeyyanāgarāja-** (cariyā. 2.20 ādayo) **cariyāsu** viya idha mahāsattassa guṇānubhāvā veditabbā.

Mahiṃsarājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Rurumigarājacariyāvaṇṇanā

48. Chaṭṭhe **sutattakanakasannibho**ti yathā suṭṭhu apagatasabbakāḷako hoti, evaṃ aggimhi pakkhipitvā sutattakanakasannibho. **Migarājā ruru nāmā**ti jātisiddhena nāmena ruru nāma migarājā, jātito ruru, migānañca rājāti attho. **Paramasīlasamāhito**ti uttamasīlasamāhito, visuddhasīlo ceva samāhitacitto ca, visuddhasīle vā sammā āhitacittoti evamettha attho veditabbo.

Tadā bodhisatto rurumigayoniyaṃ nibbatti. Tassa sarīracchavi suṭṭhu tāpetvā majjitakañcanapaṭṭavaṇṇo ahosi, hatthapādā lākhārasaparikammakatā viya, naṅguṭṭhaṃ camarīnaṅguṭṭhaṃ viya, siṅgāni rajatadāmavaṇṇāni akkhīni sumajjitamaṇiguḷikā (..0142) viya, mukhaṃ odahitvā ṭhapitarattakambalageṇḍukā viya. So

janasaṃsaggaṃ pahāya vivekavāsaṃ vasitukāmo parivāraṃ chaḍḍetvā ekakova gaṅgānivattane ramaṇīye sālamissake supupphitapavane vasati. Tena vuttaṃ–

49. "Ramme padese ramaṇīye, vivitte amanussake;
tattha vāsaṃ upagañchiṃ, gaṅgākūle manorame"ti.

Tattha **ramme padese**ti muttātalasadisavālukācuṇṇapaṇḍarehi bhūmibhāgehi siniddhaharitatiṇasañcaritehi vanatthalehi cittattharaṇehi viya nānāvaṇṇavicittehi silātalehi maṇikkhandhanimmalasalilehi jalāsayehi ca samannāgatattā yebhuyyena ca indagopakavaṇṇāya rattāya sukhasamphassāya tiṇajātiyā sañchannattā ramme araññappadese. **Rammaṇīye**ti pupphaphalapallavālaṅkatavipulasākhāvinaddhehi nānāvidhadijagaṇūpakūjitehi vividhatarulatāvanavirājitehi yebhuyyena ambasālavanasaṇḍamaṇḍitehi vanagahanehi upasobhitattā tattha paviṭṭhassa janassa ratijananaṭṭhena ramaṇīye. Vuttampi cetaṃ **rurumigarājajātake**–

"Etasmiṃ vanasaṇḍasmiṃ, ambā sālā ca pupphitā;
indagopakasañchanno, ettheso tiṭṭhate migo"ti. (jā. 1.13.119);

Vivitteti janavāsavirahena suññe. **Amanussake**ti sañcaraṇamanussānampi tattha abhāvena manussarahite. **Manorame**ti yathāvuttaguṇasampattiyā visesato pavivekakāmānaṃ mano rametīti manorame.

50. Atha uparigaṅgāyāti ettha **athā**ti adhikāre nipāto, tena mayi tattha tathā vasante idaṃ adhikārantaraṃ uppannanti dīpeti. **Uparigaṅgāyā**ti gaṅgāya nadiyā uparisote. **Dhanikehi paripīḷito**ti iṇaṃ gahetvā taṃ dātuṃ asakkonto iṇāyikehi codiyamāno.

Eko kira bārāṇasiseṭṭhi attano puttaṃ "ayaṃ sippaṃ uggaṇhanto kilamissatī"ti kiñci sippaṃ na uggaṇhāpesi. Gītavāditanaccakhādanabhojanato uddhaṃ na kiñci aññāsi. Taṃ vayappattaṃ patirūpena dārena saṃyojetvā dhanaṃ niyyātetvā mātāpitaro kālamakaṃsu. So tesaṃ accayena (..0143) itthidhuttasurādhuttādiparivuto nānābyasanamukhehi sabbaṃ dhanaṃ viddhaṃsetvā tattha tattha iṇaṃ ādāya tampi dātuṃ asakkonto dhanikehi codiyamāno "kiṃ mayhaṃ jīvitena, tenevamhi attabhāvena aññho viya jāto, maraṇaṃ me seyyo"ti cintetvā iṇāyike āha– "tumhākaṃ iṇapaṇṇāni gahetvā āgacchatha, gaṅgātīre me nihitaṃ kulasantakaṃ dhanaṃ atthi, taṃ vo dassāmī"ti. Te tena saddhiṃ agamaṃsu. So "idha dhanaṃ, ettha dhanan"ti nidhiṭṭhānaṃ ācikkhanto viya "evaṃ me iṇamokkho bhavissatī"ti palāyitvā gaṅgāyaṃ pati. So caṇḍasotena vuyhanto kāruññaravaṃ ravi. Tena vuttaṃ "atha uparigaṅgāyā"ti-ādi.

Tattha **jīvāmi vā marāmi vā**ti imasmiṃ gaṅgāsote patito jīvāmi vā marāmi vā, jīvitaṃ vā me ettha hotu maraṇaṃ vā, ubhayathāpi iṇāyikapīḷā na hotīti adhippāyo.

51. Majjhe gaṅgāya gacchatīti so puriso rattindivaṃ gaṅgāya vuyhamāno jīvitapemassa vijjamānattā maraṇaṃ appatto maraṇabhayatajjito hutvā karuṇaṃ ravaṃ ravanto gaṅgāya majjhe mahodakena gacchati.

52. Atha mahāpuriso aḍḍharattasamaye tassa taṃ karuṇaṃ paridevantassa paridevitasaddaṃ sutvā "manussasaddo sūyati, mā mayi idha dharante maratu, jīvitamassa dassāmī"ti cintetvā sayanagumbā vuṭṭhāya nadītīraṃ gantvā "ambho purisa, mā bhāyi, jīvitaṃ te dassāmī"ti vatvā assāsetvā sotaṃ chindanto gantvā

taṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā tīraṃ pāpetvā attano vasanaṭṭhānaṃ netvā parissamaṃ vinodetvā phalāphalāni datvā dvīhatīhaccayena taṃ āha- "ambho purisa, ahaṃ taṃ bārāṇasigāmimaggaṃ pāpessāmi, tvaṃ 'asukaṭṭhāne nāma kañcanamigo vasatī'ti mā kassaci ārocehī"ti. So "sādhu, sāmī"ti sampaṭicchi. Mahāsatto taṃ attano piṭṭhiṃ āropetvā bārāṇasimagge otāretvā nivatti. Tena vuttaṃ- "tassāhaṃ saddaṃ sutvāna, karuṇaṃ paridevato"ti-ādi.

Tattha **kosi tvaṃ naro**ti tvaṃ ko manusso asi, kuto idha vuyhamāno āgatosīti attho.

53. Attano (..0144) **karaṇan**ti attano kiriyaṃ. **Dhanikehi bhīto**ti iṇāyikehi ubbiggo. **Tasito**ti utrasto.

54. Tassa katvāna kāruññaṃ, cajitvā mama jīvitanti kāruññaṃ katvā mahākaruṇāya samussāhito mama jīvitaṃ tassa purisassa pariccajitvā. **Pavisitvā nīhariṃ tassā**ti nadiṃ pavisitvā sotaṃ chindanto ujukameva gantvā mama piṭṭhiṃ

āropetvā tato taṃ nīhariṃ. **Tassā**ti upayogatthe sāmivacanaṃ. "Tatthā"tipi pāḷi, tattha nadiyanti attho. **Andhakāramhi rattiyā**ti rattiyā andhakārasamaye, kāḷapakkharattiyanti attho.

55. Assatthakālamaññāyāti parissamaṃ apanetvā phalāphalāni datvā dvīhatīhaccayena kilamathassa vigatakālaṃ jānitvā. **Ekaṃ taṃ varaṃ yācāmī**ti ahaṃ taṃ ekaṃ varaṃ yācāmi, mayhaṃ ekaṃ varaṃ dehīti attho. Kiṃ taṃ varanti ce? Āha- **mā maṃ kassaci pāvadā**ti "asukaṭṭhāne suvaṇṇamigo vasatī"ti kassaci raññō vā rājamahāmattassa vā maṃ mā pāvada.

Atha tasmiṃ purise bārāṇasiṃ paviṭṭhadivaseyeva so rājā "ahaṃ, deva, suvaṇṇavaṇṇaṃ migaṃ mayhaṃ dhammaṃ desentaṃ supinena addasaṃ, ahañhi saccasupinā, addhā so vijjati, tasmā kañcanamigassa dhammaṃ sotukāmā labhissāmi ce jīvissāmi, no ce me jīvitaṃ natthī"ti aggamahesiyā vutto taṃ assāsetvā "sace manussaloke atthi, labhissasī"ti vatvā brāhmaṇe pakkosāpetvā "suvaṇṇamigā nāma hontī"ti pucchitvā "āma, deva, hontī"ti sutvā sahassatthavikaṃ suvaṇṇacaṅkoṭake ṭhapetvā taṃ hatthikkhandhaṃ āropetvā nagare bheriṃ carāpesi- "yo suvaṇṇamigaṃ ācikkhissati, tassa hatthinā saddhiṃ imaṃ dassāmī"ti. Tato uttarimpi dātukāmo hutvā-

"Tassa gāmavaraṃ dammi, nāriyo ca alaṅkatā;
yo metaṃ migamakkhāti, migānaṃ migamuttaman"ti. (jā. 1.13.117)-

Gāthaṃ suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā sakalanagare vācāpesi. Atha so seṭṭhiputto taṃ gāthaṃ sutvā rājapurisānaṃ santikaṃ gantvā "raññō evarūpaṃ migaṃ (..0145) ācikkhissāmi, maṃ rājānaṃ dassethā"ti āha. Rājapurisā taṃ raññō santikaṃ netvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā "saccaṃ, bho, addasā"ti pucchi. So "saccaṃ, deva, mayā saddhiṃ āgacchatu, ahaṃ taṃ dassessāmī"ti āha. Rājā tameva purisaṃ maggadesakaṃ katvā mahantena parivārena taṃ ṭhānaṃ gantvā tena mittadubbhinā purisena dassitaṃ padesaṃ āvudhahatthe purise samantatova parivāretvā "ukkuṭṭhiṃ karothā"ti vatvā sayaṃ katipayehi janehi saddhiṃ ekamante aṭṭhāsi. Sopi puriso avidūre aṭṭhāsi. Mahāsatto saddaṃ sutvā "mahato balakāyassa saddo, addhā tamhā me purisā bhayena uppannena bhavitabban"ti ñatvā uṭṭhāya sakalaparisaṃ oloketvā "raññō ṭhitaṭṭhāneyeva me sotthi bhavissatī"ti rājābhimukho pāyāsi. Rājā taṃ āgacchantaṃ disvā "nāgabalo avattharanto āgaccheyyā"ti saraṃ sannayhitvā "imaṃ migaṃ santāsetvā sace palāyati, vijjhitvā dubbalaṃ katvā gaṇhissāmī"ti bodhisattābhimukho ahosi. Mahāsatto-

"Āgamehi mahārāja, mā maṃ vijjhi rathesabha;
ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo"ti. (jā. 1.13.121)-

Gāthaṃ abhāsi. Rājā tassa madhurakathāya bajjhitvā saraṃ paṭisaṃharitvā gāravena aṭṭhāsi. Mahāsattopi rājānaṃ upasaṅkamitvā madhurapaṭisanthāraṃ akāsi. Mahājanopi sabbāvudhāni apanetvā āgantvā rājānaṃ parivāresi. Tena vuttaṃ-

56. "Nagaraṃ gantvāna ācikkhi, pucchito dhanahetuko;
rājānaṃ so gahetvāna, upagañchi mamantikan"ti.

Tassattho- yo mittadubbhī pāpapuriso jīvitaṃ pariccajitvā tathā mayā pāṇasaṃsayato mocito bārāṇasinagaraṃ gantvā attanā laddhabbadhananimittaṃ raññō

maṃ **ācikkhi,** ācikkhitvā so rañño gāhāpetuṃ maggadesako hutvā rājānaṃ gahetvā mama santikamupāgamīti.

Mahāsatto suvaṇṇakiṅkiṇikaṃ cālento viya madhurassarena rājānaṃ puna pucchi– "ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo"ti. Tasmiṃ khaṇe so pāpapuriso thokaṃ paṭikkamitvā sotapathe aṭṭhāsi (..0146). Rājā "iminā me tvaṃ dassito"-ti taṃ purisaṃ niddisi. Tato bodhisatto–

"Saccaṃ kireva māhaṃsu, narā ekacciyā idha;
kaṭṭhaṃ niplavitaṃ seyyo, na tvevekacciyo naro"ti. (jā. 1.13.123)–

Gāthamāha. Taṃ sutvā rājā saṃvegajāto–

"Kiṃ nu ruru garahasi migānaṃ, kiṃ pakkhīnaṃ kiṃ pana mānusānaṃ;
bhayañhi maṃ vindatinapparūpaṃ, sutvāna taṃ mānusiṃ bhāsamānan"ti. (jā. 1.13.124)–

Gāthamāha. Tato mahāpuriso "mahārāja, na migaṃ na pakkhiṃ garahāmi, manussaṃ pana garahāmī"ti dassento–

"Yamuddhariṃ vāhane vuyhamānaṃ, mahodake salile sīghasote;
tatonidānaṃ bhayamāgataṃ mama, dukkho have rāja asabbhi saṅgamo"ti. (jā. 1.13.125)–

Āha.

Tattha **niplavitan**ti uddharitaṃ, **ekacciyo**ti ekacco mittadubbhī pāpapuriso udake patantopi uttārito natveva **seyyo. Kaṭṭhañ**hi nānappakārena upakārāya saṃvattati, mittadubbhī pana vināsāya, tasmā tato kaṭṭhameva varataranti. **Migānan**ti rurumigarāja, migānaṃ kiṃ aññataraṃ **garahasi,** udāhu **pakkhīnaṃ** manussānanti pucchati. **Bhayañhi maṃ vindatinapparūpan**ti mahantaṃ bhayaṃ maṃ paṭilabhati, attano santakaṃ viya karotīti attho.

Vāhaneti patitapatite vahituṃ samatthe gaṅgāvahe. **Mahodake salile**ti mahodakībhūte salile. Ubhayenāpi gaṅgāvahassa bahūdakataṃ dasseti. **Tato nidānan**ti, mahārāja, yo mayhaṃ tayā dassito puriso, eso mayā gaṅgāya vuyhamāno aḍḍharattasamaye karuṇaṃ paridevanto tato uttārito, tatonidānaṃ idaṃ mayhaṃ **bhayamāgataṃ,** asappurisehi samāgamo nāma dukkhoti.

Taṃ (..0147) sutvā rājā tassa kujjhitvā "evaṃ bahūpakārassa nāma guṇaṃ na jānāti, dukkhaṃ uppādeti, vijjhitvā naṃ jīvitakkhayaṃ pāpessāmī"ti saraṃ sannayhi. Tena vuttaṃ–

57. "Yāvatā karaṇaṃ sabbaṃ, rañño ārocitaṃ mayā;
rājā sutvāna vacanaṃ, usuṃ tassa pakappayi;
idheva ghātayissāmi, mittadubbhiṃ anariyan"ti.

Tattha **yāvatā karaṇan**ti yaṃ tassa mayā kataṃ upakārakaraṇaṃ, taṃ **sabbaṃ. Pakappayī**ti sannayhi. **Mittadubbhin**ti attano mittesu upakārīsu dubbhanasīlaṃ.

Tato mahāsatto "esa bālo maṃ nissāya mā nassī"ti cintetvā "mahārāja, vadho nāmesa bālassa vā paṇḍitassa vā na sādhūhi pasaṃsito, aññadatthu garahito eva, tasmā mā imaṃ ghātehi, ayaṃ yathāruci gacchatu, yañceva tassa 'dassāmī'ti tayā paṭiññātaṃ, tampi ahāpetvāva dehī"ti āha. "Ahañca te yaṃ icchitaṃ, taṃ karissāmi, attānaṃ tuyhaṃ dammī"ti āha. Tena vuttaṃ–

58. "Tamahaṃ anurakkhanto, nimminiṃ mama attanā;
tiṭṭhateso mahārāja, kāmakāro bhavāmi te"ti.

Tattha **nimminin**ti taṃ mittadubbhiṃ pāpapuggalaṃ **anurakkhanto mama** attano attabhāvena taṃ parivattesiṃ, attānaṃ raññho niyyātetvā rājahatthato pattaṃ tassa maraṇaṃ nivāresinti attho. **Tiṭṭhateso**ti-ādi vinimayākāradassanaṃ.

59. Idāni yadatthaṃ so attavinimayo kato, taṃ dassetuṃ osānagāthamāha. Tassattho- tadā maṃ nissāya taṃ mittadubbhiṃ purisaṃ tasmiṃ raññe jīvitā voropetukāme ahaṃ attānaṃ raññho pariccajanto mama sīlameva anurakkhiṃ, **jīvitaṃ** pana **nārakkhiṃ.** Yaṃ panāhameva attano jīvitanirapekkhaṃ **sīlavā āsiṃ,** taṃ sammāsambodhiyā eva **kāraṇā**ti.

Atha rājā bodhisattena attano jīvitaṃ pariccajitvā tassa purisassa maraṇe nivārente tuṭṭhamānaso "gaccha, bho, migarājassa anuggahena mama hatthato (..0148) maraṇā mutto"ti vatvā yathāpaṭiññāya tañcassa dhanaṃ dāpesi. Mahāsattassa yathāruciyāva anujānitvā taṃ nagaraṃ netvā nagarañca bodhisattañca alaṅkārāpetvā deviyā dhammaṃ desāpesi. Mahāsatto deviṃ ādiṃ katvā raññho ca rājaparisāya ca madhurāya manussabhāsāya dhammaṃ desetvā rājānaṃ dasahi rājadhammehi ovaditvā mahājanaṃ anusāsitvā araññaṃ pavisitvā migagaṇaparivuto vāsaṃ kappesi. Rājāpi mahāsattassa ovāde ṭhatvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā dānādīni puññāni katvā sugatiparāyano ahosi.

Tadā seṭṭhiputto devadatto ahosi, rājā ānando, rurumigarājā lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā idhāpi pavivekārāmatāya janasaṃsaggaṃ anicchato yūthaṃ pahāya ekakavihāro, aḍḍharattasamaye nadiyā vuyhamānassa karuṇaṃ paridevantassa purisassa aṭṭassaraṃ sutvā sayitaṭṭhānato vuṭṭhāya nadītīraṃ gantvā mahāgaṅgāya mahati udakoghe vattamāne attano jīvitaṃ pariccajitvā otaritvā sotaṃ pacchinditvā taṃ purisaṃ attano piṭṭhiyaṃ āropetvā tīraṃ pāpetvā samassāsetvā phalāphalādīni datvā parissamavinodanaṃ, puna taṃ attano piṭṭhiṃ āropetvā araññato nīharitvā mahāmagge otāraṇaṃ, saraṃ sannayhitvā vijjhissāmīti abhimukhe ṭhitassa raññho nibbhayena hutvā paṭimukhameva gantvā paṭhamataraṃ manussabhāsāya ālapitvā madhurapaṭisanthārakaraṇaṃ, mittadubbhī pāpapurisaṃ hantukāmaṃ rājānaṃ dhammakathaṃ katvā punapi attano jīvitaṃ pariccajitvā maraṇato pamocanaṃ, tassa ca raññho yathāpaṭiññaṃ dhanadāpanaṃ, raññā attano vare dīyamāne tena sabbasattānaṃ abhayadāpanaṃ, rājānañca deviñca pamukhaṃ katvā mahājanassa dhammaṃ desetvā dānādīsu puññesu tesaṃ patiṭṭhāpanaṃ, laddhābhayānaṃ migānaṃ ovādaṃ datvā manussānaṃ sassakhādanato nivāraṇaṃ, paṇṇasaññāya ca tassa yāvajjakālā thāvarakaraṇanti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Rurumigarājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mātaṅgacariyāvaṇṇanā

60. Sattame (..0149) **jaṭilo**ti jaṭāvanto, jaṭābandhakesoti attho. **Uggatāpano**ti manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ tāpanato niggaṇhanato tapasaṅkhātaṃ uggatāpanaṃ etassāti uggatāpano, ghoratapo paramadhitindriyoti attho. Atha vā nānappakāre diṭṭhadhammikādibhede anatthe uggiraṇato bahi chaḍḍāpanato ghorabhīmabhayānakaṭṭhena vā "uggā"ti laddhanāme kilese vīriyātapena santāpanato ugge tāpetīti **uggatāpano. Mātaṅgo nāma nāmenā**ti nāmena mātaṅgo nāma. Mātaṅgakule nibbattiyā jātiyā āgataṃ hissa etaṃ nāmaṃ. **Sīlavā**ti sīlasampanno suparisuddhasīlo. **Susamāhito**ti upacārappanāsamādhīhi suṭṭhu samāhito, jhānasamāpattilābhīti attho.

Tadā hi bodhisatto caṇḍālayoniyaṃ nibbattitvā rūpena duddasiko bahinagare caṇḍālagāme vasati. "Mātaṅgapaṇḍito"ti pakāsanāmo. Athekadivasaṃ tasmiṃ nagare nakkhatte ghosite yebhuyyena nāgarā nakkhattaṃ kīḷanti. Aññatarāpi brāhmaṇamahāsālakaññā soḷasapannarasavassuddesikā devakaññā viya rūpena dassanīyā pāsādikā "attano vibhavānurūpaṃ nakkhattaṃ kīḷissāmī"ti pahūtakhajjabhojjādīni sakaṭesu āropetvā sabbasetaṃ vaḷavārathamāruyha mahatā parivārena uyyānabhūmiṃ gacchati. Diṭṭhamaṅgalikā nāmesā, sā kira dussaṇṭhitaṃ rūpaṃ "avamaṅgalan"ti taṃ daṭṭhuṃ na icchati, tenassā "diṭṭhamaṅgalikā"tveva samaññā udapādi.

Tadā bodhisatto kālasseva uṭṭhāya paṭapilotikaṃ nivāsetvā jajjaritamukhabhāgaṃ veṇudaṇḍaṃ gahetvā bhājanahattho nagaraṃ pavisati manusse disvā dūratova tesaṃ dūrīkaraṇatthaṃ tena veṇudaṇḍena saññaṃ karonto. Atha diṭṭhamaṅgalikā "ussaratha ussarathā"ti ussāraṇaṃ karontehi attano purisehi nīyamānā nagaradvāramajjhe mātaṅgaṃ disvā "ko eso"ti āha. "Ayye, mātaṅgacaṇḍālo"ti ca vutte "īdisaṃ disvā gatānaṃ kuto vuḍḍhī"ti yānaṃ nivattāpesi. Manussā "yaṃ mayaṃ uyyānaṃ gantvā bahuṃ khajjabhojjādiṃ labheyyāma, tassa no mātaṅgena (..0150) antarāyo kato"ti kupitā "gaṇhatha, caṇḍālan"ti leḍḍūhi paharitvā visaññībhūtaṃ pātetvā agamaṃsu.

So na cireneva satiṃ paṭilabhitvā vuṭṭhāya manusse pucchi- "kiṃ, ayyā, dvāraṃ nāma sabbasādhāraṇaṃ, udāhu brāhmaṇānaṃ eva katan"ti? "Sabbesaṃ sādhāraṇan"ti. "Evaṃ sabbasādhāraṇadvāre ekamantaṃ apakkamantaṃ maṃ diṭṭhamaṅgalikāya manussā imaṃ anayabyasanaṃ pāpesun"ti rathikāya manussānaṃ ārocetvā "handāhaṃ imissā mānaṃ bhindissāmī"ti tassā nivesanadvāraṃ gantvā "ahaṃ diṭṭhamaṅgalikaṃ aladdhā na vuṭṭhahissāmī"ti nipajji. Diṭṭhamaṅgalikāya pitā "gharadvāre mātaṅgo nipanno"ti sutvā "tassa kākaṇikaṃ detha, telena sarīraṃ makkhetvā gacchatū"ti āha. So "diṭṭhamaṅgalikaṃ aladdhā na uṭṭhahissāmi"cceva āha. Tato brāhmaṇena- "dve kākaṇike detha, māsakaṃ pādaṃ kahāpaṇaṃ dve tīṇi yāva kahāpaṇasataṃ kahāpaṇasahassaṃ dethā"ti vuttepi na sampaṭicchati eva. Evaṃ tesaṃ mantentānaṃ eva sūriyo atthaṅgato.

Atha diṭṭhamaṅgalikāya mātā pāsādā oruyha sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā tassa santikaṃ gantvā "tāta, mātaṅga, diṭṭhamaṅgalikāya aparādhaṃ khama, dve sahassāni gaṇhāhi yāva satasahassaṃ gaṇhāhī"ti vuttepi na sampaṭicchi, nipajji eva. Tassevaṃ cha divase nipajjitvā sattame divase sampatte samantā sāmantagharā paṭivisakagharā ca manussā uṭṭhahitvā "tumhe mātaṅgaṃ vā uṭṭhāpetha, dārikaṃ vā detha, mā amhe nāsayitthā"ti āhaṃsu. Tadā kira ayaṃ tasmiṃ dese desadhammo "yassa gharadvāre evaṃ nipajjitvā caṇḍālo marati, tena gharena saddhiṃ sattasattagharavāsino caṇḍālā hontī"ti.

Tato diṭṭhamaṅgalikāya mātāpitaro diṭṭhamaṅgalikaṃ paṭapilotikaṃ nivāsāpetvā caṇḍālānucchavikaṃ parikkhāraṃ datvā paridevamānaṃ eva tassa santikaṃ netvā "handa, dāni dārikaṃ uṭṭhāya gaṇhāhī"ti adaṃsu. Sā passe ṭhatvā "uṭṭhāhī"-ti āha. So "ahaṃ ativiya kilanto, hatthe gahetvā maṃ uṭṭhāpehī"ti āha. Sā tathā akāsi. Mātaṅgo "mayaṃ antonagare vasituṃ na labhāma, ehi, bahinagare caṇḍā-

lagāmaṃ gamissāmā"ti taṃ apassāya attano gehaṃ agamāsi. "Tassā piṭṭhiṃ abhiruhitvā"ti jātakabhāṇakā vadanti.

Evaṃ (..0151) pana gehaṃ gantvā jātisambhedavītikkamaṃ akatvāva katipāhaṃ gehe vasitvā balaṃ gahetvā cintesi– "ahaṃ imaṃ brāhmaṇamahāsālakaññaṃ mayhaṃ caṇḍālagehe vāsāpesiṃ, handa, dāni taṃ lābhaggayasaggappattaṃ karissāmī"ti. So araññaṃ pavisitvā pabbajitvā sattāhabbhantareyeva aṭṭha samāpattiyo pañcābhiññāyo nibbattetvā iddhiyā caṇḍālagāmadvāre otaritvā gehadvāre ṭhito diṭṭhamaṅgalikaṃ pakkosāpetvā "sāmi, kissa maṃ anāthaṃ katvā pabbajitosī"ti paridevamānaṃ "tvaṃ, bhadde, mā cintayi, tava porāṇakayasato idāni mahantataraṃ yasaṃ karissāmi, tvaṃ pana 'mahābrahmā me sāmiko, na mātaṅgo, so brahmalokaṃ gato, ito sattame divase puṇṇamāya candamaṇḍalaṃ bhinditvā āgamissatī'ti parisāsu vadeyyāsī"ti vatvā himavantameva gato.

Diṭṭhamaṅgalikāpi bārāṇasiyaṃ mahājanamajjhe tesu tesu ṭhānesu tathā kathesi. Atha puṇṇamadivase bodhisatto candamaṇḍalassa gaganamajjhe ṭhitakāle brahmattabhāvaṃ māpetvā candamaṇḍalaṃ bhinditvā dvādasayojanikaṃ bārāṇasiṃ sakalaṃ kāsiraṭṭhañca ekobhāsaṃ katvā ākāsato otaritvā bārāṇasiyā upari tikkhattuṃ paribbhamitvā mahājanena gandhamālādīhi pūjiyamāno caṇḍālagāmābhimukho ahosi. Brahmabhattā sannipatitvā taṃ caṇḍālagāmakaṃ gantvā diṭṭhamaṅgalikāya gehaṃ suddhavatthagandhamālādīhi devavimānaṃ viya alaṅkariṃsu. Diṭṭhamaṅgalikā ca tadā utunī hoti. Mahāsatto tattha gantvā diṭṭhamaṅgalikaṃ aṅguṭṭhena nābhiyaṃ parāmasitvā "bhadde, gabbho te patiṭṭhito, tvaṃ puttaṃ vijāyissasi, tvampi puttopi te lābhaggayasaggappattā bhavissatha, tava sīsadhovana-udakaṃ sakalajambudīpe rājūnaṃ abhisekodakaṃ bhavissati, nhānodakaṃ pana te amatodakaṃ bhavissati, ye naṃ sīse āsiñcissanti, te sabbarogehi muccissanti, kāḷakaṇṇiyā ca parimuccissanti, tava pādapiṭṭhe sīsaṃ ṭhapetvā vandantā sahassaṃ dassanti, kathāsavanaṭṭhāne ṭhatvā vandantā sataṃ dassanti, cakkhupathe ṭhatvā vandantā ekekaṃ kahāpaṇaṃ datvā vandissanti, appamattā hohī"ti taṃ ovaditvā gehā nikkhamma mahājanassa passantasseva candamaṇḍalaṃ pāvisi.

Brahmabhattā (..0152) sannipatitvā diṭṭhamaṅgalikaṃ mahantena sakkārena nagaraṃ pavesetvā mahantena sirisobhaggena tattha vasāpesuṃ. Devavimānasadisañcassā nivesanaṃ kāresuṃ. Tattha netvā uḷāraṃ lābhasakkāraṃ upanāmesuṃ. Puttalābhādi sabbo bodhisattena vuttasadisova ahosi. Soḷasasahassā brāhmaṇā diṭṭhamaṅgalikāya puttena saha nibaddhaṃ bhuñjanti, sahassamattā naṃ parivārenti, anekasahassānaṃ dānaṃ dīyati. Atha mahāsatto "ayaṃ aṭṭhāne abhippasanno, handassa dakkhiṇeyye jānāpessāmī"ti bhikkhāya caranto tassā gehaṃ gantvā tena saddhiṃ sallapitvā agamāsi. Atha kumāro gāthamāha–

"Kuto nu āgacchasi dummavāsī, otallako paṃsupisācakova;
saṅkāracoḷaṃ paṭimuñca kaṇṭhe, ko re tuvaṃ hosi adakkhiṇeyyo"ti. (jā. 1.15. 1);

Tena vuttaṃ anācāraṃ asahamānā devatā tassa tesañca soḷasasahassānaṃ brāhmaṇānaṃ mukhaṃ viparivattesuṃ. Taṃ disvā diṭṭhamaṅgalikā mahāsattaṃ

upasaṅkamitvā tamatthaṃ ārocesi. Bodhisatto "tassa anācāraṃ asahantehi yakkhehi so vippakāro kato, api ca kho pana imaṃ ucchiṭṭhapiṇḍakaṃ tesaṃ mukhe āsiñcitvā taṃ vippakāraṃ vūpasamehī"ti āha. Sāpi tathā katvā taṃ vūpasamesi. Atha diṭṭhamaṅgalikā puttaṃ āha- "tāta, imasmiṃ loke dakkhiṇeyyā nāma mātaṅgapaṇḍitasadisā bhavanti, na ime brāhmaṇā viya jātimattena, mantasajjhāyanamattena vā mānatthaddhā"ti vatvā ye tadā sīlādiguṇavisesayuttā jhānasamāpattilābhino ceva paccekabuddhā ca, tatthevassa pasādaṃ uppādesīti.

Tadā vettavatīnagare jātimanto nāma eko brāhmaṇo pabbajitvāpi jātiṃ nissāya mahantaṃ mānamakāsi. Mahāsatto "tassa mānaṃ bhindissāmī"ti taṃ ṭhānaṃ gantvā tassāsanne uparisote vāsaṃ kappesi. Tena vuttaṃ-

61. "Ahañca brāhmaṇo eko, gaṅgākūle vasāmubho;
ahaṃ vasāmi upari, heṭṭhā vasati brāhmaṇo"ti.

Atha (..0153) mahāsatto ekadivasaṃ dantakaṭṭhaṃ khāditvā "idaṃ jātimantassa jaṭāsu laggatū"ti adhiṭṭhāya nadiyaṃ pātesi. Taṃ tassa udakaṃ ācamentassa jaṭāsu laggi, so taṃ disvā "nassa vasalā"ti vatvā "kutoyaṃ kāḷakaṇṇī āgato, upadhāressāmi nan"ti uddhaṃsotaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā "kiṃjātikosī"ti pucchi. "Caṇḍālosmī"ti. "Tayā nadiyaṃ dantakaṭṭhaṃ pātitan"ti? "Āma, mayā"ti. "Nassa, vasala, caṇḍāla, kāḷakaṇṇi, mā idha vasi, heṭṭhāsote vasā"ti vatvā heṭṭhāsote vasantenapi pātite dantakaṭṭhe paṭisotaṃ āgantvā jaṭāsu laggante "nassa, vasala, sace idha vasissasi, sattame divase sattadhā te muddhā phalissatī"ti āha. Tena vuttaṃ-

62. "Vicaranto anukūlamhi, uddhaṃ me assamaddasa;
tattha maṃ paribhāsetvā, abhisapi muddhaphālanan"ti.

Tattha **vicaranto anukūlamhī**ti ucchiṭṭhadantakaṭṭhe attano jaṭāsu lagge tassa āgamanagavesanavasena gaṅgāya tīre anuvicaranto. **Uddhaṃ me assamaddasā**ti attano vasanaṭṭhānato uparisote mama assamaṃ paṇṇasālaṃ addakkhi. **Tattha maṃ paribhāsetvā**ti mama assamaṃ āgantvā jātiṃ sutvā tatova paṭikkamitvā savanūpacāre ṭhatvā "nassa, vasala caṇḍāla, kāḷakaṇṇi mā idha vasī"ti-ādīni vatvā bhayena santajjetvā. **Abhisapi muddhaphālanan**ti "sace jīvitukāmosi, ettova sīghaṃ palāyassū"ti vatvā "sace na pakkamissati, ito te sattame divase sattadhā muddhā phalatū"ti me abhisapaṃ adāsi.

Kiṃ pana tassa abhisapena muddhā phalatīti? Na phalati, kuhako pana so, evamayaṃ maraṇabhayatajjito sudūraṃ pakkamissatīti saññāya santāsanatthaṃ tathā āha.

63. Yadihaṃ tassa pakuppeyyanti tassa mānatthaddhassa kūṭajaṭilassa ahaṃ yadi kujjheyyaṃ. **Yadi sīlaṃ na gopaye**ti sīlaṃ yadi na rakkheyyaṃ, idaṃ sīlaṃ nāma jīvitanirapekkhaṃ sammadeva rakkhitabbanti yadi na cinteyyanti attho. **Oloketvānahaṃ tassa, kareyyaṃ chārikaṃ viyā**ti sacāhaṃ tadā tassa appatīto abhavissaṃ. Mama cittācāraṃ ñatvā mayi abhippasannā devatā khaṇeneva taṃ bhasmamuṭṭhiṃ viya viddhaṃseyyunti adhippāyo. Satthā pana (..0154) tadā attano appatītabhāve sati devatāhi sādhetabbaṃ tassa anatthaṃ attanā kattabbaṃ viya katvā desesi "kareyyaṃ chārikaṃ viyā"ti.

Vitaṇḍavādī panāha– "bodhisattova taṃ jaṭilaṃ icchamāno iddhiyā chārikaṃ kareyya, evañhi sati imissā pāḷiyā attho ujukameva nīto hotī"ti. So evamassa vacanīyo– "tvaṃ iddhiyā parūpaghātaṃ vadasi, iddhi nāmesā adhiṭṭhānā iddhi, vikubbanā iddhi, manomayā iddhi, ñāṇavipphārā iddhi, samādhivipphārā iddhi, ariyā iddhi, kammavipākajā iddhi, puññavato iddhi, vijjāmayā iddhi, tattha tattha sammāpayogappaccayā ijjhanaṭṭhena iddhīti dasavidhā. Tattha "kataraṃ iddhiṃ vadesī"ti? "Bhāvanāmayan"ti. "Kiṃ pana bhāvanāmayāya parūpaghātakammaṃ hotī"ti? Āma, ekacce ācariyā "ekavāraṃ hotī"ti vadanti, yathā hi paraṃ paharitukāmena udakabharite ghaṭe khitte paropi paharīyati, ghaṭopi bhijjati, evameva bhāvanāmayāya iddhiyā ekavāraṃ parūpaghātakammaṃ hoti, tato paṭṭhāya pana sā nassati.

Atha so "bhāvanāmayāya iddhiyā neva ekavāraṃ na dvevāraṃ parūpaghātakammaṃ hotī"ti vatvā pucchitabbo "kiṃ bhāvanāmayā iddhi kusalā akusalā abyākatā, sukhāya vedanāya sampayuttā dukkhāya vedanāya sampayuttā adukkhamasukhāya vedanāya sampayuttā, savitakkasavicārā avitakkavicāramattā avitakka-avicārā, kāmāvacarā rūpāvacarā arūpāvacarā"ti? Jānanto "bhāvanāmayā iddhi kusalā abyākatā vā adukkhamasukhavedaniyā avitakka-avicārā rūpāvacarā cā"ti vakkhati. So vattabbo "pāṇātipātacetanā kusalādīsu kataraṃ koṭṭhāsaṃ bhajatī"ti? Jānanto vakkhati "pāṇātipātacetanā akusalāva dukkhavedanāva savitakkasavicārāva kāmāvacarāvā"ti. Evaṃ sante "tava pañho neva kusalattikena sameti, na vedanāttikena na vitakkattikena na bhūmantarenā"ti pāḷiyā virodhaṃ dassetvā saññāpetabbo. Yadi pana so "puna caparaṃ, bhikkhave, idhekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā iddhimā cetovasippatto aññissā kucchigataṃ gabbhaṃ pāpakena manasānupekkhitā hoti 'aho vata yaṃ taṃ

kucchigataṃ gabbhaṃ na sotthinā abhinikkhameyyā'ti. Evampi, bhikkhave, kulumpassa upaghāto hotī"ti (..0155) saṅgītiṃ anāruḷhaṃ kulumpasuttaṃ udāhareyya. Tassāpi "tvaṃ atthaṃ na jānāsi. Iddhimā cetovasippattoti hi ettha na bhāvanāmayā iddhi adhippetā, āthabbanikā iddhi adhippetā. Sā hi ettha labbhamānā labbhatīti bhāvanāmayāya iddhiyā parūpaghāto na sambhavatiyevā"ti saññāpetabbo. No ce saññattiṃ upeti, kammaṃ katvā uyyojetabbo. Tasmā yathāvuttanayenevettha gāthāya attho veditabbo.

Tathā pana tena abhisapito mahāsatto "sacāhaṃ etassa kujjhissāmi, sīlaṃ me arakkhitaṃ bhavissati, upāyenevassa mānaṃ bhindissāmi, sā cassa rakkhā bhavissatī"ti sattame divase sūriyuggamanaṃ vāresi. Manussā sūriyassa anuggamanena ubbāḷhā jātimantatāpasaṃ upasaṅkamitvā "bhante, tumhe sūriyassa uggantuṃ na dethā"ti pucchiṃsu. So "na metaṃ kammaṃ, gaṅgātīre pana eko caṇḍālatāpaso vasati, tassetaṃ kammaṃ siyā"ti āha. Manussā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā "bhante, tumhe sūriyassa uggantuṃ na dethā"ti pucchiṃsu. "Āmāvuso"ti. "Kiṃkāraṇā"ti? "Tumhākaṃ kulūpakatāpaso maṃ niraparādhaṃ abhisapi, tasmiṃ āgantvā khamāpanatthaṃ mama pādesu patite sūriyaṃ vissajjessāmī"ti. Te gantvā taṃ ākaḍḍhantā ānetvā mahāsattassa pādamūle nipajjāpetvā khamāpetvā "sūriyaṃ vissajjetha, bhante"ti āhaṃsu. "Na sakkā vissajjetuṃ, sacāhaṃ vissajjessāmi, imassa sattadhā muddhā phalissatī"ti. "Atha, bhante, kiṃ karomā"ti. Mahāsatto "mattikāpiṇḍaṃ āharathā"ti āharāpetvā "imaṃ tāpasassa sīse ṭhapetvā tāpasaṃ otāretvā udake ṭhapetha, yadā sūriyo dissati, tadā tāpaso udake nimujjatū"ti vatvā sūriyaṃ vissajjesi. Sūriyarasmīhi phuṭṭhamatteva mattikāpiṇḍo sattadhā bhijji. Tāpaso udake nimujji. Tena vuttaṃ-

64. "Yaṃ so tadā maṃ abhisapi, kupito duṭṭhamānaso;
tasseva matthake nipati, yogena taṃ pamocayin"ti.

Tattha **yaṃ so tadā maṃ abhisapī**ti so jātimantajaṭilo yaṃ muddhaphālanaṃ sandhāya tadā maṃ abhisapi, mayhaṃ sapaṃ adāsi. **Tasseva matthake** (..0156) **nipatī**ti taṃ mayhaṃ upari tena icchitaṃ tasseva pana upari nipati nipatanabhāvena aṭṭhāsi. Evañhetaṃ hoti yathā taṃ appaduṭṭhassa padussato. Vuttañhetaṃ bhagavatā- "yo appaduṭṭhassa narassa dussati ...pe... paṭivātaṃva khitto"ti (dha. pa. 125; su. ni. 667; jā. 1.5.94). **Yogena taṃ pamocayin**ti taṃ tassa bhāsitaṃ matthakaphālanaṃ upāyena tato pamocesiṃ, taṃ vā jaṭilaṃ tato pamocesiṃ, yena upāyena taṃ na hoti, tathā akāsinti attho.

Yañhi tena pāramitāparibhāvanasamiddhāhi nānāsamāpattivihāraparipūritāhi sīladiṭṭhisampadāhi susaṅkhatasantāne mahākaruṇādhivāse mahāsatte ariyūpavādakammaṃ abhisapasaṅkhātaṃ pharusavacanaṃ payuttaṃ, taṃ mahāsattassa khettavisesabhāvato tassa ca ajjhāsayapharusatāya diṭṭhadhammavedanīyaṃ hutvā sace so mahāsattaṃ na khamāpesi, sattame divase vipaccanasabhāvaṃ jātaṃ, khamāpite pana mahāsatte payogasampattipaṭibāhitattā avipākadhammataṃ āpajji ahosikammabhāvato. Ayañhi ariyūpavādapāpassa diṭṭhadhammavedanīyassa ca dhammatā. Tattha yaṃ sattame divase bodhisattena sūriyuggamananivāraṇaṃ kataṃ, ayamettha yogoti adhippeto upāyo. Tena hi ubbāḷhā

manussā bodhisattassa santike tāpasaṃ ānetvā khamāpesuṃ. Sopi ca mahāsattassa guṇe jānitvā tasmiṃ cittaṃ pasādesīti veditabbaṃ. Yaṃ panassa matthake mattikāpiṇḍassa ṭhapanaṃ, tassa ca sattadhā phālanaṃ kataṃ, taṃ manussānaṃ cittānurakkhaṇatthaṃ, aññathā hi ime pabbajitāpi samānā cittassa vase vattanti, na pana cittaṃ attano vase vattāpentīti mahāsattampi tena sadisaṃ katvā gaṇheyyuṃ. Tadassa nesaṃ dīgharattaṃ ahitāya dukkhāyāti.

65. Idāni yadatthaṃ tadā tasmiṃ tāpase cittaṃ adūsetvā suparisuddhaṃ sīlameva rakkhitaṃ, taṃ dassetuṃ **"anurakkhiṃ mama sīlan"**ti osānagāthamāha. Taṃ heṭṭhā vuttatthameva.

Tadā maṇḍabyo udeno, mātaṅgo lokanātho.

Idhāpi sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā nihīnajātikassa sato yathādhippāyaṃ diṭṭhamaṅgalikāya mānaniggaho, pabbajitvā "diṭṭhamaṅgalikāya avassayo (..0157) bhavissāmī"ti uppannacitto araññaṃ gantvā pabbajitvā sattadivasabbhantareyeva yathādhippāyaṃ jhānābhiññānibbattanaṃ, tato āgantvā diṭṭhamaṅgalikāya lābhaggayasaggappattiyā upāyasampādanaṃ, maṇḍabyakumārassa mānaniggaho, jātimantatāpasassa mānaniggaho, tassa ca ajānantasseva bhāvino jīvitantarāyassa apanayanaṃ, mahāparādhassāpi tassa akujjhitvā attano sīlānurakkhaṇaṃ, acchariyabbhutapāṭihāriyakaraṇanti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā.

Mātaṅgacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Dhammadevaputtacariyāvaṇṇanā

66. Aṭṭhame **mahāpakkho**ti mahāparivāro. **Mahiddhiko**ti mahatiyā deviddhiyā samannāgato. **Dhammo nāma mahāyakkho**ti nāmena dhammo nāma mahānubhāvo devaputto. **Sabbalokānukampako**ti vibhāgaṃ akatvā mahākaruṇāya sabbalokaṃ anuggaṇhanako.

Mahāsatto hi tadā kāmāvacaradevaloke dhammo nāma devaputto hutvā nibbatti. So dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito dibbarathamabhiruyha accharāgaṇaparivuto manussesu sāyamāsaṃ bhuñjitvā attano attano gharadvāresu sukhakathāya nisinnesu puṇṇamuposathadivase gāmanigamarājadhānīsu ākāse ṭhatvā "pāṇātipātādīhi dasahi akusalakammapathehi viramitvā tividhasucaritadhammaṃ pūretha, matteyyā petteyyā sāmaññā brahmaññā kule jeṭṭhāpacāyino bhavatha, saggaparāyanā hutvā mahantaṃ yasaṃ anubhavissathā"ti manusse dasakusalakammapathe samādapento jambudīpaṃ padakkhiṇaṃ karoti. Tena vuttaṃ–

67. "Dasakusalakammapathe, samādapento mahājanaṃ;
carāmi gāmanigamaṃ, samitto saparijjano"ti.

Tattha **samitto**ti dhammikehi dhammavādīhi sahāyehi sasahāyo.

Tena (..0158) ca samayena adhammo nāmeko devaputto kāmāvacaradevaloke nibbatti. "So pāṇaṃ hanatha, adinnaṃ ādiyathā"ti-ādinā nayena satte akusalaka-

mmapathe samādapento mahatiyā parisāya parivuto jambudīpaṃ vāmaṃ karoti. Tena vuttaṃ-

68. "Pāpo kadariyo yakkho, dīpento dasa pāpake;
sopettha mahiyā carati, samitto saparijjano"ti.

Tattha **pāpo**ti pāpadhammehi samannāgato. **Kadariyo**ti thaddhamaccharī. **Yakkho**ti devaputto. **Dīpento dasa pāpake**ti sabbaloke gocaraṃ nāma sattānaṃ upabhogaparibhogāya jātaṃ. Tasmā satte vadhitvā yaṃkiñci katvā ca attā pīṇetabbo, indriyāni santappetabbānīti-ādinā nayena pāṇātipātādike dasa lāmakadhamme kattabbe katvā pakāsento. **Sopetthā**ti sopi adhammo devaputto imasmiṃ jambudīpe. **Mahiyā**ti bhūmiyā āsanne, manussānaṃ dassanasavanūpacāreti attho.

69. Tattha ye sattā sādhukammikā dhammagaruno, te dhammaṃ devaputtaṃ tathā āgacchantameva disvā āsanā vuṭṭhāya gandhamālādīhi pūjentā yāva cakkhupathasamatikkamanā tāva abhitthavanti, pañjalikā namassamānā tiṭṭhanti, tassa vacanaṃ sutvā appamattā sakkaccaṃ puññāni karonti. Ye pana sattā pāpasamācārā kurūrakammantā, te adhammassa vacanaṃ sutvā abbhanumodanti, bhiyyosomattāya pāpāni samācaranti. Evaṃ te tadā aññamaññassa ujuvipaccanīkavādā ceva ujuvipaccanīkakiriyā ca hutvā loke vicaranti. Tenāha bhagavā **"dhammavādī adhammo ca, ubho paccanikā mayan"**ti.

Evaṃ pana gacchante kāle athekadivasaṃ tesaṃ rathā ākāse sammukhā ahesuṃ. Atha nesaṃ parisā "tumhe kassa, tumhe kassā"ti pucchitvā "mayaṃ dhammassa, mayaṃ adhammassā"ti vatvā maggā okkamitvā dvidhā jātā. Dhammassa pana adhammassa ca rathā abhimukhā hutvā īsāya īsaṃ āhacca aṭṭhaṃsu. "Tava rathaṃ okkamāpetvā mayhaṃ maggaṃ dehi, tava rathaṃ okkamāpetvā mayhaṃ maggaṃ dehī"ti aññamaññaṃ maggadāpanatthaṃ vivādaṃ akaṃsu. Parisā (..0159) ca nesaṃ āvudhāni abhiharitvā yuddhasajjā ahesuṃ. Yaṃ sandhāya vuttaṃ-

"dhure dhuraṃ ghaṭṭayantā, samimhā paṭipathe ubho".

70. "Kalaho vattatī bhesmā, kalyāṇapāpakassa ca;
maggā okkamanatthāya, mahāyuddho upaṭṭhito"ti.

Tattha **dhure dhuran**ti ekassa rathīsāya itarassa rathīsaṃ **ghaṭṭayantā. Samimhā**ti samāgatā sammukhībhūtā. Puna **ubho**ti vacanaṃ ubhopi mayaṃ aññamaññassa paccanīkā hutvā loke vicarantā ekadivasaṃ paṭimukhaṃ āgacchantā dvīsu parisāsu ubhosu passesu maggato okkantāsu saha rathena mayaṃ ubho eva samāgatāti dassanatthaṃ vuttaṃ. **Bhesmā**ti bhayajanako. **Kalyāṇapāpakassa cā**ti kalyāṇassa ca pāpakassa ca. **Mahāyuddho upaṭṭhito**ti mahāsaṅgāmo paccupaṭṭhito āsi.

Aññamaññassa hi parisāya ca yujjhitukāmatā jātā. Tattha hi dhammo adhammaṃ āha- "samma, tvaṃ adhammo, ahaṃ dhammo, maggo mayhaṃ anucchaviko, tava rathaṃ okkamāpetvā mayhaṃ maggaṃ dehī"ti. Itaro "ahaṃ daḷhayāno balavā asantāsī, tasmā maggaṃ na demi, yuddhaṃ pana karissāmi, yo yuddhe jinissati, tassa maggo hotū"ti āha. Tenevāha-

“Yasokaro puññakarohamasmi, sadātthuto samaṇabrāhmaṇānaṃ;
maggāraho devamanussapūjito, dhammo ahaṃ dehi adhamma maggaṃ.
“Adhammayānaṃ daḷhamāruhitvā, asantasanto balavāhamasmi;
sa kissa hetumhi tavajja dajjaṃ, maggaṃ ahaṃ dhamma adinnapubbaṃ.
“Dhammo (..0160) have pāturahosi pubbe, pacchā adhammo udapādi loke;
jeṭṭho ca seṭṭho ca sanantano ca, uyyāhi jeṭṭhassa kaniṭṭha maggā.
“Na yācanāya napi pātirūpā, na arahatā tehaṃ dadeyya maggaṃ;
yuddhañca no hotu ubhinnamajja, yuddhamhi yo jessati tassa maggo.
“Sabbā disā anuvisaṭohamasmi, mahabbalo amitayaso atulyo;
guṇehi sabbehi upetarūpo, dhammo adhamma tvaṃ kathaṃ vijessasi.

"Lohena ve haññati jātarūpaṃ, na jātarūpena hananti lohaṃ;
sace adhammo hañchati dhammamajja, ayo suvaṇṇaṃ viya dassaneyyaṃ.
"Sace tuvaṃ yuddhabalo adhamma, na tuyhaṃ vuḍḍhā ca garū ca atthi;
maggañca te dammi piyāppiyena, vācā duruttānipi te khamāmī"ti. (jā. 1.11.-26-32);

Imā hi tesaṃ vacanapaṭivacanakathā.

Tattha **yasokaro**ti dhamme niyojanavasena devamanussānaṃ yasadāyako. Dutiyapadepi eseva nayo. **Sadātthuto**ti sadā thuto niccappasattho. **Sa kissa hetumhi tavajja dajjan**ti somhi ahaṃ adhammo adhammayānarathaṃ abhiruḷho abhīto balavā, kiṃkāraṇā ajja, bho dhamma, kassaci adinnapubbaṃ maggaṃ tuyhaṃ dammi. **Pāturahosī**ti paṭhamakappikakāle imasmiṃ loke dasakusalakammapathadhammo pubbe pāturahosi, pacchā adhammo. **Jeṭṭho cā**ti pure nibbattabhāvena ahaṃ jeṭṭho ca seṭṭho ca porāṇako ca, tvaṃ pana kaniṭṭho, tasmā "maggā uyyāhī"ti vadati.

Napi (..0161) **pātirūpā**ti ahañhi bhoto neva yācanāya na paṭirūpavacanena na maggārahatāya maggaṃ dadeyyaṃ. **Anuvisaṭo**ti ahaṃ catasso disā catasso anudisāti sabbā disā attano guṇena patthaṭo paññāto. **Lohenā**ti ayomuṭṭhikena. **Hañchatī**ti hanissati. **Yuddhabalo adhammā**ti sace tuvaṃ yuddhabalo asi adhamma. **Vuḍḍhā ca garū cā**ti yadi tuyhaṃ ime vuḍḍhā ime garū paṇḍitāti etaṃ natthi. **Piyāppiyenā**ti piyena viya appiyena, appiyenapi dadanto (jā. aṭṭha. 4.11.32) piyena viya te maggaṃ dadāmīti attho.

71. Mahāsatto hi tadā cintesi- "sacāhaṃ imaṃ pāpapuggalaṃ sabbalokassa ahitāya paṭipannaṃ evaṃ mayā vilomaggāhaṃ gahetvā ṭhitaṃ accharaṃ paharitvā 'anācāra mā idha tiṭṭha, sīghaṃ paṭikkama vinassā'ti vadeyyaṃ, so taṅkhaṇaññeva mama dhammatejena bhusamuṭṭhi viya vikireyya, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, svāhaṃ sabbalokaṃ anukampanto 'lokatthacariyaṃ matthakaṃ pāpessāmī'ti paṭipajjāmi, ayaṃ kho pana pāpo āyatiṃ mahādukkhabhāgī, svāyaṃ mayā visesato anukampitabbo, tasmāssa maggaṃ dassāmi, evaṃ me sīlaṃ suvisuddhaṃ akhaṇḍitaṃ bhavissatī"ti. Evaṃ pana cintetvā bodhisatte "sace tuvaṃ yuddhabalo"ti gāthaṃ vatvā thokaṃ maggato okkantamatte eva adhammo rathe ṭhātuṃ asakkonto avaṃsiro pathaviyaṃ patitvā pathaviyā vivare dinne gantvā avīcimhi eva nibbatti. Tena vuttaṃ **"yadihaṃ tassa kuppeyyan"**ti-ādi.

Tattha **yadihaṃ tassa kuppeyyan**ti tassa adhammassa yadi ahaṃ kujjheyyaṃ. **Yadi bhinde tapoguṇan**ti tenevassa kujjhanena mayhaṃ tapoguṇaṃ sīlasaṃvaraṃ yadi vināseyyaṃ. **Sahaparijanaṃ tassā**ti saparijanaṃ taṃ adhammaṃ. **Rajabhūtan**ti rajamiva bhūtaṃ, rajabhāvaṃ pattaṃ **ahaṃ kareyyaṃ.**

72. Apicāhanti ettha **ahan**ti nipātamattaṃ. **Sīlarakkhāyā**ti sīlarakkhaṇatthaṃ. **Nibbāpetvānā**ti paṭikacceva khantimettānuddayassa upaṭṭhāpitattā tasmiṃ adhamme uppajjanakakodhassa anuppādaneneva dosapariḷāhavūpasamanena mānasaṃ vūpasametvā. **Saha janenokkamitvā**ti mayhaṃ parijanena saddhiṃ maggā okkamitvā tassa pāpassa adhammassa ahaṃ maggaṃ adāsiṃ.

73. Saha (..0162) **pathato okkante**ti vuttanayena cittassa vūpasamaṃ katvā

"maggaṃ te dammī"ti ca vatvā thokaṃ maggato saha okkamanena. **Pāpayakkhassā**ti adhammadevaputtassa. **Tāvade**ti taṅkhaṇaṃ eva mahāpathavī vivaramadāsi. **Jātakaṭṭhakathāyaṃ** pana "maggañca te dammī"ti gāthāya kathitakkhaṇeyevāti vuttaṃ.

Evaṃ tasmiṃ bhūmiyaṃ patite catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalā sakalaṃ varāvaraṃ dhārentīpi mahāpathavī "nāhamimaṃ pāpapurisaṃ dhāremī"ti kathentī viya tena ṭhitaṭṭhāne dvidhā bhijji. Mahāsatto pana tasmiṃ nipatitvā avīcimhi nibbatte rathadhure yathāṭhitova saparijano mahatā devānubhāvena gamanamaggeneva gantvā attano bhavanaṃ pāvisi. Tenāha bhagavā-

"Khantībalo yuddhabalaṃ vijetvā, hantvā adhammaṃ nihanitva bhūmyā;
pāyāsi vitto abhiruyha sandanaṃ, maggeneva atibalo saccanikkamo"ti. (jā. 1.11.34);

Tadā adhammo devadatto ahosi, tassa parisā devadattaparisā, dhammo lokanātho, tassa parisā buddhaparisā.

Idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā idhāpi dibbehi āyuvaṇṇayasasukha-ādhipateyyehi dibbeheva uḷārehi kāmaguṇehi samappitassa samaṅgībhūtassa anekasahassasaṅkhāhi accharāhi sabbakālaṃ paricāriyamānassa mahati pamādaṭṭhāne ṭhitassa sato īsakampi pamādaṃ anāpajjitvā "lokatthacariyaṃ matthakaṃ pāpessāmī"ti māse māse puṇṇamiyaṃ dhammaṃ dīpento saparijano manussapathe vicaritvā mahākaruṇāya sabbasatte adhammato vivecetvā dhamme niyojanaṃ, adhammena samāgatopi tena kataṃ anācāraṃ agaṇetvā tattha cittaṃ akopetvā khantimettānuddayameva paccupaṭṭhapetvā akhaṇḍaṃ suvisuddhañca katvā attano sīlassa rakkhaṇanti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Dhammadevaputtacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Alīnasattucariyāvaṇṇanā

74. Navame (..0163) **pañcālaraṭṭhe**ti evaṃnāmake janapade. **Nagaravare, kapilāyan**ti "kapilā"ti evaṃladdhanāme uttamanagare. "Nagaravare"ti vatvā puna **"puruttame"**ti vacanaṃ tasmiṃ kāle jambudīpe sabbanagarānaṃ tassa nagarassa agganagarabhāvadassanatthaṃ. **Jayaddiso nāmā**ti raññā attano paccatthike jite jāto, attano vā paccāmittabhūtaṃ yakkhinīsaṅkhātaṃ jayaddisaṃ jitoti evaṃladdhanāmo. **Sīlaguṇamupāgato**ti ācārasīlañceva ussāhasampattiyādirājaguṇañca upāgato, tena samannāgatoti attho.

75. Tassa raññoti jayaddisarājassa, ahaṃ putto ahosinti vacanaseso. **Sutadhammo**ti yāvatā rājaputtena sotabbadhammo nāma, tassa sabbassa sutattā sutadhammo, bahussutoti attho. Atha vā **sutadhammo**ti vissutadhammo, dhammacariyāya samacariyāya pakāso paññāto, loke patthaṭakittidhammoti attho. **Alīnasatto**ti evaṃnāmo. **Guṇavā**ti uḷārehi mahāpurisaguṇehi samannāgato. **Anurakkhapa-**

rijano sadāti saddhādiguṇavisesayogato catūhi saṅgahavatthūhi sammadeva saṅgahaṇato ca sabbakālaṃ sambhattaparivārajano.

76. Pitā me migavaṃ gantvā, porisādaṃ upāgamīti mayhaṃ pitā jayaddisarājā migavaṃ caranto araññamajjhaṃ gantvā porisādaṃ manussakhādakaṃ yakkhiniputtaṃ upagañchi, tena samāgami.

Jayaddisarājā kira ekadivasaṃ "migavaṃ gamissāmī"ti tadanurūpena mahatā parivārena kapilanagarato nikkhami. Taṃ nikkhantamattameva takkasilāvāsī nando nāma brāhmaṇo catasso satārahā gāthā nāma kathetuṃ ādāya upasaṅkamitvā attano āgamanakāraṇaṃ rañño ārocesi. Rājā "nivattitvā suṇissāmī"ti tassa vasanagehaṃ paribbayañca dāpetvā araññaṃ paviṭṭho "yassa passena migo palāyati, tasseva so gīvā"ti vatvā mige pariyesanto vicarati. Atheko pasadamigo mahājanassa padasaddena āsayato nikkhamitvā rañño abhimukho gantvā (..0164) palāyi. Amaccā parihāsaṃ kariṃsu. Rājā taṃ anubandhitvā tiyojanamatthake taṃ parikkhīṇajavaṃ ṭhitaṃ vijjhitvā pātesi. Patitaṃ khaggena dvidhā katvā anatthikopi "maṃsena migaṃ gahetuṃ nāsakkhī"ti vacanamocanatthaṃ kāje katvā āgacchanto ekassa nigrodhassa mūle dabbatiṇesu nisīditvā thokaṃ vissamitvā gantuṃ ārabhi.

Tena ca samayena tasseva rañño jeṭṭhabhātā jātadivase eva ekāya yakkhiniyā khādituṃ gahito ārakkhamanussehi anubaddhāya tāya niddhamanamaggena gacchantiyā ure ṭhapito mātusaññāya mukhena thanaggahaṇena puttasinehaṃ uppādetvā saṃvaḍḍhiyamāno tadāhāropayogitāya manussamaṃsaṃ khādanto anukkamena vuddhippatto attānaṃ antaradhāpanatthaṃ yakkhiniyā dinna-osadhamūlānubhāvena antarahito hutvā manussamaṃsaṃ khāditvā jīvanto tāya yakkhiniyā matāya taṃ osadhamūlaṃ attano pamādena nāsetvā dissamānarūpova manussamaṃsaṃ khādanto naggo ubbiggavirūpadassano rājapurisehi passitvā anubaddho palāyitvā araññaṃ pavisitvā tassa nigrodhassa mūle vāsaṃ kappento rājānaṃ disvā "bhakkhosi me"ti hatthe aggahesi. Tena vuttaṃ **"so me pitumaggahesi, bhakkhosi mama mā calī"** ti-ādi.

Tattha **so me pitumaggahesī**ti so porisādo mama pitaraṃ jayaddisarājānaṃ attano nisinnarukkhasamīpamāgataṃ **"mama bhakkho** tvaṃ āgatosi, hatthapariphandanādivasena **mā cali,** calantampi ahaṃ taṃ khādissāmī"ti hatthe aggahesi.

77. Tassāti tassa yakkhiniputtassa. **Tasitavedhito**ti cittutrāsena tasito sarīrapārikampena vedhito. **Ūrukkhambho**ti ubhinnaṃ ūrūnaṃ thaddhabhāvo, yena so tato palāyituṃ nāsakkhi.

Migavaṃ gahetvā muñcassūti ettha **migavan**ti migavavasena laddhattā taṃ migamaṃsaṃ "migavan"ti āha, imaṃ migamaṃsaṃ gahetvā maṃ muñcassūti attho. So hi rājā naṃ yakkhiniputtaṃ disvā bhīto ūrukkhambhaṃ patvā khāṇuko viya aṭṭhāsi. So vegena gantvā taṃ hatthe gahetvā "bhakkhosi me āgatosī"ti āha. Atha naṃ rājā satiṃ paccupaṭṭhapetvā "sace āhāratthiko, imaṃ te maṃsaṃ dadāmi, taṃ gahetvā khāda, maṃ muñcāhī"ti āha (..0165). Taṃ sutvā porisādo "kimidaṃ mayhameva santakaṃ datvā mayā vohāraṃ karosi, nanu imaṃ

maṃsañca tvañca mama hatthagatakālato paṭṭhāya mayhameva santakaṃ, tasmā taṃ paṭhamaṃ khāditvā pacchā maṃsaṃ khādissāmī"ti āha.

Atha rājā "maṃsanikkayenāyaṃ na maṃ muñcati, mayā ca migavaṃ āgacchantena tassa brāhmaṇassa 'āgantvā te dhanaṃ dassāmī'ti paṭiññā katā. Sacāyaṃ yakkho anujānissati, saccaṃ anurakkhanto gehaṃ gantvā taṃ paṭiññaṃ mocetvā puna imassa yakkhassa bhattatthaṃ āgaccheyyan"ti cintetvā tassa tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā porisādo "sace tvaṃ saccaṃ anurakkhanto gantukāmosi, gantvā tassa brāhmaṇassa dātabbaṃ dhanaṃ datvā saccaṃ anurakkhanto sīghaṃ puna āgaccheyyāsī"ti vatvā rājānaṃ vissajjesi. So tena vissaṭṭho "tvaṃ mā cintayi, ahaṃ pātova āgamissāmī"ti vatvā magganimittāni sallakkhento attano balakāyaṃ upagantvā tena parivuto nagaraṃ pavisitvā nandabrāhmaṇaṃ pakkosāpetvā mahārahe āsane nisīdāpetvā tā gāthā sutvā cattāri sahassāni datvā yānaṃ āropetvā "imaṃ takkasilameva nethā"ti manusse datvā brāhmaṇaṃ uyyojetvā dutiyadivase porisādassa santikaṃ gantukāmo puttaṃ rajje patiṭṭhapetuṃ anusāsaniñca dento tamatthaṃ ārocesi. Tena vuttaṃ–

78. "Migavaṃ gahetvā muñcassu, katvā āgamanaṃ puna;

brāhmaṇassa dhanaṃ datvā, pitā āmantayī mamaṃ.

79. "Rajjaṃ putta paṭipajja, mā pamajji puraṃ idaṃ;
kataṃ me porisādena, mama āgamanaṃ punā"ti.

Tattha **āgamanaṃ punā**ti puna āgamanaṃ paṭiññātassa porisādassa saṅgaraṃ katvā. **Brāhmaṇassa dhanaṃ datvā**ti takkasilato āgatassa nandanāmassa brāhmaṇassa tā gāthā sutvā catusahassaparimāṇaṃ dhanaṃ datvā. **Pitā āmantayī maman**ti mama pitā jayaddisarājā maṃ āmantesi.

Kathaṃ (..0166) āmantesīti ce? Āha **"rajjan"**ti-ādi. Tassattho- **putta,** tvaṃ imaṃ kulasantakaṃ rajjaṃ **paṭipajja,** yathāhaṃ dhammena samena rajjaṃ kāremi, evaṃ tvampi chattaṃ ussāpetvā **rajjaṃ** kārehi. Tvaṃ idaṃ puraṃ rakkhanto rajjañca kārento mā pamādamāpajji, asukasmiṃ ṭhāne nigrodharukkhamūle porisādena yakkhena katametaṃ mayā saṅgaraṃ mama puna tassa santikaṃ āgamanaṃ uddissa, kevalaṃ tassa brāhmaṇassa dhanadānatthaṃ idhāgato saccaṃ anurakkhanto, tasmā tatthāhaṃ gamissāmīti.

Taṃ sutvā mahāsatto "mā kho tvaṃ, mahārāja, tattha agamāsi, ahaṃ tattha gamissāmi. Sace pana tvaṃ, tāta, gamissasiyeva, ahampi tayā saddhiṃ gamissāmiyevā"ti. "Evaṃ sante mayaṃ ubhopi na bhavissāma, tasmā ahameva tattha gamissāmī"ti nānappakārena vārentaṃ rājānaṃ saññāpetvā mātāpitaro vanditvā pitu atthāya attānaṃ pariccajitvā sotthibhāvāya pitari sāsitavādaṃ payuñjamāne mātubhaginibhariyāsu ca saccakiriyaṃ karontīsu āvudhaṃ gahetvā nagarato nikkhamitvā assupuṇṇamukhaṃ mahājanaṃ anubandhantaṃ āpucchitvā pitarā akkhātanayena yakkhavāsamaggaṃ paṭipajji. Yakkhiniputtopi "khattiyā nāma bahumāyā, ko jānāti kiṃ bhavissatī"ti rukkhaṃ abhiruhitvā raññho āgamanaṃ olokento nisinno kumāraṃ āgacchantaṃ disvā "pitaraṃ nivattetvā putto āgato bhavissati, natthi me bhayan"ti otaritvā tassa piṭṭhiṃ dassetvāva nisīdi. Mahāsatto āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ-

80. "Mātāpitū ca vanditvā, nimminitvāna attanā;
nikkhipitvā dhanuṃ khaggaṃ, porisādaṃ upāgamin"ti.

81. Sasatthahatthūpagatanti sasatthahatthaṃ upagataṃ āvudhapāṇiṃ maṃ attano santikaṃ upagataṃ disvā. **Kadāci so tasissatī**ti so yakkho api taseyya. **Tena bhijjissati sīlan**ti tena tassa tāsuppādanena mayhaṃ sīlaṃ vinassati saṃkilissati. **Paritāsaṃ kate mayī**ti mayi tassa paritāsaṃ kate sati.

82. Sīlakhaṇḍabhayā mayhaṃ, tassa dessaṃ na byāharinti yathā ca sīlabhedabhayena nihitasattho tassa santikaṃ agamāsi, evaṃ mayhaṃ sīlakhaṇḍabhayā (..01 eva tassa porisādassa dessaṃ aniṭṭhampi na byāhariṃ, kevalaṃ pana mettacittena hitavādī idaṃ idāni vakkhamānaṃ vacanaṃ abhāsiṃ.

Mahāsatto ca gantvā purato ṭhito. Yakkhiniputto taṃ vīmaṃsitukāmo "kosi tvaṃ, kuto āgato, kiṃ maṃ na jānāsi 'luddo manussamaṃsakhādako'ti, kasmā ca idhāgatosī"ti pucchi. Kumāro "ahaṃ jayaddisaraññho putto, tvaṃ porisādakoti jānāmi, pitu jīvitaṃ rakkhituṃ idhāgato, tasmā taṃ muñca, maṃ khādā"ti āha. Puna yakkhiniputto mukhākāreneva "taṃ tassa puttoti ahaṃ jānāmi, dukkaraṃ pana tayā kataṃ evaṃ āgacchantenā"ti āha. Kumāro "na idaṃ dukkaraṃ, yaṃ pitu

atthe jīvitapariccajanaṃ, mātāpituhetu hi evarūpaṃ puññaṃ katvā ekanteneva sagge pamodati, ahañca ‘amaraṇadhammo nāma koci satto natthī’ti jānāmi, attanā ca kiñci kataṃ pāpaṃ nāma na sarāmi, tasmā maraṇatopi me bhayaṃ natthi, idaṃ sarīraṃ mayā te nissaṭṭhaṃ, aggiṃ jāletvā khādā”ti āha. Tena vuttaṃ–

83. “Ujjālehi mahā-aggiṃ, papatissāmi rukkhato;
tvaṃ pakkakālamaññāya, bhakkhaya maṃ pitāmahā”ti.

Taṃ sutvā yakkhiniputto “na sakkā imassa maṃsaṃ khādituṃ, upāyena imaṃ palāpessāmī”ti cintetvā “tena hi araññaṃ pavisitvā sāradārūni āharitvā niddhūme aṅgāre karohi, tattha te maṃsaṃ pacitvā khādissāmī”ti āha. Mahāsatto tathā katvā tassa ārocesi. So taṃ olokento “ayaṃ purisasīho maraṇatopi bhayaṃ natthi, evaṃ nibbhayo nāma na mayā diṭṭhapubbo”ti lomahaṃsajāto kumāraṃ olokesi. Kumāro kissa maṃ olokesi, na yathāvuttaṃ karosīti. Yakkhiniputto mahāsattaṃ “sattadhā tassa muddhā phaleyya, yo taṃ khādeyyā”ti āha. “Sace maṃ na khāditukāmosi, atha kasmā aggiṃ kāresī”ti? “Tava pariggaṇhanatthan”ti. “Tvaṃ idāni maṃ kathaṃ pariggaṇhissasi, svāhaṃ tiracchānayoniyaṃ nibbattopi sakkassa devarañño attānaṃ pariggaṇhituṃ na adāsin”ti imamatthaṃ dassento–

“Idañhi (..0168) so brāhmaṇaṃ maññamāno, saso avāsesi sake sarīre;
teneva so candimā devaputto, sasatthuto kāmaduhajja yakkhā”ti.(jā. 1.16.93)–

Gāthamāha.

Tattha **saso avāsesi sake sarīre**ti attano sarīrahetu imaṃ sarīraṃ khāditvā idha vasāti evaṃ sake sarīre attano sarīraṃ dento taṃ brāhmaṇarūpaṃ sakkaṃ tattha vāsesi. **Sasatthuto**ti “sasī”ti evaṃ sasasaddena thuto. **Kāmaduho**ti kāmavaḍḍhano. **Yakkhā**ti deva.

Evaṃ mahāsatto cande sasalakkhaṇaṃ kappaṭṭhiyaṃ pāṭihāriyaṃ sakkhiṃ katvā attano sakkenapi pariggaṇhituṃ asakkuṇeyyataṃ abhāsi. Taṃ sutvā porisādo acchariyabbhutacittajāto–

“Cando yathā rāhumukhā pamutto, virocate pannaraseva bhāṇumā;
Evaṃ tuvaṃ porisādā pamutto, viroca kapile mahānubhāva;
āmodayaṃ pitaraṃ mātarañca, sabbo ca te nandatu ñātipakkho”ti. (jā. 1.16.94)–

Gāthaṃ vatvā “gaccha mahāvīrā”ti kumāraṃ vissajjesi. Sopi taṃ nibbisevanaṃ katvā pañca sīlāni datvā “yakkho nu kho esa, no”ti vīmaṃsanto “yakkhānaṃ akkhīni rattāni honti animisāni ca, chāyā ca na paññāyati, asambhīto hoti, na imassa tathā. Tasmā nāyaṃ yakkho manusso eso, mayhaṃ kira pitu tayo bhātaro yakkhiniyā gahitā, tesu tāya dve khāditā bhavissanti, eko puttasinehena paṭijaggito bhavissati. Iminā tena bhavitabban”ti nayaggāhena anumānena sabbaññutaññāṇena viya aviparītato niṭṭhaṃ gantvā “mayhaṃ pitu ācikkhitvā rajje patiṭṭhāpessāmī”ti cintetvā “na tvaṃ yakkho, pitu me jeṭṭhabhātikosi, ehi mayā saddhiṃ gantvā kulasantakaṃ rajjaṃ paṭipajjāhī”ti āha. Tena (..0169) vuttaṃ “tvaṃ pitāmahā”ti, tvaṃ mama mahāpitāti attho. Itarena “nāhaṃ manusso”ti vutte tena saddhātabbassa dibbacakkhukatāpasassa santikaṃ nesi. Tāpasena “kiṃ karontā pitā puttā araññe vicarathā”ti pitubhāve kathite porisādo saddahitvā “gaccha, tāta,

tvaṃ, na me rajjena attho, pabbajissāmahan”ti tāpasassa santike isipabbajjaṃ pabbaji. Tena vuttaṃ–

84. “Iti sīlavataṃ hetu, nārakkhiṃ mama jīvitaṃ;
pabbājesiṃ cahaṃ tassa, sadā pāṇātipātikan”ti.

Tattha **sīlavataṃ hetū**ti sīlavantānaṃ mama pitūnaṃ hetu. Atha vā **sīlavataṃ hetū**ti sīlavatahetu, mayhaṃ sīlavatasamādānanimittaṃ tassa abhijjanatthaṃ. **Tassā**ti taṃ porisādaṃ.

Atha mahāsatto attano mahāpitaraṃ pabbajitaṃ vanditvā nagarassa samīpaṃ gantvā “kumāro kira āgato”ti sutvā haṭṭhatuṭṭhena raññā nāgarehi negamajānapadehi ca paccuggato rājānaṃ vanditvā sabbaṃ pavattiṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā taṅkhaṇaññeva bheriṃ carāpetvā mahantena parivārena tassa santikaṃ gantvā “ehi, bhātika, rajjaṃ paṭipajjāhī”ti āha. “Alaṃ, mahārājā”ti. “Tena hi mayhaṃ uyyāne vasā”ti. “Na āgacchāmī”ti. Rājā tassa assamassa avidūre gāmaṃ nivesetvā bhikkhaṃ paṭṭhapesi. So cūḷakammāsadammanigamo nāma jāto.

Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, tāpaso sāriputto, porisādo aṅgulimālo, kaniṭṭhā uppalavaṇṇā, aggamahesī rāhulamātā, alīnasattukumāro lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā pitarā nivāriyamāno attano jīvitaṃ pariccajitvā pitu jīvitarakkhaṇatthaṃ “porisādassa santikaṃ gamissāmī”ti nicchayo, tassa ca santāsapariharaṇatthaṃ nihitasatthassa gamanaṃ, “attano sīlakhaṇḍanaṃ mā hotū”ti tena piyavācāya samudācāro, tena ca nānānayehi pariggaṇhiyamānassa maraṇasantāsābhāvo, pitu atthe mayhaṃ sarīraṃ saphalaṃ karissāmīti haṭṭhatuṭṭhabhāvo, sakkenāpi pariggaṇhituṃ asakkuṇeyyassa sasajātiyampi pariccāgatthaṃ attano jīvitanirapekkhabhāvassa jānanaṃ, tena (..0170) samāgamepi ossaṭṭhepi cittassa vikārābhāvo, tassa ca manussabhāvamahāpitubhāvānaṃ aviparītato jānanaṃ, ñātamatte ca taṃ kulasantake rajje patiṭṭhāpetukāmatā, dhammadesanāya saṃvejetvā sīlesu patiṭṭhāpananti. Evamādayo idha bodhisattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Alīnasattucariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Saṅkhapālacariyāvaṇṇanā

85. Dasame **saṅkhapālo**ti-ādīsu ayaṃ saṅkhepattho– devabhogasampattisadisāya mahatiyā nāgiddhiyā samannāgatattā **mahiddhiko**. Heṭṭhā dve, upari dveti catasso dāṭhā āvudhā etassāti **dāṭhāvudho**. Uggatejavisatāya **ghoraviso**. Nāgayonisiddhāhi dvīhi jivhāhi samannāgatoti **dvijivho**. Mahānubhāvānampi urena gamanato “uragā”ti laddhanāmānaṃ nāgānaṃ adhipatibhāvato **uragādhibhū**.

86. Dvinnaṃ maggānaṃ vinivijjhitvā sandhibhāvena gataṭṭhānasaṅkhāte **catuppathe**. Aparāparaṃ mahājanasañcaraṇaṭṭhānabhūte **mahāmagge**. Tato eva mahājanasamākiṇṇabhāvena **nānājanasamākule**. Idāni vakkhamānānaṃ

catunnaṃ aṅgānaṃ vasena **caturo aṅge. Adhiṭṭhāya** adhiṭṭhahitvā, citte ṭhapetvā. Yadāhaṃ saṅkhapālo nāma yathāvuttarūpo nāgarājā homi, tadā heṭṭhā vuttappakāre ṭhāne **vāsaṃ** uposathavāsavasena nivāsaṃ **akappayiṃ** kappesiṃ.

Mahāsatto hi dānasīlādipuññapasuto hutvā bodhipariyesanavasena aparāparaṃ devamanussagatīsu saṃsaranto kadāci devabhogasadisasampattike nāgabhavane nibbattitvā saṅkhapālo nāma nāgarājā ahosi mahiddhiko mahānubhāvo. So gacchante kāle tāya sampattiyā vippaṭisārī hutvā manussayoniṃ patthento uposathavāsaṃ vasi. Athassa nāgabhavane vasantassa uposathavāso na sampajjati, sīlaṃ saṃkilissati, tena so nāgabhavanā nikkhamitvā kaṇhavaṇṇāya nadiyā avidūre mahāmaggassa ca ekapadikamaggassa ca antare ekaṃ vammikaṃ parikkhipitvā (..0171) uposathaṃ adhiṭṭhāya cātuddasapannarasesu samādinnasīlo “mama cammādīni atthikā

gaṇhantū"ti attānaṃ dānamukhe vissajjetvā nipajjati, pāṭipade nāgabhavanaṃ gacchati. Tena vuttaṃ **"punāparaṃ yadā homi, saṅkhapālo"** ti-ādi. Tassattho vutto eva.

87. Yaṃ panettha **chaviyā cammenā**ti-ādikaṃ "caturo aṅge adhiṭṭhāyā"ti vuttaṃ caturaṅgādhiṭṭhānadassanaṃ. Chavicammāni hi idha ekamaṅgaṃ. Evaṃ uposathavāsaṃ vasantassa mahāsattassa dīgho addhā vītivatto.

Athekadivasaṃ tasmiṃ tathā sīlaṃ samādiyitvā nipanne soḷasa bhojaputtā "maṃsaṃ āharissāmā"ti āvudhahatthā araññe carantā kiñci alabhitvā nikkhamantā taṃ vammikamatthake nipannaṃ disvā "mayaṃ ajja godhāpotakampi na labhimhā, imaṃ nāgarājānaṃ vadhitvā khādissāmā"ti cintetvā "mahā kho panesa gayhamāno palāyeyyāti yathānipannakaṃyeva naṃ bhogesu sūlehi vijjhitvā dubbalaṃ katvā gaṇhissāmā"ti sūlāni ādāya upasaṅkamiṃsu. Bodhisattassāpi sarīraṃ mahantaṃ ekadoṇikanāvappamāṇaṃ vaṭṭetvā ṭhapitasumanapupphadāmaṃ viya jiñjukaphalasadisehi akkhīhi jayasumanapupphasadisena ca sīsena samannāgataṃ ativiya sobhati. So tesaṃ soḷasannaṃ janānaṃ padasaddena bhogantarato sīsaṃ nīharitvā rattakkhīni ummīletvā te sūlahatthe āgacchante disvā "ajja mayhaṃ manoratho matthakaṃ pāpuṇissatī"ti attānaṃ dānamukhe niyyātetvā "ime mama sarīraṃ sattīhi koṭṭetvā chiddāvachiddaṃ karonte na olokessāmī"ti attano sīlakhaṇḍabhayena daḷhaṃ adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhahitvā sīsaṃ bhogantare eva pavesetvā nipajji.

Atha naṃ te upagantvā naṅguṭṭhe gahetvā ākaḍḍhantā bhūmiyaṃ pātetvā tikhiṇasūlehi aṭṭhasu ṭhānesu vijjhitvā sakaṇṭakā kāḷavettayaṭṭhiyo pahāramukhehi pavesetvā aṭṭhasu ṭhānesu kājehi ādāya mahāmaggaṃ paṭipajjiṃsu. Mahāsatto sūlehi vijjhanato paṭṭhāya ekaṭṭhānepi akkhīni ummīletvā te na olokesi. Tassa aṭṭhahi kājehi ādāya nīyamānassa sīsaṃ olambitvā bhūmiṃ paharati (..0172). Atha naṃ "sīsamassa olambatī"ti mahāmagge nipajjāpetvā sukhumena sūlena nāsāpuṭe vijjhitvā rajjukaṃ pavesetvā sīsaṃ ukkhipitvā kājakoṭiyaṃ laggetvā punapi ukkhipitvā maggaṃ paṭipajjiṃsu. Tena vuttaṃ–

88. "Addasaṃsu bhojaputtā, kharā luddā akāruṇā;
upagañchuṃ mamaṃ tattha, daṇḍamuggarapāṇino.

89. "Nāsāya vinivijjhitvā, naṅguṭṭhe piṭṭhikaṇṭake;
kāje āropayitvāna, bhojaputtā hariṃsu man"ti.

Tattha **bhojaputtā**ti luddaputtā. **Kharā**ti kakkhaḷā, pharusakāyavacīkammantā. **Luddā**ti dāruṇā, ghoramānasā. **Akāruṇā**ti nikkaruṇā. **Daṇḍamuggarapāṇino**ti caturassadaṇḍahatthā. **Nāsāya vinivijjhitvā**ti rajjukaṃ pavesetuṃ sukhumena sūlena nāsāpuṭe vijjhitvā. **Naṅguṭṭhe piṭṭhikaṇṭake**ti naṅguṭṭhappadese tattha tattha piṭṭhikaṇṭakasamīpe ca vinivijjhitvāti sambandho. **Kāje āropayitvānā**ti aṭṭhasu ṭhānesu vinivijjhitvā baddhesu aṭṭhasu vettalatāmaṇḍalesu ekekasmiṃ ovijjhitaṃ ekekaṃ kājaṃ dve dve bhojaputtā attano attano khandhaṃ āropetvā.

90. Sasāgarantaṃ pathavinti samuddapariyantaṃ mahāpathaviṃ. **Sakānanaṃ sapabbatan**ti saddhiṃ kānanehi pabbatehi cāti sakānanaṃ sapabbatañca. **Nāsāvātena jhāpaye**ti sacāhaṃ **icchamāno** icchanto kujjhitvā nāsāvātaṃ vissajjeyyaṃ,

samuddapariyantaṃ sakānanaṃ sapabbataṃ imaṃ mahāpathaviṃ jhāpeyyaṃ, saha nāsāvātavissajjanena chārikaṃ kareyyaṃ, etādiso tadā mayhaṃ ānubhāvo.

91. Evaṃ santepi **sūlehi vinivijjhante, koṭṭayantepi sattibhi. Bhojaputte na kuppāmī**ti dubbalabhāvakaraṇatthaṃ vettalatāpavesanatthañca sāradārūhi tacchetvā katehi tikhiṇasūlehi aṭṭhasu ṭhānesu vijjhantepi dubbalabhāvakaraṇatthaṃ tikhiṇāhi sattīhi tahiṃ tahiṃ koṭṭayantepi bhojaputtānaṃ luddānaṃ na kuppāmi. **Esā me sīlapāramī**ti evaṃ mahānubhāvassa tathā adhiṭṭhahantassa yā me mayhaṃ sīlakhaṇḍabhayena tesaṃ (..0173) akujjhanā, esā ekanteneva jīvitanirapekkhabhāvena pavattā mayhaṃ sīlapāramī, sīlavasena paramatthapāramīti attho.

Tathā pana bodhisatte tehi nīyamāne mithilanagaravāsī āḷāro nāma kuṭumbiko pañcasakaṭasatāni ādāya sukhayānake nisīditvā gacchanto te bhojaputte mahāsattaṃ harante disvā kāruññaṃ uppādetvā te ludde pucchi– "kissāyaṃ nāgo nīyati, netvā cimaṃ kiṃ karissathā"ti? Te "imassa nāgassa maṃsaṃ sāduñca muduñca thūlañca pacitvā khādissāmā"ti āhaṃsu. Atha so tesaṃ soḷasavāhagoṇe pasataṃ pasataṃ suvaṇṇamāsake sabbesaṃ nivāsanapārupanāni bhariyānampi tesaṃ vatthābharaṇāni datvā "sammā, ayaṃ mahānubhāvo nāgarājā, attano sīlaguṇena tumhākaṃ na dubbhi, imaṃ kilamantehi bahuṃ tumhehi apuññaṃ pasutaṃ, vissajjethā"ti āha. Te "ayaṃ amhākaṃ manāpo bhakkho, bahū ca no uragā bhuttapubbā, tathāpi tava vacanaṃ amhehi pūjetabbaṃ, tasmā imaṃ nāgaṃ vissajjessāmā"ti vissajjetvā mahāsattaṃ bhūmiyaṃ nipajjāpetvā attano kakkhaḷatāya tā kaṇṭakācitā āvutā kāḷavettalatā koṭiyaṃ gahetvā ākaḍḍhituṃ ārabhiṃsu.

Atha so nāgarājānaṃ kilamantaṃ disvā akilamentova asinā latā chinditvā dārakānaṃ kaṇṇavedhato paṭiharaṇaniyāmena adukkhāpento saṇikaṃ nīhari. Tasmiṃ kāle te bhojaputtā yaṃ bandhanaṃ tassa natthuto pavesetvā paṭimukkaṃ, taṃ bandhanaṃ saṇikaṃ mocayiṃsu. Mahāsatto muhuttaṃ pācīnābhimukho gantvā assupuṇṇehi nettehi āḷāraṃ olokesi. Luddā thokaṃ gantvā "urago dubbalo, matakāle gahetvāva naṃ gamissāmā"ti nilīyiṃsu. Āḷāro mahāsattassa añjaliṃ paggayha "gaccheva kho tvaṃ, mahānāga, mā taṃ luddā puna gahesun"ti vadanto thokaṃ taṃ nāgaṃ anugantvā nivatti.

Bodhisatto nāgabhavanaṃ gantvā tattha papañcaṃ akatvā mahantena parivārena nikkhamitvā āḷāraṃ upasaṅkamitvā nāgabhavanassa vaṇṇaṃ kathetvā taṃ tattha netvā tīhi kaññāsatehi saddhiṃ mahantamassa yasaṃ datvā dibbehi kāmehi santappesi. Āḷāro nāgabhavane ekavassaṃ vasitvā dibbe (..0174) kāme paribhuñjitvā "icchāmahaṃ, samma, pabbajitun"ti nāgarājassa kathetvā pabbajitaparikkhāre gahetvā tato nikkhamitvā himavantappadesaṃ gantvā pabbajitvā tattha ciraṃ vasitvā aparabhāge cārikaṃ caranto bārāṇasiṃ patvā bārāṇasiraññā samāgato tena ācārasampattiṃ nissāya pasannena "tvaṃ uḷārabhogā maññe kulā pabbajito, kena nu kho kāraṇena pabbajitosī"ti puṭṭho attano pabbajjākāraṇaṃ kathento luddānaṃ hatthato bodhisattassa vissajjāpanaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ pavattiṃ rañño ācikkhitvā–

"Diṭṭhā mayā mānusakāpi kāmā, asassatā vipariṇāmadhammā;

ādīnavaṃ kāmaguṇesu disvā, saddhāyahaṃ pabbajitomhi, rāja.

"Dumapphalānīva patanti māṇavā, daharā ca vuddhā ca sarīrabhedā;

etampi disvā pabbajitomhi rāja, apaṇṇakaṃ sāmaññameva seyyo"ti. (jā. 2.17.191-192)-

Imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Taṃ sutvā rājā-

"Addhā have sevitabbā sapaññā, bahussutā ye bahuṭhānacintino;

nāgañca sutvāna tavañcaḷāra, kāhāmi puññāni anappakānī"ti. (jā. 2.17.193)-

Āha.

Athassa tāpaso-

"Addhā have sevitabbā sapaññā, bahussutā ye bahuṭhānacintino;

nāgañca sutvāna mamañca rāja, karohi puññāni anappakānī"ti. (jā. 2.17.194)-

Evaṃ (..0175) dhammaṃ desetvā tattheva cattāro vassānamāse vasitvā puna himavantaṃ gantvā yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi. Bodhisattopi yāvajīvaṃ uposathavāsaṃ vasitvā saggapuraṃ pūresi. Sopi rājā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Tadā āḷāro sāriputtatthero ahosi, bārāṇasirājā ānandatthero, saṅkhapālanāgarājā lokanātho.

Tassa sarīrapariccāgo dānapāramī, tathārūpenapi visatejena samannāgatassa tathārūpāyapi pīḷāya sati sīlassa abhinnatā sīlapāramī, devabhogasampattisadisaṃ bhogaṃ pahāya nāgabhavanato nikkhamitvā samaṇadhammakaraṇaṃ nekkhammapāramī, "dānādi-atthaṃ idañcidañca kātuṃ vaṭṭatī"ti saṃvidahanaṃ paññāpāramī, kāmavitakkavinodanaṃ adhivāsanavīriyañca vīriyapāramī, adhivāsanakhanti khantipāramī, saccasamādānaṃ saccapāramī, acalasamādānādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānapāramī, bhojaputte upādāya sabbasattesu mettānuddayabhāvo mettāpāramī, vedanāya sattasaṅkhārakatavippakāresu ca majjhattabhāvo upekkhāpāramīti evaṃ dasa pāramiyo labbhanti. Sīlapāramī pana atisayavatīti katvā sā eva desanaṃ āruḷhā. Tathā idha bodhisattassa guṇānubhāvā "yojanasatike nāgabhavanaṭṭhāne"ti-ādinā **bhūridattacariyāyaṃ** (cariyā. 2.11 ādayo) vuttanayeneva yathārahaṃ vibhāvetabbāti.

Saṅkhapālacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Eteti ye hatthināgacariyādayo imasmiṃ vagge niddiṭṭhā anantaragāthāya ca "hatthināgo bhūridatto"ti-ādinā uddānavasena saṅgahetvā dassitā **nava** cariyā, te sabbe visesato sīlapāramipūraṇavasena pavattiyā sīlaṃ balaṃ etesanti **sīlabalā.** Sīlassa paramatthapāramibhūtassa parikkharaṇato santānassa ca paribhāvanāvasena abhisaṅkharaṇato **parikkhārā.** Ukkaṃsagatāya sīlaparamatthapāramiyā asampuṇṇattā padeso etesaṃ atthi, na nippadesoti **padesikā** sappadesā. Kasmāti ce? Āha **"jīvitaṃ parirakkhitvā, sīlāni anurakkhisan"**ti, yasmā etesu **hatthināgacariyādīsu** (cariyā. 2.1 ādayo) ahaṃ attano jīvitaṃ ekadesena (..0176) parirakkhitvāva sīlāni anurakkhiṃ, jīvitaṃ na sabbathā pariccajiṃ, ekanteneva pana **saṅkhapālassa**

me sato sabbakālampi jīvitaṃ yassa kassaci niyyattaṃ, saṅkhapālanāgarājassa pana me mahānubhāvassa uggavisatejassa sato samānassa sabbakālampi tehi luddehi samāgame tato pubbepi pacchāpi sato evaṃ puggalavibhāgaṃ akatvā yassa kassaci sīlānurakkhaṇatthameva jīvitaṃ ekaṃseneva **niyyattaṃ** nīyātitaṃ dānamukhe nissaṭṭhaṃ, **tasmā sā sīlapāramī**ti yasmā cetadevaṃ, tasmā tena kāraṇena sā paramatthapāramibhāvaṃ pattā mayhaṃ sīlapāramīti dassetīti.

Paramatthadīpaniyā cariyāpiṭakasaṃvaṇṇanāya

Dasavidhacariyāsaṅgahassa visesato

Sīlapāramivibhāvanassa

Dutiyavaggassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Yudhañjayavaggo

1. Yudhañjayacariyāvaṇṇanā

1. Tatiyavaggassa (..0177) paṭhame **amitayaso**ti aparimitaparivāravibhavo. **Rājaputto yudhañjayo**ti rammanagare sabbadattassa nāma rañño putto nāmena yudhañjayo nāma.

Ayañhi bārāṇasī **udayajātake** (jā. 1.11.37 ādayo) **surundhananagaraṃ** nāma jātā. **Cūḷasutasomajātake** (jā. 2.17.195 ādayo) **sudassanaṃ** nāma, **soṇanandajātake** (jā. 2.20.92 ādayo) **brahmavaḍḍhanaṃ** nāma, **khaṇḍahālajātake**(jā. 2.22.982 ādayo) **pupphavatī** nāma, imasmiṃ pana **yudhañjayajātake** (jā. 1.11.73 ādayo) **rammanagaraṃ** nāma ahosi, evamassa kadāci nāmaṃ parivattati. Tena vuttaṃ– "rājaputtoti rammanagare sabbadattassa nāma rañño putto"ti. Tassa pana rañño puttasahassaṃ ahosi. Bodhisatto jeṭṭhaputto, tassa rājā uparajjaṃ adāsi. So heṭṭhā vuttanayeneva divase divase mahādānaṃ pavattesi. Evaṃ gacchante kāle bodhisatto ekadivasaṃ pātova rathavaraṃ abhiruhitvā mahantena sirivibhavena uyyānakīḷaṃ gacchanto rukkhaggatiṇaggasākhaggamakkaṭakasuttajālādīsu muttājālākārena lagge ussāvabindū disvā "samma sārathi, kiṃ nāmetan"ti pucchitvā "ete, deva, himasamaye patanaka-ussāvabindū nāmā"ti sutvā divasabhāgaṃ uyyāne kīḷitvā sāyanhakāle paccāgacchanto te adisvā "samma sārathi, kahaṃ te ussāvabindū, na te idāni passāmī"ti pucchitvā "deva, sūriye uggacchante sabbe bhijjitvā vilayaṃ gacchantī"ti sutvā "yathā ime uppajjitvā bhijjanti, evaṃ imesaṃ sattānaṃ jīvitasaṅkhārāpi tiṇagge ussāvabindusadisāva, tasmā mayā byādhijarāmaraṇehi apīḷiteneva mātāpitaro āpucchitvā pabbajituṃ vaṭṭatī"ti ussāvabindumeva ārammaṇaṃ katvā āditte viya tayo bhave passanto attano gehaṃ āgantvā alaṅkatapaṭiyattāya vinicchayasālāya nisinnassa pitu santikameva gantvā pitaraṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhito pabbajjaṃ yāci. Tena vuttaṃ–

"ussāvabinduṃ (..0178) sūriyātape, patitaṃ disvāna saṃvijiṃ.

2. "Taññevādhipatiṃ katvā, saṃvegamanubrūhayiṃ;
mātāpitū ca vanditvā, pabbajjamanuyācahan"ti.

Tattha **sūriyātape**ti sūriyātapahetu, sūriyarasmisamphassanimittaṃ. "Sūriyātapenā"tipi pāṭho. **Patitaṃ disvānā**ti vinaṭṭhaṃ passitvā, pubbe rukkhaggādīsu muttājālādi-ākārena laggaṃ hutvā dissamānaṃ sūriyarasmisamphassena vinaṭṭhaṃ paññācakkhunā oloketvā. **Saṃvijin**ti yathā etāni, evaṃ sattānaṃ jīvitānipi lahuṃ lahuṃ bhijjamānasabhāvānīti aniccatāmanasikāravasena saṃvegamāpajjiṃ.

Taññevādhipatiṃ katvā, saṃvegamanubrūhayinti taññeva ussāvabindūnaṃ aniccataṃ adhipatiṃ mukhaṃ pubbaṅgamaṃ purecārikaṃ katvā tatheva sabbasaṅkhārānaṃ ittaraṭṭhitikataṃ parittakālataṃ manasikaronto ekavāraṃ uppannaṃ saṃvegaṃ punappunaṃ uppādanena anuvaḍḍhesiṃ. **Pabbajjamanuyācahan**ti "tiṇagge ussāvabindū viya na ciraṭṭhitike sattānaṃ jīvite mayā byādhijarāmara-

ṇehi anabhibhūteneva pabbajitvā yattha etāni na santi, taṃ amataṃ mahānibbānaṃ gavesitabban"ti cintetvā mātāpitaro upasaṅkamitvā vanditvā "pabbajjaṃ me anujānāthā"ti te ahaṃ pabbajjaṃ yāciṃ. Evaṃ mahāsattena pabbajjāya yācitāya sakalanagare mahantaṃ kolāhalamahosi- "uparājā kira yudhañjayo pabbajitukāmo"ti.

Tena ca samayena kāsiraṭṭhavāsino rājānaṃ daṭṭhuṃ āgantvā rammake paṭivasanti. Te sabbepi sannipatiṃsu. Iti sapariso rājā negamā ceva jānapadā ca bodhisattassa mātā devī ca sabbe ca orodhā mahāsattaṃ "mā kho tvaṃ, tāta kumāra, pabbajī"ti nivāresuṃ. Tattha rājā "sace te kāmehi ūnaṃ, ahaṃ te paripūrayāmi, ajjeva rajjaṃ paṭipajjāhī"ti āha. Tassa mahāsatto-

"Mā maṃ deva nivārehi, pabbajantaṃ rathesabha;
māhaṃ kāmehi sammatto, jarāya vasamanvagū"ti. (jā. 1.11.77)-

Attano (..0179) pabbajjāchandameva vatvā taṃ sutvā saddhiṃ orodhehi mātuyā karuṇaṃ paridevantiyā-

"Ussāvova tiṇaggamhi, sūriyuggamanaṃ pati;
evamāyu manussānaṃ, mā maṃ amma nivārayā"ti. (jā. 1.11.79)-

Attano pabbajjākāraṇaṃ kathetvā nānappakāraṃ tehi yāciyamānopi abhisaṃvaḍḍhamānasaṃvegattā anosakkitamānaso piyatare mahati ñātiparivaṭṭe uḷāre rājissariye ca nirapekkhacitto pabbaji. Tena vuttaṃ-

3. "Yācanti maṃ pañjalikā, sanegamā saraṭṭhakā;
ajjeva putta paṭipajja, iddhaṃ phītaṃ mahāmahiṃ.

4. "Sarājake sahorodhe, sanegame saraṭṭhake;
karuṇaṃ paridevante, anapekkho pariccajin"ti.

Tattha **pañjalikā**ti paggahita-añjalikā. **Sanegamā saraṭṭhakā**ti negamehi ceva raṭṭhavāsīhi ca saddhiṃ sabbe rājapurisā "mā kho, tvaṃ deva, pabbajī"ti maṃ yācanti. Mātāpitaro pana **ajjeva putta paṭipajja,** gāmanigamarājadhāni-abhivuddhiyā vepullappattiyā ca, **iddhaṃ** vibhavasārasampattiyā sassādinipphattiyā ca, **phītaṃ** imaṃ **mahāmahiṃ** anusāsa, chattaṃ ussāpetvā rajjaṃ kārehīti yācanti. Evaṃ pana saha raññāti **sarājake,** tathā **sahorodhe sanegame saraṭṭhake** mahājane yathā suṇantānampi pageva passantānaṃ mahantaṃ kāruññaṃ hoti, evaṃ **karuṇaṃ paridevante** tattha tattha **anapekkho** alaggacitto "ahaṃ tadā pabbajin"ti dasseti.

5-6. Idāni yadatthaṃ cakkavattisirisadisaṃ rajjasiriṃ piyatare ñātibandhave pahāya siniddhaṃ pariggahaparijanaṃ lokābhimataṃ mahantaṃ yasañca nirapekkho pariccajinti dassetuṃ dve gāthā abhāsi.

Tattha **kevalan**ti anavasesaṃ itthāgāraṃ samuddapariyantañca pathaviṃ pabbajjādhippāyena cajamāno evaṃ me sammāsambodhi sakkā adhigantunti **bodhiyāyeva kāraṇā** na kiñci cintesiṃ, na tattha īsakaṃ laggaṃ janesinti attho. **Tasmā**ti yasmā mātāpitaro tañca mahāyasaṃ **rajjañca me na dessaṃ** (..0180), piyameva, tato pana sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena sabbaññutaññāṇameva mayhaṃ piyataraṃ, tasmā mātādīhi saddhiṃ rajjaṃ ahaṃ tadā **pariccajin**ti.

Tadetaṃ sabbaṃ pariccajitvā pabbajjāya mahāsatte nikkhamante tassa kaniṭṭhabhātā yudhiṭṭhilakumāro nāma pitaraṃ vanditvā pabbajjaṃ anujānāpetvā bodhisattaṃ anubandhi. Te ubhopi nagarā nikkhamma mahājanaṃ nivattetvā himavantaṃ pavisitvā manorame ṭhāne assamapadaṃ katvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā vanamūlaphalādīhi yāvajīvaṃ yāpetvā brahmalokaparāyanā ahesuṃ. Tenāha bhagavā–

"Ubho kumārā pabbajitā, yudhañjayo yudhiṭṭhilo;
pahāya mātāpitaro, saṅgaṃ chetvāna maccuno"ti. (jā. 1.11.83);

Tattha **saṅgaṃ chetvāna maccuno**ti maccumārassa sahakārikāraṇabhūtattā santakaṃ rāgadosamohasaṅgaṃ vikkhambhanavasena chinditvā ubhopi pabbajitāti.

Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, yudhiṭṭhilakumāro ānandatthero, yudhañjayo lokanātho.

Tassa pabbajjato pubbe pavattitamahādānāni ceva rajjādipariccāgo ca dānapāramī, kāyavacīsaṃvaro sīlapāramī, pabbajjā ca jhānādhigamo ca nekkhammapāramī, aniccato manasikāraṃ ādiṃ katvā abhiññādhigamapariyosānā paññā dānādīnaṃ upakārānupakāradhammapariggaṇhanapaññā ca paññāpāramī, sabbattha tadatthasādhanaṃ vīriyaṃ vīriyapāramī, ñāṇakhanti adhivāsanakhanti ca khantipāramī, paṭiññāya avisaṃvādanaṃ saccapāramī, sabbattha acalasamādānādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānapāramī, sabbasattesu hitacittatāya mettābrahmavihāravasena ca mettāpāramī, sattasaṅkhārakatavippakāra-upekkhanavasena upekkhābrahmavihāravasena ca upekkhāpāramīti dasa pāramiyo labbhanti. Visesato pana nekkhammapāramīti veditabbā. Tathā **akitticariyāyaṃ** viya idhāpi mahāpurisassa acchariyaguṇā yathārahaṃ niddhāretabbā. Tena vuccati "evaṃ acchariyā hete, abbhutā ca mahesino ...pe... dhammassa anudhammato"ti.

Yudhañjayacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Somanassacariyāvaṇṇanā

7. Dutiye (..0181) **indapatthe puruttame**ti evaṃnāmake nagaravare. **Kāmito**ti mātāpitu-ādīhi "aho vata eko putto uppajjeyyā"ti evaṃ cirakāle patthito. **Dayito**ti piyāyito. **Somanassoti vissuto**ti "somanasso"ti evaṃ pakāsanāmo.

8. Sīlavāti dasakusalakammapathasīlena ceva ācārasīlena ca samannāgato. **Guṇasampanno**ti saddhābāhusaccādiguṇehi upeto, paripuṇṇo vā. **Kalyāṇapaṭibhānavā**ti taṃtaṃ-itikattabbasādhanena upāyakosallasaṅkhātena ca sundarena paṭibhānena samannāgato. **Vuḍḍhāpacāyī**ti mātāpitaro kule jeṭṭhāti evaṃ ye jātivuḍḍhā, ye ca sīlādiguṇehi vuḍḍhā, tesaṃ apacāyanasīlo. **Hirīmā**ti pāpajigucchanalakkhaṇāya hiriyā samannāgato. **Saṅgahesu ca kovido**ti dānapiyavacana-atthacariyāsamānattatāsaṅkhātehi catūhi saṅgahavatthūhi yathārahaṃ sattānaṃ saṅgaṇhanesu kusalo. Evarūpo reṇussa nāma kururājassa putto somanassoti

vissuto yadā homīti sambandho.

9. Tassa rañño patikaroti tena kururājena pati abhikkhaṇaṃ upakattabbabhāvena patikaro vallabho. **Kuhakatāpaso**ti asantaguṇasambhāvanalakkhaṇena kohaññena jīvitakappanako eko tāpaso, tassa rañño sakkātabbo ahosi. **Ārāman**ti phalārāmaṃ, yattha eḷālukalābukumbhaṇḍatipusādivalliphalāni ceva taṇḍuleyyakādisākañca ropīyati. **Mālāvacchan**ti jāti-atimuttakādipupphagacchaṃ, tena pupphārāmaṃ dasseti. Ettha ca ārāmaṃ katvā tattha mālāvacchañca yathāvuttaphalavacchañca ropetvā tato laddhadhanaṃ saṃharitvā ṭhapento **jīvatī**ti attho veditabbo.

Tatrāyaṃ anupubbikathā- tadā mahārakkhito nāma tāpaso pañcasatatāpasaparivāro himavante vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ caranto indapatthanagaraṃ patvā rājuyyāne vasitvā sapariso piṇḍāya (..0182) caranto rājadvāraṃ pāpuṇi. Rājā isigaṇaṃ disvā iriyāpathe pasanno alaṅkatamahātale nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā "bhante, imaṃ vassārattaṃ mama uyyāneyeva vasathā"ti vatvā tehi saddhiṃ uyyānaṃ gantvā vasanaṭṭhānāni kāretvā

pabbajitaparikkhāre datvā nikkhami. Tato paṭṭhāya sabbepi te rājanivesane bhuñjanti.

Rājā pana aputtako putte pattheti, puttā nuppajjanti. Vassārattaccayena mahārakkhito "himavantaṃ gamissāmā"ti rājānaṃ āpucchitvā raññā katasakkārasammāno nikkhamitvā antarāmagge majjhanhikasamaye maggā okkamma ekassa sandacchāyassa rukkhassa heṭṭhā sapariso nisīdi. Tāpasā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- "rājā aputtako, sādhu vatassa sace rājaputtaṃ labheyyā"ti. Mahārakkhito taṃ kathaṃ sutvā "bhavissati nu kho raññho putto, udāhu no"ti upadhārento "bhavissatī"ti ñatvā "mā tumhe cintayittha, ajja paccūsakāle eko devaputto cavitvā raññho aggamahesiyā kucchimhi nibbattissatī"ti āha.

Taṃ sutvā eko kūṭajaṭilo "idāni rājakulūpako bhavissāmī"ti cintetvā tāpasānaṃ gamanakāle gilānālayaṃ katvā nipajjitvā "ehi gacchāmā"ti vutte "na sakkomī"ti āha. Mahārakkhito tassa nipannakāraṇaṃ ñatvā "yadā sakkosi, tadā āgaccheyyāsī"ti isigaṇaṃ ādāya himavantameva gato. Kuhako nivattitvā vegena gantvā rājadvāre ṭhatvā "mahārakkhitassa upaṭṭhākatāpaso āgato"ti raññho ārocāpetvā raññā vegena pakkosāpito pāsādaṃ abhiruyha paññatte āsane nisīdi. Rājā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno isīnaṃ ārogyaṃ pucchitvā "bhante, atikhippaṃ nivattittha, kenatthena āgatatthā"ti āha.

Mahārāja, isigaṇo sukhanisinno "sādhu vatassa sace raññho vaṃsānurakkhako putto uppajjeyyā"ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. Ahaṃ taṃ kathaṃ sutvā "bhavissati nu kho raññho putto, udāhu no"ti dibbacakkhunā olokento "mahiddhiko devaputto cavitvā aggamahesiyā sudhammāya kucchimhi nibbattissatī"ti disvā "ajānantā gabbhaṃ nāseyyuṃ, ācikkhissāmi (..0183) tāva nan"ti tumhākaṃ kathanatthāya āgato, kathitaṃ vo mayā, gacchāmahan"ti. Rājā "bhante, na sakkā gantun"ti haṭṭhatuṭṭho pasannacitto kuhakatāpasaṃ uyyānaṃ netvā vasanaṭṭhānaṃ saṃvidahitvā adāsi. So tato paṭṭhāya rājakule bhuñjanto vasati, "dibbacakkhuko"tvevassa nāmaṃ ahosi.

Tadā bodhisatto tāvatiṃsabhavanato cavitvā tattha paṭisandhiṃ gaṇhi, jātassa ca nāmaggahaṇadivase "somanasso"ti nāmaṃ kariṃsu. So kumāraparihārena vaḍḍhati. Kuhakatāpasopi uyyānassa ekapasse nānappakāraṃ sūpeyyasākañca phalavalli-ādayo ca ropetvā paṇṇikānaṃ hatthe vikkiṇanto dhanaṃ saṃharati. Atha bodhisattassa sattavassikakāle raññho paccanto kupito. So "tāta, dibbacakkhutāpase mā pamajjā"ti kumāraṃ paṭicchāpetvā paccantaṃ vūpasametuṃ gato.

10-13. Athekadivasaṃ kumāro "jaṭilaṃ passissāmī"ti uyyānaṃ gantvā kūṭajaṭilaṃ ekaṃ gandhikakāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā ubhohi hatthehi dve ghaṭe gahetvā sākavatthusmiṃ udakaṃ siñcantaṃ disvā "ayaṃ kūṭajaṭilo attano samaṇadhammaṃ akatvā paṇṇikakammaṃ karotī"ti ñatvā "kiṃ karosi paṇṇikagahapatikā"ti taṃ lajjāpetvā avanditvā eva nikkhami.

Kūṭajaṭilo "ayaṃ idāneva evarūpo, pacchā 'ko jānāti kiṃ karissatī'ti idāneva naṃ nāsetuṃ vaṭṭatī"ti cintetvā raññho āgamanakāle pāsāṇaphalakaṃ ekamantaṃ khipitvā pānīyaghaṭaṃ bhinditvā paṇṇasālāya tiṇāni vikiritvā sarīraṃ telena makkhetvā paṇṇasālaṃ pavisitvā sasīsaṃ pārupitvā mahādukkhappatto viya

mañce nipajji. Rājā āgantvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā nivesanaṃ apavisitvāva "mama sāmikaṃ dibbacakkhukaṃ passissāmī"ti paṇṇasāladvāraṃ gantvā taṃ vippakāraṃ disvā "kiṃ nu kho etan"ti anto pavisitvā taṃ nipannakaṃ disvā pāde parimajjanto pucchi- "kena, tvaṃ bhante, evaṃ viheṭhito, kamajja yamalokaṃ nemi, taṃ me sīghaṃ ācikkhā"ti.

Taṃ (..0184) sutvā kūṭajaṭilo nitthunanto uṭṭhāya diṭṭho, mahārāja, tvaṃ me, passitvā tayi vissāsena ahaṃ imaṃ vippakāraṃ patto, tava puttenamhi evaṃ viheṭhitoti. Taṃ sutvā rājā coraghātake āṇāpesi- "gacchatha kumārassa sīsaṃ chinditvā sarīrañcassa khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā rathiyā rathiyaṃ vikirathā"ti. Te mātarā alaṅkaritvā attano aṅke nisīdāpitaṃ kumāraṃ ākaḍḍhiṃsu- "raññā te vadho āṇatto"ti. Kumāro maraṇabhayatajjito mātu aṅkato vuṭṭhāya- "raññho maṃ dassetha, santi rājakiccānī"ti āha. Te kumārassa vacanaṃ sutvā māretuṃ avisahantā goṇaṃ viya rajjuyā parikaḍḍhantā netvā raññho dassesuṃ. Tena vuttaṃ **"tamahaṃ disvāna kuhakan"** ti-ādi.

Tattha **thusarāsiṃva ataṇḍulan**ti taṇḍulakaṇehi virahitaṃ thusarāsiṃ viya, **dumaṃva** rukkhaṃ viya, **anto** mahā**susiraṃ. Kadaliṃva asārakaṃ** sīlādisārarahitaṃ tāpasaṃ ahaṃ disvā natthi imassa sataṃ sādhūnaṃ jhānādidhammo. Kasmā? **Sāmaññā** samaṇabhāvā sīlamattatopi **apagato** parihīno ayaṃ, tathā hi ayaṃ **hirīsukkadhammajahito** pajahitahirisaṅkhātasukkadhammo. **Jīvitavuttikāraṇā**ti "kevalaṃ jīvitasseva hetu ayaṃ tāpasaliṅgena caratī"ti cintesinti dasseti. **Parantihī**ti paranto paccanto nivāsabhūto etesaṃ atthīti parantino, sīmantarikavāsino. Tehi parantīhi aṭavikehi paccantadeso khobhito ahosi. Taṃ paccantakopaṃ nisedhetuṃ vūpasametuṃ gacchanto mama pitā kururājā "tāta somanassakumāra, mayhaṃ sāmikaṃ **uggatāpanaṃ** ghoratapaṃ paramasantindriyaṃ **jaṭilaṃ mā pamajji.** So hi amhākaṃ sabbakāmadado, tasmā **yadicchakaṃ** cittaruciyaṃ tassa cittānukūlaṃ **pavattehi** anuvattehī"ti tadā maṃ anusāsīti dasseti.

14. Tamahaṃ gantvānupaṭṭhānanti pitu vacanaṃ anatikkanto taṃ kūṭatāpasaṃ upaṭṭhānatthaṃ gantvā taṃ sākavatthusmiṃ udakaṃ āsiñcantaṃ disvā "paṇṇiko ayan"ti ca ñatvā **kacci te, gahapati, kusalan**ti, gahapati, te sarīrassa kacci kusalaṃ kusalameva, tathā hi sākavatthusmiṃ udakaṃ āsiñcasi. Kiṃ vā tava hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā **āharīyatu,** tathā hi paṇṇikavuttiṃ anutiṭṭhasīti idaṃ vacanaṃ abhāsiṃ.

15. Tena (..0185) **so kupito āsī**ti tena mayā vuttagahapativādena so mānanissito mānaṃ allīno kuhako mayhaṃ kupito kuddho ahosi. Kuddho ca samāno **"ghātāpemi tuvaṃ ajja, raṭṭhā pabbājayāmi vā"** ti āha.

Tattha **tuvaṃ ajjā**ti, tvaṃ ajja, idāniyeva raññho āgatakāleti attho.

16. Nisedhayitvā paccantanti paccantaṃ vūpasametvā nagaraṃ apaviṭṭho taṅkhaṇaññeva uyyānaṃ gantvā **kuhakaṃ** kuhakatāpasaṃ **kacci te, bhante, khamanīyaṃ, sammāno te pavattito**ti kumārena te sammāno pavattito ahosi.

17. Kumāro yathā nāsiyoti yathā kumāro nāsiyo nāsetabbo ghātāpetabbo, tathā so **pāpo tassa** raññho ācikkhi. **Āṇāpesī**ti mayhaṃ sāmike imasmiṃ dibbacakkhutāpase sati kiṃ mama na nipphajjati, tasmā puttena me attho natthi, tatopi ayameva

seyyoti cintetvā āṇāpesi.

18. Kinti? **Sīsaṃ tattheva chinditvā**ti yasmiṃ ṭhāne taṃ kumāraṃ passatha, tattheva tassa sīsaṃ chinditvā sarīrañcassa **katvāna catukhaṇḍikaṃ** caturo khaṇḍe katvā rathiyā rathiyaṃ nīyantā vīthito vīthiṃ vikkhipantā dassetha. Kasmā? **Sā gati jaṭilahīḷitā**ti yehi ayaṃ jaṭilo hīḷito, tesaṃ jaṭilahīḷitānaṃ sā gati sā nipphatti so vipākoti. **Jaṭilahīḷitā**ti vā jaṭilahīḷanahetu sā tassa nipphattīti evañcettha attho daṭṭhabbo.

19. Tatthāti tassa rañño āṇāyaṃ, tasmiṃ vā tāpasassa paribhave. **Kāraṇikā**ti ghātakā, coraghātakāti attho. **Caṇḍā**ti kurūrā. **Luddā**ti sudāruṇā. **Akāruṇā**ti tasseva vevacanaṃ kataṃ. "Akaruṇā"tipi pāḷi, nikkaruṇāti attho. **Mātu aṅke nisinnassā**ti mama mātu sudhammāya deviyā ucchaṅge nisinnassa. "Nisinnassā"ti anādare sāmivacanaṃ. **Ākaḍḍhitvā nayanti man**ti mātarā alaṅkaritvā attano aṅke (..0186) nisīdāpitaṃ maṃ rājāṇāya te coraghātakā goṇaṃ viya rajjuyā ākaḍḍhitvā āghātanaṃ nayanti. Kumāre pana nīyamāne dāsigaṇaparivutā saddhiṃ orodhehi sudhammā devī nāgarāpi "mayaṃ niraparādhaṃ kumāraṃ māretuṃ na dassāmā"ti tena saddhiṃyeva agamaṃsu.

20. Bandhataṃ gāḷhabandhananti gāḷhabandhanaṃ bandhantānaṃ tesaṃ kāraṇikapurisānaṃ. **Rājakiriyāni atthi me**ti mayā raññō vattabbāni rājakiccāni atthi. Tasmā **raññō dassetha maṃ khippan**ti tesaṃ ahaṃ evaṃ vacanaṃ avacaṃ.

21. Raññō dassayiṃsu, pāpassa pāpasevinoti attanā pāpasīlassa lāmakācārassa kūṭatāpasassa sevanato pāpasevino raññō maṃ dassayiṃsu. **Disvāna taṃ saññāpesin**ti taṃ mama pitaraṃ kururājānaṃ passitvā "kasmā maṃ, deva, mārāpesī"ti vatvā tena "kasmā ca pana tvaṃ mayhaṃ sāmikaṃ dibbacakkhutāpasaṃ gahapativādena samudācari. Idañcidañca vippakāraṃ karī"ti vutte "deva, gahapatiññeva 'gahapatī'ti vadantassa ko mayhaṃ doso"ti vatvā tassa nānāvidhāni mālāvacchāni ropetvā pupphapaṇṇaphalāphalādīnaṃ vikkiṇanaṃ hatthato cassa tāni devasikaṃ vikkiṇantehi mālākārapaṇṇikehi saddahāpetvā "mālāvatthupaṇṇavatthūni upadhārethā"ti vatvā paṇṇasālañcassa pavisitvā pupphādivikkiyaladdhaṃ kahāpaṇakabhaṇḍikaṃ attano purisehi nīharāpetvā rājānaṃ saññāpesiṃ tassa kūṭatāpasabhāvaṃ jānāpesiṃ. **Mamañca vasamānayin**ti tena saññāpanena "saccaṃ kho pana kumāro vadati, ayaṃ kūṭatāpaso pubbe appiccho viya hutvā idāni mahāpariggaho jāto"ti yathā tasmiṃ nibbinno mama vase vattati, evaṃ rājānaṃ mama vasamānesiṃ.

Tato mahāsatto "evarūpassa bālassa raññō santike vasanato himavantaṃ pavisitvā pabbajituṃ yuttan"ti cintetvā rājānaṃ āpucchi- "na me, mahārāja, idha vāsena attho, anujānātha maṃ pabbajissāmī"ti. Rājā "tāta, mayā anupadhāretvāva te vadho āṇatto, khama mayhaṃ aparādhan"ti mahāsattaṃ khamāpetvā "ajjeva imaṃ rajjaṃ paṭipajjāhī"ti āha. Kumāro "deva, kimatthi mānusakesu bhogesu, ahaṃ pubbe dīgharattaṃ (..0187) dibbabhogasampattiyo anubhaviṃ, na tatthāpi me saṅgo, pabbajissāmevāhaṃ, na tādisassa bālassa paraneyyabuddhino santike vasāmī"ti vatvā taṃ ovadanto-

"Anisamma kataṃ kammaṃ, anavatthāya cintitaṃ;

bhesajjasseva vebhaṅgo, vipāko hoti pāpako.
“Nisamma ca kataṃ kammaṃ, sammāvatthāya cintitaṃ;
bhesajjasseva sampatti, vipāko hoti bhadrako.
“Alaso gihī kāmabhogī na sādhu, asaññato pabbajito na sādhu;
rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.
“Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati;
nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati.
“Nisamma daṇḍaṃ paṇayeyya issaro, vegā kataṃ tappati bhūmipāla;
sammāpaṇīdhī ca narassa atthā, anānutappā te bhavanti pacchā.
“Anānutappāni hi ye karonti, vibhajja kammāyatanāni loke;

viññuppasatthāni sukhudrayāni, bhavanti buddhānumatāni tāni.

"Āgacchuṃ dovārikā khaggabandhā, kāsāviyā hantu mamaṃ janinda;

mātuñca aṅkasmimahaṃ nisinno, ākaḍḍhito sahasā tehi deva.

"Kaṭukañhi (..0188) sambādhaṃ sukicchaṃ patto, madhurampiyaṃ jīvitaṃ laddha rāja;

kicchenahaṃ ajja vadhā pamutto, pabbajjamevābhimanohamasmī"ti. (jā. 1.15.227-234)-

Imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Tattha **anisammā**ti anupadhāretvā. **Anavatthāyā**ti avavatthapetvā. **Vebhaṅgo**ti vipatti. **Vipāko**ti nipphatti. **Asaññato**ti asaṃvuto dussīlo. **Paṇayeyyā**ti paṭṭhapeyya. **Vegā**ti vegena sahasā. **Sammāpaṇīdhī cā**ti sammāpaṇidhinā, yoniso ṭhapitena cittena katā **narassa atthā pacchā anānutappā bhavantīti attho. Vibhajjā**ti imāni kātuṃ yuttāni, imāni ayuttānīti evaṃ paññāya vibhajitvā. **Kammāyatanānī**ti kammāni. **Buddhānumatānī**ti paṇḍitehi anumatāni anavajjāni honti. **Kaṭukan**ti dukkhaṃ asātaṃ, **sambādhaṃ sukicchaṃ** maraṇabhayaṃ **pattom**hi. **Laddhā**ti attano ñāṇabalena jīvitaṃ labhitvā. **Pabbajjamevābhimano**ti pabbajjābhimukhacitto evā**hamasmi**.

Evaṃ mahāsattena dhamme desite rājā deviṃ āmantesi- "devi, tvaṃ puttaṃ nivattehī"ti. Devīpi kumārassa pabbajjameva rocesi. Mahāsatto mātāpitaro vanditvā "sace mayhaṃ doso atthi, taṃ khamathā"ti khamāpetvā mahājanaṃ āpucchitvā himavantābhimukho agamāsi. Gate ca pana mahāsatte mahājano kūṭajaṭilaṃ pothetvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Bodhisattopi sanāgarehi amaccapārisajjādīhi rājapurisehi assumukhehi anubandhiyamāno te nivattesi. Manussesu nivattesu manussavaṇṇenāgantvā devatāhi nīto satta pabbatarājiyo atikkamitvā himavante vissakammunā nimmitāya paṇṇasālāya isipabbajjaṃ pabbaji. Tena vuttaṃ-

22. "So maṃ tattha khamāpesi, mahārajjaṃ adāsi me;

sohaṃ tamaṃ dālayitvā, pabbajiṃ anagāriyan"ti.

Tattha **tamaṃ dālayitvā**ti kāmādīnavadassanassa paṭipakkhabhūtaṃ sammohatamaṃ vidhamitvā. **Pabbajin**ti upāgacchiṃ. **Anagāriyan**ti pabbajjaṃ.

23. Idāni (..0189) yadatthaṃ tadā taṃ rājissariyaṃ pariccattaṃ, taṃ dassetuṃ **"na me dessan"**ti osānagāthamāha. Tassattho vuttanayova.

Evaṃ pana mahāsatte pabbajite yāva soḷasavassakālā rājakule paricārikavesena devatāyeva naṃ upaṭṭhahiṃsu. So tattha jhānābhiññāyo nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Tadā kuhako devadatto ahosi, mātā mahāmāyā, mahārakkhitatāpaso sāriputtatthero, somanassakumāro lokanātho.

Tassa **yudhañjayacariyāyaṃ** (cariyā. 3.1 ādayo) vuttanayeneva dasa pāramiyo niddhāretabbā. Idhāpi nekkhammapāramī atisayavatīti sā eva desanaṃ āruḷhā. Tathā sattavassikakāle eva rājakiccesu samatthatā, tassa tāpasassa kūṭajaṭilabhāvapariggaṇhanaṃ, tena payuttena raññā vadhe āṇatte santāsābhāvo, raññho santikaṃ gantvā nānānayehi tassa sadosataṃ attano ca niraparādhataṃ mahājanassa majjhe pakāsetvā raññho ca paraneyyabuddhitaṃ bālabhāvañca paṭṭha-

petvā tena khamāpitepi tassa santike vāsato rajjissariyato ca saṃvegamāpajjitvā nānappakāraṃ yāciyamānenapi hatthagataṃ rajjasiriṃ kheḷapiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā katthaci alaggacittena hutvā pabbajanaṃ, pabbajitvā pavivekārāmena hutvā nacirasseva appakasirena jhānābhiññānibbattananti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Somanassacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ayogharacariyāvaṇṇanā

24. Tatiye **ayogharamhi saṃvaḍḍho**ti amanussa-upaddavaparivajjanatthaṃ caturassasālavasena kate mahati sabba-ayomaye gehe saṃvaḍḍho. **Nāmenāsi ayogharo**ti ayoghare jātasaṃvaḍḍhabhāveneva "ayogharakumāro"ti nāmena pākaṭo ahosi.

25-6. Tadā (..0190) hi kāsirañño aggamahesiyā purimattabhāve sapatti "tava jātaṃ jātaṃ pajaṃ khādeyyan"ti patthanaṃ paṭṭhapetvā yakkhiniyoniyaṃ nibbattā okāsaṃ labhitvā tassā vijātakāle dve vāre putte khādi. Tatiyavāre pana bodhisatto tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Rājā "deviyā jātaṃ jātaṃ pajaṃ ekā yakkhinī khādati, kiṃ nu kho kātabban"ti manussehi sammantetvā "amanussā nāma ayogharassa bhāyanti, ayogharaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti vutte kammāre āṇāpetvā thambhe ādiṃ katvā ayomayeheva sabbagehasambhārehi caturassasālaṃ mahantaṃ ayogharaṃ niṭṭhāpetvā paripakkagabbhaṃ deviṃ tattha vāsesi. Sā tattha dhaññapuññalakkhaṇaṃ puttaṃ vijāyi. "Ayogharakumāro"tvevassa nāmaṃ kariṃsu. Taṃ dhātīnaṃ datvā mahantaṃ ārakkhaṃ saṃvidahitvā rājā deviṃ antepuraṃ ānesi. Yakkhinīpi udakavāraṃ gantvā vessavaṇassa udakaṃ vahantī jīvitakkhayaṃ pattā.

Mahāsatto ayoghareyeva vaḍḍhitvā viññutaṃ patto, tattheva sabbasippāni uggaṇhi. Rājā puttaṃ soḷasavassuddesikaṃ viditvā "rajjamassa dassāmī"ti amacce āṇāpesi- "puttaṃ me ānethā"ti. Te "sādhu, devā"ti nagaraṃ alaṅkārāpetvā sabbālaṅkāravibhūsitaṃ maṅgalavāraṇaṃ ādāya tattha gantvā kumāraṃ alaṅkaritvā hatthikkhandhe nisīdāpetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāretvā raññho dassesuṃ. Mahāsatto rājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Rājā tassa sarīrasobhaṃ oloketvā balavasinehena taṃ āliṅgitvā "ajjeva me puttaṃ abhisiñcathā"ti amacce āṇāpesi. Mahāsatto pitaraṃ vanditvā "na mayhaṃ rajjena attho, ahaṃ pabbajissāmi, pabbajjaṃ me anujānāthā"ti āha. Tena vuttaṃ **"dukkhena jīvito laddho-"**ti-ādi.

Tattha **dukkhenā**ti, tāta, tava bhātikā dve ekāya yakkhiniyā khāditā, tuyhaṃ pana tato amanussabhayato nivāraṇatthaṃ katena dukkhena mahatā āyāsena **jīvito laddho. Saṃpīḷe patiposito**ti nānāvidhāya amanussarakkhāya sambādhe ayoghare vijāyanakālato paṭṭhāya yāva soḷasavassuppattiyā sambādhe saṃvaḍḍhitoti attho. **Ajjeva, putta, paṭipajja, kevalaṃ vasudhaṃ iman**ti kañcanamālālaṅka-

tassa setacchattassa heṭṭhā ratanarāsimhi ṭhapetvā tīhi saṅkhehi abhisiñciyamāno (..0191) imaṃ kulasantakaṃ kevalaṃ sakalaṃ samuddapariyantaṃ tatoyeva saha raṭṭhehīti **saraṭṭhakaṃ** saha nigamehi mahāgāmehīti **sanigamaṃ** aparimitena parivārajanena saddhiṃ **sajanaṃ** imaṃ vasudhaṃ mahāpathaviṃ ajjeva, putta, paṭipajja, rajjaṃ kārehīti attho. **Vanditvā khattiyaṃ. Añjaliṃ paggahetvāna, idaṃ vacanamabravin**ti khattiyaṃ kāsirājānaṃ mama pitaraṃ vanditvā tassa añjaliṃ paṇāmetvā idaṃ vacanaṃ abhāsiṃ.

27. Ye keci mahiyā sattāti imissā mahāpathaviyā ye keci sattā nāma. **Hīnamukkaṭṭhamajjhimā**ti lāmakā ceva uttamā ca, ubhinnaṃ vemajjhe bhavattā majjhimā ca. **Sake gehe**ti sabbe te sake gehe. **Sakañātibhī**ti sakehi ñātīhi sammodamānā vissaṭṭhā anukkaṇṭhitā yathāvibhavaṃ vaḍḍhanti.

28. Idaṃ loke uttariyanti idaṃ pana imasmiṃ loke asadisaṃ, mayhaṃ eva āveṇikaṃ. Kiṃ pana taṃ **saṃpīḷe mama posanan**ti sambādhe mama saṃvaḍḍhanaṃ. Tathā hi **ayogharamhi saṃvaḍḍho, appabhe candasūriye**ti candasūriyānaṃ pabhārahite ayoghare **saṃvaḍḍhomhī**ti saṃvaḍḍho amhi.

29. Pūtikuṇapasampuṇṇāti pūtigandhanānappakārakuṇapasampuṇṇā gūthanirayasadisā. **Mātu kucchito** jīvitasaṃsaye vattamāne kathaṃ **muccitvā** nikkhamitvā. **Tato ghoratare**ti tatopi gabbhavāsato dāruṇatare, avissaṭṭhavāsena dukkhe. **Pakkhittayoghare**ti pakkhitto ayoghare, bandhanāgāre ṭhapito viya ahosinti dasseti.

30. Yadihanti ettha **yadī**ti nipātamattaṃ. **Tādisan**ti yādisaṃ pubbe vuttaṃ, tādisaṃ paramadāruṇaṃ dukkhaṃ patvā ahaṃ **rajjesu yadi rajjāmi** yadi ramissāmi, evaṃ sante **pāpānaṃ** lāmakānaṃ nihīnapurisānaṃ **uttamo** nihīnatamo **siyaṃ**.

31. Ukkaṇṭhitomhi kāyenāti aparimuttagabbhavāsādinā pūtikāyena ukkaṇṭhito nibbinno amhi. **Rajjenamhi anatthiko**ti rajjenapi anatthiko amhi. Yakkhiniyā hatthato muttopi hi nāhaṃ ajarāmaro, kiṃ (..0192) me rajjena, rajjañhi nāma sabbesaṃ anatthānaṃ sannipātaṭṭhānaṃ, tattha ṭhitakālato paṭṭhāya dunnikkhamaṃ hoti, tasmā taṃ anupagantvā **nibbutiṃ pariyesissaṃ, yattha maṃ maccu na maddiye**ti yattha ṭhitaṃ maṃ mahāseno maccurājā na maddiye na otthareyya na abhibhaveyya, taṃ nibbutiṃ amatamahānibbānaṃ pariyesissāmīti.

32. Evāhaṃ cintayitvānāti evaṃ iminā vuttappakārena nānappakāraṃ saṃsāre ādīnavaṃ paccavekkhaṇena nibbāne ānisaṃsadassanena ca yoniso cintetvā. **Viravante mahājane**ti mayā vippayogadukkhāsahanena viravante paridevante mātāpituppamukhe mahante jane. **Nāgova bandhanaṃ chetvā**ti yathā nāma mahābalo hatthināgo dubbalataraṃ rajjubandhanaṃ sukheneva chindati, evameva ñātisaṅgādibhedassa tasmiṃ jane taṇhābandhanassa chindanena bandhanaṃ chetvā kānanasaṅkhātaṃ mahāvanaṃ pabbajjūpagamanavasena **pāvisiṃ**. Osānagāthā vuttatthā eva.

Tattha ca mahāsatto attano pabbajjādhippāyaṃ jānitvā “tāta, kiṃkāraṇā pabbajasī”ti rañño vutto “deva, ahaṃ mātukucchimhi dasa māse gūthaniraye viya vasitvā mātu kucchito nikkhanto yakkhiniyā bhayena soḷasavassāni bandhanā-

gāre vasanto bahi oloketumpi na labhiṃ, ussadaniraye pakkhitto viya ahosiṃ, yakkhinito muttopi ajarāmaro na homi, maccu nāmesa na sakkā kenaci jinituṃ, bhave ukkaṇṭhitomhi, yāva me byādhijarāmaraṇāni nāgacchanti, tāvadeva pabbajitvā dhammaṃ carissāmi, alaṃ me rajjena, anujānāhi maṃ, deva, pabbajitun"ti vatvā-

"Yamekarattiṃ paṭhamaṃ, gabbhe vasati māṇavo;
abbhuṭṭhitova so yāti, sa gacchaṃ na nivattatī"ti. (jā. 1.15.363)-

Ādinā catuvīsatiyā gāthāhi pitu dhammaṃ desetvā "mahārāja, tumhākaṃ rajjaṃ tumhākameva hotu, na mayhaṃ iminā attho, tumhehi saddhiṃ kathenteyeva byādhijarāmaraṇāni āgaccheyyuṃ, tiṭṭhatha tumhe"ti vatvā ayadāmaṃ chinditvā mattahatthī viya, kañcanapañjaraṃ bhinditvā sīhapotako viya, kāme pahāya mātāpitaro vanditvā nikkhami. Athassa pitā "ayaṃ nāma kumāro pabbajitukāmo, kimaṅgaṃ panāhaṃ, mamāpi rajjena attho natthī"ti (..0193) rajjaṃ pahāya tena saddhiṃ eva nikkhami. Tasmiṃ nikkhamante devīpi amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopīti sakalanagaravāsino bhoge chaḍḍetvā nikkhamiṃsu. Samāgamo mahā ahosi, parisā dvādasayojanikā

jātā, te ādāya mahāsatto himavantaṃ pāvisi.

Sakko devarājā tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā vissakammaṃ pesetvā dvādasayojanāyāmaṃ sattayojanavitthāraṃ assamapadaṃ kāresi, sabbe ca pabbajitaparikkhāre paṭiyādāpesi. Idha mahāsattassa pabbajjā ca ovādadānañca brahmalokaparāyanatā ca parisāya sammā paṭipatti ca sabbā **mahāgovindacariyāyaṃ** (cariyā. 1.37 ādayo) vuttanayeneva veditabbā.

Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, parisā buddhaparisā, ayogharapaṇḍito lokanātho.

Tassa sesapāraminiddhāraṇā ānubhāvavibhāvanā ca heṭṭhā vuttanayeneva veditabbāti.

Ayogharacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Bhisacariyāvaṇṇanā

34. Catutthe **yadā homi, kāsīnaṃ puravaruttame**ti "kāsī"ti bahuvacanavasena laddhavohārassa raṭṭhassa nagaravare bārāṇasiyaṃ yasmiṃ kāle jātasaṃvaḍḍho hutvā vasāmīti attho. **Bhaginī ca bhātaro satta, nibbattā sottiye kule**ti upakañcanādayo cha ahañcāti bhātaro satta sabbakaniṭṭhā kañcanadevī nāma bhaginī cāti sabbe mayaṃ aṭṭha janā mantajjhenaniratatāya sottiye uditodite mahati brāhmaṇakule tadā nibbattā jātāti attho.

35. Bodhisatto hi tadā bārāṇasiyaṃ asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa putto hutvā nibbatti. Tassa "kañcanakumāro"ti nāmaṃ kariṃsu. Athassa padasā vicaraṇakāle aparo putto vijāyi. "Upakañcanakumāro"tissa nāmaṃ kariṃsu. Tato paṭṭhāya mahāsattaṃ "mahākañcanakumāro"ti (..0194) samudācaranti. Evaṃ paṭipāṭiyā satta puttā ahesuṃ. Sabbakaniṭṭhā pana ekā dhītā. Tassā "kañcanadevī"ti nāmaṃ kariṃsu. Mahāsatto vayappatto takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggahetvā paccāgañchi.

Atha naṃ mātāpitaro gharāvāsena bandhitukāmā "attano samānajātikulato te dārikaṃ ānessāmā"ti vadiṃsu. So "amma, tāta, na mayhaṃ gharāvāsena attho. Mayhañhi sabbo lokasannivāso āditto viya sappaṭibhayo, bandhanāgāraṃ viya palibuddhanaṃ, ukkārabhūmi viya jiguccho hutvā upaṭṭhāti, na me cittaṃ kāmesu rajjati, aññe vo puttā atthi, te gharāvāsena nimantethā"ti vatvā punappunaṃ yācitopi sahāyehi yācāpitopi na icchi, atha naṃ sahāyā "samma, kiṃ pana tvaṃ patthayanto kāme paribhuñjituṃ na icchasī"ti pucchiṃsu. So tesaṃ attano nekkhammajjhāsayaṃ ārocesi. Tena vuttaṃ **"etesaṃ pubbajo āsin"** ti-ādi.

Tattha **etesaṃ pubbajo āsin**ti etesaṃ upakañcanakādīnaṃ sattannaṃ jeṭṭhabhātiko ahaṃ tadā ahosiṃ. **Hirīsukkamupāgato**ti sukkavipākattā santānassa visodhanato ca sukkaṃ pāpajigucchanalakkhaṇaṃ hiriṃ bhusaṃ āgato, ativiya pāpaṃ jigucchanto āsinti attho. **Bhavaṃ disvāna bhayato, nekkhammābhirato ahan**ti kāmabhavādīnaṃ vasena sabbaṃ bhavaṃ pakkhandituṃ āgacchantaṃ caṇḍa-

hatthiṃ viya, hiṃsituṃ āgacchantaṃ ukkhittāsikaṃ vadhakaṃ viya, sīhaṃ viya, yakkhaṃ viya, rakkhasaṃ viya, ghoravisaṃ viya, āsivisaṃ viya, ādittaṃ aṅgāraṃ viya, sappaṭibhayaṃ bhayānakabhāvato passitvā tato muccanatthañca pabbajjābhirato pabbajitvā "kathaṃ nu kho dhammacariyaṃ sammāpaṭipattiṃ pūreyyaṃ, jhānasamāpattiyo ca nibbatteyyan"ti pabbajjākusaladhammapaṭhamajjhānādi-abhirato tadā ahaṃ āsinti attho.

36. Pahitāti mātāpitūhi pesitā. **Ekamānasā**ti samānajjhāsayā pubbe mayā ekacchandā manāpacārino mātāpitūhi pahitattā pana mama paṭikkūlaṃ amanāpaṃ vadantā. **Kāmehi maṃ nimantentī**ti mahāpitūhi vā ekamānasā kāmehi maṃ nimantenti. **Kulavaṃsaṃ dhārehī**ti gharāvāsaṃ saṇṭhapento attano kulavaṃsaṃ dhārehi patiṭṭhapehīti kāmehi maṃ nimantesunti attho.

37. Yaṃ (..0195) **tesaṃ vacanaṃ vuttan**ti tesaṃ mama piyasahāyānaṃ yaṃ vacanaṃ vuttaṃ. **Gihidhamme sukhāvahan**ti gihibhāve sati gahaṭṭhabhāve ṭhitassa purisassa ñāyānugatattā diṭṭhadhammikassa samparāyikassa ca sukhassa āvahanato sukhāvahaṃ. **Taṃ me ahosi kaṭhinan**ti taṃ tesaṃ mayhaṃ sahāyānaṃ mātāpitūnañca vacanaṃ ekanteneva nekkhammābhiratattā amanāpabhāvena me kaṭhinaṃ pharusaṃ divasaṃ santattaphālasadisaṃ ubhopi kaṇṇe jhāpentaṃ viya ahosi.

38. Te maṃ tadā ukkhipantanti te mayhaṃ sahāyā mātāpitūhi attano ca upanimantanavasena anekavāraṃ upanīyamāne kāme uddhamuddhaṃ khipantaṃ chaḍḍentaṃ paṭikkhipantaṃ maṃ **pucchiṃsu. Patthitaṃ mamā**ti ito visuddhataraṃ kiṃ nu kho iminā patthitanti mayā abhipatthitaṃ mama taṃ patthanaṃ pucchiṃsu- "kiṃ tvaṃ patthayase, samma, yadi kāme na bhuñjasī"ti.

39. Atthakāmoti attano atthakāmo, pāpabhīrūti attho. "Attakāmo"tipi pāḷi. **Hitesinan**ti mayhaṃ hitesīnaṃ piyasahāyānaṃ. Keci "atthakāmahitesinan"ti paṭhanti, taṃ na sundaraṃ.

40. Pitu mātu ca sāvayunti te mayhaṃ sahāyā anivattanīyaṃ mama pabbajjāchandaṃ viditvā pabbajitukāmatādīpakaṃ mayhaṃ vacanaṃ pitu mātu ca sāvesuṃ. "Yagghe, ammatātā, jānātha, ekanteneva mahākañcanakumāro pabbajissati, na so sakkā kenaci upāyena kāmesu upanetun"ti avocuṃ. **Mātāpitā evamāhū**ti tadā mayhaṃ mātāpitaro mama sahāyehi vuttaṃ mama vacanaṃ sutvā evamāhaṃsu- "sabbeva pabbajāma, bho"ti, yadi mahākañcanakumārassa nekkhammaṃ abhirucitaṃ, yaṃ tassa abhirucitaṃ, tadamhākampi abhirucitameva, tasmā **sabbeva pabbajāma, bho**ti. "Bho"ti tesaṃ brāhmaṇānaṃ ālapanaṃ. "Pabbajāma kho"tipi pāṭho, pabbajāma evāti attho. Mahāsattassa hi pabbajjāchandaṃ viditvā upakañcanādayo cha bhātaro bhaginī ca kañcanadevī pabbajitukāmāva ahesuṃ, tena tepi mātāpitūhi gharāvāsena nimantiyamānā na icchiṃsuyeva. Tasmā evamāhaṃsu "sabbeva pabbajāma, bho"ti.

Evañca (..0196) pana vatvā mahāsattaṃ mātāpitaro pakkositvā attanopi adhippāyaṃ tassa ācikkhitvā "tāta, yadi pabbajitukāmosi, asītikoṭidhanaṃ tava santakaṃ yathāsukhaṃ vissajjehī"ti āhaṃsu. Atha naṃ mahāpuriso kapaṇaddhikādīnaṃ vissajjetvā mahābhinikkhamanaṃ nikkhamitvā himavantaṃ pāvisi. Tena

saddhiṃ mātāpitaro cha bhātaro ca bhaginī ca eko dāso ekā dāsī eko ca sahāyo gharāvāsaṃ pahāya agamaṃsu. Tena vuttaṃ–

41. "Ubho mātā pitā mayhaṃ, bhaginī ca satta bhātaro;
amitadhanaṃ chaḍḍayitvā, pavisimhā mahāvanan"ti.

Jātakaṭṭhakathāyaṃ (jā. aṭṭha. 4.14.77 bhisajātakavaṇṇanā) pana "mātāpitūsu kālaṃkatesu tesaṃ kattabbakiccaṃ katvā mahāsatto mahābhinikkhamanaṃ nikkhamī"ti vuttaṃ.

Evaṃ himavantaṃ pavisitvā ca te bodhisattappamukhā ekaṃ padumasaraṃ nissāya ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā vanamūlaphalāhārā yāpayiṃsu. Tesu upakañcanādayo aṭṭha janā vārena phalāphalaṃ āharitvā ekasmiṃ pāsāṇaphalake attano itaresañca koṭṭhāse katvā ghaṇṭisaññaṃ datvā attano koṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ pavisanti. Sesāpi ghaṇṭisaññāya paṇṇasālato nikkhamitvā attano attano pāpuṇanakoṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karonti.

Aparabhāge bhisāni āharitvā tatheva khādanti. Tattha te ghoratapā paramadhitindriyā kasiṇaparikammaṃ karontā vihariṃsu. Atha nesaṃ sīlatejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā "ime isayo vīmaṃsissāmī"ti attano ānubhāvena mahāsattassa koṭṭhāse tayo divase antaradhāpesi. Mahāsatto paṭhamadivase koṭṭhāsaṃ adisvā "mama koṭṭhāso pamuṭṭho bhavissatī"ti cintesi. Dutiyadivase "mama dosena bhavitabbaṃ, paṇāmanavasena mama koṭṭhāsaṃ na ṭhapitaṃ maññe"ti cintesi. Tatiyadivase "taṃ kāraṇaṃ sutvā khamāpessāmī"ti sāyanhasamaye ghaṇṭisaññaṃ datvā tāya saññāya sabbesu sannipatitesu tamatthaṃ ārocetvā tīsupi divasesu (..0197) tehi jeṭṭhakoṭṭhāsassa ṭhapitabhāvaṃ sutvā "tumhehi mayhaṃ koṭṭhāso ṭhapito, mayā pana na laddho, kiṃ nu kho kāraṇan"ti āha. Taṃ sutvā sabbeva saṃvegappattā ahesuṃ.

Tasmiṃ assame rukkhadevatāpi attano bhavanato otaritvā tesaṃ santike nisīdi. Manussānaṃ hatthato palāyitvā araññaṃ paviṭṭho eko vāraṇo ahituṇḍikahatthato palāyitvā mutto sappakīḷāpanako eko vānaro ca tehi isīhi kataparicayā tadā tesaṃ santikaṃ gantvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Sakkopi "isigaṇaṃ parigganhissāmī"ti adissamānakāyo tattheva aṭṭhāsi. Tasmiñca khaṇe bodhisattassa kaniṭṭho upakañcanatāpaso uṭṭhāya bodhisattaṃ vanditvā sesānaṃ apaciṭiṃ dassetvā "ahaṃ saññaṃ paṭṭhapetvā attānaññeva sodhetuṃ labhāmī"ti pucchitvā "āma, labhasī"ti vutte isigaṇamajjhe ṭhatvā sapathaṃ karonto–

"Assaṃ gavaṃ rajataṃ jātarūpaṃ, bhariyañca so idha labhataṃ manāpaṃ;
puttehi dārehi samaṅgi hotu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī"ti. (jā. 1.14.78)–

Imaṃ gāthaṃ abhāsi. Imañhi so "yattakāni piyavatthūni honti, tehi vippayoge tattakāni dukkhāni uppajjantī"ti vatthukāme garahanto āha.

Taṃ sutvā isigaṇo "mārisa, mā kathaya, atibhāriyo te sapatho"ti kaṇṇe pidahi. Bodhisattopi "atibhāriyo te sapatho, na, tvaṃ tāta, gaṇhasi, tava pattāsane nisīdā"-ti āha. Sesāpi sapathaṃ karontā yathākkamaṃ–

"Mālañca so kāsikacandanañca, dhāretu puttassa bahū bhavantu;
kāmesu tibbaṃ kurutaṃ apekkhaṃ, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“Pahūtadhañño (..0198) kasimā yasassī, putte gihī dhanimā sabbakāme;
vayaṃ apassaṃ gharamāvasātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
“So khattiyo hotu pasayhakārī, rājābhirājā balavā yasassī;
sacāturantaṃ mahimāvasātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
“So brāhmaṇo hotu avītarāgo, muhuttanakkhattapathesu yutto;
pūjetu naṃ raṭṭhapatī yasassī, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
“Ajjhāyakaṃ sabbasamantavedaṃ, tapassinaṃ maññatu sabbaloko;
pūjentu naṃ jānapadā samecca, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

"Catussadaṃ gāmavaraṃ samiddhaṃ, dinnañhi so bhuñjatu vāsavena;
avītarāgo maraṇaṃ upetu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
"So gāmaṇī hotu sahāyamajjhe, naccehi gītehi pamodamāno;
so rājato byasanamālattha kiñci, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
"Taṃ ekarājā pathaviṃ vijetvā, itthīsahassassa ṭhapetu agge;
sīmantinīnaṃ pavarā bhavātu, bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.
"Isīnañhi (..0199) sā sabbasamāgatānaṃ, bhuñjeyya sāduṃ avikampamānā.
carātu lābhena vikatthamānā, bhisāni te brāhaṇa yā ahāsi.
"Āvāsiko hotu mahāvihāre, navakammiko hotu gajaṅgalāyaṃ;
ālokasandhiṃ divasaṃ karotu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
"So bajjhataṃ pāsasatehi chamhi, rammā vanā nīyatu rājadhāniṃ;
tuttehi so haññatu pācanehi, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
"Alakkamālī tipukaṇṇapiṭṭho, laṭṭhīhato sappamukhaṃ upetu;
sakacchabandho visikhaṃ carātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī"ti. (jā. 1.14. 79-90)–

Imā gāthāyo avocuṃ.

Tattha **tibban**ti vatthukāmakilesakāmesu bahalaṃ apekkhaṃ karotu. **Kasimā**ti sampannakasikammo. **Putte gihī dhanimā sabbakāme**ti putte labhatu, gihī hotu, sattavidhena dhanena dhanimā hotu, rūpādibhede sabbakāme labhatu. **Vayaṃ apassan**ti mahallakakālepi apabbajitvā attano vayaṃ apassanto pañcakāmaguṇasamiddhaṃ gharameva āvasatu. **Rājābhirājā**ti rājūnaṃ antare atirājā. **Avītarāgo**ti purohitaṭṭhānataṇhāya sataṇho. **Tapassinan**ti tapasīlaṃ, sīlasampannoti naṃ maññatu. **Catussadan**ti ākiṇṇamanussatāya manussehi pahūtadhaññatāya dhaññena sulabhadārutāya dārūhi sampannodakatāya udakenāti catūhi ussannaṃ. **Vāsavenā**ti vāsavena dinnaṃ viya acalaṃ, vāsavato laddhavarānubhāveneva rājānaṃ ārādhetvā tena dinnantipi attho. **Avītarāgo**ti avigatarāgo kaddame sūkaro viya kāmapaṅke nimuggova hotu.

Gāmaṇīti (..0200) gāmajeṭṭhako. **Tan**ti taṃ itthiṃ. **Ekarājā**ti aggarājā. **Itthīsahassassā**ti vacanamaṭṭhatāya vuttaṃ. Soḷasannaṃ itthisahassānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapetūti attho. **Sīmantinīnan**ti sīmantadharānaṃ, itthīnanti attho. **Sabbasamāgatānan**ti sabbesaṃ sannipatitānaṃ majjhe nisīditvā. **Avikampamānā**ti anosakkamānā sādurasaṃ bhuñjatūti attho. **Carātu lābhena vikatthamānā**ti lābhahetu siṅgāravesaṃ gahetvā lābhaṃ uppādetuṃ caratu. **Āvāsiko**ti āvāsajagganako. **Gajaṅgalāyan**ti evaṃnāmake nagare. Tattha kira dabbasambhārā sulabhā. **Ālokasandhiṃ divasan**ti ekadivasena ekameva vātapānaṃ karotu. So kira devaputto kassapabuddhakāle gajaṅgalanagaraṃ nissāya yojanike mahāvihāre āvāsiko saṅghatthero hutvā jiṇṇe vihāre navakammāni karontova mahādukkhaṃ anubhavi, taṃ sandhāyāha.

Pāsasatehīti bahūhi pāsehi. **Chamhī**ti catūsu pādesu gīvāya kaṭibhāge cāti chasu ṭhānesu. **Tuttehī**ti dvikaṇṭakāhi dīghalaṭṭhīhi. **Pācanehī**ti rassapācanehi, aṅkusakehi vā. **Alakkamālī**ti ahituṇḍikena kaṇṭhe parikkhipitvā ṭhapitāya alakkamālāya samannāgato. **Tipukaṇṇapiṭṭho**ti tipupiḷandhanena piḷandhitapiṭṭhikaṇṇo

kaṇṇapiṭṭho. **Laṭṭhihato**ti sappakīḷāpanaṃ sikkhāpayamāno laṭṭhiyā hato hutvā. Sabbaṃ te kāmabhogaṃ gharāvāsaṃ attanā attanā anubhūtadukkhañca jigucchantā tathā tathā sapathaṃ karontā evamāhaṃsu.

Atha bodhisatto "sabbehi imehi sapatho kato, mayāpi kātuṃ vaṭṭatī"ti sapathaṃ karonto-

"Yo ve anaṭṭhaṃva naṭṭhanti cāha, kāmeva so labhataṃ bhuñjatañca;
agāramajjhe maraṇaṃ upetu, yo vā bhonto saṅkati kañci devā"ti. (jā. 1. 14.91)-

Imaṃ gāthamāha.

Tattha **bhonto**ti bhavanto. **Saṅkatī**ti āsaṅkati. **Kañcī**ti aññataraṃ.

Atha (..0201) sakko "sabbepime kāmesu nirapekkhā"ti jānitvā saṃviggamānaso na imesu kenacipi bhisāni nītāni, nāpi tayā anaṭṭhaṃ naṭṭhanti vuttaṃ, apica ahaṃ tumhe vīmaṃsitukāmo antaradhāpesinti dassento-

"Vīmaṃsamāno isino bhisāni, tīre gahetvāna thale nidhesiṃ;
suddhā apāpā isayo vasanti, etāni te brahmacārī bhisānī"ti. (jā. 1.14.95)-

Osānagāthamāha.

Taṃ sutvā bodhisatto-

"Na te naṭā no pana kīḷaneyyā, na bandhavā no pana te sahāyā;
kismiṃ vupatthambha sahassanetta, isīhi tvaṃ kīḷasi devarājā"ti. (jā. 1.14.96)-

Sakkaṃ tajjesi.

Atha naṃ sakko-

"Ācariyo mesi pitā ca mayhaṃ, esā patiṭṭhā khalitassa brahme;
ekāparādhaṃ khama bhūripaññā, na paṇḍitā kodhabalā bhavantī"ti. (jā. 1.14.97)-

Khamāpesi.

Mahāsatto sakkassa devarañño khamitvā sayaṃ isigaṇaṃ khamāpento-

"Suvāsitaṃ isinaṃ ekarattaṃ, yaṃ vāsavaṃ bhūtapatiddasāma;
sabbeva bhonto sumanā bhavantu, yaṃ brāhmaṇo paccupādī bhisānī"ti. (jā. 1.14.98)-

Āha.

Tattha (..0202) **na te naṭā**ti, devarāja, mayaṃ tava naṭā vā kīḷitabbayuttakā vā na homa. Nāpi tava ñātakā, **sahāyā** hassaṃ kātabbā. Atha tvaṃ **kismiṃ vupatthambhā**ti kiṃ upatthambhakaṃ katvā, kiṃ nissāya isīhi saddhiṃ kīḷasīti attho. **Esā patiṭṭhā**ti esā tava pādacchāyā ajja mama khalitassa aparādhassa patiṭṭhā hotu. **Suvāsitan**ti āyasmantānaṃ isīnaṃ ekarattimpi imasmiṃ araññe vasitaṃ suvasitameva. Kiṃkāraṇā? **Yaṃ vāsavaṃ bhūtapatiṃ** addasāma. Sace hi mayaṃ nagare avasimhā, na imaṃ addasāma. **Bhonto**ti bhavanto. Sabbepi **sumanā bhavantu** tussantu, sakkassa devarañño khamantu, kiṃkāraṇā? **Yaṃ brāhmaṇo paccupādī bhisāni** yasmā tumhākaṃ ācariyo bhisāni alabhīti. Sakko isigaṇaṃ vanditvā devalokaṃ gato. Isigaṇopi jhānābhiññāyo nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Tadā upakañcanādayo cha bhātaro sāriputtamoggallānamahākassapa-anuruddhapuṇṇa-ānandattherā, bhaginī uppalavaṇṇā, dāsī khujjuttarā, dāso citto gaha-

pati, rukkhadevatā sātāgiro, vāraṇo pālileyyanāgo, vānaro madhuvāsiṭṭho, sakko kāḷudāyī, mahākañcanatāpaso lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva dasa pāramiyo niddhāretabbā. Tathā accantameva kāmesu anapekkhatādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Bhisacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Soṇapaṇḍitacariyāvaṇṇanā

42. Pañcame **nagare brahmavaḍḍhane**ti brahmavaḍḍhananāmake nagare. **Kulavare**ti aggakule. **Seṭṭhe**ti pāsaṃsatame. **Mahāsāle**ti mahāsāre. **Ajāyahan**ti ajāyiṃ ahaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- tasmiṃ kāle "brahmavaḍḍhanan"ti laddhanāme bārāṇasinagare **yadā homi** bhavāmi paṭivasāmi, tadā abhijātasampattiyā uditoditabhāvena agge vijjāvatasampattiyā seṭṭhe asītikoṭivibhavatāya mahāsāle brāhmaṇakule ahaṃ uppajjinti.

Tadā (..0203) hi mahāsatto brahmalokato cavitvā brahmavaḍḍhananagare asītikoṭivibhavassa aññatarassa brāhmaṇamahāsālassa putto hutvā nibbatti. Tassa nāmaggahaṇadivase "soṇakumāro"ti nāmaṃ kariṃsu. Tassa padasā gamanakāle aññopi satto brahmalokā cavitvā bodhisattassa mātuyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa jātassa "nandakumāro"ti nāmaṃ kariṃsu. Tesaṃ uggahitavedānaṃ sabbasippanipphattippattānaṃ vayappattānaṃ rūpasampadaṃ disvā tuṭṭhahaṭṭhā mātāpitaro "gharabandhanena bandhissāmā"ti paṭhamaṃ soṇakumāraṃ āhaṃsu- "tāta, te patirūpakulato dārikaṃ ānessāma, tvaṃ kuṭumbaṃ paṭipajjāhī"ti.

Mahāsatto "alaṃ mayhaṃ gharāvāsena, ahaṃ yāvajīvaṃ tumhe paṭijaggitvā tumhākaṃ accayena pabbajissāmī"ti āha. Mahāsattassa hi tadā tayopi bhavā āditta agāraṃ viya aṅgārakāsu viya ca upaṭṭhahiṃsu. Visesato panesa nekkhammajjhāsayo nekkhammādhimutto ahosi. Tassa adhippāyaṃ ajānantā te punappunaṃ kathentāpi tassa cittaṃ alabhitvā nandakumāraṃ āmantetvā "tāta, tena hi tvaṃ kuṭumbaṃ paṭipajjāhī"ti vatvā tenāpi "nāhaṃ mama bhātarā chaḍḍitakheḷaṃ sīsena ukkhipāmi, ahampi tumhākaṃ accayena bhātarā saddhiṃ pabbajissāmī"ti vutte "ime evaṃ taruṇā kāme jahanti, kimaṅgaṃ pana mayanti sabbeva pabbajissāmā"ti cintetvā "tāta, kiṃ vo amhākaṃ accayena pabbajjāya, sabbe saheva pabbajāmā"ti vatvā ñātīnaṃ dātabbayuttakaṃ datvā dāsajanaṃ bhujissaṃ katvā rañño ārocetvā sabbaṃ dhanaṃ vissajjetvā mahādānaṃ pavattetvā cattāropi janā brahmavaḍḍhananagarā nikkhamitvā himavantappadese padumapuṇḍarīkamaṇḍitaṃ mahāsaraṃ nissāya ramaṇīye vanasaṇḍe assamaṃ māpetvā pabbajitvā tattha vasiṃsu. Tena

vuttaṃ–

43. “Tadāpi lokaṃ disvāna, andhībhūtaṃ tamotthaṭaṃ;
cittaṃ bhavato patikuṭati, tuttavegahataṃ viya.

44. “Disvāna vividhaṃ pāpaṃ, evaṃ cintesahaṃ tadā;
kadāhaṃ gehā nikkhamma, pavisissāmi kānanaṃ.

45. “Tadāpi maṃ nimantiṃsu, kāmabhogehi ñātayo;
tesampi chandamācikkhiṃ, mā nimantetha tehi maṃ.

46. “Yo (..0204) me kaniṭṭhako bhātā, nando nāmāsi paṇḍito;
sopi maṃ anusikkhanto, pabbajjaṃ samarocayi.

47. “Ahaṃ soṇo ca nando ca, ubho mātāpitā mama;
tadāpi bhoge chaḍḍetvā, pāvisimhā mahāvanan”ti.

Tattha **tadāpī**ti yadā ahaṃ brahmavaḍḍhananagare soṇo nāma brāhmaṇakumāro ahosiṃ, tadāpi. **Lokaṃ disvānā**ti sakalampi sattalokaṃ paññācakkhunā passitvā. **Andhībhūtan**ti paññācakkhuvirahena andhajātaṃ andhabhāvaṃ pattaṃ. **Tamotthaṭan**ti avijjandhakārena abhibhūtaṃ. **Cittaṃ bhavato patikuṭatī**ti jāti-ādisaṃvegavatthupaccavekkhaṇena kāmādibhavato mama cittaṃ saṅkuṭati sannilīyati na visarati. **Tuttavegahataṃ viyā**ti tuttaṃ vuccati ayokaṇṭakasīso dīghadaṇḍo, yo patodoti vuccati. Tena vegasā abhihato yathā hatthājānīyo saṃvegappatto hoti, evaṃ mama cittaṃ tadā kāmādīnavapaccavekkhaṇena saṃvegappattanti dasseti.

Disvāna vividhaṃ pāpanti gehaṃ āvasantehi gharāvāsanimittaṃ chandadosādivasena karīyamānaṃ nānāvidhaṃ pāṇātipātādipāpakammañceva tannimittañca nesaṃ lāmakabhāvaṃ passitvā. **Evaṃ cintesahaṃ tadā**ti “kadā nu kho ahaṃ mahāhatthī viya ayabandhanaṃ gharabandhanaṃ chinditvā gehato nikkhamanavasena vanaṃ pavisissāmī”ti evaṃ tadā soṇakumārakāle cintesiṃ ahaṃ. **Tadāpi maṃ nimantiṃsū**ti na kevalaṃ ayogharapaṇḍitādikāleyeva, atha kho tadāpi tasmiṃ soṇakumārakālepi maṃ mātāpitu-ādayo ñātayo kāmabhogino kāmajjhāsayā “ehi, tāta, imaṃ asītikoṭidhanaṃ vibhavaṃ paṭipajja, kulavaṃsaṃ patiṭṭhāpehī”ti uḷārehi bhogehi nimantayiṃsu. **Tesampi chandamācikkhin**ti tesampi mama ñātīnaṃ tehi kāmabhogehi mā maṃ nimantayitthāti attano chandampi ācikkhiṃ, pabbajjāya ninnajjhāsayampi kathesiṃ, yathājjhāsayaṃ paṭipajjathāti adhippāyo.

Sopi maṃ anu sikkhantoti “ime kāmā nāma appassādā bahudukkhā bahūpāyāsā”ti-ādinā (ma. ni. 1.234; 2.43-45; pāci0417) nayena nānappakāraṃ kāmesu ādīnavaṃ paccavekkhitvā yathāhaṃ sīlādīni sikkhanto pabbajjaṃ rocesiṃ. Sopi nandapaṇḍito (..0205) tatheva tassa nekkhammena maṃ anusikkhanto **pabbajjaṃ samarocayī**ti. **Ahaṃ soṇo ca nando cā**ti tasmiṃ kāle soṇanāmako ahaṃ mayhaṃ kaniṭṭhabhātā nando cāti. **Ubho mātāpitā mamā**ti “ime nāma puttakā evaṃ taruṇakālepi kāme jahanti, kimaṅgaṃ pana mayan”ti uppannasaṃvegā mātāpitaro ca. **Bhoge chaḍḍetvā**ti asītikoṭivibhavasamiddhe mahā bhoge anapekkhacittā kheḷapiṇḍaṃ viya pariccajitvā mayaṃ cattāropi janā himavantappadese **mahāvanaṃ** nekkhammajjhāsayena pavisimhāti attho.

Pavisitvā ca te tattha ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ māpetvā tāpasapabba-

jjāya pabbajitvā tattha vasiṃsu. Te ubhopi bhātaro mātāpitaro paṭijaggiṃsu. Tesu nandapaṇḍito "mayā ābhataphalāphalāneva mātāpitaro khādāpessāmī"ti hiyyo ca purimagocaragahitaṭṭhānato ca yāni tāni avasesāni phalāphalāni pātova ānetvā mātāpitaro khādāpeti. Te tāni khāditvā mukhaṃ vikkhāletvā uposathikā honti. Soṇapaṇḍito pana dūraṃ gantvā madhuramadhurāni supakkāni āharitvā upanāmeti. Atha naṃ te "tāta, kaniṭṭhena ābhatāni mayaṃ khāditvā uposathikā jātā, idāni no attho natthī"ti vadanti. Iti tassa phalāphalāni paribhogaṃ na labhanti vinassanti, punadivasādīsupi tathevāti, evaṃ so pañcābhiññatāya dūrampi gantvā āharati, te pana na khādanti.

Atha mahāsatto cintesi- "mātāpitaro sukhumālā, nando ca yāni tāni apakkāni duppakkāni phalāphalāni āharitvā khādāpeti, evaṃ sante ime na ciraṃ pavattissanti, vāressāmi nan"ti. Atha naṃ āmantetvā "nanda, ito paṭṭhāya phalāphalaṃ āharitvā mamāgamanaṃ patimānehi, ubho ekatova khādāpessāmā"ti āha. Evaṃ vuttepi attano puññaṃ paccāsīsanto na tassa vacanamakāsi. Mahāsatto taṃ upaṭṭhānaṃ āgataṃ "na tvaṃ paṇḍitānaṃ vacanaṃ karosi, ahaṃ jeṭṭho, mātāpitaro ca mameva bhāro, ahameva ne paṭijaggissāmi, tvaṃ ito aññattha yāhī"ti tassa accharaṃ pahari.

So tena paṇāmito tattha ṭhātuṃ asakkonto taṃ vanditvā mātāpitūnaṃ tamatthaṃ ārocetvā attano paṇṇasālaṃ pavisitvā kasiṇaṃ (..0206) oloketvā taṃdivasameva aṭṭha ca samāpattiyo pañca ca abhiññāyo nibbattetvā cintesi- "kiṃ nu kho ahaṃ sinerupādato ratanavālukaṃ āharitvā mama bhātu paṇṇasālāpariveṇaṃ ākiritvā khamāpessāmi, udāhu anotattato udakaṃ āharitvā khamāpessāmi? Atha vā me bhātā devatāvasena khameyya, cattāro mahārājāno sakkañca devarājānaṃ ānetvā khamāpessāmi, evaṃ pana na sobhissati, ayaṃ kho manojo brahmavaḍḍhanarājā sakalajambudīpe aggarājā, taṃ ādiṃ katvā sabbe rājāno ānetvā khamāpessāmi, evaṃ sante mama bhātu guṇo sakalajambudīpaṃ avattharitvā gamissati, cando viya sūriyo viya ca paññāyissatī"ti.

So tāvadeva iddhiyā gantvā brahmavaḍḍhananagare tassa rañño nivesanadvāre otaritvā "eko tāpaso tumhe daṭṭhukāmo"ti rañño ārocāpetvā tena katokāso tassa santikaṃ gantvā "ahaṃ attano balena sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā tava dassāmī"ti. "Kathaṃ pana tumhe, bhante, sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā dassathā"ti? "Mahārāja, kassaci vadhacchedaṃ akatvā attano iddhiyāva gahetvā dassāmī"ti mahatiyā senāya saddhiṃ taṃ ādāya kosalaraṭṭhaṃ gantvā nagarassa avidūre khandhāvāraṃ nivesetvā "yuddhaṃ vā no detu, vase vā vattatū"ti kosalarañño dūtaṃ pāhesi. Tena kujjhitvā yuddhasajjena hutvā nikkhantena saddhiṃ yuddhe āraddhe attano iddhānubhāvena yathā dvinnaṃ senānaṃ pīḷanaṃ na hoti, evaṃ katvā yathā ca kosalarājā tassa vase vattati, evaṃ vacanapaṭivacanaharaṇehi saṃvidahi. Etenupāyena sakalajambudīpe rājāno tassa vase vattāpesi.

So tena parituṭṭho nandapaṇḍitaṃ āha- "bhante, tumhehi yathā mayhaṃ paṭiññātaṃ, tathā kataṃ, bahūpakārā me tumhe, kimahaṃ tumhākaṃ karissāmi, ahañhi te sakalajambudīpe upaḍḍharajjampi dātuṃ icchāmi, kimaṅgaṃ pana hatthi-assarathamaṇimuttāpavāḷarajatasuvaṇṇadāsidāsaparijanaparicchedan"ti?

Taṃ sutvā nandapaṇḍito "na me te, mahārāja, rajjena attho, nāpi hatthiyānādīhi, api ca kho te raṭṭhe asukasmiṃ nāma assame mama mātāpitaro pabbajitvā vasanti. Tyāhaṃ upaṭṭhahanto ekasmiṃ (..0207) aparādhe mama jeṭṭhabhātikena soṇapaṇḍitena nāma mahesinā paṇāmito, svāhaṃ taṃ ādāya tassa santikaṃ gantvā khamāpessāmi, tassa me tvaṃ khamāpane sahāyo hohī"ti. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchitvā catuvīsati-akkhobhanī parimāṇāya senāya parivuto ekasatarājūhi saddhiṃ nandapaṇḍitaṃ purakkhatvā taṃ assamapadaṃ patvā caturaṅgulappadesaṃ muñcitvā ākāse ṭhitena kājena anotattato udakaṃ āharitvā pānīyaṃ paṭisāmetvā pariveṇaṃ sammajjitvā mātāpitūnaṃ āsannappadese nisinnaṃ jhānaratisamappitaṃ mahāsattaṃ upasaṅkamitvā nandapaṇḍito naṃ khamāpesi. Mahāsatto nandapaṇḍitaṃ mātaraṃ paṭicchāpetvā attanā yāvajīvaṃ pitaraṃ paṭijaggi. Tesaṃ pana rājūnaṃ-

"Ānando ca pamodo ca, sadā hasitakīḷitaṃ;
mātaraṃ paricaritvāna, labbhametaṃ vijānatā.
"Ānando ca pamodo ca, sadā hasitakīḷitaṃ;
pitaraṃ paricaritvāna, labbhametaṃ vijānato.
"Dānañca peyyavajjañca, atthacariyā ca yā idha;
Samānattatā ca dhammesu, tattha tattha yathārahaṃ;
ete kho saṅgahā loke, rathassāṇīva yāyato.
"Ete ca saṅgahā nāssu, na mātā puttakāraṇā;
labhetha mānaṃ pūjaṃ vā, pitā vā puttakāraṇā.
"Yasmā ca saṅgahā ete, sammapekkhanti paṇḍitā;
tasmā mahattaṃ papponti, pāsaṃsā ca bhavanti te.
"Brahmāti mātāpitaro, pubbācariyāti vuccare;
āhuneyyā ca puttānaṃ, pajāya anukampakā.
"Tasmā hi ne namasseyya, sakkareyya ca paṇḍito;
Annena atha pānena, vatthena sayanena ca;
ucchādanena nhāpanena, pādānaṃ dhovanena ca.
"Tāya naṃ pāricariyāya, mātāpitūsu paṇḍitā;
idheva naṃ pasaṃsanti, pecca sagge pamodatī"ti. (jā. 2.20.176-183)-

Buddhalīḷāya (..0208) dhammaṃ desesi, taṃ sutvā sabbepi te rājāno sabalakāyā pasīdiṃsu. Atha ne pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā "dānādīsu appamattā hothā"ti ovaditvā vissajjesi. Te sabbepi dhammena rajjaṃ kāretvā āyupariyosāne devanagaraṃ pūrayiṃsu. Bodhisatto "ito paṭṭhāya mātaraṃ paṭijaggāhī"ti mātaraṃ nandapaṇḍitaṃ paṭicchāpetvā attanā yāvajīvaṃ pitaraṃ paṭijaggi. Te ubhopi āyupariyosāne brahmalokaparāyanā ahesuṃ.

Tadā mātāpitaro mahārājakulāni, nandapaṇḍito ānandatthero, manojo rājā sāriputtatthero, ekasatarājāno asītimahātherā ceva aññataratherā ca, catuvīsati-akkhobhanīparisā buddhaparisā, soṇapaṇḍito lokanātho.

Tassa kiñcāpi sātisayā nekkhammapāramī, tathāpi heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo ca niddhāretabbā. Tathā accantameva kāmesu anapekkhatā, mātāpitūsu tibbo sagāravasappatissabhāvo, mātāpitu-upaṭṭhānena atitti, satipi nesaṃ

upaṭṭhāne sabbakālaṃ samāpattivihārehi vītināmananti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Soṇapaṇḍitacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nekkhammapāramī niṭṭhitā.

6. Temiyacariyāvaṇṇanā

48. Chaṭṭhe **kāsirājassa atrajo**ti kāsiraññho atrajo putto **yadā homi,** tadā **mūgapakkhoti nāmena, temiyoti vadanti man**ti temiyoti nāmena mūgapakkhavatādhiṭṭhānena

"mūgapakkho"ti mātāpitaro ādiṃ katvā sabbeva maṃ vadantīti sambandho. Mahāsattassa hi jātadivase sakalakāsiraṭṭhe devo vassi, yasmā ca so rañño ceva amaccādīnañca hadayaṃ uḷārena pītisinehena temayamāno uppanno, tasmā "temiyakumāro"ti nāmaṃ ahosi.

49. Soḷasitthisahassānanti (..0209) soḷasannaṃ kāsiraññho itthāgārasahassānaṃ. **Na vijjati pumo**ti putto na labbhati. Na kevalañca putto eva, dhītāpissa natthi eva. **Ahorattānaṃ accayena, nibbatto ahamekako**ti aputtakasseva tassa rañño bahūnaṃ saṃvaccharānaṃ atītattā anekesaṃ ahorattānaṃ apagamanena sakkadattiyo ahamekakova bodhipariyesanaṃ caramāno, tadā tassa putto hutvā uppannoti satthā vadati.

Tatrāyaṃ anupubbikathā- atīte bārāṇasiyaṃ kāsirājā rajjaṃ kāresi. Tassa soḷasasahassā itthiyo ahesuṃ. Tāsu ekāpi puttaṃ vā dhītaraṃ vā na labhati. Nāgarā "amhākaṃ rañño vaṃsānurakkhako ekopi putto natthī"ti vippaṭisārī jātā sannipatitvā rājānaṃ "puttaṃ patthehī"ti āhaṃsu. Rājā soḷasasahassā itthiyo "puttaṃ patthethā"ti āṇāpesi. Tā candādīnaṃ upaṭṭhānādīni katvā patthentiyopi na labhiṃsu. Aggamahesī panassa maddarājadhītā candādevī nāma sīlasampannā ahosi. Rājā "tvampi puttaṃ patthehī"ti āha. Sā puṇṇamadivase uposathikā hutvā attano sīlaṃ āvajjetvā "sacāhaṃ akhaṇḍasīlā, iminā me saccena putto uppajjatū"ti saccakiriyamakāsi. Tassā sīlatejena sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā "candādeviyā puttapaṭilābhassa upāyaṃ karissāmī"ti tassā anucchavikaṃ puttaṃ upadhārento bodhisattaṃ tāvatiṃsabhavane nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cavitvā uparidevaloke uppajjitukāmaṃ disvā tassa santikaṃ gantvā "samma, tayi manussaloke uppanne pāramiyo ca te pūressanti, mahājanassa ca vuḍḍhi bhavissati, ayaṃ kāsiraññho candā nāma aggamahesī puttaṃ pattheti, tassā kucchiyaṃ uppajjāhī"ti āha.

So "sādhū"ti paṭissuṇitvā tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa sahāyā pañcasatā devaputtā khīṇāyukā devalokā cavitvā tasseva rañño amaccabhariyānaṃ kucchīsu paṭisandhiṃ gaṇhiṃsu. Devī gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā rañño ārocesi. Rājā gabbhaparihāraṃ dāpesi. Sā paripuṇṇagabbhā dhaññapuññalakkhaṇasampannaṃ puttaṃ vijāyi. Taṃdivasameva amaccagehesu (..0210) pañcakumārasatāni vijāyiṃsu. Ubhayampi sutvā rājā "mama puttassa parivārā ete"ti pañcannaṃ dārakasatānaṃ pañcadhātisatāni pesetvā kumārapasādhanāni ca pesesi. Mahāsattassa pana atidīghādidosavivajjitā alambatthanā madhurathaññā catusaṭṭhidhātiyo datvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā candādeviyāpi varaṃ adāsi. Sā gahitakaṃ katvā ṭhapesi. Dārako mahatā parivārena vaḍḍhati. Atha naṃ ekamāsikaṃ alaṅkaritvā rañño santikaṃ ānayiṃsu. Rājā piyaputtaṃ oloketvā āliṅgitvā aṅke nisīdāpetvā ramayamāno nisīdi.

50. Tasmiṃ khaṇe cattāro corā ānītā. Rājā tesu ekassa sakaṇṭakāhi kasāhi pahārasahassaṃ āṇāpesi, ekassa saṅkhalikāya bandhitvā bandhanāgārappavesanaṃ, ekassa sarīre sattippahāradānaṃ, ekassa sūlāropanaṃ. Mahāsatto pitu kathaṃ sutvā saṃvegappatto hutvā "aho mama pitā rajjaṃ nissāya bhāriyaṃ nirayagāmikammaṃ karotī"ti cintesi. Punadivase naṃ setacchattassa heṭṭhā alaṅkata-

sirisayane nipajjāpesuṃ.

So thokaṃ niddāyitvā paṭibuddho akkhīni ummīletvā setacchattaṃ olokento mahantaṃ sirivibhavaṃ passi. Athassa pakatiyāpi saṃvegappattassa atirekataraṃ bhayaṃ uppajji. So "kuto nu kho ahaṃ imaṃ rājagehaṃ āgato"ti upadhārento jātissarañāṇena devalokato āgatabhāvaṃ ñatvā tato paraṃ olokento ussadaniraye pakkabhāvaṃ passi. Tato paraṃ olokento tasmiṃyeva nagare rājabhāvaṃ passi. Atha so "ahaṃ vīsativassāni rajjaṃ kāretvā asītivassasahassāni ussadaniraye pacciṃ, idāni punapi imasmiṃ coragehe nibbattosmi, pitāpi me hiyyo catūsu coresu ānītesu tathārūpaṃ pharusaṃ nirayasaṃvattanikaṃ kathaṃ kathesi. Na me iminā aviditavipulānatthāvahena rajjena attho, kathaṃ nu kho imamhā coragehā mucceyyan"ti cintento nipajji. Atha naṃ ekā devadhītā "tāta temiyakumāra, mā bhāyi, tīṇi aṅgāni adhiṭṭhahitvā tava sotthi bhavissatī"ti samassāsesi. Taṃ sutvā mahāsatto rajjasaṅkhātā (..0211) anatthato muccitukāmo soḷasasaṃvaccharāni tīṇi aṅgāni acalādhiṭṭhānavasena adhiṭṭhahi. Tena vuttaṃ **"kicchāladdhaṃ piyaṃ puttan"**ti-ādi.

Tattha **kicchāladdhan**ti kicchena kasirena cirakālapatthanāya laddhaṃ. **Abhijātan**ti jātisampannaṃ. Kāyajutiyā ceva ñāṇajutiyā ca samannāgatattā **jutindharaṃ. Setacchattaṃ dhārayitvāna, sayane poseti maṃ pitā**ti pitā me kāsirājā "mā naṃ kumāraṃ rajo vā ussāvo vā"ti jātakālato paṭṭhāya setacchattassa heṭṭhā sirisayane sayāpetvā mahantena parivārena maṃ poseti.

51. Niddāyamāno sayanavare pabujjhitvā ahaṃ olokento **paṇḍaraṃ** setacchattaṃ **addasaṃ. Yenāhaṃ nirayaṃ gato**ti yena setacchattena tato tatiye attabhāve ahaṃ nirayaṃ gato, setacchattasīsena rajjaṃ vadati.

52. Saha diṭṭhassa me chattanti taṃ setacchattaṃ diṭṭhassa diṭṭhavato me saha tena dassanena, dassanasamakālamevāti attho. **Tāso uppajji bheravo**ti suparividitādīnavattā bhayānako cittutrāso udapādi. **Vinicchayaṃ samāpanno, kathāhaṃ imaṃ muñcissan**ti kathaṃ nu kho ahaṃ imaṃ rajjaṃ kāḷakaṇṇiṃ muñceyyanti evaṃ vicāraṇaṃ āpajjiṃ.

53. Pubbasālohitā mayhanti pubbe ekasmiṃ attabhāve mama mātubhūtapubbā tasmiṃ chatte adhivatthā **devatā** mayhaṃ **atthakāminī** hitesinī. **Sā maṃ disvāna dukkhitaṃ, tīsu ṭhānesu yojayī**ti sā devatā maṃ tathā cetodukkhena dukkhitaṃ disvā mūgapakkhabadhirabhāvasaṅkhātesu tīsu rajjadukkhato nikkhamanakāraṇesu yojesi.

54. Paṇḍiccayanti paṇḍiccaṃ, ayameva vā pāṭho. **Mā vibhāvayā**ti mā pakāsehi. **Bālamato**ti bāloti ñāto. **Sabbo**ti sakalo antojano ceva bahijano ca. **Ocināyatū**ti nīharathetaṃ kāḷakaṇṇinti avajānātu. **Evaṃ tava attho bhavissatī**ti evaṃ yathāvuttanayena avajānitabbabhāve sati tuyhaṃ gehato nikkhamanena **hitaṃ** pāramiparipūraṇaṃ bhavissati.

55. Tetaṃ (..0212) **vacanan**ti te etaṃ tīṇi aṅgāni adhiṭṭhāhīti vacanaṃ. **Atthakāmāsi me ammā**ti amma devate, mama atthakāmā asi. **Hitakāmā**ti tasseva pariyāyavacanaṃ. Atthoti vā ettha sukhaṃ veditabbaṃ. Hitanti tassa kāraṇabhūtaṃ puññaṃ.

56. Sāgareva thalaṃ labhinti coragehe vatāhaṃ jāto, ahu me mahāvatānatthoti sokasāgare osīdanto tassā devatāya ahaṃ vacanaṃ sutvā sāgare osīdanto viya thalaṃ patiṭṭhaṃ **alabhiṃ,** rajjakulato nikkhamanopāyaṃ alabhinti attho. **Tayo aṅge adhiṭṭhahin**ti yāva gehato nikkhamiṃ, tāva tīṇi aṅgāni kāraṇāni adhiṭṭhahiṃ.

57. Idāni tāni sarūpato dassetuṃ **"mūgo ahosin"** ti gāthamāha. Tattha **pakkho**ti pīṭhasappi. Sesaṃ suviññeyyameva.

Evaṃ pana mahāsatte devatāya dinnanaye ṭhatvā jātavassato paṭṭhāya mūgādibhāvena attānaṃ dassente mātāpitaro dhāti-ādayo ca "mūgānaṃ hanupariyosānaṃ nāma evarūpaṃ na hoti, badhirānaṃ kaṇṇasotaṃ nāma evarūpaṃ na hoti, pīṭhasappīnaṃ hatthapādā nāma evarūpā na honti, bhavitabbamettha kāraṇena, vīmaṃsissāma nan"ti cintetvā "khīrena tāva vīmaṃsissāmā"ti sakaladivasaṃ khīraṃ na denti. So sussantopi khīratthāya saddaṃ na karoti.

Athassa mātā "putto me chāto, khīramassa dethā"ti khīraṃ dāpesi. Evaṃ antarantarā khīraṃ adatvā ekasaṃvaccharaṃ vīmaṃsantāpi antaraṃ na passiṃsu. Tato "kumārakā nāma pūvakhajjakaṃ piyāyanti, phalāphalaṃ piyāyanti, kīḷanabhaṇḍakaṃ piyāyanti, bhojanaṃ piyāyantī"ti tāni tāni palobhanīyāni upanetvā vīmaṃsanavasena palobhentā yāva pañcavassakālā antaraṃ na passiṃsu. Atha naṃ "dārakā nāma aggito bhāyanti, mattahatthito bhāyanti, sappato bhāyanti, ukkhittāsikapurisato bhāyanti, tehi vīmaṃsissāmā"ti yathā tehissa anattho na jāyati, tathā purimameva saṃvidahitvā atibhayānakākārena upagacchante kāresuṃ.

Mahāsatto (..0213) nirayabhayaṃ āvajjetvā "ito sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena nirayo bhāyitabbo"ti niccalova hoti. Evampi vīmaṃsitvā antaraṃ na passantā puna "dārakā nāma samajjatthikā hontī"ti samajjaṃ kāretvāpi mahāsattaṃ sāṇiyā parikkhipitvā ajānantasseva catūsu passesu saṅkhasaddehi bherisaddehi ca sahasā ekaninnādaṃ kāretvāpi andhakāre ghaṭehi dīpaṃ upanetvā sahasā ālokaṃ dassetvāpi sakalasarīraṃ phāṇitena makkhetvā bahumakkhike ṭhāne nipajjāpetvāpi nhāpanādīni akatvā uccārapassāvamatthake nipannaṃ ajjhupekkhitvāpi tattha ca palipannaṃ sayamānaṃ parihāsehi akkosanehi ca ghaṭṭetvāpi heṭṭhāmañce aggikapallaṃ katvā uṇhasantāpena pīḷetvāpīti evaṃ nānāvidhehi upāyehi vīmaṃsantāpissa antaraṃ na passiṃsu.

Mahāsatto hi sabbattha nirayabhayameva āvajjetvā adhiṭṭhānaṃ avikopento niccalova ahosi. Evaṃ pannarasavassāni vīmaṃsitvā atha soḷasavassakāle "pīṭhasappino vā hontu mūgabadhirā vā rajanīyesu arajjantā dussanīyesu adussantā nāma natthīti nāṭakānissa paccupaṭṭhapetvā vīmaṃsissāmā"ti kumāraṃ gandhodakena nhāpetvā devaputtaṃ viya alaṅkaritvā devavimānakappaṃ pupphagandhadāmādīhi ekāmodapamodaṃ pāsādaṃ āropetvā uttamarūpadharā bhāvavilāsasampannā devaccharāpaṭibhāgā itthiyo upaṭṭhapesuṃ- "gacchatha naccādīhi kumāraṃ abhiramāpethā"ti. Tā upagantvā tathā kātuṃ vāyamiṃsu. So buddhisampannatāya "imā me sarīrasamphassaṃ mā vindiṃsū"ti assāsapassāse nirundhi. Tā tassa sarīrasamphassaṃ avindantiyo "thaddhasarīro esa, nāyaṃ manusso, yakkho bhavissatī"ti pakkamiṃsu.

Evaṃ soḷasa vassāni soḷasahi mahāvīmaṃsāhi anekāhi ca khuddakavīmaṃ-

sāhi parigganhituṃ asakkuṇitvā mātāpitaro "tāta, temiyakumāra, mayaṃ tava amūgādibhāvaṃ jānāma, na hi tesaṃ evarūpāni mukhakaṇṇasotapādāni honti, tvaṃ amhehi patthetvā laddhaputtako, mā no nāsehi, sakalajambudīpe rājūnaṃ santikā garahato mocehī"ti saha visuṃ visuñca anekavāraṃ yāciṃsu. So tehi evaṃ yāciyamānopi asuṇanto viya hutvā nipajji.

58. Atha (..0214) rājā mahāsattassa ubho pāde kaṇṇasote jivhaṃ ubho ca hatthe kusalehi purisehi vīmaṃsāpetvā "yadipi apīṭhasappi-ādīnaṃ viyassa pādādayo, tathāpi ayaṃ pīṭhasappi mūgabadhiro maññe, īdise kāḷakaṇṇipurise imasmiṃ gehe vasante tayo antarāyā paññāyanti jīvitassa vā chattassa vā mahesiyā vā"ti lakkhaṇapāṭhakehi idāni kathitaṃ. Jātadivase pana "tumhākaṃ domanassapariharaṇatthaṃ 'dhaññapuññalakkhaṇo'ti vuttan"ti amaccehi ārocitaṃ sutvā antarāyabhayena bhīto "gacchatha naṃ avamaṅgalarathe nipajjāpetvā pacchimadvārena nīharāpetvā āmakasusāne nikhaṇathā"ti āṇāpesi. Taṃ sutvā mahāsatto haṭṭho udaggo ahosi- "cirassaṃ vata me manoratho matthakaṃ pāpuṇissatī"ti. Tena vuttaṃ **"tato me hatthapāde cā"**ti-ādi.

Tattha **maddiyā**ti maddanavasena vīmaṃsitvā. **Anūnatan**ti hatthādīhi avikalataṃ. **Nindisun**ti "evaṃ anūnāvayavopi samāno mūgādi viya dissamāno "rajjaṃ kāretuṃ abhabbo, kāḷakaṇṇipuriso ayan"ti garahiṃsu. "Niddisun"tipi pāṭho, vadiṃsūti attho.

59. Chaḍḍanaṃ anumodisunti rājadassanatthaṃ āgatā sabbepi janapadavāsino senāpatipurohitappamukhā rājapurisā te sabbepi **ekamanā** samānacittā **hutvā** antarāyapariharaṇatthaṃ raññā āṇattā bhūmiyaṃ nikhaṇanavasena mama chaḍḍanaṃ mukhasaṅkocaṃ akatvā abhimukhabhāvena sādhu suṭṭhu idaṃ kattabbamevāti anumodiṃsu.

60. So me attho samijjhathāti yassatthāya yadatthaṃ tato mūgādibhāvādhiṭṭhānavasena dukkaracaraṇaṃ ciṇṇaṃ caritaṃ, so attho mama samijjhati. Tesaṃ mama mātāpitu-ādīnaṃ **matiṃ** adhippāyaṃ **sutvā so** ahaṃ mama adhippāyasamijjhanena **haṭṭho** anupadhāretvā bhūmiyaṃ nikhaṇanānujānanena **saṃviggamānaso**va ahosinti vacanasesena sambandho veditabbo.

61. Evaṃ kumārassa bhūmiyaṃ nikhaṇane raññā āṇatte candādevī taṃ pavattiṃ sutvā rājānaṃ upasaṅkamitvā, "deva, tumhehi mayhaṃ varo dinno, mayā (..0215) ca gahitakaṃ katvā ṭhapito, taṃ me idāni dethā"ti. "Gaṇha, devī"ti. "Puttassa me rajjaṃ dethā"ti. "Putto te kāḷakaṇṇī, na sakkā dātun"ti. "Tena hi, deva, yāvajīvaṃ adento satta vassāni dethā"ti. "Tampi na sakkā"ti. "Cha vassāni, pañcacattāritīṇidve-ekaṃ vassaṃ, satta māse, chapañcacattārotayodve-ekaṃ māsaṃ-addhamāsaṃsattāhaṃ dethā"ti. Sādhu gaṇhāti.

Sā puttaṃ alaṅkārāpetvā "temiyakumārassa idaṃ rajjan"ti nagare bheriṃ carāpetvā nagaraṃ alaṅkārāpetvā puttaṃ hatthikkhandhaṃ āropetvā setacchattaṃ matthake kārāpetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā āgataṃ alaṅkatasirisayane nipajjāpetvā sabbarattiṃ yāci- "tāta temiya, taṃ nissāya soḷasa vassāni niddaṃ alabhitvā rodamānāya me akkhīni uppakkāni, sokena hadayaṃ bhijjati viya, tava apīṭhasappi-ādibhāvaṃ jānāmi, mā maṃ anāthaṃ karī"ti. Iminā niyāmena cha divase yāci. Chaṭṭhe divase rājā sunandaṃ nāma sārathiṃ pakkosāpetvā "sve pātova avamaṅgalarathena kumāraṃ nīharitvā āmakasusāne bhūmiyaṃ nikhaṇitvā pathavivaḍḍhanakakammaṃ katvā ehī"ti āha. Taṃ sutvā devī "tāta, kāsirājā taṃ sve āmakasusāne nikhaṇituṃ āṇāpesi. Sve maraṇaṃ pāpuṇissatī"ti āha.

Mahāsatto taṃ sutvā "temiya, soḷasa vassāni tayā kato vāyāmo matthakaṃ patto"ti haṭṭho udaggo ahosi. Mātuyā panassa hadayaṃ bhijjanākāraṃ viya ahosi. Atha tassā rattiyā accayena pātova sārathi rathaṃ ādāya dvāre ṭhapetvā sirigabbhaṃ pavisitvā "devi, mā mayhaṃ kujjhi, raññho āṇā"ti puttaṃ āliṅgitvā nipannaṃ deviṃ piṭṭhihatthena apanetvā kumāraṃ ukkhipitvā pāsādā otari. Devī uraṃ paharitvā mahāsaddena paridevitvā mahātale ohīyi.

Atha naṃ mahāsatto oloketvā "mayi akathente mātu soko balavā bhavissatī"ti kathetukāmo hutvāpi "sace kathessāmi soḷasa vassāni kato vāyāmo mogho bhavissati, akathento panāhaṃ attano ca mātāpitūnañca paccayo bhavissāmī"ti adhivāsesi. Sārathi "mahāsattaṃ rathaṃ āropetvā pacchimadvārābhimukhaṃ (..021 rathaṃ pesessāmī"ti pācīnadvārābhimukhaṃ pesesi. Ratho nagarā nikkhamitvā devatānubhāvena tiyojanaṭṭhānaṃ gato. Mahāsatto suṭṭhutaraṃ tuṭṭhacitto ahosi. Tattha vanaghaṭaṃ sārathissa āmakasusānaṃ viya upaṭṭhāsi. So "idaṃ ṭhānaṃ sundaran"ti rathaṃ okkamāpetvā maggapasse ṭhapetvā rathā oruyha mahāsattassa ābharaṇabhaṇḍaṃ omuñcitvā bhaṇḍikaṃ katvā ṭhapetvā kudālaṃ ādāya avidūre āvāṭaṃ khaṇituṃ ārabhi. Tena vuttaṃ **"nhāpetvā anulimpitvā"** ti-ādi.

Tattha **nhāpetvā**ti soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāpetvā. **Anulimpitvā**ti surabhivilepanena vilimpetvā. **Veṭhetvā rājaveṭhanan**ti kāsirājūnaṃ paveṇiyāgataṃ rājamakuṭaṃ sīse paṭimuñcitvā. **Abhisiñcitvā**ti tasmiṃ rājakule rājābhisekaniyāmena abhisiñcitvā. **Chattena kāresuṃ puraṃ padakkhiṇan**ti setacchattena dhāri-

yamānena maṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāresuṃ.

62. Sattāhaṃ dhārayitvānāti mayhaṃ mātu candādeviyā varalābhanavasena laddhaṃ sattāhaṃ mama setacchattaṃ dhārayitvā. **Uggate ravimaṇḍale**ti tato punadivase sūriyamaṇḍale uggatamatte avamaṅgalarathena **maṃ** nagarato **nīharitvā** bhūmiyaṃ nikhaṇanatthaṃ **sārathi** sunando **vana**mupagacchi.

63. Sajjassanti sannaddho assaṃ, yuge yojitassaṃ me rathaṃ maggato ukkamāpanavasena ekokāse katvā. **Hatthamuccito**ti muccitahattho, rathapācanato muttahatthoti attho. Atha vā **hatthamuccito**ti hatthamutto mama hatthato mucitvāti attho. **Kāsun**ti āvāṭaṃ. **Nikhātun**ti nikhaṇituṃ.

64-5. Idāni yadatthaṃ mayā soḷasa vassāni mūgavatādi-adhiṭṭhānena dukkaracariyā adhiṭṭhitā, taṃ dassetuṃ **"adhiṭṭhitamadhiṭṭhānan"**ti gāthādvayamāha.

Tattha **tajjento vividhakāraṇā**ti dvimāsikakālato paṭṭhāya yāva soḷasasaṃvaccharā thaññapaṭisedhanādīhi vividhehi nānappakārehi kāraṇehi tajjayanto bhayaviddhaṃsanavasena viheṭhiyamāno. Sesaṃ suviññeyyameva.

Atha (..0217) mahāsatto sunande kāsuṃ khaṇante "ayaṃ me vāyāmakālo"ti uṭṭhāya attano hatthapāde sambāhitvā rathā otarituṃ me balaṃ atthīti ñatvā cittaṃ uppādesi. Tāvadevassa pādapatiṭṭhānaṭṭhānaṃ vātapuṇṇabhastacammaṃ viya uggantvā rathassa pacchimantaṃ āhacca aṭṭhāsi. So otaritvā katipaye vāre aparāparaṃ caṅkamitvā "yojanasatampi gantuṃ me balaṃ atthī"ti ñatvā rathaṃ pacchimante gahetvā kumārakānaṃ kīḷanayānakaṃ viya ukkhipitvā "sace sārathi mayā saddhiṃ paṭivirujjheyya, atthi me paṭivirujjhituṃ balan"ti sallakkhetvā pasādhanatthāya cittaṃ uppādesi. Taṅkhaṇaññeva sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vissakammaṃ āṇāpesi- "gaccha kāsirājaputtaṃ alaṅkarohī"ti. So "sādhū"ti vatvā dibbehi ca mānusehi ca alaṅkārehi sakkaṃ viya taṃ alaṅkari. So devarājalīḷāya sārathissa khaṇanokāsaṃ gantvā āvāṭatīre ṭhatvā-

"Kinnu santaramānova, kāsuṃ khaṇasi sārathi;
puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ kāsuyā karissasī"ti. (jā. 2.22.3)-

Āha.

Tena uddhaṃ anoloketvāva-

"Raññho mūgo ca pakkho ca, putto jāto acetaso;
somhi raññā samajjhiṭṭho, puttaṃ me nikhaṇaṃ vane"ti. (jā. 2.22.4)-

Vutte mahāsatto-

"Na badhiro na mūgosmi, na pakkho na ca vīkalo;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane.
"Ūrū bāhuñca me passa, bhāsitañca suṇohi me;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane"ti. (jā. 2.22.5-6)-

Vatvā puna tena āvāṭakhaṇanaṃ pahāya uddhaṃ oloketvā tassa rūpasampattiṃ disvā "manusso vā devo vā"ti ajānantena-

"Devatā nusi gandhabbo, adu sakko purindado;
ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ mayan"ti. (jā. 2.22.7)-

Vutte-

"Namhi (..0218) devo na gandhabbo, nāpi sakko purindado;
kāsiraññho ahaṃ putto, yaṃ kāsuyā nikhaññasi.
"Tassa raññho ahaṃ putto, yaṃ tvaṃ sammūpajīvasi;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane.
"Yassa rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā;
na tassa sākhaṃ bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako.
"Yathā rukkho tathā rājā, yathā sākhā tathā ahaṃ;
Yathā chāyūpago poso, evaṃ tvamasi sārathi;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane"ti. (jā. 2.22.8-11)-

Ādinā nayena dhammaṃ desetvā tena nivattanatthaṃ yācito anivattanakāraṇaṃ pabbajjāchandaṃ tassa ca hetu nirayabhayādikaṃ atītabhave attano pavattiṃ vitthārena kathetvā tāya dhammakathāya tāya ca paṭipattiyā tasmimpi pabbajitukāme jāte raññho imaṃ-

"Rathaṃ niyyātayitvāna, anaṇo ehi sārathi;
anaṇassa hi pabbajjā, etaṃ isīhi vaṇṇitan"ti. (jā. 2.22.44)-

Vatvā taṃ vissajjesi.

So rathaṃ ābharaṇāni ca gahetvā raññho santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Rājā tāvadeva "mahāsattassa santikaṃ gamissāmī"ti nagarato niggacchi saddhiṃ caturaṅginiyā senāya itthāgārehi nāgarajānapadehi ca. Mahāsattopi kho sārathiṃ uyyojetvā pabbajitukāmo jāto. Tassa cittaṃ ñatvā sakko vissakammaṃ pesesi- "temiyapaṇḍito pabbajitukāmo, tassa assamapadaṃ pabbajitaparikkhāre ca māpehī"ti. So gantvā tiyojanike vanasaṇḍe assamaṃ māpetvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānacaṅkamanapokkharaṇīphalarukkhasampannaṃ katvā sabbe ca pabbajitaparikkhāre māpetvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisatto taṃ disvā sakkadattiyabhāvaṃ ñatvā paṇṇasālaṃ pavisitvā vatthāni apanetvā tāpasavesaṃ (..0219) gahetvā kaṭṭhatthare nisinno aṭṭha samāpattiyo, pañca ca abhiññāyo nibbattetvā pabbajjāsukhena assame nisīdi.

Kāsirājāpi sārathinā dassitamaggena gantvā assamaṃ pavisitvā mahāsattena saha samāgantvā katapaṭisanthāro rajjena nimantesi. Temiyapaṇḍito taṃ paṭikkhipitvā anekākāravokāraṃ aniccatādipaṭisaṃyuttāya ca kāmādīnavapaṭisaṃyuttāya ca dhammiyā kathāya rājānaṃ saṃvejesi. So saṃviggamānaso gharāvāse ukkaṇṭhito pabbajitukāmo hutvā amacce itthāgāre ca pucchi. Tepi pabbajitukāmā ahesuṃ. Atha rājā candādeviṃ ādiṃ katvā soḷasa sahasse orodhe ca amaccādike ca pabbajitukāme ñatvā nagare bheriṃ carāpesi- "ye mama puttassa santike pabbajitukāmā, te pabbajantū"ti. Suvaṇṇakoṭṭhāgārādīni ca vivarāpetvā vissajjāpesi. Nāgarā ca yathāpasāriteyeva āpaṇe vivaṭadvāráneva gehāni ca pahāya raññho santikaṃ agamaṃsu. Rājā mahājanena saddhiṃ mahāsattassa santike pabbaji. Sakkadattiyaṃ tiyojanikaṃ assamapadaṃ paripūri.

Sāmantarājāno "kāsirājā pabbajito"ti sutvā "bārāṇasirajjaṃ gahessāmā"ti nagaraṃ pavisitvā devanagarasadisaṃ nagaraṃ sattaratanabharitaṃ devavimānakappaṃ rājanivesanañca disvā "imaṃ dhanaṃ nissāya bhayena bhavitabban"-ti tāvadeva nikkhamitvā pāyāsuṃ. Tesaṃ āgamanaṃ sutvā mahāsatto vanantaṃ

gantvā ākāse nisīditvā dhammaṃ desesi. Te sabbe saddhiṃ parisāya tassa santike pabbajiṃsu. Evaṃ aparepi aparepīti mahāsamāgamo ahosi.

Sabbe phalāphalāni paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karonti. Yo kāmādivitakkaṃ vitakketi, tassa cittaṃ ñatvā mahāsatto tattha gantvā ākāse nisīditvā dhammaṃ deseti.

So dhammassavanasappāyaṃ labhitvā samāpattiyo abhiññāyo ca nibbatteti. Evaṃ aparopi aparopīti sabbepi jīvitapariyosāne brahmalokaparāyanā ahesuṃ. Tiracchānagatāpi mahāsatte isigaṇepi cittaṃ pasādetvā chasu kāmasaggesu nibbattiṃsu. Mahāsattassa brahmacariyaṃ ciraṃ dīghamaddhānaṃ pavattittha. Tadā chatte adhivatthā devatā uppalavaṇṇā ahosi, sārathi sāriputtatthero, mātāpitaro mahārājakulāni, parisā buddhaparisā, temiyapaṇḍito lokanātho.

Tassa (..0220) adhiṭṭhānapāramī idha matthakaṃ pattā, sesapāramiyopi yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā māsajātakālato paṭṭhāya nirayabhayaṃ pāpabhīrutā rajjajigucchā nekkhammanimittaṃ mūgādibhāvādhiṭṭhānaṃ tattha ca virodhippaccayasamodhānepi niccalabhāvoti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Temiyacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhiṭṭhānapāramī niṭṭhitā.

7. Kapirājacariyāvaṇṇanā

67. Sattame **yadā ahaṃ kapi āsin**ti yasmiṃ kāle ahaṃ kapiyoniyaṃ nibbattitvā vuddhimanvāya nāgabalo thāmasampanno assapotakappamāṇo mahāsarīro kapi homi. **Nadīkūle darīsaye**ti ekissā nadiyā tīre ekasmiṃ darībhāge yadā vāsaṃ kappemīti attho.

Tadā kira bodhisatto yūthapariharaṇaṃ akatvā ekacaro hutvā vihāsi. Tassā pana nadiyā vemajjhe eko dīpako nānappakārehi ambapanasādīhi phalarukkhehi sampanno. Bodhisatto thāmajavasampannatāya nadiyā orimatīrato uppatitvā dīpakassa pana nadiyā ca majjhe eko piṭṭhipāsāṇo atthi, tasmiṃ patati. Tato uppatitvā tasmiṃ dīpake patati. So tattha nānappakārāni phalāphalāni khāditvā sāyaṃ teneva upāyena paccāgantvā attano vasanaṭṭhāne vasitvā punadivasepi tatheva karoti. Iminā niyāmena vāsaṃ kappesi.

Tasmiṃ pana kāle eko kumbhīlo sapajāpatiko tassaṃ nadiyaṃ vasati. Tassa bhariyā bodhisattaṃ aparāparaṃ gacchantaṃ disvā tassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā kumbhīlaṃ āha– "mayhaṃ kho, ayyaputta, imassa vānarassa hadayamaṃse dohaḷo uppanno"ti. So "sādhu, bhadde, lacchasī"ti vatvā "ajja taṃ sāyaṃ dīpakato āgacchantameva gaṇhissāmī"ti gantvā piṭṭhipāsāṇe nipajji. Bodhisatto taṃ divasaṃ gocaraṃ caritvā (..0221) sāyanhasamaye dīpake ṭhitova pāsāṇaṃ oloketvā "ayaṃ pāsāṇo idāni uccataro khāyati, kiṃ nu kho kāraṇan"ti cintesi. Mahāsattassa hi udakappamāṇañca pāsāṇappamāṇañca suvavatthāpitameva hoti. Tenassa etadahosi– "ajja imissā nadiyā udakaṃ neva hāyati, atha ca

panāyaṃ pāsāṇo mahā hutvā paññāyati, kacci nu kho ettha mayhaṃ gahaṇatthāya kumbhīlo nipanno"ti?

So "vīmaṃsissāmi tāva nan"ti tattheva ṭhatvā pāsāṇena saddhiṃ kathento viya "bho, pāsāṇā"ti vatvā paṭivacanaṃ alabhanto yāvatatiyaṃ "bho, pāsāṇā"ti āha. Pāsāṇo paṭivacanaṃ na deti. Punapi bodhisatto "kiṃ, bho pāsāṇa, ajja mayhaṃ paṭivacanaṃ na desī"ti āha. Kumbhīlo "addhā ayaṃ pāsāṇo aññesu divasesu vānarindassa paṭivacanaṃ deti maññe, ajja pana mayā ottharitattā na deti, handāhaṃ dassāmissa paṭivacanan"ti cintetvā "kiṃ vānarindā"ti āha. "Kosi tvan"-ti? "Ahaṃ kumbhīlo"ti. "Kimatthaṃ ettha nipannosī"ti? "Tava hadayaṃ patthayamāno"ti. Bodhisatto cintesi- "aññho me gamanamaggo natthi, paṭiruddhaṃ vata me gamanan"ti. Tena vuttaṃ-

"pīḷito susumārena, gamanaṃ na labhāmahaṃ".

68. "Yamhokāse ahaṃ ṭhatvā, orā pāraṃ patāmahaṃ;
tatthacchi sattuvadhako, kumbhīlo luddadassano"ti.

Tattha **"pīḷito susumārenā"**ti addhagāthāya vuttamevatthaṃ. **"Yamhokāse"**ti gāthāya pākaṭaṃ karoti. Tattha **yamhokāse**ti yasmiṃ nadīmajjhe ṭhitapiṭṭhipāsāṇasaṅkhāte padese **ṭhatvā. Orā**ti dīpakasaṅkhātā oratīrā. **Pāran**ti tadā mama vasanaṭṭhānabhūtaṃ nadiyā paratīraṃ. **Patāmahan**ti uppatitvā patāmi ahaṃ. **Tatthacchī**ti tasmiṃ piṭṭhipāsāṇappadese **sattu**bhūto **vadhako** ekanteneva ghātako paccatthiko **luddadassano** ghorarūpo bhayānakadassano nisīdi.

Atha mahāsatto cintesi- "aññho me gamanamaggo natthi, ajja mayā kumbhīlo vañcetabbo, evañhi ayañca mahatā pāpato mayā parimocito siyā, mayhañca jīvitaṃ laddhan"ti. So kumbhīlaṃ āha- "samma, kumbhīla, ahaṃ tuyhaṃ upari patissāmī"ti. Kumbhīlo (..0222) "vānarinda, papañcaṃ akatvā ito āgacchāhī"ti āha. Mahāsatto "ahaṃ āgacchāmi, tvaṃ pana attano mukhaṃ vivaritvā maṃ tava santikaṃ āgatakāle gaṇhāhī"ti avoca. Kumbhīlānañca mukhe vivaṭe akkhīni nimmīlanti. So taṃ kāraṇaṃ asallakkhento mukhaṃ vivari. Athassa akkhīni nimmīliṃsu. So mukhaṃ vivaritvā sabbaso nimmīlitakkhī hutvā nipajji. Mahāsatto tassa tathābhāvaṃ ñatvā dīpakato uppatito gantvā kumbhīlassa matthakaṃ akkamitvā tato uppatanto vijjulatā viya vijjotamāno paratīre aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ-

69. "So maṃ asaṃsi ehīti, ahampemīti taṃ vadiṃ;
tassa matthakamakkamma, parakūle patiṭṭhahin"ti.

Tattha **asaṃsī**ti abhāsi. **Ahampemī**ti ahampi āgacchāmīti **taṃ** kathesiṃ.

Yasmā pana taṃ dīpakaṃ ambajambupanasādiphalarukkhasaṇḍamaṇḍitaṃ ramaṇīyaṃ nivāsayoggañca, "āgacchāmī"ti pana paṭiññāya dinnattā saccaṃ anurakkhanto mahāsattopi "āgamissāmevā"ti tathā akāsi. Tena vuttaṃ-

70. "Na tassa alikaṃ bhaṇitaṃ, yathā vācaṃ akāsahan"ti.

Yasmā cetaṃ saccānurakkhaṇaṃ attano jīvitaṃ pariccajitvā kataṃ, tasmā āha-
"saccena me samo natthi, esā me saccapāramī"ti.

Kumbhīlo pana taṃ acchariyaṃ disvā "iminā vānarindena ati-accherakaṃ kata-

n"ti cintetvā "bho vānarinda, imasmiṃ loke catūhi dhammehi samannāgato puggalo amitte abhibhavati, te sabbepi tuyhaṃ abbhantare atthi maññe"ti āha-

"Yassete caturo dhammā, vānarinda, yathā tava;
saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattatī"ti. (jā. 1.2.147);

Tattha **yassā**ti yassa kassaci puggalassa. **Ete**ti idāni vattabbe paccakkhato dasseti. **Caturo dhammā**ti cattāro guṇā. **Saccan**ti vacīsaccaṃ, "mama (..0223) santikaṃ āgamissāmī"ti vatvā musāvādaṃ akatvā āgato evāti etaṃ te vacīsaccaṃ. **Dhammo**ti vicāraṇapaññā, "evaṃ kate idaṃ nāma bhavissatī"ti pavattā te esā vicāraṇapaññā. **Dhitī**ti abbocchinnaṃ vīriyaṃ vuccati, etampi te atthi. **Cāgo**ti attapariccāgo, tvaṃ attānaṃ pariccajitvā mama santikaṃ āgato, yaṃ panāhaṃ gaṇhituṃ nāsakkhiṃ, mayhamevesa doso. **Diṭṭhan**ti paccāmittaṃ. **So ativattatī**ti yassa puggalassa yathā tava evaṃ ete cattāro dhammā atthi, so yathā maṃ tvaṃ ajja atikkanto, tatheva attano paccāmittaṃ atikkamati abhibhavatīti.

Evaṃ kumbhīlo bodhisattaṃ pasaṃsitvā attano vasanaṭṭhānaṃ gato. Tadā kumbhīlo devadatto ahosi, tassa bhariyā ciñcamāṇavikā, kapirājā pana lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā udakassa pāsāṇassa ca pamāṇavavatthānena idāni pāsāṇo uccataro khāyatīti pariggaṇhanavasena pāsāṇassa upari susumārassa nipannabhāvajānanaṃ, pāsāṇena kathanāpadesena tassatthassa nicchayagamanaṃ, susumārassa upari akkamitvā sahasā paratīre patiṭṭhānavasena sīghakāritāya tassa mahatā pāpato parimocanaṃ, attano jīvitarakkhaṇaṃ, saccavācānurakkhaṇañcāti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Kapirājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Saccatāpasacariyāvaṇṇanā

Aṭṭhame **tāpaso saccasavhayo**ti saccasaddena avhātabbo saccanāmako **tāpaso yadā** yasmiṃ kāle **homi,** tadā. **Saccena lokaṃ pālesin**ti attano avisaṃvādibhāvena sattalokaṃ jambudīpe tattha tattha sattanikāyaṃ pāpato nānāvidhā anatthato ca rakkhiṃ. **Samaggaṃ janamakāsahan**ti tattha tattha kalahaviggahavivādāpannaṃ mahājanaṃ kalahe ādīnavaṃ dassetvā sāmaggiyaṃ ānisaṃsakathanena samaggaṃ avivadamānaṃ sammodamānaṃ ahamakāsiṃ.

Tadā (..0224) hi bodhisatto bārāṇasiyaṃ aññatarasmiṃ brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa "sacco"ti nāmaṃ kariṃsu. So vayappatto takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhitvā nacirasseva sabbasippānaṃ nipphattiṃ patto. Ācariyena anuññāto bārāṇasiṃ paccāgantvā mātāpitaro vanditvā tehi abhinandiyamāno tesaṃ cittānurakkhaṇatthaṃ katipāhaṃ tesaṃ santike vasi. Atha naṃ mātāpitaro patirūpena dārena saṃyojetukāmā sabbaṃ vibhavajātaṃ ācikkhitvā gharāvāsena nimantesuṃ.

Mahāsatto nekkhammajjhāsayo attano nekkhammapāramiṃ paribrūhetukāmo

gharāvāse ādīnavaṃ pabbajjāya ānisaṃsañca nānappakārato kathetvā mātāpitūnaṃ assumukhānaṃ rodamānānaṃ aparimāṇaṃ bhogakkhandhaṃ anantaṃ yasaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya mahānāgova ayasaṅkhalikaṃ gharabandhanaṃ chindanto nikkhamitvā himavantappadesaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā vanamūlaphalāphalehi yāpento nacirasseva aṭṭha samāpattiyo pañca ca abhiññāyo nibbattetvā jhānakīḷaṃ kīḷayamāno samāpattivihārena viharati.

So ekadivasaṃ dibbacakkhunā lokaṃ olokento addasa sakalajambudīpe manusse yebhuyyena pāṇātipātādidasa-akusalakammapathapasute kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ aññamaññaṃ vivādāpanne. Disvā evaṃ cintesi– "na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yadidaṃ ime satte evaṃ pāpapasute vivādāpanne ca disvā ajjhupekkhaṇaṃ. Ahañhi 'satte saṃsārapaṅkato uddharitvā nibbānathale patiṭṭhapessāmī'ti mahāsambodhiyānaṃ paṭipanno, tasmā taṃ paṭiññaṃ avisaṃvādento yaṃnūnāhaṃ manussapathaṃ gantvā te te satte pāpato oramāpeyyaṃ, vivādañca nesaṃ vūpasameyyan"ti.

Evaṃ pana cintetvā mahāsatto mahākaruṇāya samussāhito santaṃ samāpattisukhaṃ pahāya iddhiyā tattha tattha gantvā tesaṃ cittānukūlaṃ dhammaṃ desento kalahaviggahavivādāpanne satte diṭṭhadhammikañca samparāyikañca virodhe ādīnavaṃ dassetvā aññamaññaṃ samagge sahite akāsi. Anekākāravokārañca pāpe ādīnavaṃ vibhāvento tato satte vivecetvā ekacce dasasu kusalakammapathadhammesu patiṭṭhāpesi. Ekacce pabbājetvā (..0225) sīlasaṃvare indriyaguttiyaṃ satisampajaññe pavivekavāse jhānābhiññāsu ca yathāraham patiṭṭhāpesi. Tena vuttaṃ–

71. "Punāparaṃ yadā homi, tāpaso saccasavhayo;
saccena lokaṃ pālesiṃ, samaggaṃ janamakāsahan"ti.

Idhāpi mahāpurisassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā guṇānubhāvā ca vibhāvetabbāti.

Saccatāpasacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vaṭṭapotakacariyāvaṇṇanā

72. Navame **magadhe vaṭṭapotako**ti-ādīsu ayaṃ saṅkhepattho- magadharaṭṭhe aññatarasmiṃ araññappadese vaṭṭakayoniyaṃ nibbattitvā aṇḍakosaṃ padāletvā aciranikkhantatāya **taruṇo** maṃsapesibhūto, tato eva ajātapakkho vaṭṭakacchāpako yadā ahaṃ **kulāvake**yeva **homi.**

73. Mukhatuṇḍakenāharitvāti mayhaṃ mātā attano mukhatuṇḍakena kālena kālaṃ gocaraṃ āharitvā maṃ poseti. **Tassā phassena jīvāmī**ti parisedanatthañceva paribhāvanatthañca sammadeva kālena kālaṃ **mamaṃ** adhisayanavasena phusantiyā tassā mama mātuyā sarīrasamphassena jīvāmi viharāmi attabhāvaṃ pavattemi. **Natthi me kāyikaṃ balan**ti mayhaṃ pana atitaruṇatāya kāyasannissitaṃ balaṃ natthi.

74. Saṃvacchareti saṃvacchare saṃvacchare. **Gimhasamaye**ti gimhakāle. Sukkharukkhasākhānaṃ aññamaññaṃ saṅghaṭṭanasamuppannena agginā tasmiṃ padese **davaḍāho padippati** pajjalati, so tathā padīpito. **Upagacchati amhākan**ti mayhaṃ mātāpitūnañcāti amhākaṃ vasanaṭṭhānappadesaṃ attano patiṭṭhānassa asuddhassāpi suddhabhāvakaraṇena pāvanato **pāvako**ti ca gatamagge indhanassa bhasmabhāvāvahanato **kaṇhavattanī**ti ca laddhanāmo aggi vanarukkhagacche dahanto kālena kālaṃ upagacchati.

75. Evaṃ (..0226) upagamanato tadāpi **saddāyanto**ti "dhamadhama"iti evaṃ saddaṃ karonto, anuravadassanañhetaṃ dāvaggino. **Mahāsikhī**ti pabbatakūṭasadisānaṃ indhanānaṃ vasena mahatiyo sikhā etassāti mahāsikhī. **Anupubbena** anukkamena taṃ araññappadesaṃ **jhāpento** dahanto **aggi mama** samīpaṭṭhānaṃ **upāgami.**

76. Aggivegabhayāti vegena āgacchato aggino bhayena **bhītā. Tasitā**ti cittutrāsasamuṭṭhitena kāyassa chambhitattena ca utrāsā. **Mātāpitā**ti mātāpitaro. **Attānaṃ parimocayun**ti agginā anupaddutaṭṭhānagamanena attano sotthibhāvamakaṃsu. Mahāsatto hi tadā mahāgeṇḍukappamāṇo mahāsarīro ahosi. Taṃ mātāpitaro kenaci upāyena gahetvā gantuṃ asakkuṇantā attasinehena ca abhibhuyyamānā puttasinehaṃ chaḍḍetvā palāyiṃsu.

77. Pāde pakkhe pajahāmīti attano ubho pāde ubho pakkhe ca bhūmiyaṃ ākāse ca gamanasajje karonto pasāremi iriyāmi vāyamāmi. "Paṭīhāmī"tipi pāṭho, vehāsagamanayogge kātuṃ īhāmīti attho. "Patīhāmī"tipi paṭhanti. Tassattho- pāde pakkhe ca pati visuṃ īhāmi, gamanatthaṃ vāyamāmi, taṃ pana vāyāmakara-

ṇatthameva. Kasmā? Yasmā **natthi me kāyikaṃ balaṃ. Sohaṃ agatiko tatthā**ti so ahaṃ evaṃbhūto pādapakkhavekallena gamanavirahito mātāpitūnaṃ apagamanena vā appaṭisaraṇo, tattha dāvaggi-upaddute vane, tasmiṃ vā kulāvake ṭhitova evaṃ idāni vattabbākārena tadā cintesiṃ. Dutiyañcettha **ahan**ti nipātamattaṃ daṭṭhabbaṃ.

78. Idāni tadā attano cintitākāraṃ dassetuṃ **"yesāhan"**ti-ādimāha.

Tattha **yesāhaṃ upadhāveyyaṃ, bhīto tasitavedhito**ti maraṇabhayena bhīto tato eva cittutrāsena tasito sarīrakampanena vedhito yesamahaṃ pakkhantaraṃ etarahi dāvaggi-upadduto jaladuggaṃ viya maññamāno pavisituṃ upadhāveyyaṃ **te** mama mātāpitaro **maṃ** ekakaṃ eva **ohāya** jahitvā **pakkantā. Kathaṃ me ajja kātave**ti kathaṃ nu kho mayā ajja kātabbaṃ, paṭipajjitabbanti attho.

Evaṃ (..0227) mahāsatto itikattabbatāsammūḷho hutvā ṭhito puna cintesi– "imasmiṃ loke sīlaguṇo nāma atthi, saccaguṇo nāma atthi, atīte pāramiyo pūretvā bodhitale nisīditvā abhisambuddhā sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasampannā saccānudayakāruññakhantisamannāgatā sabbasattesu samappavattamettābhāvanā sabbaññubuddhā nāma atthi, tehi ca paṭividdho ekantaniyyānaguṇo dhammo atthi, mayi cāpi ekaṃ saccaṃ atthi. Saṃvijjamāno eko sabhāvadhammo paññāyati, tasmā atītabuddhe ceva tehi paṭividdhaguṇe ca āvajjetvā mayi vijjamānaṃ saccaṃ sabhāvadhammaṃ gahetvā saccakiriyaṃ katvā aggiṃ paṭikkamāpetvā ajja mayā attano ceva idha vāsīnaṃ sesapāṇīnañca sotthibhāvaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti. Evaṃ pana cintetvā mahāsatto attano ānubhāve ṭhatvā yathācintitaṃ paṭipajji. Tena vuttaṃ–

79. "Atthi loke sīlaguṇo, saccaṃ soceyyanuddayā;
tena saccena kāhāmi, saccakiriyamuttamaṃ.

80. "Āvajjetvā dhammabalaṃ, saritvā pubbake jine;
saccabalamavassāya, saccakiriyamakāsahan"ti.

81. Tattha mahāsatto atīte parinibbutānaṃ buddhānaṃ guṇe āvajjetvā attani vijjamānaṃ saccasabhāvaṃ ārabbha yaṃ gāthaṃ vatvā tadā saccakiriyamakāsi, taṃ dassetuṃ **"santi pakkhā"**ti-ādi vuttaṃ.

Tattha **santi pakkhā apatanā**ti mayhaṃ pakkhā nāma atthi upalabbhanti, no ca kho sakkā etehi uppatituṃ ākāsena gantunti apatanā. **Santi pādā avañcanā**ti pādāpi me atthi, tehi pana vañcituṃ padavāragamanena gantuṃ na sakkāti avañcanā. **Mātāpitā ca nikkhantā**ti ye maṃ aññattha neyyuṃ, tepi maraṇabhayena mama mātāpitaro nikkhantā. **Jātavedā**ti aggiṃ ālapati. So hi jātova vediyati, dhūmajāluṭṭhānena paññāyati, tasmā "jātavedo"ti vuccati. **Paṭikkamā**ti paṭigaccha nivattāti jātavedaṃ āṇāpeti.

Iti (..0228) mahāsatto "sace mayhaṃ pakkhānaṃ atthibhāvo, te ca pasāretvā ākāse apatanabhāvo, pādānaṃ atthibhāvo, te ca ukkhipitvā avañcanabhāvo, mātāpitūnaṃ maṃ kulāvakeyeva chaḍḍetvā palātabhāvo ca saccasabhāvabhūto eva, jātaveda, etena saccena tvaṃ ito paṭikkamā"ti kulāvake nipannova saccakiriyaṃ akāsi. Tassa saha saccakiriyāya soḷasakarīsamatte ṭhāne jātavedo paṭikkami. Paṭikkamanto ca na jhāyamānova araññaṃ gato, udake pana opilāpita-ukkā viya

tattheva nibbāyi. Tena vuttaṃ-

82. "Saha sacce kate mayhaṃ, mahāpajjalito sikhī;
vajjesi soḷasakarīsāni, udakaṃ patvā yathā sikhī"ti.

Sā panesā bodhisattassa vaṭṭakayoniyaṃ tasmiṃ samaye buddhaguṇānaṃ āvajjanapubbikā saccakiriyā anaññasādhāraṇāti āha **"saccena me samo natthi, esā me saccapāramī"**ti. Teneva hi tassa ṭhānassa sakalepi imasmiṃ kappe agginā anabhibhavanīyattā taṃ kappaṭṭhiyapāṭihāriyaṃ nāma jātaṃ.

Evaṃ mahāsatto saccakiriyavasena attano tattha vāsīnaṃ sattānañca sotthiṃ katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Tadā mātāpitaro etarahi mātāpitaro ahesuṃ, vaṭṭakarājā pana lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyopi yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā dāvaggimhi tathā bheravākārena avattharitvā āgacchante tasmiṃ vaye ekako hutvāpi sāradaṃ anāpajjitvā saccādidhammaguṇe buddhaguṇe ca anussaritvā attano eva ānubhāvaṃ nissāya saccakiriyāya tattha vāsīnampi sattānaṃ sotthibhāvāpādanādayo ānubhāvā vibhāvetabbā.

Vaṭṭapotakacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Maccharājacariyāvaṇṇanā

83. Dasame (..0229) **yadā homi, maccharājā mahāsare**ti atīte macchayoniyaṃ nibbattitvā kosalaraṭṭhe sāvatthiyaṃ jetavane pokkharaṇiṭṭhāne valligahanaparikkhitte ekasmiṃ mahāsare macchānaṃ catūhi saṅgahavatthūhi rañjanato yadā ahaṃ rājā homi, macchagaṇaparivuto tattha paṭivasāmi tadā. **Uṇhe**ti uṇhakāle gimhasamaye. **Sūriyasantāpe**ti ādiccasantāpena. **Sare udaka khīyathā**ti tasmiṃ sare udakaṃ khīyittha chijjittha. Tasmiñhi raṭṭhe tadā devo na vassi, sassāni milāyiṃsu, vāpi-ādīsu udakaṃ parikkhayaṃ pariyādānaṃ agamāsi, macchakacchapā kalalagahanaṃ pavisiṃsu. Tasmimpi sare macchā kaddamagahanaṃ pavisitvā tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne nilīyiṃsu.

84. Tatoti tato udakaparikkhayato aparabhāge. **Kulalasenakā**ti kulalāceva senā ca. **Bhakkhayanti divārattiṃ, macche upanisīdiyā**ti tattha tattha kalalapiṭṭhe upanisīditvā kalalagahanaṃ pavisitvā nipanne macche **kākā** vā itare vā divā ceva rattiñca kaṇayaggasadisehi tuṇḍehi koṭṭetvā koṭṭetvā nīharitvā vipphandamāne bhakkhayanti.

85. Atha mahāsatto macchānaṃ taṃ byasanaṃ disvā mahākaruṇāya samussāhitahadayo "ṭhapetvā maṃ ime mama ñātake imasmā dukkhā mocetuṃ samattho nāma añño natthi, kena nu kho ahaṃ upāyena te ito dukkhato moceyyan"ti cintento "yaṃnūnāhaṃ pubbakehi mahesīhi āciṇṇasamāciṇṇaṃ mayi ca saṃvijjamānaṃ saccadhammaṃ nissāya saccakiriyaṃ katvā devaṃ vassāpetvā mama ñātisaṅghassa jīvitadānaṃ dadeyyaṃ, tena ca sakalassāpi āhārūpajīvino sattalokassa mahā-upakāro sampādito mayā"ti nicchayaṃ katvā devaṃ vassāpetuṃ

saccakiriyaṃ akāsi. Tena vuttaṃ **"evaṃ cintesahan"**ti-ādi.

Tattha **saha ñātīhi pīḷito**ti mayhaṃ ñātīhi saddhiṃ tena udakaparikkhayena pīḷito. **Sahā**ti vā nipātamattaṃ. Mahākāruṇikatāya tena byasanena dukkhitehi ñātīhi kāraṇabhūtehi pīḷito, ñātisaṅghadukkhadukkhitoti attho.

86. Dhammatthanti (..0230) dhammabhūtaṃ atthaṃ, dhammato vā anapetaṃ atthaṃ. Kiṃ taṃ? **Saccaṃ. Addasapassayan**ti mayhaṃ ñātīnañca apassayaṃ addasaṃ. **Atikkhayan**ti mahāvināsaṃ.

87. Saddhammanti sataṃ sādhūnaṃ buddhādīnaṃ ekassāpi pāṇino ahiṃsanasaṅkhātaṃ dhammaṃ. **Anussaritvā. Paramatthaṃ vicintayan**ti taṃ kho pana paramatthaṃ saccaṃ aviparītasabhāvaṃ katvā cintayanto. **Yaṃ loke dhuvasassatan**ti yadetaṃ buddhapaccekabuddhasāvakānaṃ ekassāpi pāṇino ahiṃsanaṃ, taṃ sabbakālaṃ tathabhāvena dhuvaṃ sassataṃ vicintayaṃ saccakiriyaṃ akāsinti sambandho.

88. Idāni taṃ dhammaṃ mahāsatto attani vijjamānaṃ gahetvā saccavacanaṃ payojetukāmo kālavaṇṇaṃ kaddamaṃ dvidhā viyūhitvā añjanarukkhasāraghaṭikavaṇṇamahāsarīro sudhotalohitakamaṇisadisāni akkhīni ummīletvā ākāsaṃ ullokento **"yato sarāmi attānan"**ti gāthamāha.

Tattha **yato sarāmi attānan**ti yato paṭṭhāya ahaṃ attabhāvasaṅkhātaṃ attānaṃ sarāmi anussarāmi. **Yato pattosmi viññutan**ti yato paṭṭhāya tāsu tāsu itikattabbatāsu viññutaṃ

vijānanabhāvaṃ pattosmi, uddhaṃ ārohanavasena ito yāva mayhaṃ kāyavacīkammānaṃ anussaraṇasamatthatā viññutappatti eva, etthantare samānajātikānaṃ khādanaṭṭhāne nibbattopi taṇḍulakaṇappamāṇampi macchaṃ mayā na khāditapubbaṃ, aññampi kañci **pāṇaṃ sañcicca hiṃsitaṃ** bādhitaṃ **nābhijānāmi,** pageva jīvitā voropitaṃ.

89. Etena saccavajjenāti "yadetaṃ mayā kassaci pāṇassa ahiṃsanaṃ vuttaṃ, sace etaṃ saccaṃ tathaṃ aviparītaṃ, etena saccavacanena **pajjunno** megho **abhivassatu,** ñātisaṅghaṃ me dukkhā pamocetū"ti vatvā puna attano paricārikaceṭakaṃ āṇāpento viya pajjunnaṃ devarājānaṃ ālapanto **"abhitthanayā"**ti gāthamāha.

Tattha **abhitthanaya pajjunnā**ti pajjunno vuccati megho, ayaṃ pana meghavasena laddhanāmaṃ vassavalāhakadevarājānaṃ ālapati. Ayaṃ hissa adhippāyo (..02 devo nāma anabhitthanayanto vijjulatā anicchārento pavassantopi na sobhati, tasmā tvaṃ abhitthanayanto vijjulatā nicchārento vassāpehīti. **Nidhiṃ kākassa nāsayā**ti kākā kalalaṃ pavisitvā ṭhite macche tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādanti , tasmā tesaṃ antokalale macchā "nidhī"ti vuccanti. Taṃ kākasaṅghassa nidhiṃ devaṃ vassāpento udakena paṭicchādetvā nāsehi. **Kākaṃ sokāya randhehī**ti kākasaṅgho imasmiṃ mahāsare udakena puṇṇe macche alabhamāno socissati, taṃ kākagaṇaṃ tvaṃ imaṃ kaddamaṃ pūrento sokāya randhehi, sokassatthāya pana vassāpayatha, yathā antonijjhānalakkhaṇaṃ sokaṃ pāpuṇāti, evaṃ karohīti attho. **Macche sokā pamocayā**ti mama ñātake sabbeva macche imamhā maraṇasokā pamocehi. "Mañca sokā pamocayā"ti (jā. 1.1.75) **jātake** paṭhanti. Tattha **ca**kāro sampiṇḍanattho, mañca mama ñātake cāti sabbeva maraṇasokā pamocehi (jā. aṭṭha. 1.1.75). Macchānañhi anudakabhāvena paccatthikānaṃ ghāsabhāvaṃ gacchāmāti mahāmaraṇasoko, mahāsattassa pana tesaṃ anayabyasanaṃ paṭicca karuṇāyato karuṇāpatirūpamukhena sokasambhavo veditabbo.

Evaṃ bodhisatto attano paricārikaceṭakaṃ āṇāpento viya pajjunnaṃ ālapitvā sakale kosalaraṭṭhe mahāvassaṃ vassāpesi. Mahāsattassa hi sīlatejena saccakiriyāya samakālameva sakkassa paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So "kiṃ nu kho"ti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā vassavalāhakadevarājānaṃ pakkosāpetvā "tāta, mahāpuriso maccharājā ñātīnaṃ maraṇasokena vassāpanaṃ icchati, sakalaṃ kosalaraṭṭhaṃ ekameghaṃ katvā vassāpehī"ti āha.

So "sādhū"ti sampaṭicchitvā ekaṃ valāhakaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā meghagītaṃ gāyanto pācīnalokadhātu-abhimukho pakkhandi. Pācīnadisābhāge khalamaṇḍalamattaṃ ekaṃ meghamaṇḍalaṃ uṭṭhāya satapaṭalaṃ sahassapaṭalaṃ hutvā abhitthanayantaṃ vijjulatā nicchārentaṃ adhomukhaṭhapita-udakakumbhākārena vissandamānaṃ sakalaṃ kosalaraṭṭhaṃ mahoghena (..0232) ajjhotthari. Devo acchinnadhāraṃ vassanto muhutteneva taṃ mahāsaraṃ pūresi. Macchā maraṇabhayato mucciṃsu. Kākādayo apatiṭṭhā ahesuṃ. Na kevalaṃ macchā eva, manussāpi vividhasassāni sampādentā catuppadādayopīti sabbepi vassūpajīvino kāyikacetasikadukkhato mucciṃsu. Tena vuttaṃ-

90. "Saha kate saccavare, pajjunno abhigajjiya;

thalaṃ ninnañca pūrento, khaṇena abhivassathā"ti.

Tattha **khaṇena abhivassathā**ti adandhāyitvā saccakiriyakhaṇeneva abhivassi.

91. Katvā vīriyamuttamanti deve avassante kiṃ kātabbanti kosajjaṃ anāpajjitvā ñātatthacariyāsampādanamukhena mahato sattanikāyassa hitasukhanipphādanaṃ uttamaṃ vīriyaṃ katvā. **Saccatejabalassito** mama saccānubhāvabalasannissito hutvā tadā **mahāmeghaṃ vassāpesiṃ**. Yasmā cetadevaṃ, tasmā **"saccena me samo natthi, esā me saccapāramī"**ti mahāmaccharājakāle attano saccapāramiyā anaññasādhāraṇabhāvaṃ dassesi dhammarājā.

Evaṃ mahāsatto mahākaruṇāya samussāhitahadayo sakalaraṭṭhe mahāvassaṃ vassāpanavasena mahājanaṃ maraṇadukkhato mocetvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Tadā pajjunno ānandatthero ahosi, macchagaṇā buddhaparisā, maccharājā lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyopi niddhāretabbā. Tathā attano samānajātikānaṃ khādanaṭṭhāne macchayoniyaṃ nibbattitvā taṇḍulakaṇamattampi macchaṃ ādiṃ katvā kassacipi pāṇino akhādanaṃ, tiṭṭhatu khādanaṃ ekasattassapi aviheṭhanaṃ, tathā saccakaraṇena devassa vassāpanaṃ, udake parikkhīṇe kalalagahane nimujjanavasena attanā anubhavamānaṃ dukkhaṃ vīrabhāvena agaṇetvā ñātisaṅghasseva taṃ dukkhaṃ attano hadaye katvā asahantassa sabbabhāvena karuṇāyanā, tathā ca paṭipattīti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Maccharājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Kaṇhadīpāyanacariyāvaṇṇanā

92. Ekādasame (..0233) **kaṇhadīpāyano isī**ti evaṃnāmako tāpaso. Bodhisatto hi tadā dīpāyano nāma attano sahāyaṃ maṇḍabyatāpasaṃ sūle uttāsitaṃ upasaṅkamitvā tassa sīlaguṇena taṃ avijahanto tiyāmarattiṃ sūlaṃ nissāya ṭhito tassa sarīrato paggharitvā patitapatitehi lohitabindūhi sukkhehi kāḷavaṇṇasarīratāya "kaṇhadīpāyano"ti pākaṭo ahosi. **Paropaññāsavassānī**ti sādhikāni paññāsavassāni, accantasaṃyoge upayogavacanaṃ. **Anabhirato cariṃ ahan**ti pantasenāsanesu ceva adhikusaladhammesu ca anabhirativāsaṃ vasanto ahaṃ brahmacariyaṃ acariṃ. Pabbajitvā sattāhameva hi tadā mahāsatto abhirato brahmacariyaṃ cari. Tato paraṃ anabhirativāsaṃ vasi.

Kasmā pana mahāpuriso anekasatasahassesu attabhāvesu nekkhammajjhāsayo brahmacariyavāsaṃ abhiramitvā idha taṃ nābhirami? Puthujjanabhāvassa cañcalabhāvato. Kasmā ca puna na agāraṃ ajjhāvasīti? Paṭhamaṃ nekkhammajjhāsayena kāmesu dosaṃ disvā pabbaji. Athassa ayonisomanasikārena anabhirati uppajji. So taṃ vinodetumasakkontopi kammañca phalañca saddahitvā tāva mahantaṃ vibhavaṃ pahāya agārasmā nikkhamanto yaṃ pajahi, puna tadattha-

meva nivatto, "eḷamūgo capalo vatāyaṃ kaṇhadīpāyano"ti imaṃ apavādaṃ jigucchanto attano hirottappabhedabhayena. Api ca pabbajjāpuññaṃ nāmetaṃ viññūhi buddhādīhi pasatthaṃ, tehi ca anuṭṭhitaṃ, tasmāpi sahāpi dukkhena sahāpi domanassena assumukho rodamānopi brahmacariyavāsaṃ vasi, na taṃ vissajjesi. Vuttañcetaṃ-

"Saddhāya nikkhamma puna nivatto, so eḷamūgo capalo vatāyaṃ;
etassa vādassa jigucchamāno, akāmako carāmi brahmacariyaṃ;
viññuppasatthañca satañca ṭhānaṃ, evampahaṃ puññakaro bhavāmī"ti. (jā. 1.10.66);

93. Na (..0234) **koci etaṃ jānātī**ti etaṃ **mama anabhiratimanaṃ** brahmacariyavāse abhirativirahitacittaṃ koci manussabhūto na jānāti. Kasmā? **Ahañhi kassaci nācikkhiṃ** mama **mānase** citte **arati carati** pavattatīti kassacipi na kathesiṃ, tasmā na koci manussabhūto etaṃ jānātīti.

94. "Sabrahmacārī maṇḍabyo, sahāyo me mahā-isi;
pubbakammasamāyutto, sūlamāropanaṃ labhi.

.

Sabrahmacārīti tāpasapabbajjāya samānasikkhatāya sabrahmacārī. **Maṇḍabyo**ti evaṃnāmako. **Sahāyo**ti gihikāle pabbajitakāle ca daḷhamittatāya piyasahāyo. **Mahā-isī**ti mahānubhāvo isi. **Pubbakammasamāyutto, sūlamāropanaṃ labhī**ti katokāsena attano pubbakammena yutto sūlāropanaṃ labhi, sūlaṃ uttāsitoti.

Tatrāyaṃ anupubbikathā- atīte vaṃsaraṭṭhe kosambiyaṃ kosambiko nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto aññatarasmiṃ nigame asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa putto hutvā nibbatti, nāmena dīpāyano nāma. Tādisasseva brāhmaṇamahāsālassa putto brāhmaṇakumāro tassa piyasahāyo ahosi, nāmena maṇḍabyo nāma. Te ubhopi aparabhāge mātāpitūnaṃ accayena kāmesu dosaṃ disvā mahādānaṃ pavattetvā kāme pahāya ñātimittaparijanassa rodantassa paridevantassa nikkhamitvā himavantappadese assamaṃ katvā pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāhārena yāpento paropaṇṇāsavassāni vasiṃsu, kāmacchandaṃ vikkhambhetuṃ nāsakkhiṃsu, te jhānamattampi na nibbattesuṃ.

Te loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ carantā kāsiraṭṭhaṃ sampāpuṇiṃsu. Tatrekasmiṃ nigame dīpāyanassa gihisahāyo maṇḍabyo nāma paṭivasati. Te ubhopi tassa santikaṃ upasaṅkamiṃsu. So te disvā attamano paṇṇasālaṃ kāretvā catūhi paccayehi upaṭṭhahi. Te tattha tīṇi cattāri vassāni vasitvā taṃ āpucchitvā cārikaṃ carantā bārāṇasisamīpe atimuttakasusāne vasiṃsu. Tattha dīpāyano (..0235) yathābhirantaṃ viharitvā puna tasmiṃ nigame maṇḍabyassa attano sahāyassa santikaṃ gato. Maṇḍabyatāpaso tattheva vasi.

Athekadivasaṃ eko coro antonagare corikaṃ katvā dhanasāraṃ ādāya nikkhanto paṭibuddhehi gehasāmikehi nagarārakkhakamanussehi ca anubaddho niddhamanena nikkhamitvā vegena susānaṃ pavisitvā tāpasassa paṇṇasāladvāre bhaṇḍikaṃ chaḍḍetvā palāyi. Manussā bhaṇḍikaṃ disvā "are duṭṭhajaṭila, rattiṃ, corikaṃ katvā divā tāpasavesena carasī"ti tajjetvā pothetvā taṃ ādāya raññho dassayiṃsu. Rājā anupaparikkhitvāva "sūle uttāsethā"ti āha. Taṃ susānaṃ

netvā khadirasūle āropayiṃsu. Tāpasassa sarīre sūlaṃ na pavisati. Tato nimbasūlaṃ āhariṃsu, tampi na pavisati. Tato ayasūlaṃ āhariṃsu, tampi na pavisati. Tāpaso "kiṃ nu kho me pubbakamman"ti cintesi. Tassa jātissarañāṇaṃ uppajji. Tena pubbakammaṃ addasa- so kira purimattabhāve vaḍḍhakīputto hutvā pitu rukkhatacchanaṭṭhānaṃ gantvā ekaṃ makkhikaṃ gahetvā koviḷārasakalikāya sūlena viya vijjhi. Tassa taṃ pāpaṃ imasmiṃ ṭhāne okāsaṃ labhi. So "na sakkā ito pāpato muccitun"ti ñatvā rājapurise āha- "sace maṃ sūle uttāsetukāmattha, koviḷārasūlaṃ āharathā"ti. Te tathā katvā taṃ sūle uttāsetvā ārakkhaṃ datvā pakkamiṃsu.

Tadā kaṇhadīpāyano "ciradiṭṭho me sahāyo"ti maṇḍabyassa santikaṃ āgacchanto taṃ pavattiṃ sutvā taṃ ṭhānaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhito "kiṃ, samma, kārakosī"ti pucchitvā "akārakomhī"ti vutte "attano manopadosaṃ rakkhituṃ sakkhi na sakkhī"ti pucchi. "Samma, yehi ahaṃ gahito, neva tesaṃ na rañño upari mayhaṃ manopadoso atthī"ti. "Evaṃ sante tādisassa sīlavato chāyā mayhaṃ sukhā"ti vatvā kaṇhadīpāyano sūlaṃ nissāya nisīdi. Ārakkhakapurisā taṃ pavattiṃ rañño ārocesuṃ. Rājā "anisāmetvā me katan"ti vegena tattha gantvā "kasmā, bhante, tvaṃ sūlaṃ nissāya nisinnosī"ti dīpāyanaṃ pucchi. "Mahārāja, imaṃ tāpasaṃ rakkhanto nisinnosmī"ti. "Kiṃ pana tvaṃ imassa kārakabhāvaṃ ñatvā evaṃ karosī"ti. So kammassa avisodhitabhāvaṃ ācikkhi. Athassa dīpāyano "raññā nāma nisammakārinā bhavitabbaṃ.

"Alaso (..0236) gihī kāmabhogī na sādhu, asaññato pabbajito na sādhu;
rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ

na sādhū"ti. (jā. 1.4.127; 1.5.4; 1.10.153; 1.15.229)-
Ādīni vatvā dhammaṃ desesi.

Rājā maṇḍabyatāpasassa niddosabhāvaṃ ñatvā "sūlaṃ harathā"ti āṇāpesi. Sūlaṃ harantā harituṃ nāsakkhiṃsu. Maṇḍabyo āha- "mahārāja, ahaṃ pubbe katakammadosena evarūpaṃ ayasaṃ patto, mama sarīrato sūlaṃ harituṃ na sakkā, sacepi mayhaṃ jīvitaṃ dātukāmo, kakacena imaṃ sūlaṃ cammasamaṃ katvā chindāpehī"ti. Rājā tathā kāresi. Sūlaṃ antoyeva ahosi, na kañci pīḷaṃ janesi. Tadā kira sukhumaṃ sakalikahīraṃ gahetvā makkhikāya vaccamaggaṃ pavesesi, taṃ tassa anto eva ahosi. So tena kāraṇena amaritvā, attano āyukkhayeneva mari, tasmā ayampi na matoti. Rājā tāpase vanditvā khamāpetvā ubhopi uyyāneyeva vasāpento paṭijaggi. Tato paṭṭhāya so āṇimaṇḍabyo nāma jāto. So rājānaṃ upanissāya tattheva vasi. Dīpāyano pana tassa vaṇaṃ phāsukaṃ karitvā attano gihisahāyamaṇḍabyena kāritaṃ paṇṇasālameva gato. Tena vuttaṃ-

95. "Tamahaṃ upaṭṭhahitvāna, ārogyamanupāpayiṃ;
āpucchitvāna āgañchiṃ, yaṃ mayhaṃ sakamassaman"ti.

Tattha **āpucchitvānā**ti mayhaṃ sahāyaṃ maṇḍabyatāpasaṃ āpucchitvā. **Yaṃ mayhaṃ sakamassaman**ti yaṃ taṃ mayhaṃ gihisahāyena maṇḍabyabrāhmaṇena kāritaṃ sakaṃ mama santakaṃ assamapadaṃ paṇṇasālā, taṃ upāgañchiṃ.

96. Taṃ pana paṇṇasālaṃ pavisantaṃ disvā sahāyassa ārocesuṃ. So sutvāva tuṭṭhacitto saputtadāro bahugandhamālaphāṇitādīni ādāya paṇṇasālaṃ (..0237) gantvā dīpāyanaṃ vanditvā pāde dhovitvā pānakaṃ pāyetvā āṇimaṇḍabyassa pavattiṃ suṇanto nisīdi. Athassa putto yaññadattakumāro nāma caṅkamanakoṭiyaṃ geṇḍukena kīḷi. Tattha cekasmiṃ vammike āsiviso vasati. Kumārena bhūmiyaṃ pahatageṇḍuko gantvā vammikabile āsivisassa matthake pati. Kumāro ajānanto bile hatthaṃ pavesesi.

Atha naṃ kuddho āsiviso hatthe ḍaṃsi. So visavegena mucchito tattheva pati. Athassa mātāpitaro sappena daṭṭhabhāvaṃ ñatvā kumāraṃ ukkhipitvā tāpasassa pādamūle nipajjāpetvā "bhante, osadhena vā mantena vā puttakaṃ no nīrogaṃ karothā"ti āhaṃsu. So "ahaṃ osadhaṃ na jānāmi, nāhaṃ vejjakammaṃ karissāmi, pabbajitomhī"ti. "Tena hi, bhante, imasmiṃ kumārake mettaṃ katvā saccakiriyaṃ karothā"ti. Tāpaso "sādhu saccakiriyaṃ karissāmī"ti vatvā yaññadattassa sīse hatthaṃ ṭhapetvā saccakiriyaṃ akāsi. Tena vuttaṃ **"sahāyo brāhmaṇo mayhan"**ti-ādi.

Tattha **āgañchuṃ pāhunāgatan**ti atithi-abhigamanaṃ abhigamiṃsu.

97. Vaṭṭamanukkhipanti khipanavaṭṭasaṇṭhānatāya "vaṭṭan"ti laddhanāmaṃ geṇḍukaṃ anukkhipanto, geṇḍukakīḷaṃ kīḷantoti attho. **Āsivisamakopayī**ti bhūmiyaṃ paṭihato hutvā vammikabilagatena geṇḍukena tattha ṭhitaṃ kaṇhasappaṃ sīse paharitvā rosesi.

98. Vaṭṭagataṃ maggaṃ, anvesantoti tena vaṭṭena gataṃ maggaṃ gavesanto. **Āsivisassa hatthena, uttamaṅgaṃ parāmasī**ti vammikabilaṃ pavesitena attano hatthena āsīvisassa sīsaṃ phusi.

99. Visabalassitoti visabalanissito attano visavegaṃ nissāya uppajjanakasappo.

Aḍaṃsi dārakaṃ khaṇeti tasmiṃ parāmasitakkhaṇe eva taṃ brāhmaṇakumāraṃ ḍaṃsi.

100. Sahadaṭṭhoti ḍaṃsena saheva, daṭṭhasamakālameva. **Āsivisenā**ti ghoravisena. **Tenā**ti tena dārakassa visavegena mucchitassa (..0238) **bhūmiyaṃ** patanena **ahaṃ dukkhito** ahosiṃ. **Mama vāhasi taṃ dukkhan**ti taṃ dārakassa mātāpitūnañca dukkhaṃ mama vāhasi, mayhaṃ sarīre viya mama karuṇāya vāhesi.

101. Tyāhanti te tassa dārakassa mātāpitaro ahaṃ "mā socatha, mā paridevathā"ti-ādinā nayena samassāsetvā. **Sokasallite**ti sokasallavante. **Aggan**ti seṭṭhaṃ tato eva **varaṃ** uttamaṃ saccakiriyaṃ akāsiṃ.

102. Idāni taṃ saccakiriyaṃ sarūpena dassetuṃ **"sattāhamevā"** ti gāthamāha.

Tattha **sattāhamevā**ti pabbajitadivasato paṭṭhāya satta ahāni eva. **Pasannacitto**ti kammaphalasaddhāya pasannamānaso. **Puññatthiko**ti puññena atthiko, dhammacchandayutto. **Athāparaṃ yaṃ caritan**ti atha tasmā sattāhā uttari yaṃ mama brahmacariyacaraṇaṃ.

103. Akāmakovāhīti pabbajjaṃ anicchanto eva. **Etena saccena suvatthi hotū**ti sace atirekapaññāsavassāni anabhirativāsaṃ vasantena mayā kassaci ajānāpitabhāvo sacco, etena saccena yaññadattakumārassa sotthi hotu, jīvitaṃ paṭilabhatūti.

Evaṃ pana mahāsattena saccakiriyāya katāya yaññadattassa sarīrato visaṃ bhassitvā pathaviṃ pāvisi. Kumāro akkhīni ummīletvā mātāpitaro oloketvā "amma, tātā"ti vatvā vuṭṭhāsi. Tena vuttaṃ-

104. "Saha sacce kate mayhaṃ, visavegena vedhito;
abujjhitvāna vuṭṭhāsi, arogo cāsi māṇavo"ti.

Tassattho- mama saccakaraṇena **saha** samānakālameva tato pubbe **visavegena vedhito** kampito visaññibhāvena abujjhitvā ṭhito vigatavisattā paṭiladdhasaññho sahasā **vuṭṭhāsi**. So **māṇavo** kumāro visavegābhāvena **arogo ca** ahosīti.

Idāni satthā tassā attano saccakiriyāya paramatthapāramibhāvaṃ dassento **"saccena me samo natthi, esā me saccapāramī"** ti āha. Taṃ uttānatthameva (..0239) **Jātakaṭṭhakathāyaṃ** (jā. aṭṭha. 4.10.62) pana "mahāsattassa saccakiriyāya kumārassa thanappadesato uddhaṃ visaṃ bhassitvā vigataṃ. Dārakassa pitu saccakiriyāya kaṭito uddhaṃ, mātu saccakiriyāya avasiṭṭhasarīrato visaṃ bhassitvā vigatan"ti āgataṃ. Tathā hi vuttaṃ-

"Yasmā dānaṃ nābhinandiṃ kadāci, disvānahaṃ atithiṃ vāsakāle;
Na cāpi me appiyataṃ aveduṃ, bahussutā samaṇabrāhmaṇā ca;
akāmako vāpi ahaṃ dadāmi, etena saccena suvatthi hotu;
hataṃ visaṃ jīvatu yaññadatto.
"Āsīviso tāta pahūtatejo, yo taṃ adaṃsī patarā udicca;
tasmiñca me appiyatāya ajja, pitari ca te natthi koci viseso;
etena saccena suvatthi hotu, hataṃ visaṃ jīvatu yaññadatto"ti.

Tattha **vāsakāle**ti vasanatthāya gehaṃ āgatakāle. **Na cāpi me appiyataṃ avedun**ti bahussutāpi samaṇabrāhmaṇā ayaṃ neva dānaṃ abhinandati, na amheti imaṃ mama appiyabhāvaṃ neva jāniṃsu. Ahañhi te piyacakkhūhiyeva olokemīti

dīpeti. **Etena saccenā**ti sace ahaṃ dadamānopi vipākaṃ asaddahitvā attano anicchāya demi, anicchabhāvañca me pare na jānanti, etena saccena **suvatthi hotū**ti attho. Itaragāthāya, **tātā**ti puttaṃ ālapati. **Pahūtatejo**ti balavaviso. **Patarā**ti padarā, ayameva vā pāṭho. **Udiccā**ti uddhaṃ gantvā, vammikabilato uṭṭhahitvāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti- tāta yaññadatta, **tasmiñca** āsivise tava ca **pitari** appiyabhāvena mayhaṃ **koci** viseso natthi, tañca pana appiyabhāvaṃ ṭhapetvā **ajja** mayā na koci jānāpitapubbo, sace etaṃ saccaṃ, **etena saccena suvatthi hotū**ti.

Evaṃ (..0240) bodhisatto kumāre aroge jāte tassa pitaraṃ "dānaṃ dadantena nāma kammañca phalañca saddahitvā dātabban"ti kammaphalasaddhāya nivesetvā sayaṃ anabhiratiṃ vinodetvā jhānābhiññāyo uppādetvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahosi.

Tadā maṇḍabyo ānandatthero ahosi, tassa bhariyā visākhā, putto rāhulatthero, āṇimaṇḍabyo sāriputtatthero, kaṇhadīpāyano lokanātho.

Tassa idha pāḷiyā āruḷhā saccapāramī, sesā ca pāramiyo heṭṭhā vuttanayeneva niddhāretabbā. Tathā anavasesamahābhogapariccāgādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Kaṇhadīpāyanacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Mahāsutasomacariyāvaṇṇanā

105. Dvādasame **sutasomo mahīpatī**ti evaṃnāmo khattiyo. Mahāsatto hi tadā kururaṭṭhe indapatthanagare korabyassa raññho aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Taṃ sutavittatāya candasamānasommavaravaṇṇatāya ca "sutasomo"ti sañjāniṃsu. Taṃ vayappattaṃ sabbasippanipphattippattaṃ mātāpitaro rajje abhisiñciṃsu. **Gahito porisādenā**ti purisānaṃ manussānaṃ adanato khādanato "porisādo"ti laddhanāmena bārāṇasiraññā devatābalikammatthaṃ gahito.

Bārāṇasirājā hi tadā maṃsaṃ vinā abhuñjanto aññaṃ maṃsaṃ alabhantena bhattakārakena manussamaṃsaṃ khādāpito rasataṇhāya baddho hutvā manusse ghātetvā manussamaṃsaṃ khādanto "porisādo"ti laddhanāmo amaccapārisajjappamukhehi nāgarehi negamajānapadehi ca ussāhitena kāḷahatthinā nāma attano senāpatinā "deva, yadi rajjena atthiko manussamaṃsakhādanato viramāhī"ti vutto "rajjaṃ pajahantopi manussamaṃsakhādanato na oramissāmī"ti vatvā tehi raṭṭhā pabbājito (..0241) araññaṃ pavisitvā ekasmiṃ nigrodharukkhamūle vasanto khāṇuppahārena pāde jātassa vaṇassa phāsubhāvāya "sakalajambudīpe ekasatakhattiyānaṃ galalohitena balikammaṃ karissāmī"ti devatāya āyācanaṃ katvā sattāhaṃ anāhāratāya vaṇe phāsuke jāte "devatānubhāvena me sotthi ahosī"ti saññāya "devatāya balikammatthaṃ rājāno ānessāmī"ti gacchanto atītabhave sahāyabhūtena yakkhena samāgantvā tena dinnamantabalena adhikatarathāmajavaparakkamasasampanno hutvā sattāhabbhantareyeva satarājāno ānetvā attano vasananigrodharukkhe olambetvā balikammakaraṇasajjo ahosi.

Atha tasmiṃ rukkhe adhivatthā devatā taṃ balikammaṃ anicchantī "upāyena naṃ nisedhessāmī"ti pabbajitarūpena tassa attānaṃ dassetvā tena anubaddho tiyojanaṃ gantvā puna attano dibbarūpameva dassetvā "tvaṃ musāvādī tayā 'sakalajambudīpe rājāno ānetvā balikammaṃ karissāmī'ti paṭissutaṃ. Idāni ye vā te vā dubbalarājāno ānesi. Jambudīpe jeṭṭhakaṃ sutasomarājānaṃ sace nānessasi, na me te balikammena attho"ti āha.

So "diṭṭhā me attano devatā"ti tusitvā "sāmi, mā cintayi, ahaṃ ajjeva sutasomaṃ ānessāmī"ti vatvā vegena

migājina-uyyānaṃ gantvā asaṃvihitāya ārakkhāya pokkharaṇiṃ otaritvā padumi-nipattena sīsaṃ paṭicchādetvā aṭṭhāsi. Tasmiṃ anto-uyyānagateyeva balavapa-ccūse samantā tiyojanaṃ ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Mahāsatto pātova alaṅkatahatthi-kkhandhavaragato caturaṅginiyā senāya nagarato nikkhami. Tadā takkasilato nando nāma brāhmaṇo catasso satārahagāthāyo gahetvā vīsayojanasataṃ maggaṃ atikkamma taṃ nagaraṃ patto rājānaṃ pācīnadvārena nikkhamantaṃ disvā hatthaṃ ukkhipitvā "jayatu bhavaṃ, mahārājā"ti vatvā jayāpesi.

Rājā hatthinā taṃ upasaṅkamitvā "kuto nu, tvaṃ brāhmaṇa, āgacchasi, kimi-cchasi, kiṃ te dajjan"ti āha. Brāhmaṇo "tumhe 'sutavittakā'ti sutvā catasso satāra-hagāthāyo ādāya tumhākaṃ desetuṃ āgatomhī"ti āha. Mahāsatto tuṭṭhamānaso hutvā "ahaṃ uyyānaṃ (..0242) gantvā nhāyitvā āgantvā sossāmi, tvaṃ mā ukka-ṇṭhī"ti vatvā "gacchatha brāhmaṇassa asukagehe nivāsaṃ ghāsacchādanañca saṃvidahathā"ti āṇāpetvā uyyānaṃ pavisitvā mahantaṃ ārakkhaṃ saṃvidhāya oḷārikāni ābharaṇāni omuñcitvā massukammaṃ kāretvā ubbaṭṭitasarīro pokkhara-ṇiyā rājavibhavena nhāyitvā paccuttaritvā udakaggahaṇasāṭake nivāsetvā aṭṭhāsi.

Athassa gandhamālālaṅkāre upahariṃsu. Porisādo "alaṅkatakāle rājā bhāriko bhavissati, sallahukakāleyeva naṃ gaṇhissāmī"ti nadanto khaggaṃ parivattento "ahamasmi porisādo"ti nāmaṃ sāvetvā udakā nikkhami. Tassa saddaṃ sutvā hatthārohādayo hatthi-ādito bhassiṃsu. Balakāyo dūre ṭhito tatova palāyi. Itaro attano āvudhāni chaḍḍetvā urena nipajji. Porisādo rājānaṃ ukkhipitvā khandhe nisīdāpetvā sammukhaṭṭhāneyeva aṭṭhārasahatthaṃ pākāraṃ laṅghitvā purato pagalitamadamattavaravāraṇe kumbhe akkamitvā pabbatakūṭāni viya pātento vātajavānipi assaratanāni piṭṭhiyaṃ akkamitvā pātento rathasīse akkamitvā pātento bhamarikaṃ bhamanto viya nīlakāni nigrodhapattāni maddanto viya eka-vegeneva tiyojanamaggaṃ gantvā kañci anubandhantaṃ adisvā saṇikaṃ gacchanto sutasomassa kesehi udakabindūni attano upari patantāni "assubindū-nī"ti saññāya "kimidaṃ sutasomopi maraṇaṃ anusocanto rodatī"ti āha.

Mahāsatto "nāhaṃ maraṇato anusocāmi, kuto rodanā, api ca kho saṅgaraṃ katvā saccāpanaṃ nāma paṇḍitānaṃ āciṇṇaṃ, taṃ na nipphajjatī"ti anusocāmi. Kassapadasabalena desitā catasso satārahagāthāyo ādāya takkasilato āgatassa brāhmaṇassa āgantukavattaṃ kāretvā "nhāyitvā āgantvā suṇissāmi, yāva mamā-gamanā āgamehī"ti saṅgaraṃ katvā uyyānaṃ gato, tvañca tā gāthāyo sotuṃ adatvā maṃ gaṇhīti. Tena vuttaṃ–

"gahito porisādena, brāhmaṇe saṅgaraṃ sarin"ti.

Tattha **brāhmaṇe saṅgaraṃ sarin**ti nandabrāhmaṇe attanā kataṃ paṭiññaṃ anu-ssariṃ.

106. Āvuṇitvā (..0243) **karattale**ti tattha tattha uyyānādīsu gantvā attano balena ānītānaṃ ekasatakhattiyānaṃ hatthatale chiddaṃ katvā rukkhe lambanatthaṃ rajjuṃ paṭimuñcitvā. **Etesaṃ pamilāpetvā**ti ete ekasatakhattiye jīvaggāhaṃ gahetvā uddhaṃpāde adhosire katvā paṇhiyā sīsaṃ paharanto bhamaṇavasena hatthatale āvuṇitvā rukkhe ālambanavasena sabbaso āhārūpacchedena ca sabbathā pamilāpetvā visosetvā khedāpetvāti attho. **Yaññatthe**ti balikammatthe

sādhetabbe. **Upanayī maman**ti maṃ upanesi.

107. Tathā upanīyamāno pana mahāsatto porisādena "kiṃ tvaṃ maraṇato bhāyasī"ti vutte "nāhaṃ maraṇato bhāyāmi, tassa pana brāhmaṇassa mayā kato saṅgaro na parimocito"ti anusocāmi. "Sace maṃ vissajjessasi, taṃ dhammaṃ sutvā tassa ca sakkārasammānaṃ katvā puna āgamissāmī"ti. "Nāhamidaṃ saddahāmi, yaṃ tvaṃ mayā vissajjito gantvā puna mama hatthaṃ āgamissāsī"ti. "Samma porisāda, mayā saddhiṃ ekācariyakule sikkhito sahāyo hutvā 'ahaṃ jīvitahetupi na musā kathemī'ti kiṃ na saddahasī"ti? Kiñcāpi me etena vācāmattakena–

"Asiñca sattiñca parāmasāmi, sapathampi te samma ahaṃ karomi;
tayā pamutto anaṇo bhavitvā, saccānurakkhī punarāvajissan"ti. (jā. 2.21.407)–

Mahāsattena imāya gāthāya vuttāya porisādo "ayaṃ sutasomo 'khattiyehi akattabbaṃ sapathaṃ karomī'ti vadati, gantvā anāgacchantopi mama hatthato na muccissatī"ti cintetvā–

"Yo te kato saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhitena;
taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇa sappadāya, saccānurakkhī punarāvajassū"ti. (jā. 2.21.408)–

Vissajjesi.

Mahāsatto (..0244) rāhumukhā mutto cando viya nāgabalo thāmasampanno khippameva taṃ nagaraṃ sampāpuṇi. Senāpissa "sutasomarājā paṇḍito, porisādaṃ dametvā sīhamukhā pamuttamattavaravāraṇo viya āgamissatī"ti ca "rājānaṃ porisādassa datvā āgatā"ti garahabhayena ca bahinagareyeva niviṭṭhā taṃ dūratova āgacchantaṃ disvā paccuggantvā vanditvā "kaccittha, mahārāja, porisādena na kilamito"ti paṭisanthāraṃ katvā "porisādena mayhaṃ mātāpitūhipi dukkaraṃ kataṃ, tathārūpo nāma caṇḍo sāhasiko mamaṃ saddahitvā maṃ vissajjesī"ti vutte rājānaṃ alaṅkaritvā hatthikkhandhaṃ āropetvā parivāretvā nagaraṃ pāvisi. Taṃ disvā sabbe nāgarā tusiṃsu.

Sopi dhammasoṇḍatāya mātāpitaropi anupasaṅkamitvā nivesanaṃ gantvā brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā tassa mahantaṃ sakkārasammānaṃ katvā dhammagarutāya sayaṃ nīcāsane nisīditvā "tumhehi mayhaṃ ābhatā satārahagāthā suṇomi ācariyā"ti āha. Brāhmaṇo mahāsattena yācitakāle gandhehi hatthe ubbaṭṭetvā pasibbakato manoramaṃ potthakaṃ nīharitvā ubhohi hatthehi gahetvā "tena hi, mahārāja, suṇohī"ti potthakaṃ vācento gāthā abhāsi–

"Sakideva sutasoma, sabbhi hoti samāgamo;
sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahusaṅgamo.
"Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
sataṃ saddhammamaññāya, seyyo hoti na pāpiyo.
"Jīranti ve rājarathā sucittā, atho sarīrampi jaraṃ upeti;
satañca dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.
"Nabhañca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
tato have dūrataraṃ vadanti, satañca dhammo asatañca rājā"ti. (jā. 2.21.411-414, 445-448);

Tā (..0245) sutvā mahāsatto "saphalaṃ me āgamanan"ti tuṭṭhacitto "imā gāthā neva sāvakabhāsitā, na isibhāsitā, na kavibhāsitā, na devabhāsitā, sabbaññunāva bhāsitā. Kiṃ nu kho agghan"ti cintento "imaṃ sakalampi cakkavāḷaṃ yāva brahmalokā sattaratanapuṇṇaṃ katvā dinnepi neva anucchavikaṃ kataṃ nāma hoti, ahaṃ kho panassa tiyojanasatike kururaṭṭhe sattayojanike indapatthanagare rajjaṃ dātuṃ pahomi. Rajjaṃ kātuṃ panassa bhāgyaṃ natthi, tathā hissa aṅgalakkhaṇānusārena appānubhāvatā dissati, tasmā dinnampi rajjaṃ na imasmiṃ tiṭṭhatī"ti cintetvā "ācariya, tumhe aññesaṃ khattiyānaṃ imā gāthāyo desetvā kiṃ labhathā"ti pucchi. "Ekekāya sataṃ sataṃ, mahārāja, teneva satārahagāthā nāma jātā"ti. Athassa mahāsatto "tvaṃ ācariya, attanā gahetvā vicaraṇabhaṇḍassa agghaṃ na jānāsī"ti.

"Sahassiyā imā gāthā, nayimā gāthā satārahā;
cattāri tvaṃ sahassāni, khippaṃ gaṇhāhi brāhmaṇā"ti. (jā. 2.21.415);

Cattāri sahassāni dāpetvā ekañca sukhayānakaṃ datvā mahatā sakkārasammāneneva taṃ uyyojetvā mātāpitaro vanditvā "ahaṃ brāhmaṇena ābhataṃ saddhammaratanaṃ pūjetvā tassa ca sakkārasammānaṃ katvā āgamissāmīti porisādassa paṭiññaṃ datvā āgato. Tattha yaṃ brāhmaṇassa kattabbaṃ paṭipajjitabbaṃ taṃ kataṃ, idāni porisādassa santikaṃ gamissāmī"ti vutvā "tena hi, tāta sutasoma, kiṃ nāmetaṃ kathesi, caturaṅginiyā senāya coraṃ gaṇhissāma, mā gaccha corassa santikan"ti yāciṃsu. Soḷasasahassā nāṭakitthiyo sesaparijanāpi "amhe anāthe katvā kuhiṃ gacchasi devā"ti parideviṃsu. "Punapi kira rājā corassa santikaṃ gamissatī"ti ekakolāhalaṃ ahosi.

Mahāsatto "paṭiññāya saccāpanaṃ nāma sādhūnaṃ sappurisānaṃ āciṇṇaṃ, sopi mamaṃ saddahitvā vissajjesi, tasmā gamissāmiyevā"ti mātāpitaro vanditvā sesajanaṃ anusāsetvā assumukhena nānappakāraṃ paridevantena itthāgārādinā janena anugato nagarā nikkhamma taṃ janaṃ nivattetuṃ magge daṇḍakena tiriyaṃ lekhaṃ katvā "imaṃ mama lekhaṃ mā atikkamiṃsū"ti (..0246) vatvā agamāsi. Mahājano tejavato mahāsattassa āṇaṃ atikkamituṃ asakkonto mahāsaddena kanditvā roditvā nivatti. Bodhisatto āgatamaggeneva tassa santikaṃ agamāsi. Tena vuttaṃ **"apucchi maṃ porisādo"**ti-ādi.

Tattha **kiṃ tvaṃ icchasi nisajjan**ti tvaṃ attano nagaraṃ gantuṃ mama hatthato nissajjanaṃ kiṃ icchasi, tvaṃ "mayā takkasilādīsu ciraparicito saccavādī cā"ti vadasi, tasmā **yathā mati te kāhāmi,** yathāruci te karissāmi. **Yadi me tvaṃ punehisī**ti sace puna tvaṃ ekaṃseneva mama santikaṃ āgamissasi.

108. Paṇhe āgamanaṃ mamāti pageva mama āgamanaṃ **tassa** porisādassa **paṭissuṇitvā** pātova āgamissāmīti paṭissavaṃ katvā. **Rajjaṃ niyyātayiṃ tadā**ti tadā porisādassa santikaṃ gantukāmo "idaṃ vo rajjaṃ paṭipajjathā"ti mātāpitūnaṃ tiyojanasatikaṃ rajjaṃ niyyātesiṃ.

109. Kasmā pana rajjaṃ niyyātayinti? **Anussaritvā sataṃ dhamman**ti yasmā pana paṭiññāya saccāpanaṃ nāma sataṃ sādhūnaṃ mahābodhisattānaṃ paveṇī kulavaṃso, tasmā taṃ saccapāramitādhammaṃ **pubbakaṃ** porāṇaṃ jinehi buddhādīhi sevitaṃ anussaritvā saccaṃ anurakkhanto tassa **brāhmaṇassa**

dhanaṃ datvā attano jīvitaṃ pariccajitvā **porisādaṃ upāgamiṃ.**

110. Natthi me saṃsayo tatthāti tasmiṃ porisādassa santikaṃ gamane "ayaṃ maṃ kiṃ nu kho ghātessati, udāhu no"ti mayhaṃ saṃsayo natthi. "Caṇḍo sāhasiko mayā saddhiṃ ekasatakhattiye devatāya balikammakaraṇasajjo ekanteneva ghātessatī"ti jānanto eva kevalaṃ saccavācaṃ anurakkhanto attano jīvitaṃ pariccajitvā taṃ upāgamiṃ. Yasmā cetadevaṃ, tasmā saccena me samo natthi, esā me paramatthabhāvappattā saccapāramīti.

Upāgate pana mahāsatte vikasitapuṇḍarīkapadumasassirikamassa mukhaṃ disvā "ayaṃ vigatamaraṇabhayo hutvā āgato, kissa nu kho esa ānubhāvo"ti cintento "tassa maññe dhammassa sutattā ayaṃ evaṃ tejavā (..0247) nibbhayo ca jāto, ahampi taṃ sutvā tejavā nibbhayo ca

bhavissāmī"ti sanniṭṭhānaṃ katvā porisādo mahāsattaṃ āha- "suṇoma satāraha-gāthāyo yāsaṃ savanatthaṃ tvaṃ attano nagaraṃ gato"ti.

Taṃ sutvā bodhisatto "ayaṃ porisādo pāpadhammo, imaṃ thokaṃ niggahetvā lajjāpetvā kathessāmī"ti-

"Adhammikassa luddassa, niccaṃ lohitapāṇino;
natthi saccaṃ kuto dhammo, kiṃ sutena karissasī"ti. (jā. 2.21.427)-

Vatvā puna tena suṭṭhutaraṃ sañjātasavanādarena-

"Sutvā dhammaṃ vijānanti, narā kalyāṇapāpakaṃ;
api gāthā suṇitvāna, dhamme me ramate mano"ti. (jā. 2.21.444)-

Vutte "ayaṃ ativiya sañjātādaro sotukāmo, handassa kathessāmī"ti cintetvā "tena hi samma, sādhukaṃ suṇohi manasikarohī"ti vatvā nandabrāhmaṇena kathitaniyāmeneva gāthānaṃ sakkaccaṃ thutiṃ katvā chakāmāvacaradevaloke ekakolāhalaṃ katvā devatāsu sādhukāraṃ dadamānāsu mahāsatto porisādassa-

"Sakideva mahārāja, sabbhi hoti samāgamo;
sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahusaṅgamo.
"Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
sataṃ saddhammamaññāya, seyyo hoti na pāpiyo.
"Jīranti ve rājarathā sucittā, attho sarīrampi jaraṃ upeti;
satañca dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.
"Nabhañca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
tato have dūrataraṃ vadanti, satañca dhammo asatañca rājā"ti. (jā. 2.21.411-414)-

Dhammaṃ (..0248) kathesi. Tassa tena sukathitattā ceva attano ca puññānubhāvena gāthā suṇantasseva sakalasarīraṃ pañcavaṇṇāya pītiyā paripūri. So bodhisatte muducitto hutvā "samma sutasoma, dātabbayuttakaṃ hiraññādiṃ na passāmi, ekekāya gāthāya ekekaṃ varaṃ dassāmī"ti āha. Atha naṃ mahāsatto "tvaṃ attanopi hitāni ajānanto parassa kiṃ nāma varaṃ dassasī"ti apasādetvā puna tena "varaṃ gaṇhathā"ti yācito sabbapaṭhamaṃ "ahaṃ cirakālaṃ taṃ arogaṃ passeyyan"ti varaṃ yāci. So "ayaṃ idāni me vadhitvā maṃsaṃ khāditukāmassa mahānatthakarassa mayhameva jīvitamicchatī"ti tuṭṭhamānaso vañcetvā varassa gahitabhāvaṃ ajānanto adāsi. Mahāsatto hi upāyakusalatāya tassa ciraṃ jīvitukāmatāpadesena attano jīvitaṃ yāci. Atha "parosataṃ khattiyānaṃ jīvitaṃ dehī"ti dutiyaṃ varaṃ, tesaṃ sake raṭṭhe paṭipādanaṃ tatiyaṃ varaṃ, manussamaṃsakhādanato viramaṇaṃ catutthaṃ varaṃ yāci. So tīṇi varāni datvā catutthaṃ varaṃ adātukāmo "aññaṃ varaṃ gaṇhāhī"ti vatvāpi mahāsattena nippīḷiyamāno tampi adāsiyeva.

Atha bodhisatto porisādaṃ nibbisevanaṃ katvā teneva rājāno mocāpetvā bhūmiyaṃ nipajjāpetvā dārakānaṃ kaṇṇato suttavaṭṭi viya saṇikaṃ rajjuyo nīharitvā porisādena ekaṃ tacaṃ āharāpetvā pāsāṇena ghaṃsitvā saccakiriyaṃ katvā tesaṃ hatthatalāni makkhesi. Taṅkhaṇaṃ eva phāsukaṃ ahosi. Dvīhatīhaṃ tattheva vasitvā te aroge kāretvā tehi saddhiṃ abhijjanakasabhāvaṃ mittasanthavaṃ kāretvā tehi saddhiṃ taṃ bārāṇasiṃ netvā rajje patiṭṭhāpetvā "appa-

mattā hothā"ti te rājāno attano attano nagaraṃ pesetvā indapatthanagarato āgatāya attano caturaṅginiyā senāya parivuto attano nagaraṃ gato tuṭṭhapamuditena nāgarajanena samparivāriyamāno antepuraṃ pavisitvā mātāpitaro vanditvā mahātalaṃ abhiruhi.

Atha mahāsatto cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ mahādānāni pavattento sīlāni paripūrento uposathaṃ upavasanto pāramiyo anubrūhesi. Tepi rājāno mahāsattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūrayiṃsu.

Tadā porisādo (..0249) aṅgulimālatthero ahosi, kāḷahatthi-amacco sāriputtatthero, nandabrāhmaṇo ānandatthero, rukkhadevatā mahākassapatthero, rājāno buddhaparisā, mātāpitaro mahārājakulāni, sutasomamahārājā lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyopi niddhāretabbā. Tathā **alīnasattucariyāvaṇṇanāya** (cariyā aṭṭha. 2.74 ādayo) viya mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Mahāsutasomacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Saccapāramī niṭṭhitā.

13. Suvaṇṇasāmacariyāvaṇṇanā

111. Terasame **sāmo yadā vane āsin**ti himavantasmiṃ migasammatāya nāma nadiyā tīre mahati araññe sāmo nāma tāpasakumāro yadā ahosi. **Sakkena abhinimmito**ti sakkassa devānamindassa upadesasampattiyā jātattā sakkena nibbattito janito. Tatrāyaṃ anupubbikathā- atīte bārāṇasito avidūre nadiyā tīre eko nesādagāmo ahosi. Tattha jeṭṭhanesādassa putto jāto. Tassa "dukūlo"ti nāmamakaṃsu. Tassā eva nadiyā paratīrepi eko nesādagāmo ahosi. Tattha jeṭṭhanesādassa dhītā jātā. Tassā "pārikā"ti nāmamakaṃsu. Te ubhopi brahmalokato āgatā suddhasattā. Tesaṃ vayappattānaṃ anicchamānānaṃyeva āvāhavivāhaṃ kariṃsu. Te ubhopi kilesasamuddaṃ anotaritvā brahmāno viya ekato vasiṃsu. Na ca kiñci nesādakammaṃ karonti.

Atha dukūlaṃ mātāpitaro "tāta, tvaṃ nesādakammaṃ na karosi, neva gharāvāsaṃ icchasi, kiṃ nāma karissasī"ti āhaṃsu. So "tumhesu anujānantesu pabbajissāmī"ti āha. "Tena hi pabbajāhī"ti. Dvepi janā himavantaṃ pavisitvā yasmiṃ ṭhāne migasammatā nāma nadī himavantato otaritvā gaṅgaṃ pattā, taṃ ṭhānaṃ gantvā gaṅgaṃ pahāya migasammatābhimukhā abhiruhiṃsu. Tadā (..0250) sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vissakammunā tasmiṃ ṭhāne assamaṃ māpesi. Te tattha gantvā pabbajitvā sakkadattiye assame kāmāvacaramettaṃ bhāvetvā paṭivasiṃsu. Sakkopi tesaṃ upaṭṭhānaṃ āgacchati.

So ekadivasaṃ "tesaṃ cakkhū parihāyissantī"ti ñatvā upasaṅkamitvā "bhante, vo cakkhūnaṃ antarāyo paññāyati, paṭijagganakaṃ puttaṃ laddhuṃ vaṭṭati, jānāmi tumhākaṃ suddhacittataṃ, tasmā pārikāya utunikāle nābhiṃ hatthena parāmaseyyātha, evaṃ vo putto jāyissati, so vo upaṭṭhahissatī"ti vatvā pakkāmi. Dukūlapaṇḍito taṃ kāraṇaṃ pārikāya ācikkhitvā tassā utunikāle nābhiṃ parāmasi. Tadā bodhisatto devalokā cavitvā tassā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, sā dasamāsaccayena suvaṇṇavaṇṇaṃ puttaṃ vijāyi. Tenevassa "suvaṇṇasāmo"ti nāmaṃ kariṃsu. Taṃ aparabhāge vaḍḍhitvā soḷasavassuddesikampi mātāpitaro rakkhantā assame nisīdāpetvā sayameva vanamūlaphalāphalatthāya gacchanti.

Athekadivasaṃ vane phalāphalaṃ ādāya nivattitvā assamapadato avidūre meghe uṭṭhite rukkhamūlaṃ pavisitvā vammikamatthake ṭhitānaṃ sarīrato sedagandhamissake udake tasmiṃ vammikabile ṭhitassa āsivisassa nāsāpuṭaṃ paviṭṭhe āsiviso kujjhitvā nāsāvātena pahari. Dve andhā hutvā paridevamānā viraviṃsu. Atha mahāsatto "mama mātāpitaro aticirāyanti, kā nu kho tesaṃ pavattī"ti paṭimaggaṃ gantvā saddamakāsi. Te tassa saddaṃ sañjānitvā paṭisaddaṃ katvā puttasinehena "tāta sāma, idha paripantho atthi, mā āgamī"ti vatvā saddānusārena sayameva samāgamiṃsu. So "kena vo kāraṇena cakkhūni vinaṭṭhānī"ti pucchitvā "tāta, mayaṃ na jānāma, deve vassante rukkhamūle vammikamatthake ṭhitā, atha na passāmā"ti vuttamatte eva aññāsi "tattha āsivisena bhavitabbaṃ, tena kuddhena nāsāvāto vissaṭṭho bhavissatī"ti.

Atha "mā cintayittha, ahaṃ vo paṭijaggissāmī"ti mātāpitaro assamaṃ netvā tesaṃ rattiṭṭhānadivāṭṭhānādisañcaraṇaṭṭhāne rajjuke bandhi. Tato paṭṭhāya te assame ṭhapetvā vanamūlaphalāphalāni āharati, pātova vasanaṭṭhānaṃ sammajjati, pānīyaṃ āharati, paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpeti, dantakaṭṭhamukhodakāni (..0251) datvā madhuraphalāphalaṃ deti. Tehi mukhe vikkhālite sayaṃ paribhuñjitvā mātāpitaro vanditvā tesaṃ avidūreyeva acchati- "kiṃ nu kho ime āṇāpentī"ti. Visesena ca mettaṃ bahulamakāsi, tenassa sattā appaṭikkūlā ahesuṃ. Yathā cassa sattā, evaṃ sattānaṃ so bodhisatto appaṭikkūlo. Evaṃ so divase divase phalāphalatthāya araññaṃ gacchantopi āgacchantopi migagaṇaparivuto eva ahosi. Sīhabyagghādivipakkhasattāpi tena saddhiṃ ativiya vissatthā, mettānubhāvena panassa vasanaṭṭhāne aññamaññaṃ tiracchānagatā muducittataṃ paṭilabhiṃsu. Iti so sabbattha mettānubhāvena abhīrū anutrāsī brahmā viya avero vihāsi. Tena vuttaṃ **"pavane sīhabyagghe ca, mettāyamupanāmayin"** ti-ādi.

Tattha **mettāyamupanāmayin**ti **ma**-kāro padasandhikaro, mettābhāvanāya kurūrakammante sīhabyagghepi phari, pageva sesasatteti adhippāyo. Atha vā mettā ayati pavattati etenāti mettāyo, mettābhāvanā. Taṃ mettāyaṃ upanāmayiṃ sattesu anodhiso upanesiṃ. "Sīhabyagghehī"tipi pāṭho. Tassattho- na kevalamahameva, atha kho pavane sīhabyagghehi, yasmiṃ mahāvane tadā ahaṃ viharāmi, tattha sīhabyagghehi saddhiṃ ahaṃ sattesu mettaṃ upanāmesiṃ. Sīhabyagghāpi hi tadā mamānubhāvena sattesu mettacittataṃ paṭilabhiṃsu, pageva itare sattāti dasseti.

112. Pasadamigavarāhehīti pasadamigehi ceva vanasūkarehi ca. **Parivāretvā**ti

etehi attānaṃ parivāritaṃ katvā tasmiṃ araññe **vasiṃ.**

113. Idāni tadā attano mettābhāvanāya laddhaṃ ānisaṃsaṃ matthakappattiñcassa dassetuṃ **"na maṃ koci uttasatī"** ti osānagāthamāha. Tassattho- sasabiḷārādiko bhīrukajātikopi **koci** satto **maṃ na uttasati** na ubbijjeti. Ahampi **kassaci** sīhabyagghāditiracchānato yakkhādi-amanussato luddalohitapāṇimanussatoti kutocipi **na bhāyāmi.** Kasmā? Yasmā **mettābalenupatthaddho** cirakālaṃ bhāvitāya mettāpāramitāyānubhāvena upatthambhito tasmiṃ **pavane** mahā-araññe **tadā ramāmi** abhiramāmīti. Sesaṃ suviññeyyameva.

Evaṃ (..0252) pana mahāsatto sabbasatte mettāyanto mātāpitaro ca sādhukaṃ paṭijagganto ekadivasaṃ araññato madhuraphalāphalaṃ āharitvā assame ṭhapetvā mātāpitaro vanditvā "pānīyaṃ ādāya āgamissāmī"ti migagaṇaparivuto dve mige ekato katvā tesaṃ piṭṭhiyaṃ pānīyaghaṭaṃ ṭhapetvā hatthena gahetvā nadītitthaṃ agamāsi. Tasmiṃ samaye bārāṇasiyaṃ pīḷiyakkho nāma rājā rajjaṃ kāresi. So migamaṃsalobhena mātaraṃ rajjaṃ paṭicchāpetvā sannaddhapañcāvudho himavantaṃ pavisitvā mige vadhitvā maṃsaṃ khāditvā caranto migasammataṃ nadiṃ patvā anupubbena sāmassa pānīyagahaṇatitthaṃ patto. Migapadavalañjaṃ disvā gacchanto taṃ tathā gacchantaṃ disvā "mayā ettakaṃ kālaṃ evaṃ vicaranto manusso na diṭṭhapubbo, devo nu kho esa nāgo nu kho, sacāhaṃ upasaṅkamitvā pucchissāmi, sahasā

pakkameyyāti. Yaṃnūnāhaṃ etaṃ vijjhitvā dubbalaṃ katvā puccheyyan”ti cintetvā mahāsattaṃ nhatvā vākacīraṃ nivāsetvā ajinacammaṃ ekaṃsaṃ karitvā pānīyaghaṭaṃ pūretvā ukkhipitvā vāmaṃsakūṭe ṭhapanakāle “idāni taṃ vijjhituṃ samayo”ti visapītena sarena dakkhiṇapasse vijjhi. Saro vāmapassena nikkhami. Tassa viddhabhāvaṃ ñatvā migagaṇo bhīto palāyi.

Sāmapaṇḍito pana viddhopi pānīyaghaṭaṃ yathā vā tathā vā anavasumbhetvā satiṃ paccupaṭṭhāpetvā saṇikaṃ otāretvā vālukaṃ byūhitvā ṭhapetvā disaṃ vavatthapetvā mātāpitūnaṃ vasanaṭṭhānadisābhāgena sīsaṃ katvā nipajjitvā mukhena lohitaṃ chaḍḍetvā “mama koci verī nāma natthi, mamapi katthaci veraṃ nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Ko nu maṃ usunā vijjhi, pamattaṃ udahārakaṃ;
khattiyo brāhmaṇo vesso, ko maṃ viddhā nilīyatī”ti. (jā. 2.22.296);

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ mayā vijjhitvā pathaviyaṃ pātitopi neva maṃ akkosati na paribhāsati, mama hadayamaṃsaṃ sambāhanto viya piyavacanena samudācarati, gamissāmissa santikan”ti cintetvā upasaṅkamitvā attānaṃ attanā ca viddhabhāvaṃ āvikatvā “ko vā tvaṃ kassa vā putto”ti mahāsattaṃ pucchi.

So (..0253) “sāmo nāmāhaṃ dukūlapaṇḍitassa nāma nesāda-isino putto, kissa pana maṃ vijjhī”ti āha. So paṭhamaṃ “migasaññāyā”ti musāvādaṃ vatvā “ahaṃ imaṃ niraparādhaṃ akāraṇena vijjhin”ti anusocitvā yathābhūtaṃ āvikatvā tassa mātāpitūnaṃ vasanaṭṭhānaṃ pucchitvā tattha gantvā tesaṃ attānaṃ āvikatvā tehi katapaṭisanthāro “sāmo mayā viddho”ti vatvā te paridevante sokasamāpanne “yaṃ sāmena kattabbaṃ paricārikakammaṃ, taṃ katvā ahaṃ vo upaṭṭhahissāmī”ti samassāsetvā sāmassa santikaṃ ānesi. Te tattha gantvā nānappakāraṃ paridevitvā tassa ure hatthaṃ ṭhapetvā “puttassa me sarīre usumā vattateva, visavegena visaññitaṃ āpanno bhavissatīti nibbisabhāvatthāya saccakiriyaṃ karissāmā”ti cintetvā-

“Yaṃ kiñcitthi kataṃ puññaṃ, mayhañceva pitucca te;
sabbena tena kusalena, visaṃ sāmassa haññatū”ti. (jā. 2.22.388)-

Mātarā,

“Yaṃ kiñcitthi kataṃ puññaṃ, mayhañceva mātucca te;
sabbena tena kusalena, visaṃ sāmassa haññatū”ti. (jā. 2.22.396)-

Pitarā,

“Pabbatyāhaṃ gandhamādane, cirarattanivāsinī;
Na me piyataro koci, aññho sāmena vijjati;
etena saccavajjena, visaṃ sāmassa haññatū”ti. (jā. 2.22.398)-

Devatāya ca saccakiriyāya katāya mahāsatto khippaṃ vuṭṭhāsi. Padumapattapalāse udakabindu viya vinivaṭṭetvā ābādho vigato. Viddhaṭṭhānaṃ arogaṃ pākatikameva ahosi. Mātāpitūnaṃ cakkhūni uppajjiṃsu. Iti mahāsattassa arogatā, mātāpitūnañca cakkhupaṭilābho, aruṇuggamanaṃ, tesaṃ catunnampi assameyeva avaṭṭhānanti sabbaṃ ekakkhaṇeyeva ahosi.

Atha mahāsatto raññā saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “dhammaṃ cara, mahārājā”ti-ādinā (jā. 2.22.411-412) dhammaṃ desetvā uttarimpi ovaditvā pañca sīlāni

adāsi (..0254). So tassa ovādaṃ sirasā paṭiggahetvā vanditvā bārāṇasiṃ gantvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyano ahosi. Bodhisattopi saddhiṃ mātāpitūhi abhiññāsamāpattiyo nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Tadā rājā ānandatthero ahosi, devadhītā uppalavaṇṇā, sakko anuruddho, pitā mahākassapatthero, mātā bhaddakāpilānī, sāmapaṇḍito lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā visapītena sallena dakkhiṇapassena pavisitvā vāmapassato vinivijjhanavasena viddhopi kiñci kāyavikāraṃ akatvā udakaghaṭassa bhūmiyaṃ nikkhipanaṃ, vadhake aññātepi ñāte viya cittavikārābhāvo, piyavacanena samudācāro, mātāpitu-upaṭṭhānapuññato mayhaṃ parihānīti anusocanamattaṃ, aroge jāte raññho kāruññaṃ mettañca upaṭṭhāpetvā dhammadesanā, ovādadānanti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Suvaṇṇasāmacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Ekarājacariyāvaṇṇanā

114. Cuddasame **ekarājāti vissuto**ti ekarājāti iminā anvatthanāmena jambudīpatale pākaṭo.

Mahāsatto hi tadā bārāṇasirañño putto hutvā nibbatti. Vayappatto sabbasippanipphattiṃ patto hutvā pitu accayena rajjaṃ kārento kusalasīlācārasaddhāsutādi-anaññasādhāraṇaguṇavisesayogena pāramiparibhāvanena ca jambudīpatale adutiyattā padhānabhāvena ca "ekarājā"ti pakāsanāmo ahosi. **Paramaṃ sīlaṃ adhiṭṭhāyā**ti suparisuddhakāyikavācasikasaṃvarasaṅkhātañceva suparisuddhamanosamācārasaṅkhātañca paramaṃ uttamaṃ dasakusalakammapathasīlaṃ samādānavasena ca avītikkamanavasena ca adhiṭṭhahitvā anuṭṭhahitvā. **Pasāsāmi mahāmahin**ti tiyojanasatike kāsiraṭṭhe mahatiṃ mahiṃ anusāsāmi rajjaṃ kāremi.

115. Dasakusalakammapatheti (..0255) pāṇātipātāveramaṇi yāva sammādiṭṭhīti etasmiṃ dasavidhe kusalakammapathe, ete vā anavasesato samādāya vattāmi. **Catūhi saṅgahavatthūhī**ti dānaṃ piyavacanaṃ atthacariyā samānattatāti imehi catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhanakāraṇehi yadā ekarājāti vissuto homi, tadā yathārahaṃ **mahājanaṃ saṅgaṇhāmī**ti sambandho.

116. Evanti dasakusalakammapathasīlaparipūraṇaṃ catūhi saṅgahavatthūhi mahājanasaṅgaṇhananti yathāvuttena iminā ākārena **appamattassa. Idhaloke parattha cā**ti imasmiṃ loke yaṃ appamajjanaṃ, tattha diṭṭhadhammike atthe, paraloke yaṃ appamajjanaṃ tattha samparāyike atthe appamattassa me satoti attho. **Dabbaseno**ti evaṃnāmako kosalarājā. **Upagantvā**ti caturaṅginiṃ senaṃ sannayhitvā abbhuyyānavasena mama rajjaṃ upagantvā. **Acchindanto puraṃ mamā**ti mama bārāṇasinagaraṃ balakkārena gaṇhanto.

Tatrāyaṃ anupubbikathā- mahāsatto hi tadā nagarassa catūsu dvāresu

catasso majjhe ekaṃ nivesanadvāre ekanti cha dānasālāyo kāretvā kapaṇaddhikādīnaṃ dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti, khantimettānuddayasampanno aṅke nisinnaṃ puttaṃ paritosayamāno viya sabbasatte paritosayamāno dhammena rajjaṃ kāreti. Tasseko amacco antepuraṃ padussitvā aparabhāge pākaṭova jāto. Amaccā rañño ārocesuṃ. Rājā parigganhanto taṃ attanā paccakkhato ñatvā taṃ amaccaṃ pakkosāpetvā "andhabāla, ayuttaṃ te kataṃ, na tvaṃ mama vijite vasituṃ arahasi, attano dhanañca puttadārañca gahetvā aññattha yāhī"ti raṭṭhā pabbājesi.

So kosalajanapadaṃ gantvā dabbasenaṃ nāma kosalarājānaṃ upaṭṭhahanto anukkamena tassa vissāsiko hutvā ekadivasaṃ taṃ rājānaṃ āha– "deva, bārāṇasirajjaṃ nimmakkhikamadhupaṭalasadisaṃ, atimuduko rājā, sukheneva taṃ rajjaṃ gaṇhituṃ sakkosī"ti. Dabbaseno bārāṇasiraññho mahānubhāvatāya tassa vacanaṃ asaddahanto manusse pesetvā (..0256) kāsiraṭṭhe gāmaghātādīni kāretvā tesaṃ corānaṃ bodhisattena dhanaṃ datvā vissajjitabhāvaṃ sutvā "ativiya dhammiko rājā"ti ñatvā "bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī"ti balavāhanaṃ ādāya niyyāsi. Atha bārāṇasiraññho mahāyodhā "kosalarājā āgacchatī"ti sutvā "amhākaṃ rajjasīmaṃ anokkamantameva naṃ pothetvā gaṇhāmā"ti attano rañño vadiṃsu.

Bodhisatto "tātā, maṃ nissāya aññesaṃ kilamanakiccaṃ natthi, rajjatthikā rajjaṃ gaṇhantu, mā gamitthā"ti nivāresi. Kosalarājā janapadamajjhaṃ pāvisi. Mahāyodhā punapi rañño tatheva vadiṃsu. Rājā purimanayeneva nivāresi. Dabbaseno bahinagare ṭhatvā "rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā"ti ekarājassa sāsanaṃ pesesi. Ekarājā "natthi mayā yuddhaṃ, rajjaṃ gaṇhātū"ti paṭisāsanaṃ pesesi. Punapi mahāyodhā "deva, na mayaṃ kosalarañño nagaraṃ pavisituṃ dema, bahinagareyeva naṃ pothetvā gaṇhāmā"ti āhaṃsu. Rājā purimanayeneva nivāretvā nagaradvārāni avāpurāpetvā mahātale pallaṅkamajjhe nisīdi. Dabbaseno mahantena balavāhanena nagaraṃ pavisitvā ekampi paṭisattuṃ apassanto sabbarajjaṃ hatthagataṃ katvā rājanivesanaṃ gantvā mahātalaṃ āruyha niraparādhaṃ bodhisattaṃ gaṇhāpetvā āvāṭe nikhaṇāpesi. Tena vuttaṃ–

"dabbaseno upagantvā, acchindanto puraṃ mama.

117. "Rājūpajīve nigame, sabalaṭṭhe saraṭṭhake;

sabbaṃ hatthagataṃ katvā, kāsuyā nikhaṇī maman"ti.

Tattha **rājūpajīve**ti amaccapārisajjabrāhmaṇagahapati-ādike rājānaṃ upanissāya jīvante. **Nigame**ti negame. **Sabalaṭṭhe**ti senāpariyāpannatāya bale tiṭṭhantīti balaṭṭhā, hatthārohādayo, balaṭṭhehi sahāti sabalaṭṭhe. **Saraṭṭhake**ti sajanapade, rājūpajīve nigame ca aññañca **sabbaṃ hatthagataṃ katvā. Kāsuyā nikhaṇī maman**ti sabalavāhanaṃ sakalaṃ mama rajjaṃ gahetvā mampi galappamāṇe āvāṭe nikhaṇāpesi. **Jātakepi**–

"Anuttare (..0257) kāmaguṇe samiddhe, bhutvāna pubbe vasi ekarājā;

so dāni dugge narakamhi khitto, nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇan"ti. (jā. 1.4.9)–

Āvāṭe khittabhāvo āgato. **Jātakaṭṭhakathāyaṃ** (jā. aṭṭha. 3.4.9) pana "sikkāya pakkhipāpetvā uttarummāre heṭṭhāsīsakaṃ olambesī"ti vuttaṃ.

Mahāsatto corarājānaṃ ārabbha mettaṃ bhāvetvā kasiṇaparikammaṃ katvā jhānābhiññāyo nibbattetvā kāsuto uggantvā ākāse pallaṅkena nisīdi. Tena vuttaṃ-

118. "Amaccamaṇḍalaṃ rajjaṃ, phītaṃ antepuraṃ mama;
acchinditvāna gahitaṃ, piyaputtaṃva passahan"ti.

Tattha **amaccamaṇḍalan**ti tasmiṃ tasmiṃ rājakicce raññā amā saha vattantīti amaccā, saddhiṃ vā tesaṃ maṇḍalaṃ samūhaṃ. **Phītan**ti balavāhanena nagarajanapadādīhi samiddhaṃ **rajjaṃ.** Itthāgāradāsidāsaparijanehi ceva vatthābharaṇādi-upabhogūpakaraṇehi ca samiddhaṃ **mama antepurañca** acchinditvā gahitakaṃ gaṇhantaṃ amittarājānaṃ yāya attano **piyaputtaṃva passiṃ ahaṃ,** tāya evaṃbhūtāya mettāya me samo sakalaloke natthi, tasmā evaṃbhūtā esā me mettāpāramī paramatthapāramibhāvaṃ pattāti adhippāyo.

Evaṃ pana mahāsatte taṃ corarājānaṃ ārabbha mettaṃ pharitvā ākāse pallaṅkena nisinne tassa sarīre dāho uppajji. So "ḍayhāmi ḍayhāmī"ti bhūmiyaṃ aparāparaṃ parivattati.

"Kimetan"ti vutte, mahārāja, tumhe niraparādhaṃ dhammikarājānaṃ āvāṭe nikhaṇāpayitthāti. "Tena hi vegena gantvā taṃ uddharathā"ti āha. Purisā gantvā taṃ rājānaṃ ākāse pallaṅkena nisinnaṃ disvā āgantvā dabbasenassa ārocesuṃ. So vegena gantvā vanditvā khamāpetvā "tumhākaṃ rajjaṃ tumheva kāretha, ahaṃ vo core paṭibāhessāmī"ti vatvā tassa duṭṭhāmaccassa rājāṇaṃ kāretvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjaṃ amaccānaṃ niyyātetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā mahājanaṃ sīlādiguṇesu patiṭṭhāpetvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano (..0258) ahosi.

Tadā dabbaseno ānandatthero ahosi, ekarājā lokanātho.

Tassa divase divase chasu dānasālāsu chasatasahassavissajjanena paccatthikaraññho sakalarajjapariccāgena ca dānapāramī, niccasīla-uposathakammavasena pabbajitassa anavasesasīlasaṃvaravasena ca sīlapāramī, pabbajjāvasena jhānādhigamavasena ca nekkhammapāramī, sattānaṃ hitāhitavicāraṇavasena dānasīlādisaṃvidahanavasena ca paññāpāramī, dānādipuññasambhārassa abbhussahanavasena kāmavitakkādivinodanavasena ca vīriyapāramī, duṭṭhāmaccassa dabbasenaraññho ca aparādhasahanavasena khantipāramī, yathāpaṭiññaṃ dānādinā avisaṃvādanavasena ca saccapāramī, dānādīnaṃ acalasamādānādhiṭṭhānavasena adhiṭṭhānapāramī, paccatthikepi ekantena hitūpasaṃhāravasena mettājhānanibbattanena ca mettāpāramī, duṭṭhāmaccena dabbasenena ca katāparādhe hitesīhi attano amaccādīhi nibbattite upakāre ca ajjhupekkhaṇena rajjasukhappattakāle paccatthikaraññā narake khittakāle samānacittatāya ca upekkhāpāramī veditabbā. Vuttañhetaṃ-

"Panujja dukkhena sukhaṃ janinda, sukhena vā dukkhamasayhasāhi;
ubhayattha santo abhinibbutattā, sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā"ti. (jā. 1. 4.12);

Yasmā panettha mettāpāramī atisayavatī, tasmā tadatthadīpanatthaṃ sā eva pāḷi āruḷhā. Tathā idha mahāsattassa sabbasattesu orasaputte viya samānukampatādayo guṇavisesā niddhāretabbāti.

Ekarājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mettāpāramī niṭṭhitā.

15. Mahālomahaṃsacariyāvaṇṇanā

119. Pannarasame (..0259) "susāne seyyaṃ kappemī"ti etthāyaṃ anupubbikathā-

Mahāsatto hi tadā mahati uḷārabhoge kule nibbattitvā vuddhimanvāya disāpāmokkhassa ācariyassa santike garuvāsaṃ vasanto sabbasippānaṃ nipphattiṃ patvā kulagharaṃ āgantvā mātāpitūnaṃ accayena ñātakehi "kuṭumbaṃ saṇṭhapehī"ti yāciyamānopi aniccatāmanasikāramukhena sabbabhavesu abhivaḍḍhamāna-

saṃvego kāye ca asubhasaññaṃ paṭilabhitvā gharāvāsapalibodhādhibhūtaṃ kilesagahanaṃ anogāhetvāva cirakālasamparicitaṃ nekkhammajjhāsayaṃ upabrūhayamāno mahantaṃ bhogakkhandhaṃ pahāya pabbajitukāmo hutvā puna cintesi– "sacāhaṃ pabbajissāmi, guṇasambhāvanāpākaṭo bhavissāmī"ti.

So lābhasakkāraṃ jigucchanto pabbajjaṃ anupagantvā "pahomi cāhaṃ lābhālābhādīsu nibbikāro hotun"ti attānaṃ takkento "visesato paraparibhavasahanādipaṭipadaṃ pūrento upekkhāpāramiṃ matthakaṃ pāpessāmī"ti nivatthavatthenevа gehato nikkhamitvā paramasallekhavuttikopi abalabalo amandamando viya paresaṃ acittakarūpena hīḷitaparibhūto hutvā gāmanigamarājadhānīsu ekarattivāseneva vicarati. Yattha pana mahantaṃ paribhavaṃ paṭilabhati, tattha cirampi vasati. So nivatthavatthe jiṇṇe pilotikakhaṇḍena tasmimpi jiṇṇe kenaci dinnaṃ aggaṇhanto hirikopīnapaṭicchādanamatteneva carati. Evaṃ gacchante kāle ekaṃ nigamagāmaṃ agamāsi.

Tattha gāmadārakā dhuttajātikā vedhaverā keci rājavallabhānaṃ puttanattudāsādayo ca uddhatā unnaḷā capalā mukharā vikiṇṇavācā kālena kālaṃ kīḷābahulā vicaranti. Duggate mahallake purise ca itthiyo ca gacchante disvā bhasmapuṭena piṭṭhiyaṃ ākiranti, ketakīpaṇṇaṃ kacchantare olambenti, tena vippakārena parivattetvā olokente yathāvajjakīḷitaṃ dassetvā upahasanti. Mahāpuriso tasmiṃ nigame te evaṃ vicarante dhuttadārake disvā "laddho vata dāni me upekkhāpāramiyā paripūraṇūpāyo"ti (..0260) cintetvā tattha vihāsi. Taṃ te dhuttadārakā passitvā vippakāraṃ kātuṃ ārabhanti.

Mahāsatto taṃ asahanto viya ca tehi bhāyanto viya ca uṭṭhahitvā gacchati. Te taṃ anubandhanti. So tehi anubandhiyamāno "ettha natthi koci paṭivattā"ti susānaṃ gantvā aṭṭhikaṃ sīsūpadhānaṃ katvā sayati. Dhuttadārakāpi tattha gantvā oṭṭhubhanādikaṃ nānappakāraṃ vippakāraṃ katvā pakkamanti. Evaṃ te divase divase karonti eva. Ye pana viññū purisā, te evaṃ karonte passanti. Te te paṭibāhitvā "ayaṃ mahānubhāvo tapassī mahāyogī"ti ca ñatvā uḷāraṃ sakkārasammānaṃ karonti. Mahāsatto pana sabbattha ekasadisova hoti majjhattabhūto. Tena vuttaṃ **"susāne seyyaṃ kappemī"** ti-ādi.

Tattha **susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upanidhāyā**ti āmakasusāne chaḍḍitakaḷevarato soṇasiṅgālādīhi tahiṃ tahiṃ vikkhittesu aṭṭhikesu ekaṃ aṭṭhikaṃ sīsūpadhānaṃ katvā sucimhi ca asucimhi ca samānacittatāya tasmiṃ susāne seyyaṃ kappemi, sayāmīti attho. **Gāmaṇḍalā**ti gāmadārakā. **Rūpaṃ dassentinappakan**ti yathāvajjakīḷitāya oṭṭhubhana-upahasana-ummihanādīhi kaṇṇasote salākappavesanādīhi ca atikakkhaḷaṃ anappakaṃ nānappakāraṃ rūpaṃ vikāraṃ karonti.

120. Apareti tesu eva gāmadārakesu ekacce. **Upāyanānūpanentī**ti "ayaṃ imesu paribhavavasena evarūpaṃ vippakāraṃ karontesu na kiñci vikāraṃ dasseti, sammānane nu kho kīdiso"ti pariggaṇhantā vividhaṃ bahuṃ gandhamālaṃ bhojanaṃ aññāni ca upāyanāni paṇṇākārāni upanenti upaharanti. Aparehi vā tehi anācāragāmadārakehi aññe viññū manussā "ayaṃ imesaṃ evaṃ vividhampi vippakāraṃ karontānaṃ na kuppati, aññadatthu khantimettānuddayaṃyeva tesu

upaṭṭhapeti, aho acchariyapuriso"ti **haṭṭhā** "bahu vatimehi etasmiṃ vippaṭipajjantehi apuññaṃ pasutan"ti **saṃviggamānasāva** hutvā **bahuṃ** gandhamālaṃ **vividhaṃ** bhojanaṃ aññāni ca upāyanāni upanenti upaharanti.

121. Ye (..0261) **me dukkhaṃ upaharantī**ti ye gāmadārakā mayhaṃ sarīradukkhaṃ upaharanti upanenti. "Upadahantī"tipi pāṭho, uppādentīti attho. **Ye ca denti sukhaṃ mamā**ti ye ca viññū manussā mama mayhaṃ sukhaṃ denti, mālāgandhabhojanādisukhūpakaraṇehi mama sukhaṃ upaharanti. **Sabbesaṃ samako homī**ti katthacipi vikārānuppattiyā samānacittatāya vividhānampi tesaṃ janānaṃ samako ekasadiso homi bhavāmi. **Dayā kopo na vijjatī**ti yasmā mayhaṃ upakārake mettacittatāsaṅkhātā dayā, apakārake manopadosasaṅkhāto kopopi na vijjati, tasmā sabbesaṃ samako homīti dasseti.

122. Idāni bhagavā tadā upakārīsu apakārīsu ca sattesu samupacitañāṇasambhārassa attano samānacittatā vikārābhāvo yā ca lokadhammesu anupalittatā ahosi, taṃ dassetuṃ **"sukhadukkhe tulābhūto"** ti osānagāthamāha.

Tattha **sukhadukkhe**ti sukhe ca dukkhe ca. **Tulābhūto**ti samakaṃ gahitatulā viya onati-unnati-apanatiṃ vajjetvā majjhattabhūto, sukhadukkhaggahaṇeneva cettha taṃnimittabhāvato lābhālābhāpi gahitāti veditabbaṃ. **Yasesū**ti kittīsu. **Ayasesū**ti nindāsu. **Sabbatthā**ti sabbesu sukhādīsu lokadhammesu. Iti bhagavā tadā sabbasattesu sabbalokadhammesu ca anaññasādhāraṇaṃ attano majjhattabhāvaṃ kittetvā tena tasmiṃ attabhāve attano upekkhāpāramiyā sikhāppattabhāvaṃ vibhāvento **"esā me upekkhāpāramī"** ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Idhāpi mahāsattassa paṭhamaṃ dānapāramī nāma visesato sabbavibhavapariccāgo "ye keci imaṃ sarīraṃ gahetvā yaṃkiñci attano icchitaṃ karontū"ti anapekkhabhāvena attano attabhāvapariccāgo ca dānapāramī, hīnādikassa sabbassa akattabbassa akaraṇaṃ sīlapāramī, kāmassādavimukhassa gehato nikkhantassa sato kāye asubhasaññānubrūhanā nekkhammapāramī, sambodhisambhārānaṃ upakāradhammapariggahaṇe tappaṭipakkhappahāne ca kosallaṃ aviparītato dhammasabhāvacintanā ca paññāpāramī, kāmavitakkādivinodanaṃ dukkhādhivāsanavīriyañca vīriyapāramī, sabbāpi adhivāsanakhanti khantipāramī, vacīsaccaṃ samādānāvisaṃvādanena viratisaccañca saccapāramī (..0262), anavajjadhamme acalasamādānādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānapāramī, anodhiso sabbasattesu mettānuddayabhāvo mettāpāramī, upekkhāpāramī panassa yathāvuttavaseneva veditabbāti dasa pāramiyo labbhanti. Upekkhāpāramī cettha atisayavatīti katvā sāyeva desanaṃ āruḷhā. Tathā idha mahāsattassa mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya mahābhinikkhamanasadisaṃ gehato nikkhamanaṃ, tathā nikkhamitvā lābhasakkāraṃ jigucchato paresaṃ sambhāvanaṃ pariharitukāmassa pabbajjāliṅgaṃ aggahetvā citteneva anavasesaṃ pabbajjāguṇe adhiṭṭhahitvā paramasukhavihāro, paramappicchatā, pavivekābhirati, upekkhaṇādhippāyena attano kāyajīvitanirapekkhā, parehi attano upari katavippakārādhivāsanaṃ, ukkaṃsagatasallekhavutti, bodhisambhārapaṭipakkhānaṃ kilesānaṃ tanubhāvena khīṇāsavānaṃ viya paresaṃ upakārāpakāresu nibbikārabhāvahetubhūtena sabbattha majjhattabhāvena samuṭṭhāpito lokadhammehi anupalepo, sabbapāra-

mīnaṃ muddhabhūtāya upekkhāpāramiyā sikhāppattīti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Mahālomahaṃsacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upekkhāpāramī niṭṭhitā.

Tatiyavaggassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Uddānagāthāvaṇṇanā

"Yudhañjayo"ti-ādikā uddānagāthā. Tattha **bhisenā**ti bhisāpadesena **mahākañcanacariyaṃ** (cariyā. 3.34 ādayo) dasseti. **Soṇanando**ti iminā **soṇapaṇḍitacariyaṃ** (cariyā. 3.42 ādayo) dasseti. Tathā **mūgapakkho**ti mūgapakkhāpadesena **temiyapaṇḍitacariyaṃ** (cariyā. 3.48 ādayo) dasseti. **Upekkhāpārami**sīsena **mahālomahaṃsacariyaṃ** (cariyā. 3.119 ādayo) dasseti. **Āsi iti vuṭṭhaṃ mahesinā**ti yathā, sāriputta, tuyhaṃ etarahi desitaṃ, iti evaṃ iminā vidhānena mahantānaṃ dānapāramī-ādīnaṃ bodhisambhārānaṃ esanato mahesinā tadā bodhisattabhūtena mayā vuṭṭhaṃ ciṇṇaṃ caritaṃ paṭipannaṃ āsi ahosīti attho (..0263). Idāni pāramiparipūraṇavasena cirakālappavattitaṃ idha vuttaṃ avuttañca attano dukkarakiriyaṃ ekajjhaṃ katvā yadatthaṃ sā pavattitā, tañca saṅkhepeneva dassetuṃ **"evaṃ bahubbidhan"**ti gāthamāha.

Tattha **evan**ti iminā vuttanayena. **Bahubbidhaṃ dukkhan**ti akittipaṇḍitādikāle kārapaṇṇādi-āhāratāya tañca yācakassa datvā āhārūpacchedādinā ca bahuvidhaṃ nānappakāraṃ dukkhaṃ. Tathā kururājādikāle sakkasampattisadisā **sampattī ca bahubbidhā. Bhavābhave**ti khuddake ceva mahante ca bhave. Bhavābhave vā vuddhihāniyo anubhavitvā bahuvidhehi dukkhehi avihaññamāno bahuvidhāhi ca sampattīhi anākaḍḍhiyamāno pāramiparipūraṇapasuto eva hutvā tadanurūpaṃ paṭipattiṃ paṭipanno uttamaṃ anuttaraṃ sammāsambodhiṃ sabbaññutaṃ **patto,** adhigatosmīti attho.

tāsaṃ anavasesato paripuṇṇabhāvaṃ tena ca pattabbaphalassa attanā adhigatabhāvaṃ dassetuṃ **"datvā dātabbakaṃ dānaṃ, sīlaṃ pūretvā asesato"** ti-ādi vuttaṃ.

Tattha **datvā dātabbakaṃ dānan**ti tadā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhituṃ aggayānapaṭipadaṃ paṭipannena mahābodhisattena dātabbaṃ deyyadhammaṃ bāhiraṃ rajjādiṃ abbhantaraṃ attapariccāgoti pañca mahāpariccāgapariyosānaṃ dānapāramidāna-upapāramidānaparamatthapāramippabhedaṃ dānaṃ anavasesato sampādetvāti attho. Tattha **akittibrāhmaṇakāle** (cariyā. 1.1 ādayo; jā. 1.13.83 ādayo) **saṅkhabrāhmaṇakāle**ti (cariyā. 1.11 ādayo; jā. 1.10.39 ādayo) evamādīsu idha āgatesu anāgatesu ca **visayhaseṭṭhikāle** (jā. 1.4.157 ādayo) **velāmakāle**ti (a. ni. 9.20) evamādīsupi dānapāramiyā mahāpurisassa pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **sasapaṇḍitakāle**-

"Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajiṃ;
dānena me samo natthi, esā me dānapāramī"ti. (cariyā. 1. tassuddāna)-

Evaṃ (..0264) attapariccāgaṃ karontassa dānapāramī paramatthapāramī nāma jātā. Itaresu pana yathārahaṃ pārami-upapāramiyo veditabbā.

Sīlaṃ pūretvā asesatoti tathā anavasesato kāyiko saṃvaro, vācasiko saṃvaro, kāyikavācasiko saṃvaro, indriyasaṃvaro, bhojane mattaññutā, suvisuddhājīvatāti evamādikaṃ bodhisattasīlaṃ sampādentena sīlapāramisīla-upapāramisīlaparamatthapāramippabhedaṃ pūretabbaṃ sabbaṃ sīlaṃ pūretvā sammadeva sampādetvā. Idhāpi **sīlavanāgarājakāle** (cariyā. 2.1 ādayo; jā. 1.1.72) **campeyyanāgarājakāle**ti (cariyā. 2.20 ādayo; jā. 1.15.240 ādayo) evamādīsu idha āgatesu, anāgatesu ca **mahākapikāle** (cariyā. 3.67 ādayo; jā. 1.7.83 ādayo; 1.16.178 ādayo) **chaddantakāle**ti (jā. 1.16.97 ādayo) evamādīsu mahāsattassa sīlapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **saṅkhapālakāle**-

"Sūlehi vinivijjhante, koṭṭayantepi sattibhi;
bhojaputte na kuppāmi, esā me sīlapāramī"ti. (cariyā. 2.91)-

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa sīlapāramī paramatthapāramī nāma jātā. Itaresu pana yathārahaṃ pārami-upapāramiyo veditabbā.

Nekkhamme pāramiṃ gantvāti tathā tividhepi mahābhinikkhamane pāramiṃ paramukkaṃsaṃ gantvā. Tattha **yudhañjayakāle** (cariyā. 3.1 ādayo; jā. 1.11.73 ādayo) **somanassakumārakāle**ti (cariyā. 3.7 ādayo; jā. 1.15.211 ādayo) evamādīsu idha āgatesu, anāgatesu ca **hatthipālakumārakāle** (jā. 1.15.337 ādayo) **maghadevakāle**ti (ma. ni. 2.308 ādayo; jā. 1.1.9) evamādīsu mahārajjaṃ pahāya nekkhammapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **cūḷasutasomakāle**-

"Mahārajjaṃ hatthagataṃ, kheḷapiṇḍaṃva chaḍḍayiṃ;
cajato na hoti lagganaṃ, esā me nekkhammapāramī"ti. (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā; apa. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā);

Evaṃ nissaṅgatāya rajjaṃ chaḍḍetvā nikkhamantassa nekkhammapāramī paramatthapāramī nāma jātā. Itaresu pana yathārahaṃ pārami-upapāramiyo veditabbā.

Paṇḍite (..0265) **paripucchitvā**ti kiṃ kusalaṃ kiṃ akusalaṃ kiṃ sāvajjaṃ kiṃ anavajjanti-ādinā kusalādidhammavibhāgaṃ kammakammaphalavibhāgaṃ sattānaṃ upakārāvahaṃ anavajjakammāyatanasippāyatanavijjāṭṭhānādiṃ paṇḍite sappaññe paripucchitvā. Etena paññāpāramiṃ dasseti. Tattha **vidhurapaṇḍitakāle** (jā. 2.22.1346 ādayo) **mahāgovindapaṇḍitakāle** (dī. ni. 2.293 ādayo; cariyā 1.37 ādayo) **kudālapaṇḍitakāle** (jā. 1.1.70) **arakapaṇḍitakāle** (jā. 1.2.37 ādayo) **bodhiparibbājakakāle mahosadhapaṇḍitakāle**ti (jā. 2.22.590 ādayo) evamādīsu paññāpāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **senakapaṇḍitakāle**-

"Paññāya vicinantohaṃ, brāhmaṇaṃ mocayiṃ dukhā;
paññāya me samo natthi, esā me paññāpāramī"ti. (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā; apa. aṭṭha. 1.dūrenidānakkathā)-

Antobhastagataṃ sappaṃ dassentassa paññāpāramī paramatthapāramī nāma jātā. **Vīriyaṃ katvāna uttaman**ti sammāsambodhiṃ pāpetuṃ samatthatāya uttamaṃ padhānaṃ vīriyanti vividhampi vīriyapāramiṃ katvā uppādetvā. Tattha **mahāsīlavarājakāle** (jā. 1.1.51) **pañcāvudhakumārakāle** (jā. 1.1.55) **mahāvānarindakāle**ti (jā. 1.1.57) evamādīsu vīriyapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **mahājanakakāle**-

"Atīradassī jalamajjhe, hatā sabbeva mānusā;
cittassa aññathā natthi, esā me vīriyapāramī"ti. (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā; apa. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā)-

Evaṃ mahāsamuddaṃ tarantassa vīriyapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Khantiyā pāramiṃ gantvāti adhivāsanakhanti-ādi khantiparamukkaṃsabhāvaṃ pāpento khantiyā pāramiṃ paramakoṭiṃ gantvā, khantipāramiṃ sampādetvāti attho. Tattha **mahākapikāle** (cariyā. 3.67 ādayo; jā. 1.7.83 ādayo) **mahiṃsarājakāle** (jā. 1.3.82 ādayo) **rurumigarājakāle** (jā. 1.13.117 ādayo) **dhammadevaputtakāle**ti (jā. 1.11.26 ādayo) evamādīsu khantipāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **khantivādikāle**-

"Acetanaṃ (..0266) va koṭṭente, tiṇhena pharasunā mamaṃ;
kāsirāje na kuppāmi, esā me khantipāramī"ti. (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā; apa. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā)-

Evaṃ acetanabhāvena viya mahādukkhaṃ anubhavantassa khantipāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Katvā daḷhamadhiṭṭhānanti kusalasamādānādhiṭṭhānaṃ tassa tassa pāramisamādānassa tadupakārakasamādānassa ca adhiṭṭhānaṃ daḷhataraṃ asithilaṃ katvā, taṃ taṃ vatasamādānaṃ anivattibhāvena adhiṭṭhahitvāti attho. Tattha **jotipālakāle** (ma. ni. 2.282 ādayo) **sarabhaṅgakāle** (jā. 2.17.50 ādayo) **nemikāle**ti (cariyā. 1.40 ādayo; jā02.22.421 ādayo) evamādīsu adhiṭṭhānapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **temiyakumārakāle**-

"Mātāpitā na me dessā, attā me na ca dessiyo;
sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā vatamadhiṭṭhahin"ti. (cariyā. 3.65)-

Evaṃ jīvitaṃ pariccajitvā vataṃ adhiṭṭhahantassa adhiṭṭhānapāramī paramattha-

pāramī nāma jātā.

Saccavācānurakkhiyāti saccavācaṃ anurakkhitvā jīvitantarāyepi anariyavohāraṃ gūthaṃ viya jigucchanto pariharitvā sabbaso avisaṃvādibhāvaṃ rakkhitvā. Tattha **kapirājakāle** (cariyā. 3.67 ādayo) **saccatāpasakāle maccharājakāle**ti evamādīsu saccapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **mahāsutasomakāle**-

"Saccavācaṃ anurakkhanto, cajitvā mama jīvitaṃ;
mocesiṃ ekasataṃ khattiye, esā me saccapāramī"ti. (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā; apa. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā)-

Evaṃ jīvitaṃ cajitvā saccaṃ anurakkhantassa saccapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Mettāya (..0267) **pāramiṃ gantvā**ti sabbasattesu anodhiso hitūpasaṃhāralakkhaṇāya mettāya pāramiṃ paramukkaṃsataṃ patvā. Tattha **cūḷadhammapālakāle** (jā. 1.5.44 ādayo) **mahāsīlavarājakāle** (jā. 1.1.51) **sāmapaṇḍitakāle**ti (cariyā. 3.111 ādayo; jā. 2.22.296 ādayo) evamādīsu mettāpāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **suvaṇṇasāmakāle**-

"Na maṃ koci uttasati, napihaṃ bhāyāmi kassaci;
mettābalenupatthaddho, ramāmi pavane tadā"ti. (cariyā. 3.113)-

Evaṃ jīvitampi anoloketvā mettāyantassa mettāpāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Sammānanāvamānaneti sakkaccaṃ pūjāsakkārādinā sammānane oṭṭhubhanādinā avamānane ca sabbattha lokadhamme samako samacitto nibbikāro hutvā uttamaṃ anuttaraṃ labbaññutaṃ adhigatosmīti attho. Tattha **mahāvānarindakāle** (jā. 1.1.57) **kāsirājakāle khemabrāhmaṇakāle aṭṭhisenaparibbājakakāle**ti (jā. 1.7.54 ādayo) evamādīsu upekkhāpāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa **mahālomahaṃsakāle**-

"Susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upanidhāyahaṃ;
gāmaṇḍalā upāgantvā, rūpaṃ dassentinappakan"ti. (cariyā. 3.119)-

Evaṃ gāmadārakesu oṭṭhubhanādīhi ceva mālāgandhūpahārādīhi ca sukhadukkhaṃ uppādentesupi upekkhaṃ anativattantassa upekkhāpāramī paramatthapāramī nāma jātā. Iti bhagavā-

"Evaṃ bahubbidhaṃ dukkhaṃ, sampattī ca bahubbidhā;
bhavābhave anubhavitvā, patto sambodhimuttaman"ti.-

Sammāsambodhiṃ adhigantuṃ imasmiṃ bhaddakappe attanā kataṃ dukkaracariyaṃ saṅkhepeneva vatvā puna-

"Datvā dātabbakaṃ dānaṃ, sīlaṃ pūretvā asesato;
nekkhamme pāramiṃ gantvā, patto sambodhimuttamaṃ.
"Paṇḍite (..0268) paripucchitvā, vīriyaṃ katvāna muttamaṃ;
khantiyā pāramiṃ gantvā, patto sambodhimuttamaṃ.
"Katvā daḷhamadhiṭṭhānaṃ, saccavācānurakkhiya;
mettāya pāramiṃ gantvā, patto sambodhimuttamaṃ.
"Lābhālābhe yasāyase, sammānanāvamānane;
sabbattha samako hutvā, patto sambodhimuttaman"ti.-

Attanā sammadeva paripūritā dasa pāramiyo dasseti.

Pakiṇṇakakathā

Imasmiṃ (..0269) pana ṭhāne ṭhatvā mahābodhiyānapaṭipattiyaṃ ussāhajātānaṃ kulaputtānaṃ bodhisambhāresu nānappakārakosallatthaṃ sabbapāramīsu **pakiṇṇakakathā** kathetabbā.

Tatridaṃ pañhakammaṃ- kā panetā pāramiyo? Kenaṭṭhena pāramiyo? Kativividhā cetā? Ko tāsaṃ kamo? Kāni lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānāni? Ko paccayo? Ko saṃkileso? Kiṃ vodānaṃ? Ko paṭipakkho? Kā paṭipatti? Ko vibhāgo? Ko saṅgaho? Ko sampādanūpāyo? Kittakena kālena sampādanaṃ? Ko ānisaṃso? Kiṃ cetāsaṃ phalanti?

Tatridaṃ vissajjanaṃ- **kā panetā pāramiyo**ti? Taṇhāmānadiṭṭhīhi anupahatā karuṇūpāyakosallapariggahitā dānādayo guṇā pāramiyo.

Kenaṭṭhena pāramiyoti? Dānasīlādiguṇavisesayogena sattuttamatāya paramā mahāsattā bodhisattā, tesaṃ bhāvo kammaṃ vā pāramī, dānādikiriyā. Atha vā paratīti paramo, dānādiguṇānaṃ pūrako pālako cāti bodhisatto, paramassa ayaṃ, paramassa vā bhāvo, kammaṃ vā pāramī, dānādikiriyāva. Atha vā paraṃ sattaṃ attani mavati bandhati guṇavisesayogena, paraṃ vā adhikataraṃ majjati sujjhati saṃkilesamalato, paraṃ vā seṭṭhaṃ nibbānaṃ visesena mayati gacchati, paraṃ vā lokaṃ pamāṇabhūtena ñāṇavisesena idhalokaṃ viya munāti paricchindati, paraṃ vā ativiya sīlādiguṇagaṇaṃ attano santāne minoti pakkhipati, paraṃ vā attabhūtato dhammakāyato aññaṃ paṭipakkhaṃ vā tadanatthakaraṃ kilesacoragaṇaṃ mināti hiṃsatīti paramo, mahāsatto. Paramassa ayanti-ādi vuttanayena yojetabbaṃ. Pāre vā nibbāne majjati sujjhati satte ca sodheti, tattha vā satte mavati bandhati yojeti, taṃ vā mayati gacchati gameti ca, munāti vā taṃ yāthāvato (tattha vā satte minoti pakkhipati, kilesārayo vā sattānaṃ tattha mināti hiṃsatīti pāramī, mahāpuriso. Tassa bhāvo kammaṃ vā pāramitā, dānādikiriyāva. Iminā nayena pāramīsaddattho veditabbo.

Katividhāti? Saṅkhepato dasavidhā. Tā pana pāḷiyaṃ sarūpato āgatāyeva. Yathāha-

"Vicinanto tadā dakkhiṃ, paṭhamaṃ dānapāramiṃ;

pubbakehi mahesīhi, anuciṇṇaṃ mahāpathan"ti. (bu. vaṃ. 2.116)-
Ādi. Yathā cāha- "kati nu kho, bhante, buddhakārakā dhammā? Dasa kho, sāriputta, buddhakārakā dhammā. Katame dasa? Dānaṃ kho, sāriputta, buddhakārako dhammo, sīlaṃ, nekkhammaṃ, paññā, vīriyaṃ, khanti, saccaṃ, adhiṭṭhānaṃ, mettā, upekkhā buddhakārako dhammo. Ime kho, sāriputta, dasa buddhakārakā dhammā"ti. Idamavoca bhagavā, idaṃ vatvā sugato athāparaṃ etadavoca satthā-

"Dānaṃ sīlañca nekkhammaṃ, paññā vīriyena pañcamaṃ;
khanti saccamadhiṭṭhānaṃ, mettupekkhāti te dasā"ti. (bu. vaṃ. 1.76 thokaṃ visadisaṃ);

Keci pana "chabbidhā"ti vadanti. Taṃ etāsaṃ saṅgahavasena vuttaṃ. So pana saṅgaho parato āvi bhavissati.

Ko tāsaṃ kamoti? Ettha **kamo**ti desanākkamo, so ca paṭhamasamādānahetuko, samādānaṃ pavicayahetukaṃ, iti yathā ādimhi pavicitā samādinnā ca, tathā desitā. Tattha dānaṃ sīlassa bahūpakāraṃ sukarañcāti taṃ ādimhi vuttaṃ. Dānaṃ sīlapariggahitaṃ mahapphalaṃ hoti mahānisaṃsanti dānānantaraṃ sīlaṃ vuttaṃ. Sīlaṃ nekkhammapariggahitaṃ, nekkhammaṃ paññāpariggahitaṃ, paññā vīriyapariggahitā, vīriyaṃ khantipariggahitaṃ, khanti saccapariggahitā, saccaṃ adhiṭṭhānapariggahitaṃ, adhiṭṭhānaṃ mettāpariggahitaṃ, mettā (..0271) upekkhāpariggahitā mahapphalā hoti mahānisaṃsāti mettānantaramupekkhā vuttā. Upekkhā pana karuṇāpariggahitā karuṇā ca upekkhāpariggahitāti veditabbā. "Kathaṃ pana mahākāruṇikā bodhisattā sattesu upekkhakā hontī"ti? "Upekkhitabbayuttesu kañci kālaṃ upekkhakā honti, na pana sabbattha sabbadā cā"ti keci. Apare pana- "na sattesu upekkhakā, sattakatesu pana vippakāresu upekkhakā hontī"ti.

Aparo nayo- pacurajanesupi pavattiyā sabbasattasādhāraṇattā appaphalattā sukarattā ca ādimhi **dānaṃ** vuttaṃ. Sīlena dāyakapaṭiggāhakasuddhito parānuggahaṃ vatvā parapīḷānivattivacanato kiriyadhammaṃ vatvā akiriyadhammavacanato bhogasampattihetuṃ vatvā bhavasampattihetuvacanato ca dānassa anantaraṃ **sīlaṃ** vuttaṃ. Nekkhammena sīlasampattisiddhito kāyavacīsucaritaṃ vatvā manosucaritavacanato visuddhasīlassa sukheneva jhānasamijjhanato kammāparādhappahānena payogasuddhiṃ vatvā kilesāparādhappahānena āsayasuddhivacanato vītikkamappahānena cittassa pariyuṭṭhānappahānavacanato ca sīlassa anantaraṃ **nekkhammaṃ** vuttaṃ. Paññāya nekkhammassa siddhiparisuddhito jhānābhāvena paññābhāvavacanato "samādhipadaṭṭhānā hi paññā, paññāpaccupaṭṭhāno ca samādhi". Samathanimittaṃ vatvā upekkhānimittavacanato parahitajjhānena parahitakaraṇūpāyakosallavacanato ca nekkhammassa anantaraṃ **paññā** vuttā. Vīriyārambhena paññākiccasiddhito sattasuññatādhammanijjhānakkhantiṃ vatvā sattahitāya ārambhassa acchariyatāvacanato upekkhānimittaṃ vatvā paggahanimittavacanato nisammakāritaṃ vatvā uṭṭhānavacanato ca "nisammakārino hi uṭṭhānaṃ phalavisesamāvahatī"ti paññāya anantaraṃ **vīriyaṃ** vuttaṃ.

Vīriyena titikkhāsiddhito "vīriyavā hi āraddhavīriyattā sattasaṅkhārehi upanītaṃ

dukkhaṃ abhibhuyya viharati". Vīriyassa titikkhālaṅkārabhāvato "vīriyavato hi titikkhā sobhati". Paggahanimittaṃ vatvā samathanimittavacanato accārambhena uddhaccadosappahānavacanato "dhammanijjhānakkhantiyā hi uddhaccadoso pahīyati". Vīriyavato sātaccakaraṇavacanato "khantibahulo hi anuddhato sātaccakārī hoti". Appamādavato (..0272) parahitakiriyārambhe paccupakārataṇhābhāvavacanato "yāthāvato dhammanijjhāne hi sati taṇhā na hoti". Parahitārambhe paramepi parakatadukkhasahanatāvacanato ca vīriyassa anantaraṃ **khanti** vuttā. Saccena khantiyā cirādhiṭṭhānato apakārino apakārakhantiṃ vatvā tadupakārakaraṇe avisaṃvādavacanato khantiyā apavādavācāvikampanena bhūtavāditāya avijahanavacanato sattasuññatādhammanijjhānakkhantiṃ vatvā tadupabrūhitaññāṇasaccavacanato ca khantiyā anantaraṃ **saccaṃ** vuttaṃ.

Adhiṭṭhānena saccasiddhito "acalādhiṭṭhānassa hi virati sijjhati". Avisaṃvāditaṃ vatvā tattha acalabhāvavacanato "saccasandho hi dānādīsu paṭiññānurūpaṃ niccalova pavattati". Ñāṇasaccaṃ vatvā sambhāresu pavattiniṭṭhāpanavacanato "yathābhūtaññāṇavā hi bodhisambhāre adhiṭṭhāti, te ca niṭṭhāpeti paṭipakkhehi akampiyabhāvato"ti saccassa anantaraṃ **adhiṭṭhānaṃ** vuttaṃ. Mettāya parahitakaraṇasamādānādhiṭṭhānasiddhito adhiṭṭhānaṃ vatvā hitūpasaṃhāravacanato "bodhisambhāre hi adhitiṭṭhamāno mettāvihārī hoti". Acalādhiṭṭhānassa samādānāvikopanena samādānasambhavato ca adhiṭṭhānassa anantaraṃ **mettā** vuttā. Upekkhāya mettāvisuddhito sattesu hitūpasaṃhāraṃ vatvā tadaparādhesu udāsīnatāvacanato mettābhāvanaṃ vatvā tannissandabhāvanāvacanato hitakāmasattepi upekkhakoti acchariyaguṇatāvacanato ca mettāya anantaraṃ **upekkhā** vuttāti evametāsaṃ kamo veditabbo.

Kāni lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānānīti ettha avisesena tāva sabbāpi pāramiyo parānuggahalakkhaṇā, paresaṃ upakārakaraṇarasā, avikampanarasā vā, hitesitāpaccupaṭṭhānā, buddhattapaccupaṭṭhānā vā, mahākaruṇāpadaṭṭhānā, karuṇūpāyakosallapadaṭṭhānā vā.

Visesena pana yasmā karuṇūpāyakosallapariggahitā attūpakaraṇapariccāgacetanā **dānapāramitā,** karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ kāyavacīsucaritaṃ atthato akattabbaviratikattabbakaraṇacetanādayo ca **sīlapāramitā.** Karuṇūpāyakosallapariggahito ādīnavadassanapubbaṅgamo kāmabhavehi nikkhamanacittuppādo **nekkhammapāramitā,** karuṇūpāyakosallapariggahito dhammānaṃ sāmaññavisesalakkhaṇāvabodho **paññāpāramitā** (..0273). Karuṇūpāyakosallapariggahito kāyacittehi parahitārambho **vīriyapāramitā,** karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ sattasaṅkhārāparādhasahanaṃ adosappadhāno tadākārappavattacittuppādo **khantipāramitā,** karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ viraticetanādibhedaṃ avisaṃvādanaṃ **saccapāramitā,** karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ acalasamādānādhiṭṭhānaṃ tadākārappavatto cittuppādo **adhiṭṭhānapāramitā,** karuṇūpāyakosallapariggahito lokassa hitasukhūpasaṃhāro atthato abyāpādo **mettāpāramitā,** karuṇūpāyakosallapariggahitā anunayapaṭighaviddhaṃsanī iṭṭhāniṭṭhesu sattasaṅkhāresu samappavatti **upekkhāpāramitā.**

Tasmā pariccāgalakkhaṇā **dānapāramī,** deyyadhamme lobhaviddhaṃsanarasā,

anāsattipaccupaṭṭhānā, bhavavibhavasampattipaccupaṭṭhānā vā, pariccajitabbavatthupadaṭṭhānā. Sīlanalakkhaṇā **sīlapāramī,** samādhānalakkhaṇā patiṭṭhānalakkhaṇā cāti vuttaṃ hoti. Dussīlyaviddhaṃsanarasā, anavajjarasā vā, soceyyapaccupaṭṭhānā, hirottappapadaṭṭhānā. Kāmato ca bhavato ca nikkhamanalakkhaṇā **nekkhammapāramī,** tadādīnavavibhāvanarasā, tato eva vimukhabhāvapaccupaṭṭhānā, saṃvegapadaṭṭhānā. Yathāsabhāvapaṭivedhalakkhaṇā **paññāpāramī,** akkhalitapaṭivedhalakkhaṇā vā kusalissāsakhitta-usupaṭivedho viya, visayobhāsanarasā padīpo viya, asammohapaccupaṭṭhānā araññagatasudesiko viya, samādhipadaṭṭhānā, catusaccapadaṭṭhānā vā. Ussāhalakkhaṇā **vīriyapāramī,** upatthambhanarasā, asaṃsīdanapaccupaṭṭhānā, vīriyārambhavatthupadaṭṭhānā, saṃvegapadaṭṭhānā vā. Khamanalakkhaṇā **khantipāramī,** iṭṭhāniṭṭhasahanarasā, adhivāsanapaccupaṭṭhānā, avirodhapaccupaṭṭhānā vā, yathābhūtadassanapadaṭṭhānā. Avisaṃvādanalakkhaṇā **saccapāramī,** yathāsabhāvavibhāvanarasā, sādhutāpaccupaṭṭhānā, soraccapadaṭṭhānā. Bodhisambhāresu adhiṭṭhānalakkhaṇā **adhiṭṭhānapāramī,** tesaṃ paṭipakkhābhibhavanarasā, tattha acalatāpaccupaṭṭhānā, bodhisambhārapadaṭṭhānā. Hitākārappavattilakkhaṇā **mettāpāramī,** hitūpasaṃhārarasā, āghātavinayanarasā vā, sommabhāvapaccupaṭṭhānā, sattānaṃ manāpabhāvadassanapadaṭṭhānā. Majjhattākārappavattilakkhaṇā **upekkhāpāramī,** samabhāvadassanarasā, paṭighānunayavūpasamapaccupaṭṭhānā, kammassakatāpaccavekkhaṇapadaṭṭhānā.

Ettha (..0274) ca karuṇūpāyakosallapariggahitatā dānādīnaṃ

pariccāgādilakkhaṇassa visesanabhāvena vattabbā. Karuṇūpāyakosallapariggahitāni hi dānādīni bodhisattasantāne pavattāni dānādipāramiyo nāma honti.

Ko paccayoti? Abhinīhāro tāva pāramīnaṃ paccayo. Yo hi ayaṃ-

"Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu satthāradassanaṃ;
pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā;
aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī"ti. (bu. vaṃ. 2.59)-

Evaṃ vutto aṭṭhadhammasamodhānasampādito "tiṇṇo tāreyyaṃ mutto moceyyaṃ danto dameyyaṃ santo sameyyaṃ assattho assāseyyaṃ parinibbuto parinibbāpeyyaṃ suddho sodheyyaṃ buddho bodheyyan"ti-ādinayappavatto abhinīhāro. So avisesena sabbapāramīnaṃ paccayo. Tappavattiyā hi uddhaṃ pāramīnaṃ pavicayupaṭṭhānasamādānādhiṭṭhānanipphattiyo mahāpurisānaṃ sambhavanti.

Tattha **manussattan**ti manussattabhāvo. Manussattabhāveyeva hi ṭhatvā buddhattaṃ patthentassa patthanā samijjhati, na nāgasupaṇṇādijātīsu ṭhitassa. Kasmāti ce? Buddhabhāvassa ananucchavikabhāvato.

Liṅgasampattīti manussattabhāve ṭhitassāpi purisasseva patthanā samijjhati, na itthiyā na paṇḍakanapuṃsaka-ubhatobyañjanakānaṃ vā samijjhati. Kasmāti ce? Yathāvuttakāraṇato lakkhaṇapāripūriyā abhāvato ca. Vuttañcetaṃ- "aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ itthī arahaṃ assa sammāsambuddho"ti (a. ni. 1.279; vibha. 809) vitthāro. Tasmā manussajātikassāpi itthiliṅge ṭhitassa paṇḍakādīnaṃ vā patthanā na samijjhati.

Hetūti upanissayasampatti. Manussapurisassāpi hi upanissayasampannasseva hetusampattiyā patthanā samijjhati, na itarassa.

Satthāradassananti (..0275) satthusammukhībhāvo. Dharamānakabuddhasseva hi santike patthentassa patthanā samijjhati, parinibbute pana bhagavati cetiyassa santike vā bodhimūle vā paṭimāya vā paccekabuddhabuddhasāvakānaṃ vā santike patthanā na samijjhati. Kasmā? Adhikārassa balavabhāvābhāvato. Buddhānaṃ eva pana santike patthanā samijjhati, ajjhāsayassa uḷārabhāvena tadadhikārassa balavabhāvāpattito.

Pabbajjāti buddhassa bhagavato santike patthentassāpi kammakiriyavādīsu tāpasesu vā bhikkhūsu vā pabbajitasseva patthanā samijjhati, no gihiliṅge ṭhitassa. Kasmā? Buddhabhāvassa ananucchavikabhāvato. Pabbajitā eva hi mahābodhisattā sammāsambodhiṃ adhigacchanti, na gahaṭṭhabhūtā, tasmā paṇidhānakāle ca pabbajjāliṅgaṃ eva hi yuttarūpaṃ kiñca guṇasampatti-adhiṭṭhānabhāvato.

Guṇasampattīti abhiññādiguṇasampadā. Pabbajitassāpi hi aṭṭhasamāpattilābhino pañcābhiññasseva patthanā samijjhati, na yathāvuttaguṇasampattiyā virahitassa. Kasmā? Pāramipavicayassa asamatthabhāvato, upanissayasampattiyā abhiññāsampattiyā ca samannāgatattā mahāpurisā katābhinīhārā sayameva pāramī pavicetuṃ samatthā honti.

Adhikāroti adhiko upakāro. Yathāvuttaguṇasampannopi hi yo attano jīvitampi buddhānaṃ pariccajitvā tasmiṃ kāle adhikaṃ upakāraṃ karoti, tasseva abhinīhāro samijjhati, na itarassa.

Chandatāti kattukāmatākusalacchando. Yassa hi yathāvuttadhammasamannāgatassa buddhakārakadhammānaṃ atthāya mahanto chando mahatī patthanā mahatī kattukāmatā atthi, tasseva samijjhati, na itarassa.

Tatridaṃ chandamahantatāya opammaṃ- yo sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekodakībhūtaṃ attano bāhubaleneva uttaritvā pāraṃ gantuṃ samattho, so buddhattaṃ (..0276) pāpuṇātīti sutvā taṃ dukkarato adahanto "ahaṃ taṃ uttaritvā pāraṃ gamissāmī"ti chandajāto hoti, na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo sakalacakkavāḷaṃ vītaccikānaṃ vigatadhūmānaṃ aṅgārānaṃ pūraṃ pādehi akkamanto atikkamitvā parabhāgaṃ pāpuṇituṃ samattho ...pe... na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo sakalacakkavāḷaṃ sattisūlehi sunisitaphalehi nirantaraṃ ākiṇṇaṃ pādehi akkamanto atikkamitvā ...pe... na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo sakalacakkavāḷaṃ nirantaraṃ ghanaveḷugumbasañchannaṃ kaṇṭakalatāvanagahanaṃ vinivijjhitvā parabhāgaṃ gantuṃ samattho ...pe... na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo "cattāri asaṅkhyeyyāni satasahassañca kappe niraye paccitvā buddhattaṃ pattabban"ti sutvā taṃ dukkarato adahanto "ahaṃ tattha paccitvā buddhattaṃ pāpuṇissāmī"ti chandajāto hoti, na tattha saṅkocaṃ āpajjatīti evamādinā nayena ettha chandassa mahantabhāvo veditabbo.

Evaṃ aṭṭhaṅgasamannāgato panāyaṃ abhinīhāro atthato tesaṃ aṭṭhannaṃ aṅgānaṃ samodhānena tathāpavatto cittuppādoti veditabbo. So sammadeva sammāsambodhiyā paṇidhānalakkhaṇo. "Aho vatāhaṃ anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjheyyaṃ, sabbasattānaṃ hitasukhaṃ nipphādeyyan"ti evamādipatthanāraso, bodhisambhārahetubhāvapaccupaṭṭhāno, mahākaruṇāpadaṭṭhāno, upanissayasampattipadaṭṭhāno vā. Acinteyyaṃ buddhabhūmiṃ aparimāṇaṃ sattalokahitañca ārabbha pavattiyā sabbabuddhakārakadhammamūlabhūto paramabhaddako paramakalyāṇo aparimeyyappabhāvo puññavisesoti daṭṭhabbo.

Yassa ca uppattiyā saheva mahāpuriso mahābodhiyānapaṭipattiṃ otiṇṇo nāma hoti niyatabhāvasamadhigamanato tato anivattanasabhāvattā bodhisattoti samaññaṃ paṭilabhati, sabbabhāvena sammāsambodhiyaṃ samāsattamānasatā bodhisambhārasikkhāsamatthatā cassa santiṭṭhati. Yathāvuttābhinīhārasamijjhanena hi mahāpurisā sabbaññutaññāṇādhigamanapubbaliṅgena sayambhuñāṇena sammadeva sabbapāramiyo pavicinitvā samādāya anukkamena paripūrenti. Tathā katamahābhinīhāro hi sumedhapaṇḍito paṭipajji. Yathāha-

"Handa (..0277) buddhakare dhamme, vicināmi ito cito;
uddhaṃ adho dasa disā, yāvatā dhammadhātuyā;
vicinanto tadā dakkhiṃ, paṭhamaṃ dānapāramin"ti. (bu. vaṃ. 2.115-116)-

Vitthāro. Tassa ca abhinīhārassa cattāro paccayā cattāro hetū cattāri ca balāni veditabbāni.

Tattha katame **cattāro paccayā**? Idha mahāpuriso passati tathāgataṃ mahatā buddhānubhāvena acchariyabbhutaṃ pāṭihāriyaṃ karontaṃ. Tassa taṃ nissāya taṃ ārammaṇaṃ katvā mahābodhiyaṃ cittaṃ santiṭṭhati- "mahānubhāvā vatāyaṃ dhammadhātu, yassā suppaṭividdhattā bhagavā evaṃ acchariyabbhutadhammo

acinteyyānubhāvo cā"ti. So tameva mahānubhāvadassanaṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ **paṭhamo paccayo** mahābhinīhārāya.

Na heva kho passati tathāgatassa yathāvuttaṃ mahānubhāvataṃ, api ca kho suṇāti "ediso ca ediso ca bhagavā"ti. So taṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ **dutiyo paccayo** mahābhinīhārāya.

Na heva kho passati tathāgatassa yathāvuttaṃ mahānubhāvataṃ, napi taṃ parato suṇāti, api ca kho tathāgatassa dhammaṃ desentassa "dasabalasamannāgato, bhikkhave, tathāgato"ti-ādinā (saṃ. ni. 2.21-22) buddhānubhāvapaṭisaṃyuttaṃ dhammaṃ suṇāti. So taṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ **tatiyo paccayo** mahābhinīhārāya.

Na heva kho passati tathāgatassa yathāvuttaṃ mahānubhāvataṃ, napi taṃ parato suṇāti, napi tathāgatassa dhammaṃ suṇāti, api ca kho uḷārajjhāsayo kalyāṇādhimuttiko "ahametaṃ buddhavaṃsaṃ buddhatantiṃ buddhapaveṇiṃ buddhadhammataṃ paripālessāmī"ti yāvadeva dhammaṃ eva sakkaronto garukaronto mānento pūjento dhammaṃ apacāyamāno taṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ **catuttho paccayo** mahābhinīhārāya.

Tattha (..0278) katame **cattāro hetū** mahābhinīhārāya? Idha mahāpuriso pakatiyā upanissayasampannova hoti purimakesu buddhesu katādhikāro. Ayaṃ **paṭhamo hetu** mahābhinīhārāya. Puna caparaṃ mahāpuriso pakatiyā karuṇājjhāsayo hoti karuṇādhimutto sattānaṃ dukkhaṃ apanetukāmo api ca attano kāyajīvitaṃ pariccajitvā. Ayaṃ **dutiyo hetu** mahābhinīhārāya. Puna caparaṃ mahāpuriso sakalatopi vaṭṭadukkhato sattahitāya ca dukkaracariyato sucirampi kālaṃ ghaṭento vāyamanto anibbinno hoti anutrāsī yāva icchitatthanipphatti. Ayaṃ **tatiyo hetu** mahābhinīhārāya. Puna caparaṃ mahāpuriso kalyāṇamittasannissito hoti, yo ahitato nivāreti, hite patiṭṭhapeti. Ayaṃ **catuttho hetu** mahābhinīhārāya.

Tatrāyaṃ mahāpurisassa upanissayasampadā- ekantenevassa yathā ajjhāsayo sambodhininno hoti sambodhipono sambodhipabbhāro, tathā sattānaṃ hitacariyā. Yato cānena purimabuddhānaṃ santike sambodhiyā paṇidhānaṃ kataṃ hoti manasā vācāya ca "ahampi ediso sammāsambuddho hutvā sammadeva sattānaṃ hitasukhaṃ nipphādeyyan"ti. Evaṃ sampannūpanissayassa panassa imāni upanissayasampattiyā liṅgāni bhavanti yehi samannāgatassa sāvakabodhisattehi ca paccekabodhisattehi ca mahāviseso mahantaṃ nānākaraṇaṃ paññāyati indriyato paṭipattito kosallato ca. Idha upanissayasampanno mahāpuriso yathā visadindriyo hoti visadañāṇo, na tathā itare. Parahitāya paṭipanno hoti, na attahitāya. Tathā hi so yathā bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ paṭipajjati, na tathā itare. Tattha ca kosallaṃ āvahati ṭhānuppattikapaṭibhānena ṭhānāṭhānakusalatāya ca.

Tathā mahāpuriso pakatiyā dānajjhāsayo hoti dānābhirato, sati deyyadhamme deti eva, na dānato saṅkocaṃ āpajjati, satataṃ samitaṃ saṃvibhāgasīlo hoti,

pamuditova deti ādarajāto, na udāsīnacitto, mahantampi dānaṃ datvā na ca dānena santuṭṭho hoti, pageva appaṃ, paresañca ussāhaṃ janento dāne vaṇṇaṃ bhāsati, dānapaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ karoti, aññe ca paresaṃ dente disvā attamano (..0279) hoti, bhayaṭṭhānesu ca paresaṃ abhayaṃ detīti evamādīni dānajjhāsayassa mahāpurisassa dānapāramiyā liṅgāni.

Tathā pāṇātipātādīhi pāpadhammehi hirīyati ottappati, sattānaṃ aviheṭhanajātiko hoti sorato sukhasīlo asaṭho amāyāvī ujujātiko suvaco sovacassakaraṇīyehi dhammehi samannāgato mudujātiko atthaddho anatimānī, parasantakaṃ nādiyati antamaso tiṇasalākaṃ upādāya, attano hatthe nikkhittaṃ iṇaṃ vā gahetvā paraṃ na visaṃvādeti, parasmiṃ vā attano santake byāmūḷhe vissarite vā taṃ saññāpetvā paṭipādeti yathā taṃ na parahatthagataṃ hoti, aloluppo hoti, parapariggahesu pāpakaṃ cittampi na uppādeti, itthibyasanādīni dūrato parivajjeti, saccavādī saccasandho bhinnānaṃ sandhātā sahitānaṃ anuppadātā, piyavādī mihitapubbaṅgamo pubbabhāsī atthavādī dhammavādī anabhijjhālu abyāpannacitto aviparītadassano, kammassakataññāṇena saccānulomikañāṇena kataññū katavedī vuddhāpacāyī suvisuddhājīvo dhammakāmo parepi dhamme samādapetā sabbena sabbaṃ akiccato satte nivāretā kiccesu patiṭṭhapetā attanā ca tattha kicce yogaṃ āpajjitā, katvā vā pana sayaṃ akattabbaṃ sīghaññeva tato paṭivirato hotīti evamādīni sīlajjhāsayassa mahāpurisassa sīlapāramiyā liṅgāni.

tassa pāpakā vitakkā cittaṃ anvāssavanti, vivekagatassa cassa appakasireneva cittaṃ samādhiyati, amittapakkhepi tuvaṭaṃ mettacittatā santiṭṭhati, pageva itarasmiṃ, satimā ca hoti cirakatampi cirabhāsitampi saritā anussaritā, medhāvī ca hoti dhammojapaññāya samannāgato, nipako ca hoti tāsu tāsu itikattabbatāsu, āraddhavīriyo ca hoti sattānaṃ hitakiriyāsu, khantibalasamannāgato ca hoti sabbasaho, acalādhiṭṭhāno ca hoti daḷhasamādāno, ajjhupekkhako ca hoti upekkhāṭhānīyesu dhammesūti evamādīni mahāpurisassa nekkhammajjhāsayādīnaṃ vasena nekkhammapārami-ādīnaṃ liṅgāni veditabbāni.

Evametehi (..0280) bodhisambhāraliṅgehi samannāgatassa mahāpurisassa yaṃ vuttaṃ "mahābhinīhārāya kalyāṇamittasannissayo hetū"ti. Tatridaṃ saṅkhepato kalyāṇamittalakkhaṇaṃ- idha kalyāṇamitto saddhāsampanno hoti sīlasampanno sutasampanno cāgasampanno vīriyasampanno satisampanno samādhisampanno paññāsampanno. Tattha saddhāsampattiyā saddahati tathāgatassa bodhiṃ kammaphalañca, tena sammāsambodhiyā hetubhūtaṃ sattesu hitesitaṃ na pariccajati, sīlasampattiyā sattānaṃ piyo hoti manāpo garu bhāvanīyo codako pāpagarahī vattā vacanakkhamo, sutasampattiyā sattānaṃ hitasukhāvahaṃ gambhīraṃ dhammakathaṃ kattā hoti, cāgasampattiyā appiccho hoti santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho, vīriyasampattiyā āraddhavīriyo hoti sattānaṃ hitapaṭipattiyaṃ, satisampattiyā upaṭṭhitasati hoti anavajjadhammesu, samādhisampattiyā avikkhitto hoti samāhitacitto, paññāsampattiyā aviparītaṃ pajānāti, so satiyā kusalākusalānaṃ dhammānaṃ gatiyo samanvesamāno paññāya sattānaṃ hitāhitaṃ yathābhūtaṃ jānitvā samādhinā tattha ekaggacitto hutvā vīriyena ahitā satte nisedhetvā hite niyojeti. Tenāha-

"Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhamo;
gambhīrañca kathaṃ kattā, no caṭṭhāne niyojako"ti. (a. ni. 7.37; netti. 113)-

Evaṃ guṇasamannāgatañca kalyāṇamittaṃ upanissāya mahāpuriso attano upanissayasampattiṃ sammadeva pariyodapeti. Suvisuddhāsayapayogo ca hutvā catūhi balehi samannāgato na cireneva aṭṭhaṅge samodhānetvā mahābhinīhāraṃ karonto bodhisattabhāve patiṭṭhahati anivattidhammo niyato sambodhiparāyano.

Tassimāni **cattāri balāni. Ajjhattikabalaṃ** yā sammāsambodhiyaṃ attasannissayā dhammagāravena abhiruci ekantaninnajjhāsayatā, yāya mahāpuriso attādhipati lajjāpassayo abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti. **Bāhirabalaṃ** yā sammāsambodhiyaṃ parasannissayā abhiruci ekantaninnajjhāsayatā, yāya mahāpuriso (..0281) lokādhipati mānāpassayo abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti. **Upanissayabalaṃ** yā sammāsambodhiyaṃ upanissayasampattiyā abhiruci ekantaninnajjhāsayatā, yāya mahāpuriso tikkhindriyo visadadhātuko satisannissayo abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti. **Payogabalaṃ** yā sammāsambodhiyaṃ tajjā payogasampadā sakkaccakāritā sātaccakāritā, yāya mahāpuriso visuddhapayogo nirantarakārī abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti.

Evamayaṃ catūhi paccayehi catūhi hetūhi catūhi ca balehi sampannasamudāgamo aṭṭhaṅgasamodhānasampādito abhinīhāro pāramīnaṃ paccayo mūlakāraṇabhāvato. Yassa ca pavattiyā mahāpurise **cattāro acchariyā abbhutā dhammā** patiṭṭhahanti, sabbasattanikāyaṃ attano orasaputtaṃ viya piyacittena pariggaṇhāti. Na cassa cittaṃ puttasaṃkilesavasena saṃkilissati. Sattānaṃ hitasukhāvaho cassa ajjhāsayo payogo ca hoti. Attano ca buddhakārakadhammā uparūpari vaḍḍhanti paripaccanti ca. Yato ca mahāpuriso uḷāratamena puññābhisandena kusalābhisandena pavattiyā paccayena sukhassāhārena samannāgato sattānaṃ dakkhiṇeyyo uttamagāravaṭṭhānaṃ asadisaṃ puññakkhettañca hoti. Evamanekaguṇo anekānisaṃso mahābhinīhāro pāramīnaṃ paccayoti veditabbo.

Yathā ca abhinīhāro, evaṃ mahākaruṇā upāyakosallañca. Tattha **upāyakosallaṃ** nāma dānādīnaṃ bodhisambhārabhāvassa nimittabhūtā paññā, yāhi mahākaruṇūpāyakosallatāhi mahāpurisānaṃ attasukhanirapekkhatā nirantaraṃ parahitakaraṇapasutatā sudukkarehipi mahābodhisattacaritehi visādābhāvo pasādasambuddhidassanasavanānussaraṇakālesupi sattānaṃ hitasukhappaṭilābhahetubhāvo ca sampajjati. Tathā hissa paññāya buddhabhāvasiddhi, karuṇāya buddhakammasiddhi, paññāya sayaṃ tarati, karuṇāya pare tāreti, paññāya paradukkhaṃ parijānāti, karuṇāya paradukkhapatikāraṃ ārabhati, paññāya ca dukkhe nibbindati, karuṇāya (..0282) dukkhaṃ sampaṭicchati, tathā paññāya nibbānābhimukho hoti, karuṇāya vaṭṭaṃ pāpuṇāti, tathā karuṇāya saṃsārābhimukho hoti, paññāya tatra nābhiramati, paññāya ca sabbattha virajjati, karuṇānugatattā na ca na sabbesaṃ anuggahāya pavatto, karuṇāya sabbepi anukampati, paññānugatattā na ca na sabbattha virattacitto, paññāya ca ahaṃkāramamaṃkārābhāvo, karuṇāya ālasiyadīnatābhāvo, tathā paññākaruṇāhi yathākkamaṃ attaparanāthatā dhīravīrabhāvo, anattantapa-aparantapatā, attahitaparahitanipphatti, nibbhayābhiṃsanakabhāvo, dhammādhipatilokādhipatitā, kataññupubbakāribhāvo, mohataṇhāvigamo, vijjācaraṇasiddhi, balavesārajjanipphattīti sabbassāpi pāramitāphalassa visesena upāyabhāvato paññākaruṇā pāramīnaṃ paccayo. Idañca dvayaṃ pāramīnaṃ viya paṇidhānassāpi paccayo.

Tathā ussāha-ummaṅga-avatthānahitacariyā ca pāramīnaṃ paccayāti veditabbā, yā buddhabhāvassa uppattiṭṭhānatāya **buddhabhūmiyo**ti vuccanti. Tattha **ussāho** nāma bodhisambhārānaṃ abbhussahanavīriyaṃ. **Ummaṅgo** nāma bodhisambhāresu upāyakosallabhūtā paññā. **Avatthānaṃ** nāma adhiṭṭhānaṃ acalādhiṭṭhānatā. **Hitacariyā** nāma mettābhāvanā karuṇābhāvanā ca.

Tathā nekkhammapaviveka-alobhādosāmohanissaraṇappabhedā **cha ajjhāsayā.** Nekkhammajjhāsayā hi bodhisattā honti kāmesu gharāvāse ca dosadassāvino, tathā pavivekajjhāsayā saṅgaṇikāya dosadassāvino, alobhajjhāsayā lobhe dosadassāvino, adosajjhāsayā dose dosadassāvino, amohajjhāsayā mohe dosadassāvino, nissaraṇajjhāsayā sabbabhavesu dosadassāvinoti. Tasmā ete bodhisattānaṃ cha ajjhāsayā dānādīnaṃ pāramīnaṃ paccayāti veditabbā. Na hi lobhādīsu ādīnavadassanena alobhādīnaṃ adhikabhāvena ca vinā dānādipāramiyo sambhavanti, alobhādīnañhi adhikabhāvena pariccāgādininnacittatā alobhajjhāsa-

yāditāti veditabbā.

Yathā (..0283) cete evaṃ dānajjhāsayatādayopi bodhiyā carantānaṃ bodhisattānaṃ dānādipāramīnaṃ paccayo. Dānajjhāsayatāya hi bodhisattā tappaṭipakkhe macchere dosadassāvino hutvā sammadeva dānapāramiṃ paripūrenti. Sīlajjhāsayatāya dussīlye dosadassāvino hutvā sammadeva sīlapāramiṃ paripūrenti. Nekkhammajjhāsayatāya kāmesu gharāvāse ca, yathābhūtañāṇajjhāsayatāya aññāṇe vicikicchāya ca, vīriyajjhāsayatāya kosajje, khantiyajjhāsayatāya akkhantiyaṃ, saccajjhāsayatāya visaṃvāde, adhiṭṭhānajjhāsayatāya anadhiṭṭhāne, mettājjhāsayatāya byāpāde, upekkhājjhāsayatāya lokadhammesu ādīnavadassāvino hutvā sammadeva nekkhammādipāramiyo paripūrenti. Dānajjhāsayatādayo dānādipāramīnaṃ nipphattikāraṇattā paccayo.

Tathā apariccāgapariccāgādīsu yathākkamaṃ ādīnavānisaṃsapaccavekkhaṇā dānādipāramīnaṃ paccayo. Tatthāyaṃ paccavekkhaṇāvidhikhettavatthuhiraññasuvaṇṇagomahiṃsadāsidāsaputtadārādipariggahabyāsattacittānaṃ sattānaṃ khettādīnaṃ vatthukāmabhāvena bahupatthanīyabhāvato rājacorādisādhāraṇabhāvato vivādādhiṭṭhānato sapattakaraṇato nissārato paṭilābhaparipālanesu paraviheṭhanahetuto vināsanimittañca sokādi-anekavihitabyasanāvahato tadāsattinidānañca maccheramalapariyuṭṭhitacittānaṃ apāyūpapattihetubhāvatoti evaṃ vividhavipulānatthāvahāni pariggahavatthūni nāma. Tesaṃ pariccāgoyeva eko sotthibhāvoti pariccāge appamādo karaṇīyo.

Api ca yācako yācamāno attano guyhassa ācikkhanato “mayhaṃ vissāsiko”ti ca, “pahāya gamanīyamattano santakaṃ gahetvā paralokaṃ yāhīti mayhaṃ upadesako”ti ca, “āditte viya agāre maraṇagginā āditte loke tato mayhaṃ santakassa apavāhakasahāyo”ti ca, “apavāhitassa cassa ajhāpananikkhepaṭṭhānabhūto”ti ca dānasaṅkhāte kalyāṇakammasmiṃ sahāyabhāvato sabbasampattīnaṃ aggabhūtāya paramadullabhāya buddhabhūmiyā sampattihetubhāvato ca “paramo kalyāṇamitto”ti ca paccavekkhitabbaṃ.

Tathā (..0284) “uḷāre kammani anenāhaṃ sambhāvito, tasmā sā sambhāvanā avitathā kātabbā”ti ca, “ekantabheditāya jīvitassa ayācitenāpi mayā dātabbaṃ, pageva yācitenā”ti ca, “uḷārajjhāsayehi gavesitvāpi dātabbato sayamevāgato mama puññenā”ti ca “yācakassa dānāpadesena mayhamevāyamanuggaho”ti ca, “ahaṃ viya ayaṃ sabbopi loko mayā anuggahetabbo”ti ca, “asati yācake kathaṃ mayhaṃ dānapāramī pūreyyā”ti ca, “yācakānameva catthāya mayā sabbo pariggahetabbo”ti ca, “maṃ ayācitvāva mama santakaṃ yācakā kadā sayameva gaṇheyyun”ti ca, “kathamahaṃ yācakānaṃ piyo cassaṃ manāpo”ti ca, “kathaṃ vā te mayhaṃ piyā cassu manāpā”ti ca, “kathaṃ vāhaṃ dadamāno datvāpi ca attamano cassaṃ pamudito pītisomanassajāto”ti ca, “kathaṃ vā me yācakā bhaveyyuṃ uḷāro ca dānajjhāsayo”ti ca, “kathaṃ vāhamayācito eva yācakānaṃ hadayamaññāya dadeyyan”ti ca, “sati dhane yācake ca apariccāgo mahatī mayhaṃ vañcanā”ti ca, “kathaṃ vāhaṃ attano aṅgāni jīvitaṃ vāpi yācakānaṃ pariccajeyyan”ti ca pariccāganinnatā upaṭṭhapetabbā. Api ca “attho nāmāyaṃ nirapekkhaṃ dāyakamanugacchati, yathā taṃ nirapekkhaṃ khepakaṃ kiṭako”ti

ca atthe nirapekkhatāya cittaṃ uppādetabbaṃ.

Yācamāno pana yadi piyapuggalo hoti, "piyo maṃ yācatī"ti somanassaṃ uppādetabbaṃ. Atha udāsīnapuggalo hoti, "ayaṃ maṃ yācamāno addhā iminā pariccāgena mitto hotī"ti somanassaṃ uppādetabbaṃ. Dadantopi hi yācakānaṃ piyo hotīti. Atha pana verī puggalo yācati, "paccatthiko maṃ yācati, ayaṃ maṃ yācamāno addhā iminā pariccāgena verī piyo mitto hotī"ti visesena somanassaṃ uppādetabbaṃ. Evaṃ piyapuggale viya majjhattaveripuggalesupi mettāpubbaṅgamaṃ karuṇaṃ upaṭṭhapetvāva dātabbaṃ.

Sace panassa cirakālaparibhāvitattā lobhassa deyyadhammavisayā lobhadhammā uppajjeyyuṃ, tena bodhisattapaṭiññena iti paṭisañcikkhitabbaṃ "nanu tayā sappurisasambodhāya abhinīhāraṃ karontena sabbasattānaṃ upakāratthāya ayaṃ kāyo nissaṭṭho tappariccāgamayañca puññaṃ, tattha nāma (..0285) te bāhirepi vatthusmiṃ abhisaṅgappavatti hatthisinānasadisī hoti, tasmā tayā na katthaci saṅgo uppādetabbo. Seyyathāpi nāma mahato bhesajjarukkhassa tiṭṭhato mūlaṃ mūlatthikā haranti, papaṭikaṃ tacaṃ khandhaṃ viṭapaṃ sāraṃ sākhaṃ palāsaṃ pupphaṃ phalaṃ phalatthikā haranti, na tassa rukkhassa 'mayhaṃ santakaṃ ete harantī'ti vitakkasamudācāro hoti, evameva sabbalokahitāya ussukkamāpajjantena mayā mahādukkhe akataññuke niccāsucimhi kāye paresaṃ upakārāya viniyujjamāne aṇumattopi micchāvitakko na uppādetabbo. Ko vā ettha viseso ajjhattikabāhiresu mahābhūtesu ekantabhedanavikiraṇaviddhaṃsanadhammesu, kevalaṃ pana sammohavijambhitametaṃ, yadidaṃ etaṃ mama esohamasmi eso me attāti abhiniveso. Tasmā bāhiresu viya ajjhattikesupi karacaraṇanayanādīsu maṃsādīsu ca anapekkhena hutvā 'taṃ tadatthikā harantū'ti nissaṭṭhacittena bhavitabban"ti.

Evaṃ paṭisañcikkhato cassa sambodhāya pahitattassa kāyajīvitesu nirapekkhassa appakasireneva kāyavacīmanokammāni suvisuddhāni honti. So suvisuddhakāyavacīmanokammanto visuddhājīvo ñāyapaṭipattiyaṃ ṭhito apāyupāyakosallasamannāgamena

bhiyyosomattāya deyyadhammapariccāgena abhayadānasaddhammadānehi ca sabbasatte anuggaṇhituṃ samattho hotīti ayaṃ tāva dānapāramiyaṃ paccavekkhaṇānayo.

Sīlapāramiyaṃ pana evaṃ paccavekkhitabbaṃ– idañhi sīlaṃ nāma gaṅgodakādīhi visodhetuṃ asakkuṇeyyassa dosamalassa vikkhālanajalaṃ, haricandanādīhi vinetuṃ asakkuṇeyyassa rāgādipariḷāhassa vinayanaṃ, hāramakuṭakuṇḍalādīhi pacurajanālaṅkārehi asādhāraṇo sādhūnaṃ alaṅkāraviseso, sabbadisāvāyanato akittimo sabbakālānurūpo ca surabhigandho, khattiyamahāsālādīhi devatāhi ca vandanīyādibhāvāvahanato paramo vasīkaraṇamanto, cātumahārājikādidevalokārohaṇasopānapanti, jhānābhiññānaṃ adhigamūpāyo, nibbānamahānagarassa sampāpakamaggo, sāvakabodhipaccekabodhisammāsambodhīnaṃ patiṭṭhānabhūmi, yaṃ yaṃ vā panicchitaṃ patthitaṃ, tassa tassa samijjhanūpāyabhāvato cintāmaṇikapparukkhādike ca atiseti.

Vuttañcetaṃ (..0286) bhagavatā– "ijjhati, bhikkhave, sīlavato cetopaṇidhivisuddhattā"ti (dī. ni. 3.337; a. ni. 8.35). Aparampi vuttaṃ– "ākaṅkheyya ce, bhikkhave, bhikkhu 'sabrahmacārīnaṃ piyo ca assaṃ manāpo ca garu ca bhāvanīyo cā'ti, sīlesvevassa paripūrakārī"ti-ādi (ma. ni. 1.65). Tathā "avippaṭisāratthāni kho, ānanda, kusalāni sīlānī"ti (a. ni. 11.1). "Pañcime, gahapatayo, ānisaṃsā sīlavato sīlasampadāyā"ti-ādisuttānañca (dī. ni. 2.150; 3.316; a. ni. 5.213; mahāva. 285) vasena sīlassa guṇā paccavekkhitabbā. Tathā **aggikkhandhopama**suttādīnaṃ (a. ni. 7.72) vasena sīlavirahe ādīnavā. Pītisomanassanimittato attānuvādaparāpavādadaṇḍaduggatibhayābhāvato viññūhi pāsaṃsabhāvato avippaṭisārahetuto sotthiṭṭhānato atijanasāpateyyādhipateyyāyurūpaṭṭhānabandhumittasampattīnaṃ atisayanato ca sīlaṃ paccavekkhitabbaṃ. Sīlavato hi attano sīlasampadāhetu mahantaṃ pītisomanassaṃ uppajjati– "kataṃ vata mayā kusalaṃ, kataṃ kalyāṇaṃ, kataṃ bhīruttāṇan"ti.

Tathā sīlavato attā na upavadati, na pare viññū, daṇḍaduggatibhayānaṃ sambhavo eva natthi. "Sīlavā purisapuggalo kalyāṇadhammo"ti viññūnaṃ pāsaṃso hoti. Tathā sīlavato yvāyaṃ "kataṃ vata mayā pāpaṃ, kataṃ luddakaṃ, kataṃ kibbisan"ti dussīlassa vippaṭisāro uppajjati, so na hoti. Sīlañca nāmetaṃ appamādādhiṭṭhānato bhogabyasanādiparihāramukhena mahato atthassa sādhanato maṅgalabhāvato ca paramaṃ sotthiṭṭhānaṃ, nihīnajaccopi sīlavā khattiyamahāsālādīnaṃ pūjanīyo hotīti kulasampattiṃ atiseti sīlasampadā, "taṃ kiṃ maññasi, mahārāja? Idha te assa dāso kammakaro"ti-ādivacanañcettha (dī. ni. 1. 186) sādhakaṃ. Corādīhi asādhāraṇato paralokānugamanato mahapphalabhāvato samathādiguṇādhiṭṭhānato ca bāhiradhanaṃ atiseti sīlaṃ. Paramassa cittissariyassa adhiṭṭhānabhāvato khattiyādīnaṃ issariyaṃ atiseti sīlaṃ. Sīlanimittañhi taṃtaṃsattanikāyesu sattānaṃ issariyaṃ, vassasatadīghappamāṇato jīvitato ekāhampi sīlavato jīvitassa visiṭṭhatāvacanato sati ca jīvite sikkhānikkhipanassa maraṇatāvacanato sīlaṃ jīvitato visiṭṭhataraṃ (..0287). Verīnampi manuññabhāvāvahanato jarārogavipattīhi anabhibhavanīyato ca rūpasampattiṃ atiseti sīlaṃ. Pāsādahammiyādiṭṭhānavisese rājayuvarājasenāpati-ādiṭṭhānavisese ca

atiseti sīlaṃ sukhavisesādhiṭṭhānabhāvato. Sabhāvasiniddhe santikāvacarepi bandhujane mittajane ca atiseti ekantahitasampādanato paralokānugamanato ca "na taṃ mātāpitā kayirā"ti-ādivacanañcettha (dha. pa. 43) sādhakaṃ. Tathā hatthi-assarathapattibalakāyehi mantāgadasotthānappayogehi ca durārakkhaṃ attānaṃ ārakkhābhāvena sīlameva visiṭṭhataraṃ attādhīnato aparādhīnato mahāvisayato ca. Tenevāha- "dhammo have rakkhati dhammacārin"ti-ādi (jā. 1.10.102). Evamanekaguṇasamannāgataṃ sīlanti paccavekkhantassa aparipuṇṇā ceva sīlasampadā pāripūriṃ gacchati aparisuddhā ca pārisuddhiṃ.

Sace panassa dīgharattaṃ paricayena sīlapaṭipakkhā dhammā dosādayo antarantarā uppajjeyyuṃ, tena bodhisattapaṭiññena evaṃ paṭisañcikkhitabbaṃ- nanu tayā sambodhāya paṇidhānaṃ kataṃ, sīlavikalena ca na sakkā lokiyāpi sampattiyo pāpuṇituṃ, pageva lokuttarā, sabbasampattīnaṃ pana aggabhūtāya sammāsambodhiyā adhiṭṭhānabhūtena sīlena paramukkaṃsagatena bhavitabbaṃ, tasmā "kikīva aṇḍan"ti-ādinā (visuddhi. 1.19; dī. ni. aṭṭha. 1.7) vuttanayena sammā sīlaṃ rakkhantena suṭṭhutaraṃ tayā pesalena bhavitabbaṃ.

Api ca tayā dhammadesanāya yānattaye sattānaṃ avatāraṇaparipācanāni kātabbāni, sīlavikalassa ca vacanaṃ na paccetabbaṃ hoti, asappāyāhāravicārassa viya vejjassa tikicchanaṃ, tasmā kathāhaṃ saddheyyo hutvā sattānaṃ avatāraṇaparipācanāni kareyyanti sabhāvaparisuddhasīlena bhavitabbaṃ. Kiñca jhānādiguṇavisesayogena me sattānaṃ upakārakaraṇasamatthatā paññāpārami-ādiparipūraṇañca, jhānādayo ca guṇā sīlapārisuddhiṃ vinā na sambhavantīti sammadeva sīlaṃ parisodhetabbaṃ.

Tathā "sambādho gharāvāso rajopatho"ti-ādinā (dī. ni. 1.191; saṃ. ni. 2.154; ma. ni. 1.291; 2.10) gharāvāse, "aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā"ti-ādinā (ma. ni. 1.234; pāci. 175) "mātāpi puttena vivadatī"ti-ādinā (..0288) (ma. ni. 1.178) ca kāmesu, "seyyathāpi puriso iṇaṃ ādāya kammante payojeyyā"ti-ādinā (dī. ni. 1.218) kāmacchandādīsu ādīnavadassanapubbaṅgamā vuttavipariyāyena "abbhokāso pabbajjā"ti-ādinā (dī. ni. 1.191; saṃ. ni. 2.154) pabbajjādīsu ānisaṃsapaṭisaṅkhāvasena nekkhammapāramiyaṃ paccavekkhaṇā veditabbā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana dukkhakkhandha- (ma. ni. 1.163 ādayo) āsivisopamasuttā- (saṃ. ni. 4.238) divasena veditabbo.

Tathā "paññāya vinā dānādayo dhammā na visujjhanti, yathāsakaṃ byāpārasamatthā ca na hontī"ti paññāguṇā manasikātabbā. Yatheva hi jīvitena vinā sarīrayantaṃ na sobhati, na ca attano kiriyāsu paṭipattisamatthaṃ hoti, yathā ca cakkhādīni indriyāni viññāṇena vinā yathāsakaṃ visayesu kiccaṃ kātuṃ nappahonti, evaṃ saddhādīni indriyāni paññāya vinā sakiccapaṭipattiyaṃ asamatthānīti pariccāgādipaṭipattiyaṃ paññā padhānakāraṇaṃ. Ummīlitapaññācakkhukā hi mahābodhisattā attano aṅgapaccaṅgānipi datvā anattukkaṃsakā aparavambhakā ca honti, bhesajjarukkhā viya vikapparahitā kālattayepi somanassajātā. Paññāvasena hi upāyakosallayogato pariccāgo parahitappavattiyā dānapāramibhāvaṃ upeti. Attatthañhi dānaṃ vaḍḍhisadisaṃ hoti.

Tathā paññāya abhāvena taṇhādisaṃkilesāviyogato sīlassa visuddhi eva na

sambhavati, kuto sabbaññuguṇādhiṭṭhānabhāvo. Paññavā eva ca gharāvāse kāmaguṇesu saṃsāre ca ādīnavaṃ pabbajjāya jhānasamāpattiyaṃ nibbāne ca ānisaṃsaṃ suṭṭhu sallakkhento pabbajitvā jhānasamāpattiyo nibbattetvā nibbānābhimukho pare ca tattha patiṭṭhāpeti. Vīriyañca paññāvirahitaṃ yathicchitamatthaṃ na sādheti durārambhabhāvato. Varameva hi anārambho durārambhato, paññāsahitena pana vīriyena na kiñci duradhigamaṃ upāyapaṭipattito. Tathā paññavā eva parāpakārādīnaṃ adhivāsakajātiko hoti, na duppañño. Paññāvirahitassa ca parehi upanītā apakārā khantiyā paṭipakkhameva anubrūhenti, paññavato pana te khantisampattiyā paribrūhanavasena assā thirabhāvāya saṃvattanti. Paññavā eva tīṇipi saccāni (..0289) nesaṃ kāraṇāni paṭipakkhe ca yathābhūtaṃ jānitvā paresaṃ avisaṃvādako hoti.

Tathā paññābalena attānaṃ upatthambhetvā dhitisampadāya sabbapāramīsu acalasamādānādhiṭṭhāno hoti. Paññavā eva ca piyamajjhattaverivibhāgaṃ akatvā sabbattha hitūpasaṃhārakusalo hoti. Tathā paññāvasena lābhālābhādilokadhammasannipāte nibbikāratāya majjhatto hoti. Evaṃ sabbāsaṃ pāramīnaṃ paññāva pārisuddhihetūti paññāguṇā paccavekkhitabbā. Api ca paññāya vinā na dassanasampatti, antarena ca diṭṭhisampadaṃ na sīlasampadā, sīladiṭṭhisampadāvirahitassa na samādhisampadā, asamāhitena ca na sakkā attahitamattampi sādhetuṃ, pageva ukkaṃsagataṃ parahitanti parahitāya paṭipannena "nanu tayā sakkaccaṃ paññāya parivuddhiyaṃ āyogo karaṇīyo"ti bodhisattena attā ovaditabbo. Paññānubhāvena hi mahāsatto caturadhiṭṭhānādhiṭṭhito catūhi saṅgahavatthūhi lokaṃ anuggaṇhanto satte niyyānamagge avatāreti, indriyāni ca nesaṃ paripāceti.

Tathā paññābalena khandhāyatanādīsu pavicayabahulopavattinivattiyo yāthāvato parijānanto dānādayo guṇe visesanibbedhabhāgiyabhāvaṃ nayanto bodhisattasikkhāya paripūrakārī hotīti evamādinā anekākāravokāre paññāguṇe vavatthapetvā paññāpāramī anubrūhetabbā.

Tathā dissamānānipi lokiyāni kammāni nihīnavīriyena pāpuṇituṃ asakkuṇeyyāni, agaṇitakhedena pana āraddhavīriyena duradhigamaṃ nāma natthi. Nihīnavīriyo hi "saṃsāramahoghato sabbasatte santāressāmī"ti ārabhitumeva na sakkuṇāti. Majjhimo ārabhitvā antarā vosānamāpajjati. Ukkaṭṭhavīriyo pana attasukhanirapekkho ārambhapāramimadhigacchatīti vīriyasampatti paccavekkhitabbā. Api ca "yassa attano eva saṃsārapaṅkato samuddharaṇatthamārambho, tassāpi na vīriyassa sithilabhāve manorathānaṃ matthakappatti sakkā sambhāvetuṃ, pageva sadevakassa lokassa samuddharaṇatthaṃ katābhinīhārenā"ti (..0290) ca "rāgādīnaṃ dosagaṇānaṃ mattamahāgajānaṃ viya dunnivārabhāvato tannidānānañca kammasamādānānaṃ ukkhittāsikavadhakasadisabhāvato tannimittānañca duggatīnaṃ sabbadā vivaṭamukhabhāvato, tattha niyojakānañca pāpamittānaṃ sadā sannihitabhāvato tadovādakāritāya ca bālassa puthujjanabhāvassa satisambhave yuttaṃ sayameva saṃsāradukkhato nissaritunti micchāvitakkā vīriyānubhāvena dūrībhavantī"ti ca "yadi pana sambodhi attādhīnena vīriyena sakkā samadhigantuṃ, kimettha dukkaran"ti ca evamādinā nayena vīriyaguṇā paccavekkhi-

tabbā.

Tathā khanti nāmāyaṃ niravasesaguṇapaṭipakkhassa kodhassa vidhamanato guṇasampādane sādhūnamappaṭihatamāyudhaṃ, parābhibhavasamatthānaṃ alaṅkāro, samaṇabrāhmaṇānaṃ balasampadā, kodhaggivinayana-udakadhārā, kalyāṇassa kittisaddassa sañjātideso, pāpapuggalānaṃ vacīvisavūpasamakaro mantāgado, saṃvare ṭhitānaṃ paramā dhīrapakati, gambhīrāsayatāya sāgaro, dosamahāsāgarassa velā, apāyadvārassa pidahanakavāṭaṃ, devabrahmalokānaṃ ārohaṇasopānaṃ, sabbaguṇānaṃ adhivāsanabhūmi, uttamā kāyavacīmanovisuddhīti manasikātabbaṃ.

Api ca "ete sattā khantisampattiyā abhāvato idhaloke tappanti, paraloke ca tapanīyadhammānuyogato"ti ca "yadipi parāpakāranimittaṃ dukkhaṃ uppajjati, tassa pana dukkhassa khettabhūto attabhāvo bījabhūtañca kammaṃ mayāva abhisaṅkhatan"ti ca "tassa ca dukkhassa āṇaṇyakāraṇametan"ti ca "apakārake asati kathaṃ mayhaṃ khantisampadā sambhavatī"ti ca "yadipāyaṃ etarahi apakārako, ayaṃ nāma pubbe anena mayhaṃ upakāro kato"ti ca "apakāro eva vā khantinimittatāya upakāro"ti ca "sabbepime sattā mayhaṃ puttasadisā, puttakatāparādhesu ca ko kujjhissatī"ti ca "yena kodhapisācāvesena ayaṃ mayhaṃ aparajjhati, svāyaṃ kodhabhūtāveso mayā vinetabbo"ti ca, "yena apakārena idaṃ mayhaṃ dukkhaṃ uppannaṃ, tassa ahampi nimittan"ti ca, "yehi dhammehi apakāro kato, yattha ca kato, sabbepi te tasmiṃ eva khaṇe niruddhā kassidāni kena kopo kātabbo"ti (..0291) ca, "anattatāya sabbadhammānaṃ ko kassa aparajjhatī"ti ca paccavekkhantena khantisampadā anubrūhetabbā.

Yadi panassa dīgharattaṃ paricayena parāpakāranimittako kodho cittaṃ pariyādāya tiṭṭheyya, tena iti paṭisañcikkhitabbaṃ- "khanti nāmesā parāpakārassa paṭipakkhapaṭipattīnaṃ paccupakārakāraṇan"ti ca "apakāro ca mayhaṃ dukkhūpanisā saddhāti dukkhuppādanena saddhāya sabbaloke anabhiratisaññāya ca paccayo"ti ca, "indriyapakati hesā yadidaṃ iṭṭhāniṭṭhavisayasamāyogo. Tattha aniṭṭhavisayasamāyogo mayhaṃ na siyāti taṃ kutettha labbhā"ti ca "kodhavasiko satto kodhena ummatto vikkhittacitto, tattha kiṃ paccapakārenā"ti ca "sabbepime sattā sammāsambuddhena orasaputtā

viya paripālitā, tasmā na tattha mayā cittakopo kātabbo”ti ca, “aparādhake ca sati guṇe guṇavati mayā kopo na kātabbo”ti ca, “asati guṇe visesena karuṇāyitabbo”ti ca “kopena ca mayhaṃ guṇayasā nihīyantī”ti ca, “kujjhanena mayhaṃ dubbaṇṇadukkhaseyyādayo sapattakantā āgacchantī”ti ca, “kodho ca nāmāyaṃ sabbāhitakārako sabbahitavināsako balavā paccatthiko”ti ca, “sati ca khantiyā na koci paccatthiko”ti ca, “aparādhakena aparādhanimittaṃ yaṃ āyatiṃ laddhabbaṃ dukkhaṃ sati ca khantiyā mayhaṃ tadabhāvo”ti ca, “cintanena kujjhantena ca mayā paccatthikoyeva anuvattito hotī”ti ca, “kodhe ca mayā khantiyā abhibhūte tassa dāsabhūto paccatthiko sammadeva abhibhūto hotī”ti ca, “kodhanimittaṃ khantiguṇapariccāgo mayhaṃ na yutto”ti ca, “sati ca kodhe guṇavirodhapaccanīkadhamme kathaṃ me sīlādidhammā pāripūriṃ gaccheyyuṃ, asati ca tesu kathāhaṃ sattānaṃ upakārabahulo paṭiññānurūpaṃ uttamaṃ sampattiṃ pāpuṇissāmī”ti ca, “khantiyā ca sati bahiddhā vikkhepābhāvato samāhitassa sabbe saṅkhārā aniccato dukkhato sabbe dhammā anattato nibbānañca asaṅkhatāmatasantapaṇītatādibhāvato nijjhānaṃ khamanti buddhadhammā ca acinteyyāparimeyyappabhāvā”ti.

Tato ca anulomiyaṃ khantiyaṃ ṭhito kevalā ime attattaniyabhāvarahitā dhammamattā yathāsakaṃ paccayehi uppajjanti vayanti, na kutoci āgacchanti, na kuhiñci gacchanti, na ca katthaci patiṭṭhitā, na cettha koci kassaci byāpāroti (..0292) ahaṃkāramamaṃkārānadhiṭṭhānatā nijjhānaṃ khamati, yena bodhisatto bodhiyā niyato anāvattidhammo hotīti evamādinā khantipāramiyā paccavekkhaṇā veditabbā.

Tathā saccena vinā sīlādīnaṃ asambhavato paṭiññānurūpaṃ paṭipattiyā abhāvato ca, saccadhammātikkame ca sabbapāpadhammānaṃ samosaraṇato asaccasandhassa apaccayikabhāvato āyatiñca anādeyyavacanatāvahanato sampannasaccassa ca, sabbaguṇādhiṭṭhānabhāvato saccādhiṭṭhānena sabbabodhisambhārānaṃ pārisuddhipāripūrisāmatthiyato sabhāvadhammāvisaṃvādanena sabbabodhisambhārakiccakaraṇato bodhisattapaṭipattiyā ca, parinipphattitoti-ādinā saccapāramiyā sampattiyo paccavekkhitabbā.

Tathā dānādīsu daḷhasamādānaṃ taṃpaṭipakkhasannipāte ca nesaṃ acalādhiṭṭhānaṃ tattha ca dhīravīrabhāvaṃ vinā na dānādisambhārā sambodhinimittā sambhavantīti-ādinā adhiṭṭhāne guṇā paccavekkhitabbā.

Tathā “attahitamatte avatiṭṭhantenāpi sattesu hitacittataṃ vinā na sakkā idhalokaparalokasampattiyo pāpuṇituṃ, pageva sabbasatte nibbānasampattiyaṃ patiṭṭhāpetukāmenā”ti ca, “pacchā sabbasattānaṃ lokuttarasampattiṃ ākaṅkhantena idāni lokiyasampatti-ākaṅkhā yuttarūpā”ti ca, “idāni āsayamattena paresaṃ hitasukhūpasaṃhāraṃ kātuṃ asakkonto kadā payogena taṃ sādhessāmī”ti ca, “idāni mayā hitasukhūpasaṃhārena saṃvaḍḍhitā pacchā dhammasaṃvibhāgasahāyā mayhaṃ bhavissantī”ti ca, “etehi vinā na mayhaṃ bodhisambhārā sambhavanti, tasmā sabbabuddhaguṇavibhūtinipphattikāraṇattā mayhaṃ ete paramaṃ puññakkhettaṃ anuttaraṃ kusalāyatanaṃ uttamaṃ gāravaṭṭhānan”ti ca, savisesaṃ sattesu sabbesu hitajjhāsayatā paccupaṭṭhapetabbā, kiñca karuṇādhiṭṭhānatopi

sabbasattesu mettā anubrūhetabbā. Vimariyādīkatena hi cetasā sattesu hitasukhūpasaṃhāraniratassa tesaṃ ahitadukkhāpanayanakāmatā balavatī uppajjati daḷhamūlā. Karuṇā ca sabbesaṃ buddhakārakadhammānaṃ ādi caraṇaṃ patiṭṭhā mūlaṃ mukhaṃ pamukhanti evamādinā mettāya guṇā paccavekkhitabbā.

Tathā "upekkhāya abhāve sattehi katā vippakārā cittassa vikāraṃ uppādeyyuṃ, sati ca cittavikāre dānādīnaṃ sambhārānaṃ sambhavo eva natthī"ti (..0293) ca, "mettāsinehena sinehite citte upekkhāya vinā sambhārānaṃ pārisuddhi na hotī"ti ca, "anupekkhako sambhāresu puññasambhāraṃ tabbipākañca sattahitatthaṃ pariṇāmetuṃ na sakkotī"ti ca, "upekkhāya abhāve deyyadhammapaṭiggāhakānaṃ vibhāgaṃ akatvā pariccajituṃ na sakkotī"ti ca, "upekkhārahitena jīvitaparikkhārānaṃ jīvitassa ca antarāyaṃ amanasikaritvā sīlavisodhanaṃ kātuṃ na sakkotī"ti ca, tathā upekkhāvasena aratiratisahasseva nekkhammabalasiddhito upapattito ikkhaṇavasena sabbasambhārakiccanipphattito accāraddhassa vīriyassa anupekkhaṇe padhānakiccākaraṇato upekkhato eva titikkhānijjhānasambhavato upekkhāvasena sattasaṅkhārānaṃ avisaṃvādanato lokadhammānaṃ ajjhupekkhaṇena samādinnadhammesu acalādhiṭṭhānasiddhito parāpakārādīsu anābhogavaseneva mettāvihāranipphattitoti sabbabodhisambhārānaṃ samādānādhiṭṭhānapāripūrinipphattiyo upekkhānubhāvena sampajjantīti evamādinā nayena upekkhāpāramī paccavekkhitabbā. Evaṃ apariccāgapariccāgādīsu yathākkamaṃ ādīnavānisaṃsapaccavekkhaṇā dānādipāramīnaṃ paccayoti daṭṭhabbaṃ.

Tathā saparikkhārā pañcadasa caraṇadhammā pañca ca abhiññāyo. Tattha **caraṇadhammā** nāma sīlasaṃvaro, indriyesu guttadvāratā, bhojane mattaññutā, jāgariyānuyogo, satta saddhammā, cattāri jhānāni ca. Tesu sīlādīnaṃ catunnaṃ terasāpi dhutadhammā appicchatādayo ca parikkhārā. Saddhammesu **saddhāya** buddhadhammasaṅghasīlacāgadevatūpasamānussatilūkhapuggalaparivajjanasiniddhapuggalasevanapasādanīyadhammapaccavekkhaṇatadadhimuttatā parikkhāro. **Hirottappānaṃ** akusalādīnavapaccavekkhaṇa-apāyādīnavapaccavekkhaṇakusaladhammūpatthambhana- bhāvapaccavekkhaṇahirottapparahitapuggalaparivajjanahirottappasampannapuggalasenatadadhimuttatā. **Bāhusaccassa** pubbayogaparipucchaka- bhāvasaddhammābhiyoga-anavajjavijjāṭṭhānādiparicayaparipakkindriyatākilesadūrībhāva-appassuta- parivajjanabahussutasevanatadadhimuttatā. **Vīriyassa** apāyabhayapaccavekkhaṇa- gamanavīthipaccavekkhaṇadhammamahattapaccavekkhaṇathinamiddhavinodanakusītapuggalaparivajjanaāraddhavīriyapuggalasevanasammappadhānapaccavekkhaṇatadadhimuttatā. **Satiyā** satisampajaññamuṭṭhassatipuggalaparivajjana-upaṭṭhitassatipuggalasevanatadadhimuttatā. (..0294) **Paññāya** paripucchakabhāravatthuvisadakiriyā-indriyasamattapaṭipādanaduppaññapuggala- parivajjanapaññavantapuggalasevanagambhīrañāṇacariyapaccavekkhaṇatadadhimuttatā. Catunnaṃ jhānānaṃ sīlādicatukkaṃ aṭṭhatiṃsāya ārammaṇesu pubbabhāgabhāvanā āvajjanādivasībhāvakaraṇañca parikkhāro. Tattha sīlādīhi payogasuddhiyā sattānaṃ abhayadāne āsayasuddhiyā āmisadāne ubhayasuddhiyā dhammadāne samattho hotīti-ādinā caraṇādīnaṃ dānādisambhārānaṃ paccayabhāvo yathārahaṃ niddhāretabbo. Ativitthā-

rabhayena na niddhārayimhāti. Evaṃ sampatticakkādayopi dānādīnaṃ paccayoti veditabbā.

Ko saṃkilesoti? Avisesena taṇhādīhi parāmaṭṭhabhāvo pāramīnaṃ saṃkileso, visesena pana deyyadhammapaṭiggāhakavikappā dānapāramiyā saṃkileso. Sattakālavikappā sīlapāramiyā, kāmabhavatadupasamesu abhirati-anabhirativikappā nekkhammapāramiyā, ahaṃ mamāti vikappā paññāpāramiyā, līnuddhaccavikappā vīriyapāramiyā, attaparavikappā khantipāramiyā, adiṭṭhādīsu diṭṭhādivikappā saccapāramiyā, bodhisambhāratabbipakkhesu dosaguṇavikappā adhiṭṭhānapāramiyā, hitāhitavikappā mettāpāramiyā, iṭṭhāniṭṭhavikappā upekkhāpāramiyā saṃkilesoti daṭṭhabbaṃ.

Kiṃ vodānanti? Taṇhādīhi anupaghāto yathāvuttavikappaviraho ca etāsaṃ vodānanti veditabbaṃ. Anupahatā hi taṇhāmānadiṭṭhikodhūpanāhamakkhapaḷāsa-issāmacchariya- māyāsāṭheyyathambhasārambhamadappamādādīhi kilesehi deyyadhammapaṭiggāhakavikappādirahitā ca dānādipāramiyo parisuddhā pabhassarā bhavantīti.

Ko paṭipakkhoti? Avisesena sabbepi saṃkilesā sabbepi akusalā dhammā etāsaṃ paṭipakkho, visesena pana pubbe vuttā maccherādayoti veditabbā. Api ca deyyadhammapaṭiggāhakadānaphalesu alobhādosāmohaguṇayogato lobhadosamohapaṭipakkhaṃ dānaṃ, kāyādidosavaṅkāpagamato lobhādipaṭipakkhaṃ sīlaṃ, kāmasukhaparūpaghāta-attakilamathaparivajjanato dosattayapaṭipakkhaṃ nekkhammaṃ, lobhādīnaṃ andhīkaraṇato ñāṇassa ca anandhīkaraṇato lobhādipaṭipakkhā paññā (..0295), alīnānuddhatañāyārambhavasena lobhādipaṭipakkhaṃ vīriyaṃ, iṭṭhāniṭṭhasuññatānaṃ khamanato lobhādipaṭipakkhā khanti, satipi paresaṃ upakāre apakāre ca yathābhūtappavattiyā lobhādipaṭipakkhaṃ saccaṃ, lokadhamme abhibhuyya yathāsamādinnesu sambhāresu acalanato lobhādipaṭipakkhaṃ adhiṭṭhānaṃ, nīvaraṇavivekato lobhādipaṭipakkhā mettā, iṭṭhāniṭṭhesu anunayapaṭighaviddhaṃsanato samappavattito ca lobhādipaṭipakkhā upekkhāti daṭṭhabbaṃ.

Kā paṭipattīti? Dānapāramiyā tāva sukhūpakaraṇasarīrajīvitapariccāgena bhayāpanudanena dhammopadesena ca bahudhā sattānaṃ anuggahakaraṇaṃ paṭipatti. Tattha āmisadānaṃ abhayadānaṃ dhammadānanti dātabbavatthuvasena tividhaṃ dānaṃ. Tesu bodhisattassa dātabbavatthu ajjhattikaṃ bāhiranti duvidhaṃ. Tattha bāhiraṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālāgandhavilepanaṃ seyyāvasathapadīpeyyanti dasavidhaṃ. Annādīnaṃ khādanīyabhojanīyādivibhāgena anekavidhaṃ. Tathā rūpārammaṇaṃ yāva dhammārammaṇanti ārammaṇato chabbidhaṃ. Rūpārammaṇādīnañca nīlādivibhāgena anekavidhaṃ. Tathā maṇikanakarajatamuttāpavāḷādi, khettavatthu-ārāmādi, dāsidāsagomahiṃsādi nānāvidhavittūpakaraṇavasena anekavidhaṃ.

Tattha mahāpuriso bāhiraṃ vatthuṃ dento “yo yena atthiko, taṃ tassa deti, dento ca tassa atthiko”ti sayameva jānanto ayācitopi deti pageva yācito. Muttacāgo deti, no amuttacāgo, pariyattaṃ deti, no apariyattaṃ sati deyyadhamme. Na paccupakārasannissito deti. Asati deyyadhamme hi pariyatte saṃvibhāgārahaṃ

saṃvibhajati. Na ca deti parūpaghātāvahaṃ satthavisamajjādikaṃ, nāpi kīḷanakaṃ yaṃ anatthūpasaṃhitaṃ pamādāvahañca. Na ca gilānassa yācakassa pānabhojanādi-asappāyaṃ pamāṇarahitaṃ vā deti, pamāṇayuttaṃ pana sappāyameva deti.

Tathā yācito gahaṭṭhānaṃ gahaṭṭhānucchavikaṃ deti, pabbajitānaṃ pabbajitānucchavikaṃ deti, mātāpitaro ñātisālohitā mittāmaccā puttadāradāsakammakarāti etesu kassaci pīḷaṃ ajanento deti, na ca uḷāraṃ deyyadhammaṃ paṭijānitvā lūkhaṃ deti, na ca lābhasakkārasilokasannissito deti, na ca paccupakārasannissito deti, na ca phalapāṭikaṅkhī deti (..0296) aññatra sammāsambodhiyā, na ca yācake deyyadhammaṃ vā jigucchanto deti, na ca asaññatānaṃ yācakānaṃ akkosakarosakānampi apaviddhaṃ dānaṃ deti, aññadatthu pasannacitto anukampanto sakkaccameva deti, na ca kotūhalamaṅgaliko hutvā deti, kammaphalameva pana saddahanto deti, napi yācake payirupāsanādīhi parikilesetvā deti, aparikilesanto eva pana deti, na ca paresaṃ vañcanādhippāyo bhedanādhippāyo vā dānaṃ deti, asaṃkiliṭṭhacitto eva deti, napi pharusavāco bhākuṭimukho dānaṃ deti, piyavādī pana pubbabhāsī mitavacano hutvā deti, yasmiñca deyyadhamme uḷāramanuññatāya vā ciraparicayena vā gedhasabhāvatāya vā lobhadhammo adhimatto hoti, jānanto bodhisatto taṃ khippameva paṭivinodetvā yācake pariyesitvāpi deti, yañca deyyavatthu parittaṃ yācakopi paccupaṭṭhito, taṃ acintetvāpi attānaṃ bādhetvā dento yācakaṃ sammāneti yathā taṃ akittipaṇḍito. Na ca mahāpuriso attano puttadāradāsakammakaraporise yācito te asaññāpite domanassappatte yācakānaṃ deti, sammadeva pana saññāpite somanassappatte deti. Dento ca yakkharakkhasapisācādīnaṃ vā manussānaṃ kurūrakammantānaṃ vā jānanto na deti, tathā rajjampi tādisānaṃ na deti. Ye lokassa ahitāya dukkhāya anatthāya paṭipajjanti, ye pana dhammikā dhammena lokaṃ pālenti, tesaṃ deti. Evaṃ tāva bāhiradāne paṭipatti veditabbā.

Ajjhattikadānaṃ pana dvīhi ākārehi veditabbaṃ. Kathaṃ? Yathā nāma koci puriso ghāsacchādanahetu attānaṃ parassa nissajjati, vidheyyabhāvaṃ upagacchati dāsabyaṃ, evameva mahāpuriso sambodhihetu nirāmisacitto sattānaṃ anuttaraṃ hitasukhaṃ icchanto attano dānapāramiṃ paripūretukāmo attānaṃ parassa nissajjati, vidheyyabhāvaṃ upagacchati yathākāmakaraṇīyataṃ. Karacaraṇanayanādi-aṅgapaccaṅgaṃ tena tena atthikānaṃ akampito anolīno anuppadeti, na tattha sajjati na saṅkocaṃ āpajjati yathā taṃ bāhiravatthusmiṃ, tathā hi mahāpuriso dvīhi ākārehi bāhiravatthuṃ pariccajati yathāsukhaṃ paribhogāya vā yācakānaṃ tesaṃ manorathaṃ paripūrento, attano vasībhāvāya vā, tattha (..0297) sabbena sabbaṃ muttacāgo, evamahaṃ nissaṅgabhāvanāya sambodhiṃ pāpuṇissāmīti. Evaṃ

ajjhattikavatthusminti veditabbaṃ.

Tattha yaṃ ajjhattikavatthu dīyamānaṃ yācakassa ekanteneva hitāya saṃvattati, taṃ deti, na itaraṃ. Na ca mahāpuriso mārassa mārakāyikānaṃ devatānaṃ vā vihiṃsādhippāyānaṃ attano attabhāvaṃ aṅgapaccaṅgāni vā jānamāno deti "mā tesaṃ anattho ahosī"ti. Yathā ca mārakāyikānaṃ, evaṃ tehi anvāviṭṭhānampi na deti, napi ummattakānaṃ. Itaresaṃ pana yāciyamāno samanantarameva deti, tādisāya yācanāya dullabhabhāvato tādisassa ca dānassa dukkarabhāvato.

Abhayadānaṃ pana rājato corato aggito udakato veripuggalato sīhabyagghādivāḷamigato nāgayakkharakkhasapisācādito sattānaṃ bhaye paccupaṭṭhite tato parittāṇabhāvena veditabbaṃ.

Dhammadānaṃ pana asaṃkiliṭṭhacittassa aviparītā dhammadesanā, opāyiko hitassa upadeso diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthavasena yena sāsane anotiṇṇānaṃ avatāraṇaṃ otiṇṇānaṃ paripācanaṃ. Tatthāyaṃ nayo- saṅkhepato tāva dānakathā sīlakathā saggakathā kāmānaṃ ādīnavo saṃkileso ca nekkhamme ānisaṃso. Vitthārato pana sāvakabodhiyaṃ adhimuttacittānaṃ saraṇagamanaṃ sīlasaṃvaro indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satta saddhammā aṭṭhatiṃsāya ārammaṇesu kammakaraṇavasena samathānuyogo rūpakāyādīsu vipassanābhinivesesu yathārahaṃ abhinivesamukhena vipassanānuyogo, tathā visuddhipaṭipadā sammattagahaṇaṃ tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhidā sāvakabodhīti etesaṃ guṇasaṃkittanavasena yathārahaṃ tattha tattha patiṭṭhāpanā pariyodapanā ca. Tathā paccekabodhiyaṃ sammāsambodhiyañca adhimuttānaṃ sattānaṃ yathārahaṃ dānādipāramīnaṃ sabhāvarasalakkhaṇādisaṃkittanamukhena tīsupi avatthāsu tesaṃ buddhānaṃ mahānubhāvatāvibhāvanena yānadvaye patiṭṭhāpanā pariyodapanā ca. Evaṃ mahāpuriso sattānaṃ dhammadānaṃ deti.

Tathā (..0298) mahāpuriso sattānaṃ āmisadānaṃ dento "imināhaṃ dānena sattānaṃ āyuvaṇṇasukhabalapaṭibhānādisampattiñca ramaṇīyaṃ aggaphalasampattiñca nipphādeyyan"ti annadānaṃ deti, tathā sattānaṃ kāmakilesapipāsāvūpasamāya pānaṃ deti, tathā suvaṇṇavaṇṇatāya hirottappālaṅkārassa ca nipphattiyā vatthāni deti, tathā iddhividhassa ceva nibbānasukhassa ca nipphattiyā yānaṃ deti, tathā sīlagandhanipphattiyā gandhaṃ deti, tathā buddhaguṇasobhānipphattiyā mālāvilepanaṃ deti, bodhimaṇḍāsananipphattiyā āsanaṃ deti, tathāgataseyyānipphattiyā seyyaṃ deti, saraṇabhāvanipphattiyā āvasathaṃ deti, pañcacakkhupaṭilābhāya padīpeyyaṃ deti, byāmappabhānipphattiyā rūpadānaṃ deti, brahmassaranipphattiyā saddadānaṃ deti, sabbalokassa piyabhāvāya rasadānaṃ deti, buddhasukhumālabhāvāya phoṭṭhabbadānaṃ deti, ajarāmarabhāvāya bhesajjadānaṃ deti, kilesadāsabyavimocanatthaṃ dāsānaṃ bhujissatādānaṃ deti, saddhammābhiratiyā anavajjakhiḍḍāratihetudānaṃ deti, sabbepi satte ariyāya jātiyā attano puttabhāvūpanayanāya puttadānaṃ deti, sakalassapi lokassa patibhāvūpagamanāya dāradānaṃ deti, subhalakkhaṇasampattiyā suvaṇṇamaṇimuttāpavāḷādidānaṃ, anubyañjanasampattiyā nānāvidhavibhūsanadānaṃ, saddha-

mmakosādhigamāya vittakosadānaṃ, dhammarājabhāvāya rajjadānaṃ, jhānādisampattiyā ārāmuyyānataḷākavanadānaṃ, cakkaṅkitehi pādehi bodhimaṇḍūpasaṅkamanāya caraṇadānaṃ, caturoghanittharaṇāya sattānaṃ saddhammahatthadānatthaṃ hatthadānaṃ, saddhindriyādipaṭilābhāya kaṇṇanāsādidānaṃ, samantacakkhupaṭilābhāya cakkhudānaṃ, "dassanasavanānussaraṇapāricariyādīsu sabbakālaṃ sabbasattānaṃ hitasukhāvaho, sabbalokena ca upajīvitabbo me kāyo bhaveyyā"ti maṃsalohitādidānaṃ, "sabbalokuttamo bhaveyyan"ti uttamaṅgadānaṃ deti.

Evaṃ dadanto ca na anesanāya deti, na ca paropaghātena, na bhayena, na lajjāya, na dakkhiṇeyyarosanena, na paṇīte sati lūkhaṃ, na attukkaṃsanena, na paravambhanena, na phalābhisaṅkhāya, na yācakajigucchāya, na acittīkārena deti, atha kho sakkaccaṃ deti, sahatthena deti, kālena deti, cittīkatvā deti, avibhāgena deti. Tīsu kālesu somanassito deti, tato (..0299) eva ca datvā na pacchānutāpī hoti. Na paṭiggāhakavasena mānāvamānaṃ karoti, paṭiggāhakānaṃ piyasamudācāro hoti vadaññū yācayogo saparivāradāyako. Annadānañhi dento "taṃ saparivāraṃ katvā dassāmī"ti vatthādīhi saddhiṃ deti. Tathā vatthadānaṃ dento "taṃ saparivāraṃ katvā dassāmī"ti annādīhi saddhiṃ deti. Yānadānādīsupi eseva nayo.

Tathā rūpadānaṃ dento itarārammaṇānipi tassa parivāraṃ katvā deti, evaṃ sesesupi. Tattha rūpadānaṃ nāma nīlapītalohita-odātādivaṇṇāsu pupphavatthadhātūsu aññataraṃ labhitvā rūpavasena ābhujitvā "rūpadānaṃ dassāmi, rūpadānaṃ mayhan"ti cintetvā tādise dakkhiṇeyye dānaṃ patiṭṭhāpeti savatthukaṃ katvā. Etaṃ **rūpadānaṃ** nāma.

Saddadānaṃ pana bherisaddādivasena veditabbaṃ. Tattha saddaṃ kandamūlāni viya uppāṭetvā nīluppalahatthakaṃ viya ca hatthe ṭhapetvā dātuṃ na sakkā, savatthukaṃ pana katvā dento saddadānaṃ deti nāma. Tasmā yadā "saddadānaṃ dassāmī"ti bherimudiṅgādīsu aññatarena tūriyena tiṇṇaṃ ratanānaṃ upahāraṃ karoti kāreti ca, "saddadānaṃ me"ti bheri-ādīni ṭhapeti ṭhapāpeti ca. Dhammakathikānaṃ pana sarabhesajjaṃ telaphāṇitādiṃ deti, dhammassavanaṃ ghoseti, sarabhaññaṃ bhaṇati, dhammakathaṃ katheti, upanisinnakakathaṃ anumodanakathañca karoti kāreti ca, tadā **saddadānaṃ** nāma hoti.

Tathā gandhadānaṃ mūlagandhādīsu aññataraṃ rajanīyaṃ gandhavatthuṃ piṃsitameva vā gandhaṃ yaṃkiñci labhitvā gandhavasena ābhujitvā "gandhadānaṃ dassāmi, gandhadānaṃ mayhan"ti buddharatanādīnaṃ pūjaṃ karoti kāreti ca, gandhapūjanatthāya agarucandanādike gandhavatthuke pariccajati. Idaṃ **gandhadānaṃ.**

Tathā mūlarasādīsu yaṃkiñci rajanīyaṃ rasavatthuṃ labhitvā rasavasena ābhujitvā "rasadānaṃ dassāmi, rasadānaṃ mayhan"ti dakkhiṇeyyānaṃ deti, rasavatthumeva vā dhaññagavādikaṃ pariccajati. Idaṃ **rasadānaṃ.**

Tathā phoṭṭhabbadānaṃ mañcapīṭhādivasena attharaṇapāvuraṇādivasena ca veditabbaṃ. Yadā hi mañcapīṭhabhisibimbohanādikaṃ nivāsanapārupanādikaṃ vā sukhasamphassaṃ (..0300) rajanīyaṃ anavajjaṃ phoṭṭhabbavatthuṃ labhitvā

phoṭṭhabbavasena ābhujitvā "phoṭṭhabbadānaṃ dassāmi, phoṭṭhabbadānaṃ mayhan"ti dakkhiṇeyyānaṃ deti. Yathāvuttaṃ phoṭṭhabbavatthuṃ labhitvā pariccajati, idaṃ **phoṭṭhabbadānaṃ**.

Dhammadānaṃ pana dhammārammaṇassa adhippetattā ojapānajīvitavasena veditabbaṃ. Ojādīsu hi aññataraṃ rajanīyaṃ vatthuṃ labhitvā dhammārammaṇavasena ābhujitvā "dhammadānaṃ dassāmi, dhammadānaṃ mayhan"ti sappinavanītādi**ojadānaṃ** deti. Ambapānādi-aṭṭhavidha**pānadānaṃ** deti, **jīvitadānan**ti ābhujitvā salākabhattapakkhikabhattādīni deti, aphāsukabhāvena abhibhūtānaṃ byādhitānaṃ vejje paccupaṭṭhāpeti, jālaṃ phālāpeti, kuminaṃ viddhaṃsāpeti, sakuṇapañjaraṃ viddhaṃsāpeti, bandhanena baddhānaṃ sattānaṃ bandhanamokkhaṃ kāreti, māghātabheriṃ carāpeti, aññāni ca sattānaṃ jīvitaparittāṇatthaṃ evarūpāni kammāni karoti kārāpeti ca. Idaṃ **dhammadānaṃ** nāma.

Sabbametaṃ yathāvuttaṃ dānasampadaṃ sakalalokahitasukhāya pariṇāmeti. Attano ca sammāsambodhiyā akuppāya vimuttiyā aparikkhayassa chandassa aparikkhayassa vīriyassa aparikkhayassa samādhissa aparikkhayassa paṭibhānassa aparikkhayassa ñāṇassa aparikkhayāya vimuttiyā pariṇāmeti. Imañca dānapāramiṃ paṭipajjantena mahāsattena jīvite aniccasaññā paccupaṭṭhāpetabbā tathā bhogesu, bahusādhāraṇatā ca nesaṃ manasikātabbā, sattesu ca mahākaruṇā satataṃ samitaṃ paccupaṭṭhāpetabbā. Evañhi bhoge gahetabbasāraṃ gaṇhanto ādittato viya agārato sabbaṃ sāpateyyaṃ attānañca bahi nīharanto na kiñci seseti, na katthaci vibhāgaṃ karoti, aññadatthu nirapekkho nissajjati eva. Ayaṃ tāva dānapāramiyā paṭipattikkamo.

Sīlapāramiyā pana ayaṃ paṭipattikkamo- yasmā sabbaññusīlālaṅkārehi satte alaṅkaritukāmena mahāpurisena ādito attano eva tāva sīlaṃ visodhetabbaṃ. Tattha ca catūhi ākārehi sīlaṃ visujjhati- ajjhāsayavisuddhito, samādānato, avītikkamanato, sati ca vītikkame puna paṭipākatikakaraṇato. Visuddhāsayatāya hi ekacco (..0301) attādhipati hutvā pāpajigucchanasabhāvo ajjhattaṃ hiridhammaṃ paccupaṭṭhāpetvā suparisuddhasamācāro hoti. Tathā parato samādāne sati ekacco lokādhipati hutvā pāpato uttasanto ottappadhammaṃ paccupaṭṭhāpetvā suparisuddhasamācāro hoti. Iti ubhayathāpi ete avītikkamanato sīle patiṭṭhahanti. Atha pana kadāci satisammosena sīlassa khaṇḍādibhāvo siyā. Tāyayeva yathāvuttāya hirottappasampattiyā khippameva naṃ vuṭṭhānādinā paṭipākatikaṃ karoti.

Tayidaṃ sīlaṃ vārittaṃ, cārittanti duvidhaṃ. Tatthāyaṃ bodhisattassa vārittasīle paṭipattikkamo- sabbasattesu tathā dayāpannacittena bhavitabbaṃ, yathā supinantenapi na āghāto uppajjeyya. Parūpakāraniratatāya parasantako alagaddo viya na parāmasitabbo. Sace pabbajito hoti, abrahmacariyatopi ārācārī hoti sattavidhamethunasaṃyogavirahito, pageva paradāragamanato. Sace pana apabbajito gahaṭṭho samāno paresaṃ dāresu sadā pāpakaṃ cittampi na uppādeti. Kathento ca saccaṃ hitaṃ piyaṃ vacanaṃ parimitameva ca kālena dhammiṃ kathaṃ bhāsitā hoti, sabbattha anabhijjhālu abyāpannacitto aviparītadassano kammassakataññāṇena ca samannāgato sammaggatesu sammāpaṭipannesu niviṭṭhasaddho hoti niviṭṭhapemo.

Iti caturāpāyavaṭṭadukkhānaṃ pathabhūtehi akusalakammapathehi akusaladhammehi ca oramitvā saggamokkhānaṃ pathabhūtesu kusalakammapathesu patiṭṭhitassa mahāpurisassa parisuddhāsayapayogatāya yathābhipatthitā sattānaṃ hitasukhūpasaṃhitā manorathā sīghaṃ sīghaṃ abhinipphajjanti, pāramiyo paripūrenti. Evaṃbhūto hi ayaṃ. Tattha hiṃsānivattiyā sabbasattānaṃ abhayadānaṃ deti, appakasireneva mettābhāvanaṃ sampādeti, ekādasa mettānisaṃse adhigacchati, appābādho hoti appātaṅko, dīghāyuko sukhabahulo lakkhaṇavisese pāpuṇāti, dosavāsanañca samucchindati.

Tathā adinnādānanivattiyā corādīhi asādhāraṇe bhoge adhigacchati. Parehi anāsaṅkanīyo piyo manāpo vissasanīyo vibhavasampattīsu alaggacitto pariccāgasīlo lobhavāsanañca samucchindati.

Abrahmacariyanivattiyā (..0302) alolo hoti santakāyacitto, sattānaṃ piyo hoti manāpo aparisaṅkanīyo, kalyāṇo cassa kittisaddo abbhuggacchati, alaggacitto hoti mātugāmesu aluddhāsayo, nekkhammabahulo lakkhaṇavisese adhigacchati, lobhavāsanañca samucchindati.

Musāvādanivattiyā sattānaṃ pamāṇabhūto hoti paccayiko theto ādeyyavacano, devatānaṃ piyo manāpo, surabhigandhamukho ārakkhitakāyavacīsamācāro, lakkhaṇavisese ca adhigacchati, kilesavāsanañca samucchindati.

Pesuññanivattiyā parūpakkamehipi abhejjakāyo hoti abhejjaparivāro, saddhammesu ca abhejjanakasaddho, daḷhamitto bhavantarapāricitānaṃ viya sattānaṃ ekantapiyo asaṃkilesabahulo.

Pharusavācānivattiyā sattānaṃ piyo hoti manāpo sukhasīlo madhuravacano sambhāvanīyo, aṭṭhaṅgasamannāgato cassa saro nibbattati.

Samphappalāpanivattiyā sattānaṃ piyo hoti manāpo garu bhāvanīyo ca ādeyyavacano parimitālāpo. Mahesakkho ca hoti mahānubhāvo, ṭhānuppattikena paṭibhānena pañhānaṃ byākaraṇakusalo, buddhabhūmiyañca ekāya eva vācāya anekabhāsānaṃ sattānaṃ anekesaṃ pañhānaṃ byākaraṇasamattho hoti.

Anabhijjhālutāya icchitalābhī hoti, uḷāresu ca bhogesu ruciṃ paṭilabhati, khattiyamahāsālādīnaṃ sammato hoti, paccatthikehi anabhibhavanīyo, indriyavekallaṃ na pāpuṇāti, appaṭipuggalo ca hoti.

ca satte appakasireneva pasādeti, alūkhasabhāvo ca hoti mettāvihārī, mahesakkho ca hoti mahānubhāvo.

Micchādassanābhāvena kalyāṇe sahāye paṭilabhati, sīsacchedampi pāpuṇanto pāpakammaṃ na karoti, kammassakatādassanato akotūhalamaṅgaliko ca hoti, saddhamme cassa saddhā patiṭṭhitā hoti mūlajātā, saddahati ca tathāgatānaṃ bodhiṃ, samayantaresu nābhiramati ukkāraṭṭhāne (..0303) viya rājahaṃso, lakkhaṇattayaparijānanakusalo hoti, ante ca anāvaraṇañāṇalābhī, yāva bodhiṃ na pāpuṇāti, tāva tasmiṃ tasmiṃ sattanikāye ukkaṭṭhukkaṭṭho ca hoti, uḷāruḷārā sampattiyo pāpuṇāti. Iti hidaṃ sīlaṃ nāma sabbasampattīnaṃ adhiṭṭhānaṃ, sabbabuddhaguṇānaṃ pabhavabhūmi, sabbabuddhakārakadhammānaṃ ādi caraṇaṃ mukhaṃ pamukhanti bahumānanaṃ uppādetvā kāyavacīsaṃyame indriyadamane ājīvavisuddhiyaṃ paccayaparibhogesu ca satisampajaññabalena appamattena lābhasakkārasilokaṃ mittamukhapaccatthikaṃ viya sallakkhetvā "kikīva aṇḍan"ti-ādinā (visuddhi. 1.19; dī. ni. aṭṭha. 1.7) vuttanayena sakkaccaṃ sīlaṃ sampādetabbaṃ. Ayaṃ tāva vārittasīle paṭipattikkamo.

Cārittasīle pana paṭipatti evaṃ veditabbā- idha bodhisatto kalyāṇamittānaṃ garuṭṭhāniyānaṃ abhivādanaṃ paccuṭṭhānaṃ añjalikammaṃ sāmīcikammaṃ kālena kālaṃ kattā hoti, tathā tesaṃ kālena kālaṃ upaṭṭhānaṃ kattā hoti, gilānānaṃ kāyaveyyāvaṭikaṃ. Subhāsitapadāni sutvā sādhukāraṃ kattā hoti, guṇavantānaṃ guṇe vaṇṇetā paresaṃ apakāre khantā, upakāre anussaritā, puññāni anumoditā, attano puññāni sammāsambodhiyā pariṇāmetā, sabbakālaṃ appamādavihārī kusalesu dhammesu, sati ca accaye accayato disvā tādisānaṃ sahadhammikānaṃ yathābhūtaṃ āvikattā, uttari ca sammāpaṭipattiṃ sammadeva paripūretā.

Tathā attano anurūpāsu atthūpasaṃhitāsu sattānaṃ itikattabbatāsu dakkho analaso sahāyabhāvaṃ upagacchati. Uppannesu ca sattānaṃ byādhi-ādidukkhesu yathārahaṃ patikāravidhāyako. Ñātibhogādibyasanapatitesu sokāpanodano ullumpanasabhāvāvaṭṭhito hutvā niggahārahānaṃ dhammeneva niggaṇhanako yāvadeva akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpanāya. Paggahārahānaṃ dhammeneva paggaṇhanako. Yāni purimakānaṃ mahābodhisattānaṃ uḷāratamāni paramadukkarāni acinteyyānubhāvāni sattānaṃ ekantahitasukhāvahāni caritāni, yehi nesaṃ bodhisambhārā sammadeva paripākaṃ agamaṃsu, tāni sutvā anubbiggo anutrāso tepi (..0304) mahāpurisā manussā eva, kamena pana sikkhāpāripūriyā bhāvitattabhāvā tādisāya uḷāratamāya ānubhāvasampattiyā bodhisambhāresu ukkaṃsapāramippattā ahesuṃ, tasmā mayāpi sīlādisikkhāsu sammadeva tathā paṭipajjitabbaṃ, yāya paṭipattiyā ahampi anukkamena sikkhaṃ paripūretvā ekantato taṃ padaṃ anupāpuṇissāmīti saddhāpurecārikaṃ vīriyaṃ avissajjento sammadeva sīlesu paripūrakārī hoti.

Tathā paṭicchannakalyāṇo hoti vivaṭāparādho, appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho dukkhasaho aparitassanajātiko anuddhato anunnaḷo acapalo amukharo avikiṇṇavāco santindriyo santamānaso kuhanādimicchājīvarahito ācārago-

carasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu āraddhavīriyo pahitatto kāye ca jīvite ca nirapekkho, appamattakampi kāye jīvite vā apekkhaṃ nādhivāseti pajahati vinodeti, pageva adhimattaṃ. Sabbepi dussīlyahetubhūte kodhūpanāhādike upakkilese pajahati vinodeti. Appamattakena ca visesādhigamena aparituṭṭho hoti, na saṅkocaṃ āpajjati, uparūpari visesādhigamāya vāyamati.

Yena yathāladdhā sampatti hānabhāgiyā vā ṭhitibhāgiyā vā na hoti, tathā mahāpuriso andhānaṃ pariṇāyako hoti, maggaṃ ācikkhati, badhirānaṃ hatthamuddāya saññaṃ deti, atthamanuggāheti, tathā mūgānaṃ. Pīṭhasappikānaṃ pīṭhaṃ deti yānaṃ deti vāheti vā. Assaddhānaṃ saddhāpaṭilābhāya vāyamati, kusītānaṃ ussāhajananāya, muṭṭhassatīnaṃ satisamāyogāya, vibbhantacittānaṃ samādhisampadāya, duppaññānaṃ paññādhigamāya vāyamati. Kāmacchandapariyuṭṭhitānaṃ kāmacchandapaṭivinodanāya vāyamati. Byāpādathinamiddha-uddhaccakukkuccavicikicchāpariyuṭṭhitānaṃ vicikicchāvinodanāya vāyamati. Kāmavitakkādi-apakatānaṃ kāmavitakkādimicchāvitakkavinodanāya vāyamati. Pubbakārīnaṃ sattānaṃ kataññutaṃ nissāya pubbabhāsī piyavādī saṅgāhako sadisena adhikena vā paccupakārena sammānetā hoti.

Āpadāsu (..0305) sahāyakiccaṃ anutiṭṭhati. Tesaṃ tesañca sattānaṃ pakatisabhāvañca parijānitvā yehi yathā saṃvasitabbaṃ hoti, tehi tathā saṃvasati. Yesu ca yathā paṭipajjitabbaṃ hoti, tesu tathā paṭipajjati. Tañca kho akusalato vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpanavasena, na aññathā. Paracittānurakkhaṇā hi bodhisattānaṃ yāvadeva kusalābhivaḍḍhiyā. Tathā hitajjhāsayenāpi paro na hiṃsitabbo, na bhaṇḍitabbo, na maṅkubhāvamāpādetabbo, na parassa kukkuccaṃ uppādetabbaṃ, na niggahaṭṭhāne na codetabbo, na nīcataraṃ paṭipannassa attā uccatare ṭhapetabbo, na ca paresu sabbena sabbaṃ asevinā bhavitabbaṃ, na atisevinā bhavitabbaṃ, na akālasevinā.

Sevitabbayutte pana satte desakālānurūpaṃ sevati. Na ca paresaṃ purato piye vigarahati, appiye vā pasaṃsati. Na avissaṭṭhavissāsī hoti. Na dhammikaṃ upanimantanaṃ paṭikkhipati. Na saññattiṃ upagacchati, nādhikaṃ paṭiggaṇhāti. Saddhāsampanne saddhānisaṃsakathāya sampahaṃsati. Sīlasutacāgapaññāsampanne paññāsampannakathāya sampahaṃsati. Sace pana bodhisatto abhiññābalappatto hoti, pamādāpanne satte abhiññābalena yathārahaṃ nirayādike dassento saṃvejetvā assaddhādike saddhādīsu patiṭṭhāpeti. Sāsane otāreti. Saddhādiguṇasampanne paripāceti. Evamayaṃ mahāpurisassa cārittabhūto aparimāṇo puññābhisando kusalābhisando uparūpari abhivaḍḍhatīti veditabbaṃ.

Api ca yā sā “kiṃ sīlaṃ kenaṭṭhena sīlan”ti-ādinā pucchaṃ katvā “pāṇātipātādīhi viramantassa vattapaṭipattiṃ vā pūrentassa cetanādayo dhammā sīlan”ti-ādinā nayena nānappakārato sīlassa vitthārakathā **visuddhimagge** (visuddhi. 1.6 ādayo) vuttā, sā sabbāpi idha āharitvā vattabbā. Kevalañhi tattha sāvakabodhisattavasena sīlakathā āgatā, idha mahābodhisattavasena karuṇūpāyakosallapubbaṅgamaṃ katvā vattabbāti ayameva viseso. Yato idaṃ sīlaṃ mahāpuriso yathā na attano duggatiyaṃ parikkilesavimuttiyā sugatiyampi, na rajjasampattiyā, na cakka-

vatti, na deva, na sakka, na māra, na brahmasampattiyā pariṇāmeti, tathā na attano tevijjatāya, na chaḷabhiññatāya (..0306), na catuppaṭisambhidādhigamāya, na sāvakabodhiyā, na paccekabodhiyā, pariṇāmeti, atha kho sabbaññubhāvena sabbasattānaṃ anuttarasīlālaṅkārasampādanatthameva pariṇāmetīti. Ayaṃ sīlapāramiyā paṭipattikkamo.

Tathā yasmā karuṇūpāyakosallapariggahitā ādīnavadassanapubbaṅgamā kāmehi ca bhavehi ca nikkhamanavasena pavattā kusalacittuppatti nekkhammapāramī, tasmā sakalasaṃkilesanivāsanaṭṭhānatāya puttadārādīhi mahāsambādhatāya kasivāṇijjādinānāvidhakammantādhiṭṭhānabyākulatāya ca gharāvāsassa nekkhammasukhādīnaṃ anokāsataṃ, kāmānañca satthadhārālaggamadhubindu viya ca avaliyhamānā parittassādā vipulānatthānubandhāti ca, vijjulatobhāsena gahetabbanaccaṃ viya parittakālūpalabbhā, ummattakālaṅkāro viya viparītasaññāya anubhavitabbā, karīsāvacchādanā viya patikārabhūtā, udakatemitaṅguliyā tanūdakapānaṃ viya atittikarā, chātajjhattabhojanaṃ viya sābādhā, baḷisāmisaṃ viya byasanasannipātakāraṇaṃ, aggisantāpo viya kālattayepi dukkhuppattihetubhūtā, makkaṭalepo viya bandhanimittaṃ, ghātakāvacchādanā viya anatthacchādanā, sapattagāmavāso viya bhayaṭṭhānabhūtā, paccatthikaposako viya kilesamārādīnaṃ āmisabhūtā, chaṇasampattiyo viya vipariṇāmadukkhā, koṭaraggi viya antodāhakā, purāṇakūpāvalambībīraṇamadhupiṇḍaṃ viya anekādīnavā, loṇūdakapānaṃ viya pipāsāhetubhūtā, surāmerayaṃ viya nīcajanasevitā, appassādatāya aṭṭhikaṅkalūpamāti-ādinā (ma. ni. 1.234; 2.42; pāci. 417; mahāni. 3; cūḷani. khaggavisāṇasuttaniddesa 147) ca nayena ādīnavaṃ sallakkhetvā tabbipariyāyena nekkhamme ānisaṃsaṃ passantena nekkhammapaviveka-upasamasukhādīsu ninnapoṇapabbhāracittena nekkhammapāramiyaṃ paṭipajjitabbaṃ. Yasmā pana nekkhammaṃ pabbajjāmūlakaṃ, tasmā pabbajjā tāva anuṭṭhātabbā. Pabbajjamanutiṭṭhantena ca mahāsattena asati buddhuppāde kammavādīnaṃ kiriyavādīnaṃ tāpasaparibbājakānaṃ pabbajjā anuṭṭhātabbā.

Uppannesu pana sammāsambuddhesu tesaṃ sāsane eva pabbajitabbaṃ. Pabbajitvā ca yathāvutte sīle patiṭṭhitena tassā eva hi sīlapāramiyā vodāpanatthaṃ dhutaguṇā samādātabbā. Samādinnadhutadhammā hi mahāpurisā sammadeva te (..0307) pariharantā appicchāsantuṭṭhāsallekhapaviveka-asaṃsaggavīriyārambhasubharatādi- guṇasalilavikkhālitakilesamalatāya anavajjasīlavataguṇaparisuddhasabbasamācārā porāṇe ariyavaṃsattaye patiṭṭhitā catutthaṃ bhāvanārāmatāsaṅkhātaṃ ariyavaṃsaṃ adhigantuṃ cattārīsāya ārammaṇesu yathārahaṃ upacārappanābhedaṃ jhānaṃ upasampajja viharanti. Evaṃ hissa sammadeva nekkhammapāramī paripūritā hoti.

Imasmiṃ pana ṭhāne terasahi dhutadhammehi saddhiṃ dasa kasiṇāni, dasa asubhāni, dasānussatiyo, cattāro brahmavihārā, cattāro āruppā, ekā saññā, ekaṃ vavatthānanti cattārīsāya samādhibhāvanāya kammaṭṭhānāni bhāvanāvidhānañca vitthārato vattabbāni. Taṃ panetaṃ sabbaṃ yasmā **visuddhimagge** (visuddhi. 1.22 ādayo, 47, 55) sabbākārato vitthāretvā vuttaṃ, tasmā tattha vuttanayeneva veditabbaṃ. Kevalañhi tattha sāvakabodhisattassa vasena vuttaṃ, idha

mahābodhisattassa vasena karuṇūpāyakosallapubbaṅgamaṃ katvā vattabbanti ayameva visesoti. Evamettha nekkhammapāramiyā paṭipattikkamo veditabbo.

Tathā paññāpāramiṃ sampādetukāmena yasmā paññā āloko viya andhakārena mohena saha na vattati, tasmā mohakāraṇāni tāva bodhisattena parivajjetabbāni. Tatthimāni mohakāraṇāni- arati tandi vijambhitā ālasiyaṃ gaṇasaṅgaṇikārāmatā niddāsīlatā anicchayasīlatā ñāṇasmiṃ akutūhalatā micchādhimāno aparipucchakatā kāyassa na sammāparihāro asamāhitacittatā duppaññānaṃ puggalānaṃ sevanā paññavantānaṃ apayirupāsanā attaparibhavo micchāvikappo viparītābhiniveso kāyadaḷhibahulatā asaṃvegasīlatā pañca nīvaraṇāni. Saṅkhepato ye vā pana dhamme āsevato anuppannā paññā nuppajjati, uppannā parihāyati. Iti imāni sammohakāraṇāni parivajjentena bāhusacce jhānādīsu ca yogo karaṇīyo.

Tatthāyaṃ bāhusaccassa visayavibhāgo- pañcakkhandhā dvādasāyatanāni aṭṭhārasa dhātuyo cattāri saccāni bāvīsatindriyāni dvādasapadiko paṭiccasamuppādo tathā satipaṭṭhānādayo kusalādidhammappakārabhedā ca, yāni ca loke anavajjāni vijjāṭṭhānāni, ye ca sattānaṃ hitasukhavidhānayoggā (..0308) byākaraṇavisesā, iti evaṃ pakāraṃ sakalameva sutavisayaṃ upāyakosallapubbaṅgamāya paññāya satiyā vīriyena ca sādhukaṃ uggahaṇasavanadhāraṇaparicayaparipucchāhi ogāhetvā tattha ca paresaṃ patiṭṭhāpanena sutamayā paññā nibbattetabbā.

Tathā sattānaṃ itikattabbatāsu ṭhānuppattikapaṭibhānabhūtā āyāpāya-upāyakosallabhūtā ca paññā hitesitaṃ nissāya tattha tattha yathārahaṃ pavattetabbā. Tathā khandhādīnaṃ sabhāvadhammānaṃ ākāraparivitakkanamukhena te nijjhānaṃ khamāpentena cintāmayā paññā nibbattetabbā. Khandhādīnaṃyeva pana salakkhaṇasāmaññalakkhaṇapariggahaṇavasena lokiyapariññā nibbattentena pubbabhāgabhāvanāpaññā sampādetabbā. Evañhi nāmarūpamattamidaṃ yathārahaṃ paccayehi uppajjati ceva nirujjhati ca, na ettha koci kattā vā kāretā vā, hutvā abhāvaṭṭhena aniccaṃ, udayabbayapaṭipīḷanaṭṭhena dukkhaṃ, avasavattanaṭṭhena anattāti ajjhattikadhamme bāhirakadhamme ca nibbisesaṃ parijānanto tattha āsaṅgaṃ pajahanto pare ca tattha taṃ jahāpento kevalaṃ karuṇāvaseneva yāva na buddhaguṇā hatthatalaṃ āgacchanti, tāva yānattaye satte avatāraṇaparipācanehi patiṭṭhapento jhānavimokkhasamādhisamāpattiyo abhiññāyo ca lokiyā vasībhāvaṃ pāpento paññāya matthakaṃ pāpuṇāti.

Tattha yā imā iddhividhañāṇaṃ dibbasotadhātuñāṇaṃ cetopariyañāṇaṃ pubbenivāsānussatiñāṇaṃ dibbacakkhuñāṇaṃ yathākammupagañāṇaṃ anāgataṃsañāṇanti saparibhaṇḍā

pañcalokiya-abhiññāsaṅkhātā bhāvanāpaññā, yā ca khandhāyatanadhātu-indriya-saccapaṭiccasamuppādādibhedesu bhūmibhūtesu dhammesu uggahaparipucchā-vasena ñāṇaparicayaṃ katvā sīlavisuddhicittavisuddhīti mūlabhūtāsu imāsu dvīsu visuddhīsu patiṭṭhāya diṭṭhivisuddhikaṅkhāvitaraṇavisuddhimaggāmaggañāṇada-ssanavisuddhi- paṭipadāñāṇadassanavisuddhiñāṇadassanavisuddhīti sarīrabhūtā imā pañca visuddhiyo sampādentena bhāvetabbā lokiyalokuttarabhedā bhāvanā-paññā, tāsaṃ sampādanavidhānaṃ yasmā "tattha ekopi hutvā bahudhā hotīti-ā-dikaṃ iddhivikubbanaṃ kātukāmena ādikammikena yoginā"ti-ādinā "khandhāti rūpakkhandho vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandho viññāṇakkha-ndho"ti-ādinā ca visayavibhāgena saddhiṃ (..0309) **visuddhimagge** (visuddhi. 2.430 ādayo) sabbākārato vitthāretvā vuttaṃ, tasmā tattha vuttanayeneva ve-ditabbaṃ. Kevalañhi tattha sāvakabodhisattassa vasena paññā āgatā, idha mahā-bodhisattassa vasena karuṇūpāyakosallapubbaṅgamaṃ katvā vattabbā, ñāṇadassa-navisuddhiṃ apāpetvā paṭipadāñāṇadassanavisuddhiyaṃyeva vipassanā ṭhapeta-bbāti ayameva viseso. Evamettha paññāpāramiyā paṭipattikkamo veditabbo.

Tathā yasmā sammāsambodhiyā katābhinīhārena mahāsattena pāramiparipūra-ṇatthaṃ sabbakālaṃ yuttappayuttena bhavitabbaṃ ābaddhaparikaraṇena, tasmā kālena kālaṃ "ko nu kho ajja mayā puññasambhāro ñāṇasambhāro vā upacito, kiṃ vā mayā parahitaṃ katan"ti divase divase paccavekkhantena sattahitatthaṃ ussāho karaṇīyo. Sabbesampi sattānaṃ upakārāya attano pariggahabhūtaṃ vatthu kāye jīvite ca nirapekkhacittena ossajitabbaṃ. Yaṃ kiñci kammaṃ karoti kāyena vācāya vā, taṃ sabbaṃ sambodhiyaṃ ninnacitteneva kātabbaṃ, bodhiyā pariṇāmetabbaṃ. Uḷārehi ittarehi ca kāmehi vinivattacitteneva bhavitabbaṃ. Sabbāsupi itikattabbatāsu upāyakosallaṃ paccupaṭṭhāpetvāva paṭipajjitabbaṃ.

Tasmiṃ tasmiṃ sattahite āraddhavīriyena bhavitabbaṃ iṭṭhāniṭṭhādisabbasa-hena avisaṃvādinā. Sabbepi sattā anodhiso mettāya karuṇāya ca pharitabbā. Yā kāci sattānaṃ dukkhuppatti, sabbā sā attani pāṭikaṅkhitabbā. Sabbesañca sattānaṃ puññaṃ abbhanumoditabbaṃ. Buddhānaṃ mahantatā mahānubhāvatā abhiṇhaṃ paccavekkhitabbā. Yañca kiñci kammaṃ karoti kāyena vācāya vā, taṃ sabbaṃ bodhininnacittapubbaṅgamaṃ kātabbaṃ. Iminā hi upāyena dānādīsu yuttappayuttassa thāmavato daḷhaparakkamassa mahāsattassa bodhisattassa aparimeyyo puññasambhāro ñāṇasambhāro ca divase divase upacīyati.

Api ca sattānaṃ paribhogatthaṃ paripālanatthañca attano sarīraṃ jīvitañca pariccajitvā khuppipāsāsītuṇhavātātapādidukkhapatikāro pariyesitabbo upane-tabbo ca. Yañca yathāvuttadukkhapatikārajaṃ sukhaṃ attanā paṭilabhati, tathā ramaṇīyesu ārāmuyyānapāsādataḷākādīsu araññāyatanesu ca kāyacittasantāpā-bhāvena abhinibbutattā attanā (..0310) sukhaṃ paṭilabhati, yañca suṇāti buddhā-nubuddhapaccekabuddhā mahābodhisattā ca nekkhammapaṭipattiyaṃ ṭhitā diṭṭha-dhammasukhavihārabhūtaṃ īdisaṃ nāma jhānasamāpattisukhaṃ anubhavantīti, taṃ sabbaṃ sabbasattesu anodhiso upasaṃharatīti. Ayaṃ tāva nayo asamāhita-bhūmiyaṃ patiṭṭhitassa.

Samāhitabhūmiyaṃ pana patiṭṭhito attanā yathānubhūtaṃ visesādhigamani-

bbattaṃ pītiṃ passaddhiṃ sukhaṃ samādhiṃ yathābhūtañāṇañca sattesu adhimuccanto upasaṃharati pariṇāmeti. Tathā mahati saṃsāradukkhe tassa ca nimittabhūte kilesābhisaṅkhāradukkhe nimuggaṃ sattanikāyaṃ disvā tatrāpi chedanabhedanaphālanapiṃsanaggisantāpādijanitā dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā nirantaraṃ cirakālaṃ vediyante nārake, aññamaññaṃ kujjhanasantāpanaviheṭhanahiṃsanaparādhīnatādīhi mahādukkhaṃ anubhavante tiracchānagate, jotimālākulasarīre khuppipāsāvātātapādīhi ḍayhamāne ca visussamāne ca vantakheḷādi-āhāre uddhabāhuṃ viravante nijjhāmataṇhikādike mahādukkhaṃ vediyamāne pete ca, pariyeṭṭhimūlakaṃ mahantaṃ anayabyasanaṃ pāpuṇante hatthacchedādikāraṇāyogena dubbaṇṇaduddasikadaliddādibhāvena khuppipāsādi-ābādhayogena balavantehi abhibhavanīyato paresaṃ vahanato parādhīnato ca, nārake pete tiracchānagate ca, atisayante apāyadukkhanibbisesaṃ dukkhamanubhavante manusse ca, tathā visayavisaparibhogavikkhittacittatāya rāgādipariḷāhena ḍayhamāne vātavegasamuṭṭhitajālāsamiddhasukkhakaṭṭhasannipāte aggikkhandhe viya anupasantapariḷāhavuttike anupasantanihataparādhīne kāmāvacaradeve ca, mahatā vāyāmena vidūramākāsaṃ vigāhitasakuntā viya balavatā dūre pāṇinā khittasarā viya ca, satipi cirappavattiyaṃ aniccantikatāya pātapariyosānā anatikkantajātijarāmaraṇā evāti rūpārūpāvacaradeve ca passantena mahantaṃ saṃvegaṃ paccupaṭṭhapetvā mettāya karuṇāya ca anodhiso sattā pharitabbā. Evaṃ kāyena vācāya manasā ca bodhisambhāre nirantaraṃ upacinantena yathā pāramiyo pāripūriṃ gacchanti, evaṃ sakkaccakārinā sātaccakārinā anolīnavuttinā ussāho pavattetabbo, vīriyapāramī paripūretabbā.

Api (..0311) ca acinteyyāparimeyyavipuloḷāravimalanirupamanirūpakkilesaguṇanicayanidhānabhūtassa buddhabhāvassa ussakkitvā sampahaṃsanayoggaṃ vīriyaṃ nāma acinteyyānubhāvameva, yaṃ na pacurajanā sotumpi sakkuṇanti, pageva paṭipajjituṃ. Tathā hi tividhā abhinīhāracittuppatti, catasso buddhabhūmiyo, cattāri saṅgahavatthūni, karuṇekarasatā, buddhadhammesu sacchikaraṇena visesappaccayo nijjhānakhanti, sabbadhammesu nirupalepo, sabbasattesu piyaputtasaññā, saṃsāradukkhehi aparikhedo, sabbadeyyadhammapariccāgo, tena ca niratimānatā, adhisīlādi-adhiṭṭhānaṃ, tattha ca acañcalatā, kusalakiriyāsu pītipāmojjaṃ, vivekaninnacittatā, jhānānuyogo, anavajjadhammena atitti, yathāsutassa dhammassa paresaṃ hitajjhāsayena desanā, sattānaṃ ñāye nivesanā, ārambhadaḷhatā, dhīravīrabhāvo, parāpavādaparāpakāresu vikārābhāvo, saccādhiṭṭhānaṃ, samāpattīsu vasībhāvo, abhiññāsu balappatti, lakkhaṇattayāvabodho, satipaṭṭhānādīsu yogakammābhiyogena lokuttaramaggasambhārasambharaṇaṃ, navalokuttarāvakkantīti evamādikā sabbāpi bodhisambhārapaṭipatti vīriyānubhāveneva samijjhatīti abhinīhārato yāva mahābodhi anossajjantena sakkaccaṃ nirantaraṃ vīriyaṃ yathā uparūpari visesāvahaṃ hoti, evaṃ sampādetabbaṃ. Sampajjamāne ca yathāvutte vīriye khantisaccādhiṭṭhānādayo ca dānasīlādayo ca sabbepi bodhisambhārā tadadhīnavuttitāya sampannā eva hontīti khanti-ādīsupi iminā va nayena paṭipatti veditabbā.

Iti sattānaṃ sukhūpakaraṇapariccāgena bahudhā anuggahakaraṇaṃ dānena

paṭipatti, sīlena tesaṃ jīvitasāpateyyadārarakkhā-abhedapiyahitavacanāvihiṃsādikāraṇāni, nekkhammena tesaṃ āmisapaṭiggahaṇadhammadānādinā anekavidhā hitacariyā, paññāya tesaṃ hitakaraṇūpāyakosallaṃ, vīriyena tattha ussāhārambha-asaṃhīrāni, khantiyā tadaparādhasahanaṃ, saccena nesaṃ avañcanatadupakārakiriyāsamādānāvisaṃvādanādi, adhiṭṭhānena tadupakārakaraṇe anatthasampātepi acalanaṃ, mettāya nesaṃ hitasukhānucintanaṃ, upekkhāya nesaṃ upakārāpakāresu vikārānāpattīti evaṃ aparimāṇe satte ārabbha anukampitasabbasattassa mahābodhisattassa (..0312) puthujjanehi asādhāraṇo aparimeyyo puññañāṇasambhārūpacayo ettha paṭipattīti veditabbaṃ. Yo cetāsaṃ paccayo vutto, tassa ca sakkaccaṃ sampādanaṃ.

Ko vibhāgoti? Dasa pāramiyo, dasa upapāramiyo, dasa paramatthapāramiyoti samattiṃsapāramiyo. Tattha katābhinīhārassa bodhisattassa parahitakaraṇābhininnāsayapayogassa kaṇhadhammavokiṇṇā sukkadhammā pāramiyo eva, tehi avokiṇṇā sukkadhammā upapāramiyo, akaṇha-asukkā paramatthapāramiyoti keci. Samudāgamanakālesu vā pūriyamānā pāramiyo, bodhisattabhūmiyaṃ puṇṇā upapāramiyo, buddhabhūmiyaṃ sabbākāraparipuṇṇā paramatthapāramiyo. Bodhisattabhūmiyaṃ vā parahitakaraṇato pāramiyo, attahitakaraṇato upapāramiyo, buddhabhūmiyaṃ balavesārajjasamadhigamena ubhayahitaparipūraṇato paramatthapāramiyo.

Evaṃ ādimajjhapariyosānesu paṇidhānārambhapariniṭṭhānesu tesaṃ vibhāgoti apare. Dosūpasamakaruṇāpakatikānaṃ bhavasukhavimuttisukhaparamasukhappattānaṃ puññūpacayabhedato tabbibhāgoti aññe. Lajjāsatimānāpassayānaṃ lokuttaradhammādhipatīnaṃ sīlasamādhipaññāgarukānaṃ tāritataritatārayitūnaṃ anubuddhapaccekabuddhasammāsambuddhānaṃ pāramī, upapāramī, paramatthapāramīti bodhisattassuppattito yathāvuttavibhāgoti keci. Cittapaṇidhito yāva vacīpaṇidhi, tāva pavattā sambhārā pāramiyo, vacīpaṇidhito yāva kāyapaṇidhi, tāva pavattā upapāramiyo, kāyapaṇidhito pabhuti paramatthapāramiyoti apare. Aññe pana "parapuññānumodanavasena pavattā sambhārā pāramiyo, paresaṃ kārāpanavasena pavattā upapāramiyo, sayaṃkaraṇavasena pavattā paramatthapāramiyo"ti vadanti.

Tathā bhavasukhāvaho puññañāṇasambhāro pāramī, attano nibbānasukhāvaho upapāramī, paresaṃ tadubhayasukhāvaho paramatthapāramīti eke. Puttadāradhanādi-upakaraṇapariccāgo pana dānapāramī, aṅgapariccāgo dāna-upapāramī, attano jīvitapariccāgo dānaparamatthapāramīti. Tathā puttadārādikassa tividhassāpi hetu avītikkamanavasena tisso sīlapāramiyo, tesu eva tividhesu vatthūsu ālayaṃ upacchinditvā nikkhamanavasena (..0313) tisso nekkhammapāramiyo, upakaraṇaṅgajīvitataṇhaṃ samūhanitvā sattānaṃ hitāhitavinicchayakaraṇavasena tisso paññāpāramiyo. Yathāvuttabhedānaṃ pariccāgādīnaṃ vāyamanavasena tisso vīriyapāramiyo, upakaraṇaṅgajīvitantarāyakarānaṃ khamanavasena tisso khantipāramiyo, upakaraṇaṅgajīvitahetu saccāpariccāgavasena tisso saccapāramiyo, dānādipāramiyo akuppādhiṭṭhānavaseneva samijjhantīti, upakaraṇādivināsepi acalādhiṭṭhānavasena tisso adhiṭṭhānapāramiyo, upakaraṇādi-upaghāta-

kesupi sattesu mettāya avijahanavasena tisso mettāpāramiyo, yathāvuttavatthuttayassa upakārāpakāresu sattasaṅkhāresu majjhattatāpaṭilābhavasena tisso upekkhāpāramiyoti evamādinā etāsaṃ vibhāgo veditabbāti.

Ko saṅgahoti? Ettha pana yathā etā vibhāgato tiṃsavidhāpi dānapārami-ādibhāvato dasavidhā, evaṃ dānasīlakhantivīriyajhānapaññāsabhāvena chabbidhā. Etāsu hi nekkhammapāramī sīlapāramiyā saṅgahitā, tassā pabbajjābhāve, nīvaraṇavivekabhāve pana jhānapāramiyā kusaladhammabhāve chahipi saṅgahitā. Saccapāramī sīlapāramiyā ekadeso eva vacīviratisaccapakkhe, ñāṇasaccapakkhe pana paññāpāramiyā saṅgahitā. Mettāpārami jhānapāramiyā eva. Upekkhāpāramī jhānapaññāpāramīhi. Adhiṭṭhānapāramī sabbāhipi saṅgahitāti.

Etesañca dānādīnaṃ channaṃ guṇānaṃ aññamaññasambandhānaṃ pañcadasayugalādīni pañcadasayugalādisādhakāni honti. Seyyathidaṃ- dānasīlayugalena parahitāhitānaṃ karaṇākaraṇayugalasiddhi, dānakhantiyugalena alobhādosayugalasiddhi, dānavīriyayugalena cāgasutayugalasiddhi, dānajhānayugalena kāmadosappahānayugalasiddhi. Dānapaññāyugalena ariyayānadhurayugalasiddhi, sīlakhantidvayena payogāsayasuddhidvayasiddhi, sīlavīriyadvayena bhāvanādvayasiddhi, sīlajhānadvayena dussīlyapariyuṭṭhānappahānadvayasiddhi, sīlapaññādvayena dānadvayasiddhi, khantivīriyayugalena khamātejadvayasiddhi, khantijhānayugalena virodhānurodhappahānayugalasiddhi, khantipaññāyugalena suññatākhantipaṭivedhadukasiddhi, vīriyajhānadukena paggahāvikkhepadukasiddhi, vīriyapaññādukena saraṇadukasiddhi, jhānapaññādukena yānadukasiddhi (..0314), dānasīlakhantittikena lobhadosamohappahānattikasiddhi, dānasīlavīriyattikena bhogajīvitakāyasārādānattikasiddhi, dānasīlajhānattikena puññakiriyavatthuttikasiddhi, dānasīlapaññātikena āmisābhayadhammadānattikasiddhīti. Evaṃ itarehipi tikehi catukkādīhi ca yathāsambhavaṃ tikāni ca catukkādīni ca yojetabbāni.

Evaṃ chabbidhānampi pana imāsaṃ pāramīnaṃ catūhi adhiṭṭhānehi saṅgaho veditabbo. Sabbapāramīnaṃ samūhasaṅgahato hi **cattāri adhiṭṭhānāni,** seyyathidaṃ- saccādhiṭṭhānaṃ, cāgādhiṭṭhānaṃ, upasamādhiṭṭhānaṃ, paññādhiṭṭhānanti. Tattha adhitiṭṭhati etena, ettha vā adhitiṭṭhati, adhiṭṭhānamattameva vā tanti adhiṭṭhānaṃ, saccañca taṃ adhiṭṭhānañca, saccassa vā adhiṭṭhānaṃ, saccaṃ adhiṭṭhānametassāti vā saccādhiṭṭhānaṃ. Evaṃ sesesupi. Tattha avisesato tāva lokuttaraguṇe katābhinīhārassa anukampitasabbasattassa mahāsattassa paṭiññānurūpaṃ sabbapāramipariggahato saccādhiṭṭhānaṃ. Tāsaṃ paṭipakkhapariccāgato cāgādhiṭṭhānaṃ. Sabbapāramitāguṇehi upasamato

upasamādhiṭṭhānaṃ. Tehi eva parahitopāyakosallato paññādhiṭṭhānaṃ.

Visesato pana yācakajanaṃ avisaṃvādetvā dassāmīti paṭijānanato paṭiññaṃ avisaṃvādetvā dānato dānaṃ avisaṃvādetvā anumodanato macchariyādipaṭipakkhapariccāgato deyyadhammapaṭiggāhakadānadeyyadhammakkhayesu lobhadosamohabhayavūpasamato yathārahaṃ yathākālaṃ yathāvidhānañca dānato paññuttarato ca kusaladhammānaṃ caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ dānaṃ. Tathā saṃvarasamādānassa avītikkamanato dussīlyapariccāgato duccaritavūpasamanato paññuttarato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ sīlaṃ. Yathāpaṭiññaṃ khamanato, parāparādhavikappapariccāgato, kodhapariyuṭṭhānavūpasamanato, paññuttarato, ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānā khanti. Paṭiññānurūpaṃ parahitakaraṇato, visadapariccāgato, akusalavūpasamanato, paññuttarato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ vīriyaṃ. Paṭiññānurūpaṃ lokahitānucintanato, nīvaraṇapariccāgato, cittavūpasamanato, paññuttarato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ jhānaṃ. Yathāpaṭiññaṃ parahitūpāyakosallato, anupāyakiriyāpariccāgato, mohajapariḷāhavūpasamanato, sabbaññutāpaṭilābhato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānā paññā.

Tattha (..0315) ñeyyapaṭiññānuvidhānehi saccādhiṭṭhānaṃ. Vatthukāmakilesakāmapariccāgehi cāgādhiṭṭhānaṃ. Dosadukkhavūpasamehi upasamādhiṭṭhānaṃ. Anubodhapaṭivedhehi paññādhiṭṭhānaṃ. Tividhasaccapariggahitaṃ dosattayavirodhi saccādhiṭṭhānaṃ. Tividhacāgapariggahitaṃ dosattayavirodhi cāgādhiṭṭhānaṃ. Tividhavūpasamapariggahitaṃ dosattayavirodhi upasamādhiṭṭhānaṃ. Tividhañāṇapariggahitaṃ dosattayavirodhi paññādhiṭṭhānaṃ. Saccādhiṭṭhānapariggahitāni cāgūpasamapaññādhiṭṭhānāni avisaṃvādanato paṭiññānuvidhānato ca, cāgādhiṭṭhānapariggahitāni saccūpasamapaññādhiṭṭhānāni paṭipakkhapariccāgato sabbapariccāgaphalattā ca, upasamādhiṭṭhānapariggahitāni saccacāgapaññādhiṭṭhānāni kilesapariḷāhavūpasamanato kāmūpasamanato kāmapariḷāhavūpasamanato ca, paññādhiṭṭhānapariggahitāni saccacāgūpasamādhiṭṭhānāni ñāṇapubbaṅgamato ñāṇānuparivattanato cāti evaṃ sabbāpi pāramiyo saccappabhāvitā cāgaparibyañjitā upasamopabrūhitā paññāparisuddhā. Saccañhi etāsaṃ janakahetu. Cāgo pariggāhakahetu, upasamo parivuddhihetu, paññā pārisuddhihetu. Tathā ādimhi saccādhiṭṭhānaṃ saccapaṭiññattā, majjhe cāgādhiṭṭhānaṃ katapaṇidhānassa parahitāya attapariccāgato. Ante upasamādhiṭṭhānaṃ sabbūpasamapariyosānattā. Ādimajjhapariyosānesu paññādhiṭṭhānaṃ tasmiṃ sati sambhavato asati abhāvato yathāpaṭiññañca bhāvato.

Tattha mahāpurisā satatamattahitaparahitakarehi garupiyabhāvakarehi saccacāgādhiṭṭhānehi gihibhūtā āmisadānena pare anuggaṇhanti. Tathā attahitaparahitakarehi garupiyabhāvakarehi upasamapaññādhiṭṭhānehi ca pabbajitabhūtā dhammadānena pare anuggaṇhanti.

Tattha antimabhave bodhisattassa caturadhiṭṭhānaparipūraṇaṃ. Paripuṇṇacaturadhiṭṭhānassa hi carimakabhavūpapattīti eke. Tatra hi gabbhokkantiṭhiti-abhinikkhamanesu paññādhiṭṭhānasamudāgamena sato sampajāno saccādhiṭṭhānapāripūriyā sampatijāto uttarābhimukho sattapadavītihārena gantvā sabbā disā oloketvā saccānuparivattinā vacasā– “aggohamasmi lokassa, jeṭṭhohamasmi lokassa,

seṭṭhohamasmi lokassā"ti (dī. ni. 2.31; ma. ni. 3.207) tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi.

Upasamādhiṭṭhānasamudāgamena (..0316) jiṇṇāturamatapabbajitadassāvino catudhammapadesakovidassa yobbanārogyajīvitasampattimadānaṃ upasamo. Cāgādhiṭṭhānasamudāgamena mahato ñātiparivaṭṭassa hatthagatassa ca cakkavattirajjassa anapekkhapariccāgoti.

Dutiye ṭhāne abhisambodhiyaṃ caturadhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti keci. Tattha hi yathāpaṭiññaṃ saccādhiṭṭhānasamudāgamena catunnaṃ ariyasaccānaṃ abhisamayo, tato hi saccādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Cāgādhiṭṭhānasamudāgamena sabbakilesūpakkilesapariccāgo, tato hi cāgādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Upasamādhiṭṭhānasamudāgamena paramūpasamappatti, tato hi upasamādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Paññādhiṭṭhānasamudāgamena anāvaraṇañāṇapaṭilābho, tato hi paññādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti. Taṃ asiddhaṃ, abhisambodhiyāpi paramatthabhāvato.

Tatiye ṭhāne dhammacakkappavattane caturadhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti aññe. Tattha hi saccādhiṭṭhānasamudāgatassa dvādasahi ākārehi ariyasaccadesanāya saccādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Cāgādhiṭṭhānasamudāgatassa saddhammamahāyāgakaraṇena cāgādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Upasamādhiṭṭhānasamudāgatassa sayaṃ upasantassa paresaṃ upasamanena upasamādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Paññādhiṭṭhānasamudāgatassa veneyyānaṃ āsayādiparijānanena paññādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti. Tadapi asiddhaṃ, apariyositattā buddhakiccassa.

Catutthe ṭhāne parinibbāne caturadhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti apare. Tatra hi parinibbutattā paramatthasaccasampattiyā saccādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Sabbūpadhipaṭinissaggena cāgādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Sabbasaṅkhārūpasamena upasamādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Paññāpayojanapariniṭṭhānena paññādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti. Tatra mahāpurisassa visesena mettākhette abhijātiyaṃ saccādhiṭṭhānasamudāgatassa saccādhiṭṭhānaparipūraṇamabhibyattaṃ, visesena karuṇākhette abhisambodhiyaṃ paññādhiṭṭhānasamudāgatassa paññādhiṭṭhānaparipūraṇamabhibyattaṃ, visesena muditākhette dhammacakkappavattane cāgādhiṭṭhānasamudāgatassa cāgādhiṭṭhānaparipūraṇamabhibyattaṃ, visesena upekkhākhette parinibbāne upasamādhiṭṭhānasamudāgatassa upasamādhiṭṭhānaparipūraṇamabhibyattanti daṭṭhabbaṃ.

Tatra (..0317) saccādhiṭṭhānasamudāgatassa saṃvāsena sīlaṃ veditabbaṃ. Cāgādhiṭṭhānasamudāgatassa saṃvohārena soceyyaṃ veditabbaṃ. Upasamādhiṭṭhānasamudāgatassa āpadāsu thāmo veditabbo. Paññādhiṭṭhānasamudāgatassa sākacchāya paññā veditabbā. Evaṃ sīlājīvacittadiṭṭhivisuddhiyo veditabbā. Tathā saccādhiṭṭhānasamudāgamena dosāgatiṃ na gacchati avisaṃvādanato. Cāgādhiṭṭhānasamudāgamena lobhāgatiṃ na gacchati anabhisaṅgato. Upasamādhiṭṭhānasamudāgamena bhayāgatiṃ na gacchati anaparādhato. Paññādhiṭṭhānasamudāgamena mohāgatiṃ na gacchati yathā bhūtāvabodhato.

Tathā paṭhamena aduṭṭho adhivāseti, dutiyena aluddho paṭisevati, tatiyena abhīto parivajjeti, catutthena asammūḷho vinodeti. Paṭhamena nekkhammasukhappatti, itarehi paviveka-upasamasambodhisukhappattiyo hontīti daṭṭhabbā. Tathā vivekajapītisukhasamādhijapītisukha-apītijakāyasukhasatipārisuddhija- upekkhā-

sukhappattiyo etehi catūhi yathākkamaṃ honti. Evamanekaguṇānubandhehi catūhi adhiṭṭhānehi sabbapāramisamūhasaṅgaho veditabbo. Yathā ca catūhi adhiṭṭhānehi sabbapāramisaṅgaho, evaṃ karuṇāpaññāhipīti daṭṭhabbaṃ. Sabbopi hi bodhisambhāro karuṇāpaññāhi saṅgahito. Karuṇāpaññāpariggahitā hi dānādiguṇā mahābodhisambhārā bhavanti buddhattasiddhipariyosānāti. Evametāsaṃ saṅgaho veditabbo.

Ko sampādanūpāyoti? Sakalassāpi puññādisambhārassa sammāsambodhiṃ uddissa anavasesasambharaṇaṃ avekallakāritāyogena, tattha ca sakkaccakāritā ādarabahumānayogena, sātaccakāritā nirantarayogena, cirakālādiyogo ca antarā avosānāpajjanenāti. Taṃ panassa kālaparimāṇaṃ parato āvi bhavissati. Iti caturaṅgayogo etāsaṃ pāramīnaṃ sampādanūpāyo. Tathā mahāsattena bodhāya paṭipajjantena sammāsambodhāya buddhānaṃ puretarameva attā niyyātetabbo– "imāhaṃ attabhāvaṃ buddhānaṃ niyyātemī"ti. Taṃtaṃpariggahavatthuñca paṭilābhato puretarameva dānamukhe nissajjitabbaṃ. "Yaṃ kiñci mayhaṃ uppajjanakaṃ jīvitaparikkhārajātaṃ, sabbaṃ taṃ sati yācake dassāmi, tesaṃ pana dinnāvasesaṃ eva mayā paribhuñjitabban"ti.

Evaṃ (..0318) hissa sammadeva pariccāgāya kate cittābhisaṅkhāre yaṃ uppajjati pariggahavatthu aviññāṇakaṃ saviññāṇakaṃ vā, tattha ye ime pubbe dāne akataparicayo, pariggahavatthussa parittabhāvo, uḷāramanuññatā, parikkhayacintāti **cattāro dānavinibandhā,** tesu yadā mahābodhisattassa saṃvijjamānesu deyyadhammesu paccupaṭṭhite ca yācakajane dāne cittaṃ na pakkhandati na kamati. Tena niṭṭhamettha gantabbaṃ "addhāhaṃ dāne pubbe akataparicayo, tena me etarahi dātukamyatā citte na saṇṭhātī"ti. So evaṃ me ito paraṃ dānābhirataṃ cittaṃ bhavissati, handāhaṃ ito paṭṭhāya dānaṃ dassāmi, nanu mayā paṭikacceva pariggahavatthu yācakānaṃ pariccattanti dānaṃ deti muttacāgo payatapāṇī vosaggarato yācayogo dānasaṃvibhāgarato. Evaṃ mahāsattassa **paṭhamo dānavinibandho** hato hoti vihato samucchinno.

Tathā mahāsatto deyyadhammassa parittabhāve sati vekalle ca iti paṭisañcikkhati– "ahaṃ kho pubbe adānasīlatāya etarahi evaṃ paccayavikalo jāto, tasmā idāni mayā parittena vā hīnena vā yathāladdhena deyyadhammena attānaṃ pīḷetvāpi dānameva dātabbaṃ, yenāhaṃ āyatimpi dānapāramiṃ matthakaṃ pāpessāmī"ti. So itarītarena taṃ dānaṃ deti muttacāgo payatapāṇī vosaggarato yācayogo dānasaṃvibhāgarato. Evaṃ mahāsattassa **dutiyo dānavinibandho** hato hoti vihato samucchinno.

Tathā mahāsatto deyyadhammassa uḷāramanuññatāya adātukamyatācitte uppajjamāne iti paṭisañcikkhati– "nanu tayā sappurisa uḷāratamā sabbaseṭṭhā sammāsambodhi abhipatthitā, tasmā tadatthaṃ tayā uḷāramanuññe eva deyyadhamme dātuṃ yuttarūpan"ti. So uḷāraṃ manuññañca deti muttacāgo payatapāṇī vossaggarato yācayogo dānasaṃvibhāgarato. Evaṃ mahāpurisassa **tatiyo dānavinibandho** hato hoti vihato samucchinno.

Tathā mahāsatto dānaṃ dento yadā deyyadhammassa parikkhayaṃ passati, so iti paṭisañcikkhati– "ayaṃ kho bhogānaṃ sabhāvo, yadidaṃ khayadhammatā

vayadhammatā ca. Api ca me pubbe tādisassa dānassa akatattā evaṃ bhogānaṃ parikkhayo dissati, handāhaṃ yathāladdhena deyyadhammena (..0319) parittena vā vipulena vā dānameva dadeyyaṃ, yenāhaṃ āyatiṃ dānapāramiyā matthakaṃ pāpuṇissāmī"ti. So yathāladdhena dānaṃ deti muttacāgo payatapāṇī vosaggarato yācayogo dānasaṃvibhāgarato. Evaṃ mahāsattassa **catuttho dānavinibandho** hato hoti vihato samucchinno. Evaṃ ye ye dānapāramiyā vinibandhabhūtā anatthā, tesaṃ tesaṃ yathārahaṃ paccavekkhitvā paṭivinodanaṃ upāyo. Yathā ca dānapāramiyā, evaṃ sīlapārami-ādīsupi daṭṭhabbaṃ.

Api ca yaṃ mahāsattassa buddhānaṃ attasanniyyātanaṃ, taṃ sammadeva sabbapāramīnaṃ sampādanūpāyo. Buddhānañhi attānaṃ niyyātetvā ṭhito mahāpuriso tattha tattha bodhisambhārapāripūriyā ghaṭento vāyamanto sarīrassa sukhūpakaraṇānañca upacchedakesu dussahesupi kicchesu durabhisambhavesupi sattasaṅkhārasamupanītesu anatthesu tibbesu pāṇaharesu "ayaṃ mayā attabhāvo buddhānaṃ pariccatto, yaṃ vā taṃ vā ettha hotū"ti taṃnimittaṃ na kampati na vedhati, īsakampi aññathattaṃ na gacchati, kusalārambhe aññadatthu acalādhiṭṭhānova hoti, evaṃ attasanniyyātanampi etāsaṃ sampādanūpāyo.

Api ca samāsato katābhinīhārassa attani sinehassa parisosanaṃ paresu ca sinehassa parivaḍḍhanaṃ etāsaṃ sampādanūpāyo. Sammāsambodhisamadhigamāya hi katamahāpaṇidhānassa mahāsattassa yāthāvato parijānanena sabbesu dhammesu anupalittassa attani sineho parikkhayaṃ pariyādānaṃ gacchati, mahākaruṇāsamāsevanena pana piyaputte viya sabbasatte sampassamānassa tesu mettākaruṇāsineho parivaḍḍhati, tato ca taṃtadavatthānurūpaṃ attaparasantānesu lobhadosamohavigamena vidūrīkatamacchariyādibodhisambhārapaṭipakkho mahāpuriso dānapiyavacana-atthacariyāsamānattatāsaṅkhātehi catūhi saṅgahavatthūhi caturadhiṭṭhānānugatehi accantaṃ janassa saṅgahakaraṇena upari yānattaye avatāraṇaṃ paripācanañca karoti.

Mahāsattānañhi mahākaruṇā mahāpaññā ca dānena alaṅkatā, dānaṃ piyavacanena, piyavacanaṃ atthacariyāya, atthacariyā samānattatāya alaṅkatā (..0320) saṅgahitā ca. Tesaṃ sabbepi satte attanā nibbisese katvā bodhisambhāresu paṭipajjantānaṃ sabbattha samānasukhadukkhatāya samānattatāya siddhi. Buddhabhūtānampi ca teheva catūhi saṅgahavatthūhi caturadhiṭṭhānaparipūritābhivuddhehi janassa accantikasaṅgahakaraṇena abhivinayanaṃ sijjhati. Dānañhi sammāsambuddhānaṃ cāgādhiṭṭhānena paripūritābhivuddhaṃ, piyavacanaṃ saccādhiṭṭhānena, atthacariyā paññādhiṭṭhānena, samānattatā upasamādhiṭṭhānena paripūritābhivuddhā. Tathāgatānañhi sabbasāvakapaccekabuddhehi samānattatā parinibbāne. Tatra

hi nesaṃ avisesato ekībhāvo. Tenevāha "natthi vimuttiyā nānattan"ti. Honti cettha-

"Sacco cāgī upasanto, paññavā anukampako;
sambhatasabbasambhāro, kaṃ nāmatthaṃ na sādhaye.
"Mahākāruṇiko satthā, hitesī ca upekkhako;
nirapekkho ca sabbattha, aho acchariyo jino.
"Viratto sabbadhammesu, sattesu ca upekkhako;
sadā sattahite yutto, aho acchariyo jino.
"Sabbadā sabbasattānaṃ, hitāya ca sukhāya ca;
uyyutto akilāsū ca, aho acchariyo jino"ti.

Kittakena kālena sampādananti? Heṭṭhimena tāva paricchedena cattāri asaṅkhyeyyāni mahākappānaṃ satasahassañca, majjhimena aṭṭha asaṅkhyeyyāni mahākappānaṃ satasahassañca, uparimena pana soḷasa asaṅkhyeyyāni mahākappānaṃ satasahassañca. Ete ca bhedā yathākkamaṃ paññādhikasaddhādhikavīriyādhikavasena ñātabbā. Paññādhikānañhi saddhā mandā hoti paññā tikkhā, saddhādhikānaṃ paññā majjhimā hoti, vīriyādhikānaṃ paññā mandā, paññānubhāvena ca sammāsambodhi adhigantabbāti **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ.

Apare pana "vīriyassa tikkhamajjhimamudubhāvena bodhisattānaṃ ayaṃ kālavibhāgo"ti vadanti. Avisesena pana vimuttiparipācanīyānaṃ dhammānaṃ tikkhamajjhimamudubhāvena yathāvuttakālabhedena bodhisambhārā tesaṃ pāripūriṃ gacchantīti tayopete kālabhedā yuttātipi vadanti. Evaṃ tividhā (..0321) hi bodhisattā abhinīhārakkhaṇe bhavanti ugghahaṭitaññūvipañcitaññūneyyabhedena. Tesu yo ugghaṭitaññū, so sammāsambuddhassa sammukhā catuppadikaṃ gāthaṃ suṇanto gāthāya tatiyapade apariyosite eva chahi abhiññāhi saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adhigantuṃ samatthūpanissayo hoti, sace sāvakabodhiyaṃ adhimutto siyā.

Dutiyo bhagavato sammukhā catuppadikaṃ gāthaṃ suṇanto apariyosite eva gāthāya catutthapade chahi abhiññāhi arahattaṃ adhigantuṃ samatthūpanissayo hoti, yadi sāvakabodhiyaṃ adhimutto siyā.

Itaro pana bhagavato sammukhā catuppadikaṃ gāthaṃ sutvā pariyositāya gāthāya chahi abhiññāhi arahattaṃ pattuṃ samatthūpanissayo hoti.

Tayopete vinā kālabhedena katābhinīhāro buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇā ca anukkamena pāramiyo paripūrentā yathākkamaṃ yathāvuttabhedena kālena sammāsambodhiṃ pāpuṇanti. Tesu tesu pana kālabhedesu aparipuṇṇesu te te mahāsattā divase divase vessantaradānasadisaṃ mahādānaṃ dentāpi tadanurūpe sīlādisabbapāramidhamme ācinantāpi pañca mahāpariccāge pariccajantāpi ñātatthacariyā lokatthacariyā buddhatthacariyā paramakoṭiṃ pāpentāpi antarā ca sammāsambuddhā bhavissantīti netaṃ ṭhānaṃ vijjati. Kasmā? Ñāṇassa aparipaccanato buddhakārakadhammānaṃ apariniṭṭhānato. Paricchinnakālanipphāditaṃ viya hi sassaṃ yathāvuttakālaparicchedena parinipphāditā sammāsambodhi tadanantarā sabbussāhena vāyamantenāpi na sakkā adhigantunti pāramipāripūri yathāvuttakālavisesena sampajjatīti veditabbaṃ.

Ko ānisaṃsoti? Ye te katābhinīhārānaṃ bodhisattānaṃ-

"Evaṃ sabbaṅgasampannā, bodhiyā niyatā narā;
saṃsaraṃ dīghamaddhānaṃ, kappakoṭisatehipi.
"Avīcimhi nuppajjanti, tathā lokantaresu ca;
nijjhāmataṇhā khuppipāsā, na honti kālakañjikā.
"Na (..0322) honti khuddakā pāṇā, upapajjantāpi duggatiṃ;
jāyamānā manussesu, jaccandhā na bhavanti te.
"Sotavekallatā natthi, na bhavanti mūgapakkhikā;
itthibhāvaṃ na gacchanti, ubhatobyañjanapaṇḍakā.
"Na bhavanti pariyāpannā, bodhiyā niyatā narā;
muttā ānantarikehi, sabbattha suddhagocarā.
"Micchādiṭṭhiṃ na sevanti, kammakiriyadassanā;
vasamānāpi saggesu, asaññaṃ nūpapajjare.
"Suddhāvāsesu devesu, hetu nāma na vijjati;
nekkhammaninnā sappurisā, visaṃyuttā bhavābhave;
caranti lokatthacariyāyo, pūrenti sabbapāramī"ti. (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; jā. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā; apa. aṭṭha. 1.dūrenidānakathā)-

Evaṃ saṃvaṇṇitā ānisaṃsā. Ye ca "sato sampajāno, ānanda, bodhisatto tusitā kāyā cavitvā mātukucchiṃ okkamatī"ti-ādinā (ma. ni. 3.200; dī. ni. 2.17) soḷasa acchariyabbhutadhammappakārā, ye ca "sītaṃ byapagataṃ hoti, uṇhañca upasammatī"ti-ādinā (bu. vaṃ. 2.83) "jāyamāne kho, sāriputta, bodhisatte ayaṃ dasasahassī lokadhātu saṅkampati sampakampati sampavedhatī"ti-ādinā (ma. ni. 3.201; dī. ni. 2.32) ca dvattiṃsa pubbanimittappakārā, ye vā panaññepi bodhisattānaṃ adhippāyasamijjhanaṃ kammādīsu vasībhāvoti evamādayo tattha tattha **jātakabuddhavaṃsā**dīsu dassitākārā ānisaṃsā, te sabbepi etāsaṃ ānisaṃsā. Tathā yathānidassitabhedā alobhādosādiguṇayugalādayo cāti veditabbā.

Api ca yasmā bodhisatto abhinīhārato paṭṭhāya sabbasattānaṃ pitusamo hoti hitesitāya, dakkhiṇeyyako garu bhāvanīyo paramañca puññakkhettaṃ hoti guṇavisesayogena. Yebhuyyena ca manussānaṃ piyo hoti, amanussānaṃ piyo hoti, devatāhi anupālīyati, mettākaruṇāparibhāvitasantānatāya vāḷamigādīhi ca anabhibhavanīyo hoti, yasmiṃ yasmiñca sattanikāye paccājāyati, tasmiṃ tasmiṃ uḷārena vaṇṇena uḷārena yasena uḷārena sukhena uḷārena balena uḷārena (..0323) ādhipateyyena aññe satte abhibhavati puññavisesayogato.

Appābādho hoti appātaṅko, suvisuddhā cassa saddhā hoti suvisadā, suvisuddhaṃ vīriyaṃ, satisamādhipaññā suvisadā, mandakileso hoti mandadaratho mandapariḷāho, kilesānaṃ mandabhāveneva suvaco hoti padakkhiṇaggāhī, khamo hoti sorato, sakhilo hoti paṭisanthārakusalo, akkodhano hoti anupanāhī, amakkhī hoti apaḷāsī, anissukī hoti amaccharī, asaṭho hoti amāyāvī, athaddho hoti anatimānī, asāraddho hoti appamatto, parato upatāpasaho hoti paresaṃ anupatāpī, yasmiñca gāmakhette paṭivasati, tattha sattānaṃ bhayādayo upaddavā yebhuyyena anuppannā nuppajjanti, uppannā ca vūpasammanti, yesu ca apāyesu uppajjati, na tattha pacurajano viya dukkhena adhimattaṃ pīḷīyati, bhiyyosomattāya saṃvegamāpajjati. Tasmā mahāpurisassa yathārahaṃ tasmiṃ tasmiṃ

bhave labbhamānā ete sattānaṃ pitusamatādakkhiṇeyyatādayo guṇavisesā ānisaṃsāti veditabbā.

Tathā āyusampadā rūpasampadā kulasampadā issariyasampadā ādeyyavacanatā mahānubhāvatāti etepi mahāpurisassa pāramīnaṃ ānisaṃsāti veditabbā. Tattha **āyusampadā** nāma tassaṃ tassaṃ upapattiyaṃ dīghāyukatā ciraṭṭhitikatā, tāya yathāraddhāni kusalasamādānāni pariyosāpeti, bahuñca kusalaṃ upacinoti. **Rūpasampadā** nāma abhirūpatā dassanīyatā pāsādikatā, tāya rūpappamāṇānaṃ sattānaṃ pasādāvaho hoti sambhāvanīyo. **Kulasampadā** nāma uḷāresu kulesu abhinibbatti, tāya jātimadādimadamattānampi upasaṅkamanīyo hoti payirupāsanīyo, tena te nibbisevane karoti. **Issariyasampadā** nāma mahāvibhavatā mahesakkhatā mahāparivāratā ca, tāhi saṅgaṇhitabbe catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhituṃ, niggahetabbe dhammena niggahetuñca samattho hoti.

Ādeyyavacanatā nāma saddheyyatā paccayikatā, tāya sattānaṃ pamāṇabhūto hoti, alaṅghanīyā cassa āṇā hoti. **Mahānubhāvatā** nāma ānubhāvamahantatā, tāya parehi na abhibhūyati, sayameva (..0324) pana pare aññadatthu abhibhavati dhammena samena yathābhūtaguṇehi ca, evamete āyusampadādayo mahāpurisassa pāramīnaṃ ānisaṃsā, sayañca aparimāṇassa puññasambhārassa parivuḍḍhihetubhūtā yānattaye sattānaṃ avatāraṇassa paripācanassa ca kāraṇabhūtāti veditabbā.

Kiṃ phalanti? Samāsato tāva sammāsambuddhabhāvo etāsaṃ phalaṃ, vitthārato pana dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇa-asīti-anubyañjanabyāmappabhādi-anekaguṇagaṇasamujjalarūpakāyasampatti- adhiṭṭhānasabalacatuvesārajjacha-asādhāraṇañāṇa-aṭṭhārasāveṇika- buddhadhammappabhuti-anantāparimāṇa guṇasamudayopasobhinī dhammakāyasirī. Yāvatā pana buddhaguṇā ye anekehipi kappehi sammāsambuddhenāpi vācāya pariyosāpetuṃ na sakkā, idametāsaṃ phalaṃ. Vuttañcetaṃ-

"Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṃ, kappampi ce aññamabhāsamāno.
khīyetha kappo ciradīghamantare, vaṇṇo na khīyetha tathāgatassā"ti. (dī. ni. aṭṭha. 1.304; 3.141; ma. ni. aṭṭha. 2.425; udā. aṭṭha. 53; cariyā. aṭṭha. nidānakathā).

Evamettha pāramīsu pakiṇṇakakathā veditabbā.

Yaṃ pana pāḷiyaṃ **"datvā dātabbakaṃ dānan"**ti-ādinā sabbāpi pāramī ekajjhaṃ dassetvā parato **"kosajjaṃ bhayato disvā"**ti-ādinā pariyosānagāthādvayaṃ vuttaṃ, taṃ yehi vīriyārambhamettābhāvanā appamādavihārehi yathāvuttā buddhakārakadhammā visadabhāvaṃ gatā sammāsambodhisaṅkhātā ca attano vimutti paripācitā, tehi veneyyānampi vimuttiparipācanāya ovādadānatthaṃ vutthaṃ.

Tattha **kosajjaṃ bhayato disvā, vīriyārambhañca khemato**ti iminā paṭipakkhe ādīnavadassanamukhena vīriyārambhe ānisaṃsaṃ dasseti. **Āraddhavīriyā hothā**ti iminā vīriyārambhe niyojeti. Yasmā ca-

"Sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā;
sacittapariyodapanaṃ, etaṃ buddhāna sāsanan"ti. (dha. pa. 183; dī. ni. 2.90; netti. 30, 50)-

Saṅkhepato (..0325). Vitthārato pana sakalena buddhavacanena pakāsitā

sabbāpi sampattiyo ekanteneva sammappadhānādhīnā, tasmā bhagavā vīriyārambhe niyojetvā **"esā buddhānusāsanī"** ti āha.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho- yvāyaṃ sabbasaṃkilesamūlabhāvato sabbānatthavidhāyakanti kosajjaṃ bhayato tappaṭipakkhato catūhi yogehi

anupaddavabhāvasādhanato vīriyārambhañca khemato disvā adhisīlasikkhādisampādanavasena vīriyassa ārambho sammappadhānānuyogo, tattha yaṃ sammadeva niyojana, "āraddhavīriyā hothā"ti, esā buddhānaṃ bhagavantānaṃ anusāsanī anusiṭṭhi ovādoti. Sesagāthāsupi iminā va nayena attho veditabbo.

Ayaṃ pana viseso- **vivādan**ti viruddhavādaṃ, chavivādavatthuvasena vivadananti attho. **Avivādan**ti vivādapaṭipakkhaṃ mettāvacīkammaṃ, mettābhāvanaṃ vā. Atha vā **avivādan**ti avivādahetubhūtaṃ chabbidhaṃ sāraṇīyadhammaṃ. **Samaggā**ti avaggā, kāyena ceva cittena ca sahitā aviramitā aviyuttāti attho. **Sakhilā**ti sakkīlā mudusīlā, aññamaññamhi muduhadayāti attho. **Esā buddhānusāsanī**ti ettha sabbena sabbaṃ vivādamanupagamma yadidaṃ chasāraṇīyadhammaparipūraṇavasena samaggavāse niyojanaṃ, esā buddhānaṃ anusiṭṭhīti yojetabbaṃ. Samaggavāsañhi vasamānā sīladiṭṭhisāmaññagatā avivadamānā sukheneva tisso sikkhā paripūressantīti satthā samaggavāse niyojanaṃ attano sāsananti dassesi.

Pamādanti pamajjanaṃ, kusalānaṃ dhammānaṃ pamussanaṃ akusalesu ca dhammesu cittavossaggaṃ. Vuttañhetaṃ- "tattha katamo pamādo, kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu vā kāmaguṇesu cittassa vosaggo vosaggānuppadānaṃ kusalānaṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā, asātaccakiriyatā, anaṭṭhitakiriyatā, olīnavuttitā, nikkhittachandatā, nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṃ ...pe... yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo"ti (vibha. 846).

Appamādanti appamajjanaṃ. Taṃ pamādassa paṭipakkhato veditabbaṃ. Atthato hi appamādo nāma satiyā avippavāso, "satiyā avippavāso"ti ca (..0326) niccaṃ upaṭṭhitāya satiyā evetaṃ nāmaṃ. Apare pana "satisampajaññappadhānā tathā pavattā cattāro arūpino khandhā appamādo"ti vadanti. Yasmā pana appamādabhāvanā nāma visuṃ ekā bhāvanā natthi. Yā hi kāci puññakiriyā kusalakiriyā, sabbā sā appamādabhāvanātveva veditabbā.

Visesato pana vivaṭṭūpanissayaṃ saraṇagamanaṃ kāyikavācasikasaṃvarañca upādāya sabbā sīlabhāvanā, sabbā samādhibhāvanā, sabbā paññābhāvanā, sabbā kusalabhāvanā, anavajjabhāvanā, appamādabhāvanā. "Appamādo"ti hi idaṃ padaṃ mahantaṃ atthaṃ dīpeti, mahantaṃ atthaṃ pariggahetvā tiṭṭhati, sakalampi tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ āharitvā appamādapadassa atthaṃ katvā kathento dhammakathiko "atitthena pakkhando"ti na vattabbo. Kasmā? Appamādapadassa mahantabhāvato. Tathā hi sammāsambuddho kusinārāyaṃ yamakasālānamantare parinibbānasamaye nipanno abhisambodhito paṭṭhāya pañcacattālīsāya vassesu attanā bhāsitaṃ dhammaṃ ekeneva padena saṅgahetvā dassento "appamādena sampādethā"ti (dī. ni. 2.218) bhikkhūnaṃ ovādamadāsi. Tathā cāha- "seyyathāpi, bhikkhave, yāni kānici jaṅgamānaṃ pāṇānaṃ padajātāni, sabbāni tāni hatthipade samodhānaṃ gacchanti, hatthipadaṃ tesaṃ aggamakkhāyati yadidaṃ mahantattena, evameva kho, bhikkhave, ye keci kusalā dhammā, sabbe te appamādamūlakā appamādasamosaraṇā, appamādo tesaṃ aggamakkhāyatī"ti (ma. ni. 1.300 thokaṃ visadisaṃ). Tattha appamādabhāvanaṃ sikhāppattaṃ dassento satthā **"bhāvethaṭṭhaṅgikaṃ maggan"**ti āha.

Tassattho- yo esa sīlādikhandhattayasaṅgaho sammādiṭṭhipubbaṅgamo sammādiṭṭhi-ādīnaṃyeva aṭṭhannaṃ aṅgānaṃ vasena aṭṭhaṅgiko ariyamaggo, taṃ bhāvetha attano santāne uppādetha. Dassanamaggamatte aṭhatvā upari tiṇṇaṃ maggānaṃ uppādanavasena vaḍḍhetha, evaṃ vo appamādabhāvanā sikhāppattā bhavissatīti. **Esā buddhānusāsanī**ti yadidaṃ kusalesu dhammesu appamajjanaṃ, tañca ussukkāpetvā ariyamaggassa bhāvanā esā buddhānaṃ bhagavantānaṃ anusiṭṭhi ovādoti.

Iti (..0327) bhagavā arahattanikūṭeneva cariyāpiṭakadesanaṃ niṭṭhāpesi. **Itthaṃ sudan**ti-ādīsu **itthan**ti kappe ca satasahasseti-ādinā (cariyā. 1.1) pakārena. **Sudan**ti nipātamattaṃ. **Bhagavā**ti bhāgyavantatādīhi kāraṇehi bhagavā. **Attano pubbacariyan**ti purimāsu akittipaṇḍitādijātīsu attano paṭipattidukkarakiriyaṃ. **Sambhāvayamāno**ti hatthatale āmalakaṃ viya sammadeva pakāsento. **Buddhāpadāniyaṃ nāmā**ti buddhānaṃ purātanakammaṃ porāṇaṃ dukkarakiriyaṃ adhikicca pavattattā desitattā buddhāpadāniyanti evaṃnāmakaṃ. **Dhammapariyāyan**ti dhammadesanaṃ dhammabhūtaṃ vā kāraṇaṃ. **Abhāsitthā**ti avoca. Yaṃ panettha na vuttaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayattā uttānatthattā ca na vuttanti veditabbaṃ.

Nigamanakathā

Ettāvatā ca-

Visuddhacarito satthā, buddhicariyāya pāragū;
sabbacariyāsu kusalo, lokācariyo anuttaro.
Yaṃ acchariyadhammānaṃ, sabbamacchariyātigo;
attano pubbacariyānaṃ, ānubhāvavibhāvanaṃ.
Desesi nātho **cariyā-piṭakaṃ** yañca tādino.
dhammasaṅgāhakā therā, saṅgāyiṃsu tatheva ca.
Tassa atthaṃ pakāsetuṃ, porāṇaṭṭhakathānayaṃ;
nissāya yā samāraddhā, atthasaṃvaṇṇanā mayā.
Yā tattha paramatthānaṃ, niddhāretvā yathārahaṃ;
pakāsanā **paramattha-dīpanī** nāma nāmato.
Sampattā pariniṭṭhānaṃ, anākulavinicchayā;
sādhikāyaṭṭhavīsāya, pāḷiyā bhāṇavārato.
Iti taṃ saṅkharontena, yaṃ taṃ adhigataṃ mayā;
puññaṃ tassānubhāvena, lokanāthassa sāsanaṃ.
Ogāhetvā (..0328) visuddhāya, sīlādipaṭipattiyā;
sabbepi dehino hontu, vimuttirasabhāgino.
Ciraṃ tiṭṭhatu lokasmiṃ, sammāsambuddhasāsanaṃ;
tasmiṃ sagāravā niccaṃ, hontu sabbepi pāṇino.
Sammā vassatu kālena, devopi jagatīpati;
saddhammanirato lokaṃ, dhammeneva pasāsatūti.

Iti badaratitthavihāravāsinā **ācariyadhammapālena** Katā

Cariyāpiṭakavaṇṇanā niṭṭhitā.